

Promo - LEX

Promovarea Democrației și a Drepturilor Omului

RAPORT

DREPTURILE OMULUI ÎN MOLDOVA

ДОКЛАД

ПРАВА ЧЕЛОВЕКА В МОЛДОВЕ

REPORT

HUMAN RIGHTS IN MOLDOVA

Retrospectiva anilor 2009-2010

Promo - LEX

Promovarea Democrației și a Drepturilor Omului

RAPORT
DREPTURILE OMULUI ÎN MOLDOVA
2009-2010

ДОКЛАД
ПРАВА ЧЕЛОВЕКА В МОЛДОВЕ
2009-2010

REPORT
HUMAN RIGHTS IN MOLDOVA
2009-2010

Chișinău 2011

**LA ELABORAREA RAPORTULUI CU PRIVIRE LA SITUAȚIA DREPTURILOR OMULUI
ÎN REPUBLICA MOLDOVA AU CONTRIBUIT (ÎN ORDINEA CAPITOLELOR):**

Sorina Macrinici; Vadim Vieru; Vladislav Gribincea și Nadejda Hriptievschi;
Natalia Cazacu și Ivan Țurcan; Vasile Spinei; Doina Costin; Alexandru Postica;
Florin Gîscă; Lina Acălugăriței; Elena Draghici; Pavel Postica; Cornelia Cozonac;
Lilia Potîng și Olga Manole; Vitalie Iordachi; Alexandru Zubco; Iuliana Marcinschi.

Asociația PROMO-LEX

str. Dumitru Rîșcanu, 11/41, Chișinău, Moldova
tel./fax: +373 22/ 45 00 24, tel: 44 96 26
e-mail: info@promolex.md
www.promolex.md

Pentru corespondență:

C.P. 89, MD-2012 Chișinău, Moldova

Design & Prepress: IM Media Distribution SRL

MD-2012 Chișinău, Moldova, str. A. Sciusev 76/6
Tel.: +373 22 240-214; Fax: +373 22 844-881
E-mail: office@mediadistribution.md
Coperta: Copyright © 2011, IM Media Distribution SRL
Procesare computerizată: Luchîța Gaby (079555654, 060197774)

SE DISTRIBUIE GRATUIT

Descrierea CIP a camerei Naționale a Cărții

Prezentul Raportului este dedicat situației drepturilor omului în R. Moldova în perioada 2009-2010, și este la a IV-a ediție. Fiecare capitol descrie și analizează principalele încălcări ale unor drepturi și libertăți fundamentale, dar și evoluțiile pozitive în vederea promovării respectării acestora. De asemenea, este făcută și o analiză a modificărilor cadrului normativ, iar în încheiere pe lângă concluzii sunt trasate o serie de recomandări în vederea îmbunătățirii situației drepturilor omului în R. Moldova.

Asociația Promo-LEX aduce mulțumiri tuturor persoanelor și organizațiilor care au contribuit la elaborarea Raportului.

Raportul Drepturile Omului în Moldova 2009-2010 este rezultatul unui proiect realizat în colaborare cu Civil Rights Defenders. Punctele de vedere exprimate în Raport reflectă opinia și poziția autorilor. Acestea nu pot fi interpretate sub nici o formă ca reflectând poziția Asociației Promo-LEX și a Civil Rights Defenders.

CUPRINS / ОГЛАВЛЕНИЕ / CONTENTS

RAPORT 4

1. DREPTUL LA VIAȚĂ, DREPTUL DE A NU FI SUPUS RELELOR TRATAMENTE	11
2. LIBERTATEA ȘI SIGURANȚA PERSOANEI, DREPTURILE DEȚINUȚILOR	20
3. ACCESUL LIBER LA JUSTIȚIE, DREPTUL LA UN PROCES ECHITABIL ȘI PREZUMȚIA NEVINOVĂȚIEI	31
4. DREPTUL LA PROPRIETATE PRIVATĂ	42
5. DREPTUL LA INFORMAȚIE ȘI TRANSPARENTA PROCESULUI DECIZIONAL	52
6. LIBERTATEA DE EXPRIMARE	59
7. LIBERTATEA DE GÂNDIRE, DE CONȘTIINȚĂ ȘI DE RELIGIE	72
8. LIBERTATEA DE INTRUNIRE ȘI DE ASOCIERE	79
9. DREPTUL LA EDUCAȚIE	89
10. DREPTUL LA MUNCĂ, PROTECȚIE SOCIALĂ ȘI OCROTIREA SĂNĂTĂȚII	102
11. DREPTUL DE A ALEGE ȘI DE A FI ALES	110
12. DREPTURILE COPILULUI	119
13. VIOLENȚA ÎN FAMILIE	133
14. DREPTUL LA RESPECTAREA VIEȚII PRIVATE ȘI DE FAMILIE	148
15. DREPTURILE RECRUȚILOR ȘI ALE MILITARILOR	156
16. INTERZICEREA DISCRIMINĂRII	165

ДОКЛАД 180

1. ПРАВО НА ЖИЗНЬ, ПРАВО НЕ БЫТЬ ПОДВЕРГНУТЫМ ЖЕСТОКИМ ВИДАМ ОБРАЩЕНИЯ	187
2. ПРАВО НА СВОБОДУ И ЛИЧНУЮ НЕПРИКОСНОВЕННОСТЬ, ПРАВА ЗАКЛЮЧЕННЫХ	197
3. СВОБОДНЫЙ ДОСТУП К ПРАВОСУДИЮ, ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВОЕ СУДЕБНОЕ РАЗБИРАТЕЛЬСТВО И ПРЕЗУМПЦИЯ НЕВИНОВНОСТИ	209
4. ПРАВО НА ЧАСТНУЮ СОБСТВЕННОСТЬ	222
5. ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ ПРАВА НА ИНФОРМАЦИЮ И ОБЕСПЕЧЕНИЕ ПРОЗРАЧНОСТИ ПРОЦЕССА ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ.	233
6. СВОБОДА ВЫРАЖЕНИЯ МНЕНИЯ	241
7. СВОБОДА МЫСЛИ, СОВЕСТИ И РЕЛИГИИ	255
8. СВОБОДА СОБРАНИЙ И ОБЪЕДИНЕНИЙ	264
9. ПРАВО НА ОБРАЗОВАНИЕ.	276
10. ПРАВО НА ТРУД, СОЦИАЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ И ОХРАНУ ЗДОРОВЬЯ	290
11. ПРАВО ИЗБИРАТЬ И БЫТЬ ИЗБРАННЫМ	299
12. ПРАВА РЕБЕНКА	310
13. НАСИЛИЕ В СЕМЬЕ	326
14. ПРАВО НА УВАЖЕНИЕ ЧАСТНОЙ И СЕМЕЙНОЙ ЖИЗНИ	343
15. ПРАВА ПРИЗЫВНИКОВ И ВОЕННОСЛУЖАЩИХ.	351
16. ЗАПРЕТ ДИСКРИМИНАЦИИ	361

REPORT 378

1. RIGHT TO LIFE, RIGHT NOT TO BE SUBJECTED TO ILL-TREATMENT	385
2. THE RIGHT TO LIBERTY AND SECURITY OF THE PERSON, PRISONERS' RIGHTS	394
3. FREE ACCESS TO JUSTICE, RIGHT TO A FAIR TRIAL AND PRESUMPTION OF INNOCENCE.	404
4. THE RIGHT TO PRIVATE PROPERTY AND ITS PROTECTION	415
5. THE RIGHT OF ACCESS TO INFORMATION AND DECISIONAL TRANSPARENCY.	425
6. FREEDOM OF EXPRESSION	431
7. FREEDOM OF THOUGHT, CONSCIENCE AND RELIGION	443
8. FREEDOM OF ASSEMBLY AND ASSOCIATION.	451
9. THE RIGHT TO EDUCATION	461
10. THE RIGHT TO WORK, SOCIAL PROTECTION AND HEALTH CARE	473
11. THE RIGHT TO VOTE AND TO BE ELECTED.	481
12. RIGHTS OF THE CHILD	490
13. DOMESTIC VIOLENCE	503
14. THE RIGHT TO RESPECT FOR ONE'S PRIVATE AND FAMILY LIFE	518
15. RIGHTS OF CONSCRIPTS AND MILITARY SERVICE PERSONNEL.	525
16. PROHIBITION OF DISCRIMINATION	534

Promo - LEX

Promovarea Democrației și a Drepturilor Omului

RAPORT

DREPTURILE OMULUI ÎN MOLDOVA

2009-2010

Chișinău 2011

CUPRINS

1. DREPTUL LA VIAȚĂ, DREPTUL DE A NU FI SUPUS RELELOR TRATAMENTE	11
1.1. Dreptul la viață	11
1.2. Dreptul de a nu fi supus relexor tratamente	13
1.3. Condițiile de dețenție	18
2. LIBERTATEA ȘI SIGURANȚA PERSOANEI, DREPTURILE DEȚINUȚILOR	20
2.1. Libertatea și siguranța persoanei în Republica Moldova	20
2.2. Libertatea și siguranța persoanei în regiunea transnistreană a Republicii Moldova	24
2.3. Drepturile deținuților	26
Concluzii și recomandări	29
3. ACCESUL LIBER LA JUSTIȚIE, DREPTUL LA UN PROCES ECHITABIL ȘI PREZUMȚIA NEVINOVAȚIEI	31
3.1. Chestiuni generale	31
3.2. Accesul liber la justiție	32
3.3. Dreptul la un proces echitabil	34
3.4. Prezumția nevinovației	39
3.5. Evenimentele din aprilie 2009	40
3.6. Reformele în domeniul justiției	41
4. DREPTUL LA PROPRIETATE PRIVATĂ	42
4.1. Problema foștilor deportați	45
4.2. Procesul de restituire a depunerilor bănești	46
4.3. Dreptul de autor	46
4.4. Încălcări ale dreptului de proprietate în regiunea transnistreană a Moldovei	47
4.5. Privatizarea și naționalizarea	48
4.6. Sechestrarea bunurilor	49
Concluzii	50
5. DREPTUL LA INFORMAȚIE ȘI TRANSPARENTA PROCESULUI DECIZIONAL	52
5.1. Legislație	52
5.2. Percepția accesului la informație și a transparenței în procesul decizional	53
5.3. Informarea, consultarea și participarea cetățenească în procesul decizional	56
Concluzii și recomandări	57
6. LIBERTATEA DE EXPRIMARE	59
6.1. Evoluția cadrului normativ	59
6.2. Comportamentul administrației publice	63
6.3. Practica juridică	67
6.4. Media Factsheet. Regiunea transnistreană	69
Concluzii și recomandări	70
7. LIBERTATEA DE GÂNDIRE, DE CONȘTIINȚĂ ȘI DE RELIGIE	72
7.1. Recunoașterea libertății de conștiință	73
7.2. Exercițarea drepturilor cultelor și părților lor componente	75
7.3. Abuzuri în libertatea de conștiință	77
Concluzii	78
8. LIBERTATEA DE ÎNTRUNIRE ȘI DE ASOCIERE	79
8.1. Exercițarea libertății de întrunire	80
8.2. Libertatea de asociere	85
Recomandări	88
9. DREPTUL LA EDUCAȚIE	89
9.1. Reforma sistemului național de învățământ	89
9.2. Nivelul pre-școlar	91
9.3. Nivelurile școlare și liceale	94
9.4. Nivel universitar și post-universitar	98
Concluzii și recomandări	99
10. DREPTUL LA MUNCĂ, PROTECȚIE SOCIALĂ ȘI OCROTIREA SĂNĂTĂȚII	102
10.1. Dreptul la muncă	102
10.2. Dreptul la protecția socială	104
10.3. Dreptul la ocrotirea sănătății	107
11. DREPTUL DE A ALEGE ȘI DE A FI ALES	110
11.1. Organizarea scrutinelor naționale în perioada anilor 2009-2010	110
11.2. Evoluția cadrului normativ	112
11.3. Litigii electorale	114
11.4. Alagarea dreptului la vot de către categorii distincte de alegători	115
11.5. Aspecte procedurale de realizare a dreptului la vot	116
Concluzii și recomandări	117
12. DREPTURILE COPILULUI	119
12.1. Dreptul la identitate	119
12.2. Achitarea indemnizației unice la naștere	121
12.3. Ajutorul social pentru familiile defavorizate	122
12.4. Copiii și justiția	124
12.5. Delicvența juvenilă	126
12.6. Traficul de copii și scoaterea ilegală din țară a copiilor	128
12.7. Dreptul la educație	129
12.8. Incluziunea socială	131
Recomandări	131
13. VIOLENȚA ÎN FAMILIE	133
13.1. Obligațiile asumate în cadrul dreptului internațional	134
13.2. Cadrului Normativ Național	135
13.3. Evoluția cadrului Normativ	137
13.4. Date statistice oficiale	139
13.5. Probleme cheie în Implementarea Legii 45-XVI	141
13.6. Situația cu privire la violența în familie în Regiunea Transnistreană	144
13.7. Reabilitarea victimelor violenței în familie	145
Concluzii și recomandări	146
14. DREPTUL LA RESPECTAREA VIEȚII PRIVATE ȘI DE FAMILIE	148
14.1. Interceptarea convorbirilor telefonice	149
14.2. Confidențialitatea informațiilor medicale	151
14.3. Dreptul la apartenența unui grup etnic ca element al dreptului la respectarea vieții private	152
14.4. Protecția datelor cu caracter personal în cazul în care prelucrarea este necesară în legătură cu înfăptuirea justiției	153
Concluzii	155
15. DREPTURILE RECRUȚILOR ȘI ALE MILITARILOR	156
15.1. Obligațiunea militară și drepturile recruților	156
15.2. Situația tinerilor recruți din regiunea transnistreană	158
15.3. Drepturile membrilor forțelor armate	161
15.4. Serviciul civil (de alternativă)	162
Concluzii	164
16. INTERZICEREA DISCRIMINĂRII	165
16.1. Legislația anti-discriminare	165
16.2. Persoanele care trăiesc cu HIV	166
16.3. Minoritățile sexuale / LGBT	168
16.4. Romii	170
16.5. Femeile	172
16.6. Vârștnicii	174
16.6. Persoanele cu dizabilități	176
16.7. Minoritățile etnice și religioase	177
Recomandări	179

INTRODUCERE

Primele documente internaționale cu privire la respectarea drepturilor omului au fost semnate de către autoritățile moldovenești încă din primele zile ale independenței. Pe parcursul anilor, Moldova a aderat practic la toate organizațiile și actele importante în materie de drepturi fundamentale ale omului. Cu toate acestea, procesul de aplicare în practică a noilor standarde totuși a durat prea mult, deși legislația a fost racordată destul de rapid.

Această slăbiciune sistematică și lipsa unui efort politic concertat a dus la crearea unui climat și atmosferă negativă în interiorul țării. Moldova s-a adâncit în problemele sociale, economice și politice, fiind cea mai săracă țară din Europa, iar corupția, impunitatea și sărăcia rămân cele mai grave obstacole în calea respectării drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.

Anul 2009 va rămâne în istorie datorită evenimentelor post-electorale din aprilie. Întreaga responsabilitate pentru acele dramatice evenimente revine autorităților. În primul rând, pentru că nu au fost în stare să asigure ordinea publică și să garanteze securitate protestatarilor pașnici. În al doilea rând, autoritățile în mod direct și indirect au încălcat drepturile omului prin rețineri, arestări și condamnări ilegale în masă, maltratări și tratament degradant și inuman, soldate cu numeroase victime, inclusiv decese în condiții dubioase.

Deși opoziția a preluat puterea în septembrie 2009, înregistrându-se numeroase promisiuni, apoi dezbateri, investigații, dezvăluiri, imagini, declarații ale martorilor sau victimelor, persoanele vinovate de aceste crime nu au fost identificate, cercetate penal și, respectiv, nu au fost sancționate. Fenomenul impunității a determinat societatea să ceară reforme ireversibile, în special, pentru justiția din Moldova.

În general, în perioada 2009-2010, Moldova atesta, din nou, o evoluție pozitivă în vederea implementării unor reforme menite să asigure respectarea drepturilor și libertăților fundamentale în teritoriul controlat de autoritățile constituționale. S-au depus eforturi în vederea stopării torturii. Astfel, chiar dacă izolat au mai fost raportate asemenea cazuri, trebuie remarcat atitudinea autorităților, care a fost diferită după schimbarea puterii.

Noile autorități au manifestat mai multa deschidere pentru dialog și colaborare cu presa și societatea civilă. În acest sens, situația cu privire la accesul liber la informație, transparența decizională, libertatea de exprimare, precum și respectarea dreptului de a alege și a fi ales a înregistrat o evoluție pozitivă.

Totodată, reformele inițiate în 2009 nu au fost în stare să corecteze o serie de multiple alte probleme, care direct sau indirect afectează situația anumitor drepturi și libertăți ale omului în Moldova. Datorită unor anchete ineficiente dreptul la viață nu este în totalitate asigurat. Relele tratamente, condițiile de detenție sau siguranța și securitatea persoanei în Republica Moldova rămân probleme ce urmează în mod eficient și prioritar a fi rezolvate de către societate și autorități.

Violența în familie, traficul de ființe umane, intoleranța și excluziunea socială,

etc., reprezintă probleme răspândite cărora, de cele mai dese ori, autoritățile nu au fost capabile să le facă față. Femeile, copiii, minoritățile, persoanele cu dizabilități sau refugiații continuă să fie grupuri marginalizate. Cu toate acestea, adoptarea legii anti-discriminare care trebuia să fie adoptată încă în 2007, continuă să fie amânată.

Totuși, cele mai serioase și grave încălcări ale drepturilor și libertăților fundamentale au loc în regiunea transnistreană a R. Moldova. Putem afirma cu certitudine că, în mare parte, problema transnistreană este rădăcina multor probleme cu care se confruntă populația și autoritățile moldovenești. Deși, anunțată a fi prioritară pentru toate guvernările din Moldova de până acum, nici un Guvern și nici o forță politică din țară nu au fost capabile să propună soluții eficiente pentru a rezolva ecuația dată. Mai mult, autoritățile R. Moldova tacit și-au declinat practic orice responsabilitate pentru situația drepturilor omului din acest spațiu.

În cel mai bun caz, autoritățile constituționale se limitează la monitorizarea îngustă și sporadică a situației din teritoriu sau intentează dosare penale, care contrar legislației naționale, în scurt timp sunt suspendate și arhivate.

Asociația Promo-LEX insistă asupra faptului că drepturile omului nu sunt negociabile, iar în aceste condiții în Moldova avem peste 500.000 oameni (cetățeni ai Moldovei, Ucrainei, Rusiei și UE) care sunt discriminați. Pentru această masă de oameni Moldova nu a creat mecanisme constituționale eficiente. Populația din regiunea transnistreană nu are acces elementar la justiția națională. 500.000 de oameni nu au instrumente credibile și eficiente pentru a-și apăra drepturile și libertățile fundamentale.

Autoritățile și Guvernul R. Moldova eronat tratează aceste probleme prin prisma dialogului politic, motivându-și inacțiunile prin lipsa controlului asupra acestui spațiu. Federația Rusă nu manifestă interes în vederea promovării și apărării drepturilor omului în acest teritoriu. Dimpotrivă, Moscova continuă să își mențină în acest teritoriu forțele armate și să ofere necondiționat suport financiar, economic, militar sau politic administrației ilegale din regiune.

La rândul lor, organizațiile internaționale, în mare parte și în mod logic adoptă comportamentul și atitudinea Guvernului central, limitându-se la monitorizarea situației. Astfel, de cca.20 ani locuitorii din regiunea transnistreană a R. Moldova rămân ostatici ai jocurilor geopolitice, fiind lipsiți de remedii legale și eficiente.

Ion MANOLE
Director Executiv, Asociația Promo-LEX

SUMAR

Comparativ cu anii precedenți, în perioada 2009-2010, în R. Moldova se atestă o tendință de îmbunătățire a situației cu privire la respectarea drepturilor omului. Totuși, există încă foarte multe probleme sistemice și sistematice care afectează în mod negativ exercitarea deplină a drepturilor și libertăților fundamentale.

Prezentul raport oferă o imagine cu privire la situația drepturilor omului în Republica Moldova în perioada 2009-2010. Raportul include 16 capitole și a fost elaborat de un grup de experți care reprezintă 9 organizații neguvernamentale în domeniul drepturilor omului. Unele capitole oferă recomandări.

Eșecul statului de a investiga în mod eficient cazurile de deces reprezintă o problemă serioasă pentru R. Moldova. Relele tratamente continuă să fie aplicate de către reprezentanții forțelor de ordine cu scopul obținerii declarațiilor auto-incriminatoare de la persoanele reținute. Investigarea plângerilor de rele tratamente este ineficientă, iar sancționarea unor astfel de acte prea blândă. Condițiile de detenție în închisori și izolatoarele de detenție preventivă continuă a fi rele.

După evenimentele tragice din aprilie 2009, s-a înregistrat o modestă tendință pozitivă în domeniul reformelor și respectării dreptului la libertatea și siguranța persoanei. Prin adoptarea noului Cod Contravențional s-a redus semnificativ numărul măsurilor privative de libertate în R. Moldova. Lărgirea aplicabilității pedepselor alternative la detenție a dus la faptul că numărul persoanelor deținute în instituțiile penitenciare este într-o continuă scădere.

Pedepsele cu privațiune de libertate pentru minori rămân încă destul de severe, iar cele alternative care au efecte mai bune asupra copiilor, se aplică încă destul de rar.

Autoritățile nu au reușit să investigheze în mod eficient și să aducă în fața justiției pe cei responsabili de abuzurile din aprilie 2009. Astfel, acțiunile unor oficiali, reprezentanți ai Procuraturii și ale unor instanțe judecătorești au contribuit la păstrarea fenomenului de impunitate.

În 2010 R. Moldova a înregistrat regres la capitolele funcționarea justiției și lupta împotriva corupției. Deși legislația R. Moldova garantează accesul la justiție, echitatea procedurilor judiciare și prezumția nevinovăției, în practică aceste drepturi sunt frecvent încălcate. Nerespectarea legislației se datorează, în special, corupției și pregătirii insuficiente a judecătorilor, sensibilității lor excesive față de realitățile politice, practicilor judecătorești neuniforme, precum și eforturilor insuficiente ale organului de autoadministrare judecătorească. În perioada 2009-2010 au fost întreprinse unele măsuri pentru redresarea situației în justiție, cum ar fi facilitarea accesului la justiție, introducerea sistemului de distribuire electronică a dosarelor, publicarea hotărârilor judecătorești în internet, îmbunătățirea modului de citare a părților, reducerea numărului hotărârilor irevocabile casate, sau crearea executorilor privați.

Cea mai gravă problemă la capitolul încălcări ale drepturilor și libertăților

fundamentale rămâne a fi situația locuitorilor din regiunea transnistreană a R. Moldova. Populația regiunii rămâne discriminată în ceea ce privește tratamentul egal în fața legii și accesul la instituțiile și serviciile Statului.

În perioada 2009-2010 au fost înregistrate numeroase cazuri de aplicare a torturii și relelor tratamente în penitenciare, arest și detenție ilegală, precum și răpiri de persoane. Colaborarea neoficială a poliției constituționale cu reprezentanții miliției ilegale în vederea transmiterii de persoane continuă să prezinte îngrijorări.

Libertatea de exprimare, asociere, întrunire, precum și libertatea de conștiință rămân a fi persecutate și sancționate dur de către administrația regiunii. Cazul lui Ernest Vardanean – jurnalist acuzat de către administrația regiunii de trădare de „stat” și spionaj în favoarea R. Moldova fiind un exemplu relevant în acest sens.

Dreptul la proprietate reprezintă o problemă serioasă pentru majoritatea locuitorilor regiunii fiind înregistrate cazuri de lipsire ilegală de proprietate.

Autoritățile constituționale au eșuat în investigarea cazurilor respective și sancționarea persoanelor responsabile.

Locuitorii regiunii, în lipsa unui mecanism viabil de apărarea a drepturilor omului, rămân a fi lipsiți de acces la justiție și de dreptul la un proces echitabil, fiind ostacii unei situații politice.

După alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009, nu s-a reușit alegerea președintelui țării. Iar aceasta, a dus la o adâncă criză politică, remarcată prin organizarea a două scrutine de alegeri parlamentare anticipate și un referendum constituțional. Criza politică a servit și drept catalizator pentru a opera diverse modificări importante la legislația electorală.

În perioada de raportare Comisia Electorală Centrală a început implementarea și testarea Registrului Electronic al Alegătorilor. Începând cu scrutinul din primăvara anului 2009 se observă o creștere mică dar constantă a prezenței alegătorilor la urnele de vot. Pe de altă parte, autoritățile mai sunt criticate pentru indiferența sau reticența cu care tratează anumite categorii distincte de alegători.

Îngrădirea accesului la informație continuă să reprezinte o problemă și un impediment pentru participarea cetățenilor în procesul decizional. Acest fapt se datorează lipsei unui mecanism complex de implementare riguroasă a legislației privind accesul la informație. Solicitanții continuă să primească refuzuri neîntemeiate la cereri de acces la informație, precum și răspunsuri cu depășirea termenului prevăzut de legislație. Informațiile furnizate sunt fie incomplete, fie formale. Cu toate acestea, în perioada 2009-2010 Statul nu a sancționat nici un funcționar public pentru încălcarea legislației respective. Conform unui sondaj realizat de Centrul „Acces-info” în 2010, la nivel central, cele mai închise instituții în acest sens rămân a fi Procuratura Generală, instanțele de judecată, Ministerul Afacerilor Interne și Serviciul de Informații și Securitate.

Anul 2009 a fost marcat de intoleranța autorităților la critică și opinii disidente. În schimb, anul 2010 a fost semnificativ printr-o deschidere declarată a autorităților de la Chișinău față de valorile și principiile democratice. Astfel, odată

cu adoptarea Legii cu privire la libertatea de exprimare în 2010 situația la acest capitol a devenit mai reconfortantă. Defăimarea nu mai constituie o infracțiune și nu cade sub incidența Codului Penal. În același timp, în perioada 2009-2010, în foarte multe situații, îngrădirea acestei libertăți a depășit scopul legitim. Consiliul Coordonator al Audiovizualului, de asemenea, a înregistrat progrese, dar vulnerabilitatea acestei instituții la ingerințele politice, economice și de interes reprezintă una dintre cele mai grave probleme ale audiovizualului public.

Exercitarea libertății de întrunire nu a întâmpinat aproape nici o piedică în anul 2010. În privința libertății de asociere, au fost eliminate barierele birocratice de înregistrare a asociațiilor. În rezultat, numărul asociațiilor înregistrate a crescut constant, iar în 2010 acesta a fost de 6 ori mai mare decât în 2008.

În perioada 2009-2010, s-a constatat o ușoară îmbunătățire a procedurilor de înregistrare a cultelor religioase și părților lor componente.

Începând cu septembrie 2010 violența în familie a obținut statut de infracțiune penală. Acest fapt fiind un pas important în combaterea violenței împotriva femeilor. Cu toate acestea problema violenței în familie continuă să fie tratată în mod superficial și cu ignoranță de către autorități, în mod special, la nivel local. Practica judiciară neuniformă la nivel național, de asemenea afectează în mod negativ implementarea politicilor publice în domeniul combaterii violenței în familie.

În perioada de referință așa și nu a fost adoptată o legislație complexă în domeniul discriminării care să definească discriminarea directă și indirectă, să stabilească sancțiuni și despăgubiri corespunzătoare și să prevadă necesitatea împărțirii sarcinii probatorii. Astfel, persoanele cu dizabilități, persoanele ce trăiesc cu HIV/SIDA, minoritățile sexuale, femeile, persoanele în etate, minoritățile etnice și religioase continuă să fie supuse discriminării și relelor tratamente.

În R. Moldova continuă să existe familii întregi fără acte de identitate. Problema e mai agravantă în comunitățile cu populație de etnie romă. În unele localități cca.20% din copii nu au acte de identitate și nici nu merg la școală. Rămâne problematică și perfectarea actelor de identitate în cazul nașterilor la domiciliu.

DREPTUL LA VIAȚĂ, DREPTUL DE A NU FI SUPUS RELELOR TRATAMENTE

Sorina MACRINICI

În Republica Moldova dreptul la viață este garantat. În același timp, cazurile de deces nu sunt investigate corespunzător. În 2010, Curtea Europeană a Drepturilor Omului (CtEDO) a condamnat Moldova în trei cauze pentru violarea art.2 al Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale (CEDO) (dreptul la viață) în urma omisiunii de anchetare eficientă a cauzelor deceselor.

Relele tratamente persistă și constituie un fenomen răspândit în R. Moldova. Acestea sunt aplicate cel mai des de către ofițerii de poliție cu scopul de a extrage declarații autoincrimatoare de la persoanele reținute. Investigarea plângerilor de rele tratamente adesea este ineficientă. În cazurile de condamnare a actelor de rele tratamente, sancțiunile impuse de către judecători sunt prea blânde. Condițiile de detenție în închisori și izolatoarele de detenție preventivă continuă a fi rele. Pe parcursul anilor 2009 și 2010, CtEDO a adoptat 15 hotărâri de condamnare a R. Moldova în urma violării art.3 CEDO (interzicerea torturii).

1.1. Dreptul la viață

Statul Republica Moldova garantează fiecărui om dreptul la viață. Pedepsa cu moartea este abolită.¹ Totuși, cazurile de deces nu sunt anchetate eficient, obiectiv și într-un termen rezonabil.

La 15 martie 2009, un polițist l-a împușcat pe tânărul Alexei Vlas, de 29 de ani, în scara unui bloc din Chișinău, fără a trage un foc de avertizare. Ministerul Afacerilor Interne a declarat că polițistul a împușcat tânărul după ce acesta l-a rănit cu un cuțit la picior. Totuși, martorii au susținut că polițistul l-a confundat pe Alexei cu o altă persoană și l-a împușcat în cap, iar mai apoi, pentru a înscena legitima apărare, s-a rănit singur la picior. Un miting de protest împotriva brutalității poliției a fost organizat câteva zile mai târziu la Chișinău.² Organizațiile neguvernamentale au cerut autorităților efectuarea unei anchete rapide, obiective și echidistante a circumstanțelor decesului tânărului A. Vlas și informarea publicului despre desfășurarea investigațiilor.³ Totuși, autoritățile nu au răspuns acestor solicitări.

În urma demonstrațiilor post-electorale și a violențelor din aprilie 2009, cel puțin patru persoane au fost găsite decedate în Chișinău în condiții suspecte, printre care Valeriu Boboc, Ion Țibuleac, Eugen Țapu și Maxim Canișev.

Valeriu Boboc, de 23 de ani, a fost găsit mort în noaptea din 7 spre 8 aprilie 2009. El a fost transportat de polițiști la Spitalul de Urgență din Chișinău, unde medicii au constatat decesul. A doua zi a fost efectuată autopsia, în urma căreia s-a constatat că tânărul avea leziuni pe cap, pe corp, hemoragii interne și o coastă ruptă. Inițial, Procuratura Generală a anunțat că V. Boboc ar fi murit pentru că s-a

1 Art. 24 din Constituția Republicii Moldova.

2 <http://www.azi.md/ro/story/1807>

3 <http://www.promolex.md/index.php?module=news&cat=0&item=154>

intoxicat cu gaz. Mai mulți martori au susținut însă că acesta a fost omorât în bătaie de polițiști. La cererea familiei și a avocaților, la 15 iunie 2009, cadavrul a fost exhumat și examinat de un expert britanic, care a constatat că tânărul a murit în urma loviturilor aplicate, posibil cu patul armei. În baza unor înregistrări video, filmate de camerele de pe clădirea Guvernului, cu descinderea în forță a polițiștilor asupra manifestațiilor la 7 aprilie 2009, la 6 aprilie 2010, a fost arestat Ion Perju, fost colaborator al Comisariatului General de Poliție din Chișinău, care a fost învinuit de vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății, care a provocat decesul victimei (art. 151 Cod Penal). Procesul de judecată continuă.

Ion Țîbuleac, de 22 de ani, la 8 aprilie 2009, a fost aruncat în curtea Spitalul de Urgență din Chișinău, iar medicii au constatat decesul. Inițial, Procuratura Generală a declarat că tânărul nu a participat la proteste și că moartea lui a survenit din cauza că s-a electrocutat și a căzut de pe un stâlp de înaltă tensiune. În aprilie 2010, după ce a fost deschis un dosar penal privind decesul lui I. Țîbuleac, cadavrul lui a fost exhumat pentru a efectua o nouă expertiză. În mai 2010, Centrul de Medicină Legală a anunțat că, în urma expertizei repetate, s-a constatat că I. Țîbuleac a murit după ce a căzut de la o înălțime de circa 20 metri. Investigațiile au constatat că tânărul avea multiple fracturi la ambele picioare, coloana vertebrală și cutia toracică. Urmărirea penală în acest caz continuă.

Eugen Țapu, de 26 de ani, a fost găsit mort la 15 aprilie 2009. Potrivit raportului de autopsie din 16 aprilie 2009, decesul tânărului ar fi survenit cu circa 2-3 săptămâni înainte. Procuratura Generală a afirmat că E. Țapu s-ar fi strangulat cu șireturile de la încălțăminte, deși el avea aproximativ 80 de kilograme și pe gâtul lui nu se vedea nici o urmă care ar fi demonstrat acest lucru. Maxim Canișev, de 20 de ani, a fost găsit în lacul Ghidighici la 18 aprilie 2009. Medicii legiști au constatat că tânărul ar fi decedat pe 8 aprilie 2009, având coloana vertebrală traumatizată. Procuratura Generală a afirmat că M. Canișev s-a aruncat singur în lac încă în luna martie 2009. Procuratura Generală a declarat că nu există nici o legătură dintre decesele lui E. Țapu și M. Canișev și protestele din aprilie 2009.

În 2010, CtEDO a adoptat trei hotărâri de condamnare a Republicii Moldova în urma violării art.2 CEDO (dreptul la viață) în cauzele *Răilean c. Moldovei*, *Iorga c. Moldovei* și *Anușca c. Moldovei*. CtEDO a notat că statul are obligația pozitivă de a întreprinde măsurile necesare și rezonabile pentru a asigura probele accidentului care a dus la moartea unei persoane, iar această obligație este una de metode, și nu de rezultat. În aceste cauze, CtEDO a constatat violarea dreptului la viață prin prisma aspectului său procedural, considerând că ancheta nu a fost „efectivă” în sensul jurisprudenței sale din următoarele motive: durată îndelungată a investigației; reclamantul a fost lipsit de posibilitatea de a-și exercita drepturile sale procedurale prin faptul că nu a fost informat despre drepturile sale procedurale și deciziile adoptate, nu a fost capabil să conteste aceste decizii, accesul târziu la dosar doar după terminarea urmăririi penale; reclamantul nu a fost recunoscut în calitate de reprezentant al victimei, ceea ce nu i-a permis să aibă acces la materialele dosarului, să recuze ofițerul de urmărire penală și să conteste ordonanțele adoptate de acesta; autopsia a fost efectuată doar după jumătate de an de la descoperirea cadavrului, fără explicații pentru acest termen.

În regiunea transnistreană a fost înregistrat un caz de presupus omor a lui Alexandru Stomatii, care efectua serviciul militar în așa-zisa armată transnistreană. La 22 mai 2010, el a fost găsit mort, după ce a fost împușcat în regiunea gâtului și a antebrațului. Cu puțin timp înainte de aceasta, A. Stomatii a povestit părinților că este amenințat cu moartea de superiorul său, după ce l-a văzut maltratând un soldat.⁴ Inițial, autoritățile transnistrene au declarat că tânărul s-ar fi sinucis. În acest caz, organizația Promo-LEX a depus o cerere la CtEDO în noiembrie 2010, invocând, printre altele, încălcarea dreptului la viață și de a nu fi supus torturii. La începutul lunii iunie 2011, presupusul asasin a fost condamnat și eliberat din sala de judecată prin aplicarea amnistiei.

1.2. Dreptul de a nu fi supus relexor tratamente

1.2.1. Cadrul juridic

Republica Moldova este parte la cele mai importante tratate internaționale și europene care interzic tortura și relele tratamente. În 2005, Codul Penal a fost completat cu art.309/1 care incriminează tortura. Definiția torturii corespunde art.1 al Convenției Organizației Națiunilor Unite împotriva torturii și altor pedepse ori tratamente cu cruzime, inumane sau degradante (CAT). Totodată, "tortura" este inclusă în calitate de circumstanță agravantă în câteva articole ale Codului Penal. În vederea implementării prevederilor Protocolului Opțional la CAT, în 2008, a fost creat Mecanismul Național de Prevenire a Torturii, care include pe de o parte avocații parlamentari, iar pe de altă parte – Consiliul Consultativ, constituit dintr-un avocat parlamentar desemnat și membri ai societății civile.

1.2.2. Fenomenul relexor tratamente

Relele tratamente

Relele tratamente sunt adesea aplicate de către ofițerii de poliție cu scopul de a extrage declarații autoincriminatoire de la persoanele reținute.⁵ Acest comportament este cauzat, între altele, de indicatorii cantitativi folosiți timp de mulți ani la evaluarea performanțelor comisariatelor de poliție. Potrivit unui studiu realizat de Fundația Soros-Moldova în 2010,⁶ în ultimii cinci ani, circa 27,000 (15%) de bărbați au declarat că au fost bătuți după ce au fost reținuți de poliție.

Comitetul ONU împotriva Torturii și-a exprimat îngrijorarea cu privire la „acuzățiile numeroase și întemeiate de aplicare pe larg a torturii și a altor forme de maltratare față de persoanele aflate în custodia poliției”⁷ și a cerut autorităților să condamne public și fără echivoc tortura. De asemenea, Comitetul și-a exprimat preocuparea privind faptul că preținsele rele tratamente sunt folosite pentru extrage-

4 Raport privind practicile de drepturile omului în Moldova în 2010, realizat de Departamentul de Stat al SUA, 8 aprilie 2011, <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2010/eur/154439.htm>

5 Raportul Raportorului Special ONU pentru tortură și alte forme crude, inumane sau degradante de tratament sau pedeapsă, Manfred Nowak, Misiune în Republica Moldova, 12 februarie 2009, (A/HRC/10/44/Add.3) pag. 11, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G09/107/71/PDF/G0910771.pdf?OpenElement>

6 "Raport analitic asupra victimizării. Repere pentru elaborarea politicilor penale în Moldova", Fundația Soros-Moldova, 2010, pag. 75, <http://soros.md/files/publications/documents/Victimisation%20Survey.pdf>

7 Concluziile Comitetului ONU împotriva Torturii, 29 martie 2010 (CAT/C/MDA/CO/2), pag. 3.

rea mărturiilor și a informațiilor în calitate de probe în cadrul urmării penale, în pofida schimbărilor legislative și organizaționale efectuate de R. Moldova.

Potrivit art.94 Cod de Procedură Penală, mărturiile obținute cu aplicarea relelor tratamente nu pot fi admise în calitate de probă în cadrul procesului de judecată. Totuși, organizațiile internaționale⁸ au notat că au primit numeroase plângeri precum că aceste mărturii sunt luate în considerație în cadrul procesului de judecată și că oficialii care au extras declarații autoincriminatorie nu au fost pedepsiți pentru aceasta.

Victimele maltratărilor și martorii sunt frecvent intimidați și cererile de protecție a martorilor sunt adesea respinse de judecătorii de instrucție.⁹ Pe de altă parte, protecția martorilor este asigurată de Ministerul Afacerilor Interne, ceea ce duce la ineficiența mecanismului în cazurile aplicării relelor tratamente de către poliție.

În multe cazuri de plângeri privind abuzurile poliției, examinarea medicală are loc cu întârzieri și calitatea acesteia este pusă la îndoială de către victime. Medicii legiști au tendința să înregistreze doar leziunile vizibile, fără o descriere a versiunii faptelor expusă de victime și fără investigații suplimentare. De asemenea, o posibilă traumă psihologică nu este luată în calcul de către medici. Aceasta duce la documentarea insuficientă, având în vedere faptul că, în ultimii ani, metodele de aplicare a maltratărilor au evoluat și nu lasă urme fizice vizibile. Medicii legiști au nevoie de instruire specială privind documentarea maltratărilor conform standardelor internaționale și a Protocolului de la Istanbul.¹⁰ Mai mult decât atât, Centrul de Medicină Legală trebuie să fie echipat corespunzător.

Pe parcursul anilor 2009 și 2010, CtEDO a adoptat 12 hotărâri de condamnare a R. Moldova în urma violării art.3 CEDO, care se referă la maltratarea reclamantilor de către poliție (*Gurgurov c. Moldovei*, *Buzilov c. Moldovei*, *Pădureț c. Moldovei*, *Brega c. Moldovei*), investigarea neadecvată a plângerilor de maltratare (*Breabin c. Moldovei*, *Petru Roșca c. Moldovei*, *Parnov c. Moldovei*, *Popa c. Moldovei*, *Mătășaru și Savițchi c. Moldovei*), sancționarea neadecvată a persoanelor care au aplicat tortura (*Valeriu și Nicolae Roșca c. Moldovei și Pădureț c. Moldovei*) și acordarea de către instanțele judecătorești naționale a unor compensații insuficiente pentru violarea art.3 CEDO (*Ciorap (nr. 3) c. Moldovei*).

Experții internaționali¹¹ și societatea civilă au recomandat de mai multe ori crearea unei autorități independente care va investiga prompt și aprofundat plângerile de maltratare. În noiembrie 2010, Procuratura Generală a adoptat un ordin prin care a instituit procurori speciali pentru investigarea plângerilor de rele tratamente în toate oficiile teritoriale și cele specializate. Potrivit acestui ordin, procu-

8 Concluziile Comitetului ONU împotriva Torturii, 29 martie 2010 (CAT/C/MDA/CO/2), pag. 10,

<http://www2.ohchr.org/english/bodies/cat/docs/co/CAT.C.MDA.CO.2.pdf>

9 "Sub acoperirea impunității. Raport despre reacția autorităților moldovenești la violențele poliției în timpul protestelor post-electorale din aprilie 2009", Fundația Soros-Moldova, 2009, pp. 61-62,

<http://soros.md/files/publications/documents/ENTRENCHING%20IMPUNITY%20%20By%20Claris%20Bencomo.pdf>

10 "Protocolul de la Istanbul. Manual de investigare efectivă și documentare asupra torturii și a altor tratamente crude, inumane sau degradante sau pedepse", 2004, <http://www.ohchr.org/Documents/Publications/training8Rev1en.pdf>

11 Raportul Raportorului Special ONU pentru tortură și alte forme crude, inumane sau degradante de tratament sau pedepșă, Manfred Nowak, Misiune în Republica Moldova, 12 februarie 2009, (A/HRC/10/44/Add.3),

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G09/107/71/PDF/G0910771.pdf?OpenElement>

rorii implicați în investigarea relelor tratamente nu vor fi angajați în alte activități de investigație, pentru a le asigura independența. O secție specială de combatere a torturii a fost creată în cadrul Procuraturii Generale. Totuși, nu este clar care sunt atribuțiile și responsabilitățile acestei secții.

Impunitatea

În practică, relele tratamente sunt calificate mai degrabă ca "exces de putere sau depășirea atribuțiilor de serviciu" (art.328 (2) c) Cod Penal), decât ca "tortură" (art.309/1 Cod Penal). De asemenea, tortura constituie infracțiune mai puțin gravă, iar organizarea sau instigarea acțiunilor de tortură și în cazul prezenței circumstanțelor agravante este calificată ca și infracțiune gravă.

Termenul de prescripție în cazul comiterii infracțiunii de tortură constituie cinci ani și, respectiv, 15 ani în cazul organizării sau instigării acțiunilor de tortură sau în prezența circumstanțelor agravante. CtEDO a constatat o violare a art.3 CEDO în cauza *Pădureț c. Moldovei* (hotărâre din 5 ianuarie 2010) pe motiv că persoana acuzată de torturarea reclamantului a fost eliberată de răspundere penală prin aplicarea termenului de prescripție. CtEDO a subliniat că nici o prescripție nu trebuie să fie aplicată cazurilor de tortură din partea agenților statului.

Potrivit raportului anual al Procuraturii Generale pe anul 2009,¹² în anul 2009, au fost inițiate 66 de urmăriri penale privind relele tratamente, în 104 cazuri a fost dispusă neînceperea urmăririi penale și opt dosare penale au fost transmise în instanțele de judecată.

Potrivit raportului anual al Procuraturii Generale pe anul 2010,¹³ în 2010, procurorii au inițiat 110 urmăriri penale privind plângerile de rele tratamente, dintre acestea 48 în baza art.309/1 Cod Penal. În 2010, procurorii au transmis în instanțele de judecată 45 de dosare privind aplicarea relelor tratamente. În alte 59 de cazuri urmărirea penală a fost încetată. La data de 1 ianuarie 2011, în 87 de cazuri urmărirea penală era pendinte. Pe parcursul anului 2010, instanțele de judecată au pronunțat 12 sentințe de condamnare în cauzele privind aplicarea relelor tratamente.

Deși Codul Penal prevede că relele tratamente se sancționează cu privațiunea de libertate, în practică, judecătorii suspendă condiționat executarea pedepsei cu închisoarea, considerând că reeducarea torționarilor este posibilă fără privarea acestora de libertate. În primele patru luni ale anului 2009, doar o persoană din 16 condamnate pentru aplicarea relelor tratamente a fost efectiv încarcerată în urma condamnării.¹⁴ O asemenea sancționare blândă vine în contradicție cu standardele CtEDO.¹⁵ CtEDO a constatat o violare a art.3 CEDO în cauza *Valeriu și Nicolae Roșca c. Moldovei* (hotărâre din 20 octombrie 2009) pe motiv că suspendarea executării pedepsei pentru aplicarea relelor tratamente nu asigură un efect descurajant suficient pentru a preveni astfel de acte în viitor.

12 Raportul de activitate a Procuraturii Generale pe anul 2009, pag. 40, <http://procuratura.md/file/Raport%202009.pdf>

13 Raportul de activitate a Procuraturii Generale pe anul 2010, pag. 53, <http://procuratura.md/file/4.Raport%202010.pdf>

14 Erik Svanidze, "Combaterea relelor tratamente și a impunității și investigarea eficientă a relelor tratamente", Chișinău, 2009, pag. 64.

15 În cauza *Gafgen c. Germaniei* (hotărâre din 1 iunie 2010), CtEDO a notat (în para. 124) că, pentru acte de brutalitate grave și intenționate aplicare de către agenții statului, încarcerarea ar fi mai potrivită decât amenda sau alte sancțiuni non-privative.

1.2.3 Încălcările din aprilie 2009 și investigarea acestora

Evenimentele din aprilie 2009

Situația privind tortura și relele tratamente în Moldova în anul 2009 a fost marcată de alegerile parlamentare care au avut loc în aprilie 2009, care au fost urmate de ciocniri violente dintre forțele de securitate și protestatari. La 7 aprilie 2009, în timpul demonstrațiilor post-electorale, au fost incendiate și devastate clădirile Președinției și Parlamentului.

Potrivit informațiilor oficiale, între 7 și 12 aprilie 2009, poliția a reținut cel puțin 571 de persoane. În același timp, circa 68 de persoane au fost reținute de poliție, dar nu au fost înregistrate în registrele comisarariatelor de poliție.¹⁶ O mare parte din persoanele care au fost arestate după 7 aprilie 2009 susțin că au fost oprite și agrestate pe stradă, în instituții de învățământ, la locul de muncă, de către colaboratori ai poliției îmbrăcați în civil, care nu s-ar fi legitimat, și apoi au fost duse la comisariatele de poliție în automobile fără inscripții. Majoritatea celor reținuți erau bărbați (95%) și doar aproximativ 5% erau femei. Vârsta medie a celor reținuți era de 25 de ani, 9% fiind minori, 78% având vârsta cuprinsă între 18 și 30 de ani.¹⁷ Majoritatea dintre aceste persoane a fost acuzată de comiterea contravențiilor administrative. În timpul demonstrațiilor violente, au fost răniți 274 de polițiști.¹⁸

Organizațiile neguvernamentale locale¹⁹ și internaționale,²⁰ precum și organizațiile internaționale²¹ care au vizitat Moldova, au constatat numeroase cazuri de aplicare a torturii și a relelor tratamente asupra persoanelor private de libertate după evenimentele din aprilie 2009.

Presupusele maltratări fizice au inclus lovituri cu pumnii și picioarele, lovituri cu bastoane de cauciuc, cu băte de lemn, cu patul armei de foc sau cu alte obiecte contondente. Unele persoane au afirmat că relele tratamente la care au fost supuse au fost suficient de grave sau prelungite, astfel încât să le facă să-și piardă cunoștința cel puțin o dată și/sau au avut ca rezultat fracturi sau afecțiuni durabile ale sistemului nervos. Multe persoane au afirmat că au fost amenințate cu violența fizică sau chiar cu execuția sumară, abuzate verbal și/sau supuse tratamentului umilitor, un exemplu fiind dezbrăcarea în prezența colaboratorilor de poliție de sex masculin a unor deținute de sex feminin, care, fiind goale, au fost impuse să facă genuflexiuni în mod repetat, pentru pretinsul scop de a verifica dacă nu ascund vreun obiect în interiorul corpului.²² Persoanele arestate au afirmat ulterior că au fost puși să treacă

16 Raportul Comisiei Parlamentare de anchetă pentru elucidarea cauzelor și consecințelor evenimentelor de după 5 aprilie 2009, pag. 88.

17 Ibid., pag. 90.

18 Ibid., pag. 97.

19 "Sub acoperirea impunității. Raport despre reacția autorităților moldovenești la violențele poliției în timpul protestelor post-electorale din aprilie 2009", Fundația Soros-Moldova, 2009, <http://soros.md/files/publications/documents/ENTRENCHING%20IMPUNITY%20%20By%20Clarisa%20Bencomo.pdf>, <http://www.lhr.md/rapoarte/do/raport.idom.credo.tortura.2009.pdf>

20 "Tortura și alte forme de maltratare de către poliție: încă "e doar normal" în Moldova", Amnesty International, 2009, <http://www.amnesty.org/en/library/asset/EUR59/009/2009/en/1b2df020-bf3d-4bfb-9bb9-c7ea620d562a/eur590092009eng.pdf>

21 Raport efectuat de Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și Tratatamentelor și a Pedepselor Inumane și Degradante (CPT) privind vizita în Moldova între 27 și 31 iulie 2009, 14 decembrie 2009, (CPT/Inf (2009) 37), <http://www.cpt.coe.int/documents/mda/2009-37-inf-eng.pdf>

22 Raport de Thomas Hammarberg, Comisar pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei, ca urmare a vizitei în Republica Moldova din 25-28 aprilie 2009, 17 iulie 2009, (CommDH(2009)27), <https://wcd.coe.int/wcd/com.instranet.InstraServlet?Index=no&command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=1348627&SecMode=1&DocId=1428664&Usage=2>

printr-un "coridor" de polițiști care îi loveau cu pumnii și picioarele și cu bastoane de cauciuc, denumit în presă "coridorul morții".

Majoritatea persoanelor arestate au fost private de dreptul lor de a-și anunța rudele despre reținere, de a avea acces la un avocat (unor avocați li s-a interzis accesul la clienții lor) și la un medic. Examinarea medicală a persoanelor reținute era superficială și, de regulă, se petrecea în prezența personalului din comisariatele de poliție. De asemenea, examinarea medicală a avut loc după câteva zile de la reținere și în cartelele medicale nu se regăseau declarațiile persoanelor arestate.²³ Din acest motiv, victimele torturii și relexor tratamente au înregistrat și documentat rănile de pe corpul lor doar după ce au fost eliberate sau transferate în penitenciare.

În primele zile după 7 aprilie 2009, membrilor Consiliului Consultativ pentru Prevenirea Torturii li s-a interzis accesul în câteva comisariate de poliție,²⁴ în pofida dreptului acestora la acces necondiționat în locurile de detenție.

În aprilie 2010, Guvernul a creat o Comisie pentru identificarea victimelor evenimentelor din aprilie 2009 și mecanismelor pentru a le ajuta. La 15 octombrie 2010, Guvernul a adoptat Hotărârea nr.956 "cu privire la ajutorarea persoanelor care au avut de suferit în urma evenimentelor din 7 aprilie 2009"²⁵ și a decis acordarea compensațiilor pentru 14 persoane civile și patru ofițeri de poliție. Totuși, aceste acțiuni nu au fost făcute publice suficient și, din acest motiv, foarte puține victime ale torturii au beneficiat de aceste ajutoare. Principalul centru de reabilitare din Chișinău rămâne însă a fi Centrul de Reabilitare a Victimelor Torturii "Memoria", un ONG care este finanțat din străinătate.

Investigarea brutalității poliției din aprilie 2009

Procuratura a înregistrat 108 plângeri privind brutalitatea de care poliția a dat dovadă în aprilie 2009. Din numărul total al plângerilor, în 58 de cazuri au fost inițiate urmăriri penale, dintre care în 29 de cazuri – în baza art.309/1 Cod Penal, iar în 17 cazuri – în baza art.328 (2) (a) Cod Penal. 27 de dosare penale împotriva a 43 de polițiști au fost transmise în instanța de judecată.²⁶ Totuși, aceste date statistice sunt prezentate diferit în diverse surse oficiale. Mai mult decât atât, o mare parte din victimele torturii asistate de organizații neguvernamentale, cum ar fi Centrul de Reabilitare a Victimelor Torturii "Memoria" și altele, nu au depus plângeri de aplicare a relexor tratamente în aprilie 2009 pentru că le era frică și nu aveau încredere în sistemul de justiție.

Doar 14 ofițeri de poliție au fost suspendați din funcție pe durata urmărilor penale, iar această măsură a rămas valabilă doar pentru nouă dintre aceștia, după contestarea suspendării la judecătoria de instrucție. Investigațiile s-au petrecut foarte lent și avocații s-au plâns de deficiențe ale urmărilor penale conduse de către procurori. Doar un judecător a fost concediat în urma erorilor comise la examinarea cauzelor legate de evenimentele din aprilie 2009 (pentru petrecerea proceselor de judecată în incinta comisariatelor de poliție și eliberarea mandatelor de arest ilegale, fără probe). Altor

23 Raport efectuat de Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și Tratatelor și a Pedepselor Inumane și Degradante (CPT) privind vizita în Moldova între 27 și 31 iulie 2009, 14 decembrie 2009, (CPT/Inf (2009) 37), pag. 15.

24 Raport cu privire la activitatea Mecanismului Național de Prevenire a Torturii în anul 2009, pag. 14.

25 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=336392>

26 Comitetul ONU pentru Drepturile Omului, Informația primită din partea Republicii Moldova privind implementarea observațiilor Comitetului (CCPR/C/MDA/CO/2/Add.1), 4 februarie 2011, pag. 3, <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/followup/CCPR-C-MDA-CO-2-Add1.doc>

doi judecători nu le-a fost prelungit mandatul la expirarea termenului de cinci ani.

La sfârșitul lunii aprilie 2011, zece polițiști erau achitați în legătură cu evenimentele din aprilie 2009, iar în privința unui polițist procesul penal a fost încetat în legătură cu tragerea la răspundere contravențională. Astfel, în decembrie 2010, doi ofițeri de poliție (Gheorghe Vutcariov și Alexandru Mocanu) au fost condamnați de Judecătoria Grigoriopol în legătură cu evenimentele din aprilie 2009. Gh. Vutcariov a fost condamnat pentru exces de putere (art.328 (2) (a) Cod Penal) și fals în acte publice (art.332 Cod Penal) la patru ani de privațiune de libertate și la cinci ani de suspendare din funcție, executarea pedepsei fiind suspendată pe un termen de cinci ani. A. Mocanu a fost condamnat pentru exces de putere (art.328 (2) (a) Cod Penal) la doi ani de privațiune de libertate și la doi ani de suspendare din funcție, executarea pedepsei fiind suspendată pe un termen de cinci ani. Ulterior, la 27 aprilie 2011, Curtea de Apel Chișinău i-a achitat pe ambii polițiști pe toate capetele de acuzare. Decizia Curții de Apel Chișinău a fost contestată la Curtea Supremă de Justiție. Procesul este în continuare pendinte.

Există cauze pendinte în care apar nume de oficialități, și anume Gheorghe Papuc, fostul ministru al Afacerilor Interne, și Vladimir Botnari, fostul comisar general al municipiului Chișinău, cărora le-a fost înaintată învinuirea de neglijență în serviciu soldată cu consecințe grave (art.329 Cod Penal) la 3 martie 2010; Iacob Gumeniță, fostul șef al poliției municipale, care a fost arestat la 15 aprilie 2010, fiind învinuit de depășirea atribuțiilor de serviciu (art.328 Cod Penal); precum și Valentin Zubic, fostul ministru adjunct al Afacerilor Interne, care, la 2 martie 2011, a fost învinuit de neglijență în serviciu (art.329 Cod Penal) soldată cu decesul lui Valeriu Boboc și alte urmări grave.

Comisia Parlamentară de anchetă pentru elucidarea cauzelor și consecințelor evenimentelor de după 5 aprilie 2009 a fost creată în octombrie 2009. Totuși, de la începutul activității, ea a fost finanțată insuficient și nu a dispus de suficiente resurse umane. Ca rezultat, Comisia a început să activeze efectiv din ianuarie 2010. Concluziile Comisiei sunt destul de vagi și au fost făcute publice mult mai târziu decât a fost anunțat inițial. Totuși, chiar și recomandările clare și specifice au fost ignorate de autorități.

1.3. Condițiile de detenție

Atât închisorile, cât și izolatoarele de detenție preventivă din cadrul comisariatelor de poliție oferă condiții de detenție care contravin standardelor internaționale. Existența acestor condiții de detenție este motivată prin lipsa resurselor financiare.

Cele mai grave probleme din punctul de vedere al condițiilor de detenție în penitenciarele din Republica Moldova constituie supraaglomerarea; lipsa luminii naturale în celule; lipsa ventilației în celule, care sunt îmbibate cu fum de țigară și în care persistă umezeala; deținuții nu sunt asigurați cu apă potabilă permanentă și nu au posibilitatea să-și mențină igiena zilnică; riscul de contaminare cu tuberculoză și alte boli; temperatura joasă din celule în timpul iernii, pereții fiind acoperiți cu mușcați, calitatea și cantitatea inadecvată a hranei, care se prepară în condiții de igienă sub nivel adecvat; accesul redus la serviciile medicale; lipsa medicilor specializați în penitenciare; lipsa utilajului medical.²⁷ În penitenciarele din R. Moldova, la 1 ianuarie 2010, se aflau 6,535 de persoane

27 Centrul pentru Drepturile Omului în Moldova, Raport privind respectarea drepturilor omului în Moldova în anul 2010, pp. 142-168, <http://ombudsman.md/md/anuale/>

ne private de libertate, iar la 1 ianuarie 2011 – 6,324 de persoane private de libertate.²⁸

Autoritățile au recunoscut de nenumărate ori că penitenciarul nr.13 din municipiul Chișinău este aglomerat peste măsură și că Guvernul planifica să închidă această instituție. La 10 iulie 2008, Parlamentul a adoptat Legea nr.177 privind asigurarea construcției unui penitenciar.²⁹ Ministerul Justiției urma să anunțe organizarea unui concurs pentru selectarea unui investitor care ar fi asigurat construcția unui penitenciar în conformitate cu standardele internaționale, în schimbul dobândirii dreptului de proprietate asupra terenului pe care se află actualmente penitenciarul nr.13. Cu toate acestea, nici o măsură nu a fost întreprinsă în acest sens. În 2010, au fost renovate cinci celule de detenție preventivă pentru minori din penitenciarul nr.13, inclusiv sala de forță. Lucrările de renovare au costat aproximativ 400 de mii de lei, bani alocați din bugetul Ministerului Justiției.

În anul 2010, a fost suspendată activitatea a 11 izolatoare de detenție preventivă din comisariatele de poliție,³⁰ iar două izolatoare au fost închise.³¹ Guvernul a adoptat o hotărâre, nr.511 la 22 iunie 2010, prin care a alocat 2,200,000 de lei pentru reparația a 30 de izolatoare de detenție preventivă din cadrul comisariatelor de poliție ale Ministerului Afacerilor Interne. Totuși, în majoritatea cazurilor, încăperile izolatoarelor de detenție preventivă sunt situate în continuare în subsolurile edificiilor comisariatelor de poliție, de aceea, ele nu vor fi niciodată în măsură să ofere condiții adaptate deținerii persoanelor plasate în detenție preventivă.³²

Atât Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și a Pedepselor sau Tratatamentelor Inumane sau Degradante (CPT), în urma vizitelor din 2007 și 2009, cât și Raportorul Special ONU pentru tortură și alte forme crude, inumane sau degradante de tratament sau pedeapsă, în urma vizitei sale din 2008, au recomandat transferarea izolatoarelor de detenție provizorie din subordinea Ministerului Afacerilor Interne în subordinea Ministerului Justiției. Cu toate acestea, Ministerul Justiției a declarat că nu poate prelua responsabilitatea asupra izolatoarelor de detenție preventivă din cauza condițiilor de detenție severe și lipsei resurselor financiare pentru a le remedia. În același timp, Ministerul Justiției a declarat că planifică construcția a opt case de arest pe întreg teritoriul R. Moldova, care va rezolva problema condițiilor de detenție din izolatoare.

Pe parcursul anilor 2009 și 2010, CtEDO a adoptat cinci hotărâri de condamnare a Republicii Moldova în urma violării art.3 CEDO, care se referă la condiții proaste de detenție (*Strășteanu și Alții c. Moldovei*, *Gavrilovici c. Moldovei*, *I.D. c. Moldovei*) și neacordarea asistenței medicale adecvate persoanelor deținute (*Paladi c. Moldovei*, *Oprea c. Moldovei*). De asemenea, CtEDO a comunicat Guvernului R. Moldova câteva cauze³³ în care reclamantii se plâng de condițiile de detenție. În aceste cauze, Guvernul a fost întrebat între altele dacă recunoaște că există o problemă sistemică în acest domeniu.

28 <http://www.penitenciar.gov.md/ro/statistica.html>

29 <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=328646>

30 Izolatoarele de detenție preventivă din cadrul comisariatelor de poliție Ialoveni, Dondușeni, Strășeni, Criuleni, Ștefan-Vodă, Glodeni, Ceadr-Lunga, Dubăsari și Călărași.

31 Izolatorul de detenție preventivă din cadrul Direcției Generale Servicii Operative a Ministerului Afacerilor Interne și cel din cadrul comisariatului de poliție din Leova.

32 Centrul pentru Drepturile Omului în Moldova, Raport privind respectarea drepturilor omului în Moldova în anul 2010, pag. 175, <http://ombudsman.md/md/anuale/>

33 *Segheti c. Moldovei*, nr. 39584/07; *Ludin c. Moldovei*, nr. 7347/04; *Savca c. Moldovei*, nr. 17963/08; și *Strășteanu c. Moldovei*, nr. 18928/08 și nr. 40699/08.

LIBERTATEA ȘI SIGURANȚA PERSOANEI, DREPTURILE DEȚINUȚILOR

Vadim VIERU

În perioada de referință, dreptul la libertatea și siguranța persoanei în R. Moldova a fost încălcat de către instituțiile statului - poliție, procuratură, instituții de detenție, care ar fi trebuit de fapt să asigure respectarea acestuia.

În prima parte a capitolului sunt prezentate practicile ilegale care au avut loc în 2009, an în care poliția a continuat să înfăptuiască, ca și în anii precedenți, acțiuni nejustificate de privare de libertate. În cadrul capitolului este analizată situația din a doua jumătate a anului 2009 și cea din 2010, când numărul reținerilor ilegale a scăzut semnificativ, ca rezultat al adoptării unui nou Cod contravențional și a inițierii unor reforme în cadrul MAI.

Vom analiza, de asemenea, situația din regiunea transnistreană, zonă în care au loc cele mai grave încălcări ale dreptului la libertate și siguranță individuală din R. Moldova. Aici, instituțiile de detenție au fost înființate de către o administrație ilegală, care de 20 ani înregistrează grave probleme la capitolul respectării drepturilor omului.

În perioada 2009-2010, în R. Moldova au avut loc mai multe cazuri, care au atras atenția, atât în interiorul țării cât și în exteriorul ei, asupra problemelor grave în ce privește libertatea și siguranța individului. Este vorba de cazuri de răpiri de persoane de pe teritoriul din estul țării de către serviciile secrete din regiune, ori predarea ilegală a acestora de către reprezentanții forțelor constituționale.

În a doua parte a capitolului vom analiza situația în domeniul drepturilor deținuților din perioada anilor 2009-2010. Vom trece în revistă schimbările pozitive calitative și cantitative, în special în domeniul asigurării unor condiții de detenție mai bune. Schimbările pozitive au avut loc pe fondul recomandărilor instituțiilor internaționale - în special Recomandarea Comitetului de Miniștri privind Reguliile Penitenciare Europene,¹ Recomandarea Comitetului de Miniștri privind detenția provizorie, condițiile de detenție, precum și aplicarea garanțiilor contra abuzului.² Cu toate acestea, situația deținuților este în continuare complicată în ceea ce privește asigurarea cu condiții de detenție conform standardelor minime internaționale. Potrivit Comitetului ONU împotriva Torturii, condițiile de detenție în unele penitenciare sunt critice.

2.1. Libertatea și siguranța persoanei în Republica Moldova

Legislația națională reglementează temeiul și procedura de reținere a persoanei, durata reținerii, garanțiile persoanei reținute și procedura de atac. Totuși, în perioada de raportare au avut loc mai multe încălcări care sugerează faptul că actele normative sunt ineficiente și imperfecte. Consiliul Europei a sugerat Republicii Moldova

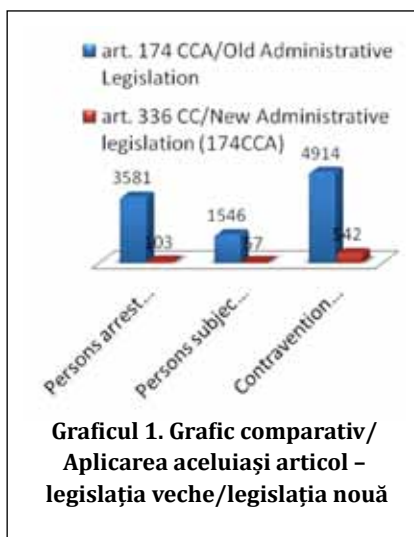
1 Adoptată de Comitetul de Miniștri a Consiliului Europei, la data de 11 ianuarie 2006.

2 Adoptată de Comitetul de Miniștri a Consiliului Europei, la data de 27 septembrie 2006.

mai multe recomandări în ce privește modificarea legislației ce ține de libertatea și securitatea persoanei, în special abrogarea vechiului Cod de contravenții administrative și adoptarea unui nou Cod contravențional. În acest sens, la 24 octombrie 2008, prin Legea nr.218-XVI a fost adoptat Codul contravențional al Republicii Moldova care a înlocuit Codul contravențiilor administrative.³ Noul Cod contravențional a intrat în vigoare pe 31 mai 2009, după ce au avut loc numeroase cazuri de încălcare a dreptului la libertate și siguranța persoanei în urma protestelor violente de după alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009. Este de remarcat că prin intermediul noii legi au fost modificate normele care reglementează instituția reținerii și a arestului administrativ. Potrivit noilor prevederi legale, persoana poate fi condamnată la maxim 15 zile de privare de libertate, o perioadă care poate fi prelungită până la 30 de zile în cazul în care ea a comis mai mult de o contravenție.⁴ O noutate este că noul Cod contravențional este format din două părți: Cartea I – Dreptul Material și Cartea a II-a – Procesul Contravențional, ambele fiind divizate în partea generală și partea specială. Dreptul material este divizat de procedură aceasta aducând claritate în aplicarea normelor și nu admite abuzuri din partea forțelor de ordine. Codul Contravențional conține prevederi referitoare la participanți, procesul contravențional, autoritățile competente să soluționeze cauzele contravenționale, și măsurile procesuale de constrângere.

Ca rezultat al implementării efective a noului Cod contravențional, în perioada 2009-2010 s-a redus semnificativ numărul proceselor verbale întocmite de către polițiști în urma reținerii persoanelor, în comparație cu anii precedenți. Spre exemplu, conform datelor oferite de Ministerul Afacerilor Interne, în anul 2009, în baza art.336 CC *Nesubordonarea cu rea-voință dispoziției sau cererii legitime a colaboratorului organelor de ocrotire a normelor de drept*, au fost întocmite 368 de procese-verbale contravenționale, fiind reținute 69 persoane și doar 20 persoane fiind supuse arestului contravențional. În temeiul aceluiași articol, în 2010 au fost întocmite 174 procese-verbale contravenționale, fiind reținute 34 persoane, iar

37 persoane fiind supuse arestului contravențional. În 2008, când era aplicată legislația contravențională veche, în temeiul art.174 CCA *Nesubordonarea cu rea-voință dispoziției sau cererii legitime a colaboratorului poliției*, au fost întocmite 4914 procese-verbale contravenționale, fiind reținute 3581 persoane și fiind supuse arestului contravențional 1546 persoane. Astfel, cel puțin cantitativ, numărul proceselor-verbale contravenționale, al reținerilor și al arestărilor contravenționale a scăzut semnificativ. Situația este similară și în cazul altor temeuri, cum ar fi *ultragierea colaboratorului organelor de ocrotire a normelor de drept, opunerea de rezistență*,

3 Adoptat prin Legea R.S.S. Moldovenești din 29 martie 1985.

4 Secțiunea 38(4) din Codul Contravențional al Republicii Moldova, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=330333>

sau încălcarea legislației privind întrunirile (în 2009-2010 au fost reținute doar 4 persoane în temeiul noului cod). Cele expuse denotă faptul că adoptarea lui a fost benefic pentru asigurarea respectării dreptului la libertate și siguranța persoanei.

Problema reținerii procesual-penale rămâne actuală. În rapoartele anterioare ale Asociației "Promo-LEX"⁵ s-a menționat necesitatea modificării art.166 CPP în scopul evitării reținerilor abuzive, fapt ce nu a fost realizat.

Cu siguranță, putem afirma că dreptul la libertatea și siguranța persoanei a fost încălcat pe scară largă în aprilie 2009. Acțiunile au avut loc în urma protestelor de după scrutinul din 5 aprilie 2009. Demonstrații au protestat atunci față de rezultatul alegerilor parlamentare. Cifra exactă a persoanelor reținute, abuzate sau decedate nu a fost stabilită.

Numărul persoanelor reținute în perioada post-electorală, potrivit:

- 1. MAI – 206 persoane în ordine contravențională, 107 persoane în ordine procesual penală;**
- 2. Procuratura Generală către Comisia Țurcan – 128 de persoane reținute în ordine contravențională, 120 de persoane reținute în ordine procesual penală;⁶**
- 3. Procuratura Generală către Comisia Nagacevschi - 182 de persoane reținute în ordine procesual penală;**
- 4. Primăria Chișinău către Comisia Nagacevschi – 328 de persoane reținute în ordine contravențională și procesual penală;⁷**
- 5. Studiul Fundației SOROS – 674 de persoane;⁸**
- 6. Institutul pentru Drepturile Omului – 467 de persoane.⁹**

Organele administrației publice, forțele de ordine și instanțele de judecată au încălcat dreptul la libertatea și siguranța persoanei în procesul "restabilirii ordinii de drept"¹⁰ prin reținerea masivă a persoanelor din Piața Marii Adunări Naționale și a teritoriului adiacent. Aceasta denotă amploarea încălcărilor și haosul creat. În conformitate cu registrele de evidență a persoanelor deținute de MAI, s-a constatat că cele mai multe persoane au fost arestate în perioada 7-9 aprilie 2009. Rețineri în legătură cu evenimentele din centrul capitalei au avut loc și în perioada 10-12 aprilie. Unele persoane reținute au fost transferate – cu încălcarea prevederilor legislației – la comisaratele de poliție din localități din nordul și sudul țării, aflate la o distanță de aproximativ 150 de km de Chișinău. Persoanele transferate nu erau din acele localități. Aceste proceduri au majorat *de facto* termenul reținerii și de limitare a libertății persoanei. Fiind eliberate, victimele nu au fost asigurate cu transport sau resurse financiare pentru a se deplasa la locul reținerii sau la domiciliu.

În acțiunile de reținere a persoanelor au fost implicați angajați ai unor comisa-

5 Promo-LEX, Raport – Drepturile Omului în Moldova – 2007 – 2008, Chișinău, 2009, pag. 17,

http://promolex.md/upload/publications/ro/doc_1259134469.pdf

6 Raportul Comisiei Nagacevschi, Scribd. Web, pag. 87, <http://www.scribd.com/doc/31032609/raport7Aprilie>

7 Raportul Comisiei Nagacevschi, Scribd. Web, pag. 87, <http://www.scribd.com/doc/31032609/raport7Aprilie>

8 Bencomo Clarisa, Sub acoperirea impunității - Raport despre reacția autorităților moldovenești la violența Poliției în timpul violențelor post-electorale din aprilie 2009, Soros Foundation Moldova, Chișinău (Bons Offices), 2009, Pag. 10,

<http://soros.md/files/publications/documents/ENTRENCHING%20IMPUNITY%20%20By%20Clarisa%20Bencomo.pdf>

9 Raportul Comisiei Nagacevschi, Scribd. Web., pag. 87, <http://www.scribd.com/doc/31032609/raport7Aprilie>

10 Idem.

riate de poliție din diferite sectoare ale municipiului Chișinău, Poliției Rutiere, Serviciului Pază de Stat, Procuraturii, angajați ai aparatului MAI. În unele cazuri de reținere a fost implicat și Batalionul de Poliție cu Destinație Specială "Fulger". Cele mai multe rețineri erau efectuate de către reprezentanți ai forțelor de ordine îmbrăcați în haine civile, fără ca aceștia să se legitimeze, ceea ce constituie o încălcare gravă a legislației. Indicații directe referitoare la acțiunile de menținere a ordinii veneau de la Președintele R. Moldova în exercițiu din acea perioadă, Vladimir Voronin, fapt prin care acesta și-a depășit atribuțiile constituționale.¹¹

Motivele invocate pentru a deplasa persoanele la comisariate au fost prevederile art.166 CPP – Reținerea. În calitate de alte motive de reținere au mai fost și sintagme neprocesuale¹² și neprevăzute de lege, acțiunile fiind ilegale, fapt dedus din procesele-verbale de reținere prezentate de către Comisia de Anchetă pentru elucidarea cauzelor și consecințelor evenimentelor de după 5 aprilie, condusă de către deputatul Vitalie Nagacevski, în continuare Comisia Nagacevski.

Durata medie de reținere a persoanelor în comisariate a fost de 22 ore. Pentru unele categorii de contravenții cu un grad prejudiciabil redus în raport cu altele cu un grad prejudiciabil mai mare, durata de reținere a fost de 45 de ore.¹³ Durata medie de reținere în cazurile de contravenții era mai mare, în comparație cu durata medie de reținere în cazurile de bănuiele de săvârșire a unei infracțiuni.¹⁴ Persoanelor reținute nu le-au fost respectate drepturile și garanțiile procesuale prevăzute de lege¹⁵ în timpul reținerii (dreptul la avocat, dreptul la un proces de judecată echitabil, interdicția torturii și a tratamentelor inumane).

Pentru prima dată în istoria statului Republica Moldova, procesele de judecată în privința persoanelor reținute și bănuite de către poliție în săvârșirea unor contravenții sau infracțiuni au fost judecate în incinta comisariatelor de poliție. Judecătorii au invocat prevederile art.32 al CPP RM, acesta fiind interpretat extensiv, lezând drepturile procesuale ale persoanelor reținute. Mai mult, judecătorii au examinat formal cauzele și au emis mai multe încheieri cu text similar, fiind înlocuite doar datele persoanelor. Formalitatea a fost probată prin numărul mare de încheieri emise timp de câteva minute. Astfel, spre exemplu, judecătorul Gh. Morozan a examinat și emis 4 încheieri și a eliberat 4 mandate de arest la 10 aprilie 2009, într-un timp record de numai 51 minute (intervalul orelor 21.10 – 22.01).¹⁶

Cazul lui M.A. Extras din audieri:¹⁷ Pe 7 spre 8 am fost reținut de poliție pe la 00.30, de persoane în civil. M-au ținut 3 zile la Comisariatul de poliție Centru, ... am fost judecat în Comisariatul de Poliție... judecata mea a durat 30 de secunde...

11 Raportul Comisiei Nagacevski, Scribd. Web., pag. 86, <http://www.scribd.com/doc/31032609/raport7Aprilie>

12 Ex. "str. Ștefan cel Mare, din fața Parlamentului, pentru verificare, pentru clarificare, din biroul nr.".

13 Ex. art. 174/6 Codul de Contravenții Administrative (abrogat), Ultragierea colaboratorului de poliție.

14 Ex. 17 ore - contravenții, 9 ore – bănuiele în cazul săvârșirii unei infracțiuni de jaf.

15 Ex. Art. 66, art. 67 Codul de Procedură Penală a Republicii Moldova, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=326970>.

16 Promo-LEX, Drepturile Omului și Instituțiile Democratice în perioada post-electorală în Moldova 6 aprilie – 1 iunie 2009, Chișinău, 2009, pag. 56, http://www.promolex.md/upload/publications/ro/doc_1258617509.pdf

17 Raportul Comisiei Nagacevski, Scribd. Web., pag. 100, <http://www.scribd.com/doc/31032609/raport7Aprilie>

Referitor la comportamentul unor instituții, constatăm că Procuratura Generală nu a verificat dacă acțiunile angajaților Direcției poliției judecătorești a MAI au fost legale, precum și legalitatea indicațiilor fostului ministru adjunct de Interne V. Zubic privind transferarea persoanelor sancționate administrativ în izoloatoarele de detenție preventivă ale comisarariatelor raionale. La fel, nu au fost investigate toate cazurile privind supunerea persoanelor arestate și reținute torturii și pedepselor inumane și degradante. Persoanele vinovate de reținerile ilegale ale participanților la demonstrații nu au fost pedepsite. Acest fapt pune în evidență o altă problemă foarte gravă pentru Republica Moldova – lipsa independenței instituției procuraturii.

Consiliului Superior al Magistraturii nu a examinat în totalitate plângerile depuse de persoanele arestate sau sancționate administrativ care invocă faptul că au informat judecătorii despre acțiunile de maltratare, iar aceștia nu au întreprins nici o acțiune de prevenire a torturii și relelor tratamente. Acțiunile CSM au fost contestate de către mai multe organizații neguvernamentale.¹⁸

2.2. Libertatea și siguranța persoanei în regiunea transnistreană a Republicii Moldova

Chiar dacă autoritățile constituționale nu dețin controlul de facto asupra unei părți importante din teritoriul său, garantarea dreptului la libertatea și securitatea persoanei în regiunea transnistreană este o obligație exclusivă a statului Republica Moldova. Aceasta a fost reiterată și prin hotărârea Ilașcu ș.a. c. Moldova și Rusia, pronunțată de CtEDO în 2004. Pentru regiunea transnistreană a R. Moldova, gravitatea problemei constă în faptul că lipsirea de libertate a persoanelor este efectuată de către structuri care și-au asumat atribuții ale organelor de drept și justiție. Prerogative de reținere și izolare arbitrară a persoanelor în estul țării o dețin structuri neconstituționale precum: miliția (poliție), gărzi populare, „ministerul securității”, „vama”, „grăniceri”, inclusiv „militarii”. Conform normelor locale, acestea sunt învestite după caz și cu atribuții de investigații și urmărire penală.

Victime frecvente ale regimului din stânga Nistrului sunt diverse categorii de persoane, locuitori sau vizitatori ai acestei regiuni. Acțiunile procesuale ilegale realizate asupra persoanelor reprezintă o farsă profitabilă financiar pentru cei care servesc administrația de la Tiraspol. Multe dintre victimele regimului declară că au plătit diverse sume de bani sau le-au fost solicitate astfel de sume atât pentru condiții mai bune de detenție, cât și pentru eliberarea lor din detenția ilegală.¹⁹

În acest spațiu al R. Moldova, în lipsa oricărui control sau a unor instrumente eficiente și legale de apărare a drepturilor omului, tinerii din familii social-vulnerabile sunt victime sigure. După reținerea lor (de iure este vorba de răpire), ei sunt izolați pe un termen îndelungat (1-6 ani) fără a fi asigurate careva drepturi. Uneori, rudele află despre „detenția” lor peste câteva zile sau chiar săptămâni. Deținuții nu au posibilitate să depună plângeri, în special către autoritățile constituționale și in-

18 Promo-LEX și IDOM au testat mecanismul existent de tragere la răspundere a judecătorilor, <http://www.promolex.md/index.php?module=news&item=298>

19 <http://www.promolex.md/index.php?module=news&item=252>

stituțiile internaționale. În majoritatea cazurilor cunoscute avocaților și juriștilor de pe ambele maluri ale Nistrului, presupusele instanțe judecătorești din regiune au emis „mandate de arest” pentru un termen nelimitat, fără a se lua în considerație faptul presupus ori circumstanțele atenuante. Aplicarea măsurilor alternative „arestului” nu se practică.

La 10 octombrie 2009, 90 de persoane „deținute” în izolatorul de detenție preventivă din orașul Tiraspol au declarat greva foamei ca rezultat al torturii și tratamentelor inumane și degradante. Mai multe persoane au fost „deținute” mai mult de 9 zile, fără asigurarea întrevederii cu avocatul.

O problemă gravă este colaborarea *neoficială* a poliției constituționale cu reprezentanții miliției ilegale în vederea transmiterii de persoane. Cazurile nu sunt aduse la cunoștința opiniei publice, rezultând din caracterul ilegal al acestor fapte. Astfel, organele de drept ale R. Moldova în loc să apere și să protejeze cetățenii și persoanele aflate pe teritoriul R. Moldova, colaborează cu structurile ilegale, iar uneori transmit persoane către aceste structuri în vederea sancționării lor pentru presupuse fapte. Mai mult, în loc să identifice soluții în vederea asigurării drepturilor garantate de Constituția R. Moldova și documentele internaționale la care Moldova este parte, autoritățile constituționale preferă să devină complici ai unor grave abuzuri săvârșite împotriva drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Unele victime au afirmat că au fost răpite de poliție de pe teritoriul controlat de autoritățile constituționale, fiind predate „miliției” fără a întocmi careva acte procesuale obligatorii pentru orice situație de reținere. În aceste cazuri au fost intentate dosare care se află, în prezent, la etapa de urmărire penală. Totodată, deoarece persoanele suspecte continuă să activeze în cadrul forțelor de ordine, opinia publică consideră că dosarele au fost intentate formal.

În 2009, cetățeanul C.N. a fost predat de colaboratorii poliției către „miliția transnistreană” chiar în apropierea Comisariatului de poliție din Tighina în vederea instrumentării unui dosar penal. Astfel, tânărul a fost „condamnat” de „instanța regională” de la Tighina la 10 ani privațiune de libertate. Polițiștii vinovați nu au fost atrași la răspundere penală, deși Asociația Promo-LEX a sesizat fapta.

Cetățeanul F.I. a fost răpit de lângă o instituție de detenție din Chișinău și a fost transportat la sediul „miliției” din Dubăsari, iar peste 5 luni a fost „condamnat” la 8 ani „privațiune de libertate” de către „instanțele” din regiune.²⁰

Printre victimele acestui fenomen sunt și reprezentanți ai forțelor de ordine constituționale. Acest fapt alarmează și sugerează că autoritățile constituționale nu sunt capabile să asigure protecție nici reprezentanților săi. Situația descrisă sugerează grave probleme la capitolul securitatea și siguranța persoanei și respectiv funcționarea sistemului de drept în Republica Moldova.

Autoritățile constituționale s-au arătat adesea incapabile să asigure protecția

20 Cazurile sunt preluate din practica Asociației Promo-LEX.

victimelor atunci când li s-a solicitat acest lucru. În aceste condiții, victimele erau nevoite să părăsească regiunea pentru o perioadă nedeterminată. Între timp, ele erau „anunțate în căutare” de către structurile ilegale din regiune. În lipsa oricărui suport din partea autorităților constituționale, victimele nu au altă soluție decât să părăsească Republica Moldova. Prizonieratul politic continuă a fi aplicat în regiunea transnistreană. Este vorba despre răpirea lui Ilie Cazac și a jurnalistului Ernest Vardanean. Ambii au fost „acuzăți de spionaj” în favoarea Republicii Moldova și au fost condamnați la 14 și respectiv 15 ani de închisoare. Ilie Cazac și Ernest Vardanean sunt cetățeni ai R. Moldova. Astfel, avem o situație pe cât de comică pe atât de dramatică. Doi cetățeni ai R. Moldova au fost răpiți, „judecați și condamnați” pe teritoriul Republicii Moldova pentru spionaj în favoarea R. Moldova, de către persoane care dețin cetățenia R. Moldova însă sunt angajați ai unor structuri neconstituționale. Primele cazuri de răpire sau de încălcare a dreptului la libertatea și siguranța persoanei în regiunea transnistreană se atestă încă din 1991. Situația s-a agravat odată cu izbucnirea conflictului armat în regiune, însă cazurile de răpire au continuat și după semnarea Acordului moldo-rus de încetare a focului și de transmitere a deplinelor împuterniciri structurilor de menținere a păcii.²¹

După preluarea controlului de către regimul ilegal, drepturile fundamentale și garanțiile persoanelor rămase în regiune a fost lipsite de orice sens. Administrația separatistă a creat un mediu informațional agresiv și insuportabil, susținut de un sistem militarizat.

2.3. Drepturile deținuților

2.3.1. Sistemul penitenciar din Moldova

Procesul de aliniere la Standardele Consiliului Europei a cadrului normativ în domeniul sistemului penitenciar este unul de durată. Sunt necesare reforme atât ale cadrului legislativ, cât și ale celui instituțional. E nevoie în special de instruirea personalului și asigurarea tehnico-materială a diverselor activități.

Regimul detenției persoanei în dreptul intern este determinat de caracterul normei încălcate de către o anumită persoană, fie penale sau contravenționale. Actualmente nu există reglementări bine conturate privind detenția contravenienților și condamnaților. Codul de executare nu face o distincție clară, care ar separa aceste categorii de persoane.

La nivel de politici publice în domeniul sistemului penitenciar, autoritățile Republicii Moldova, în conformitate cu recomandările Comitetului de Miniștri al CoE²² au realizat măsuri de ajustare a actelor normative, printre ultimele fiind adoptarea Hotărârii Guvernului R. Moldova nr.827 din 10.09.2010 privind organizarea și funcționarea organelor de probațiune, prin care s-a creat Oficiul Central de probațiune pe lângă Departamentul Instituțiilor Penitenciare; precum și Regulamentul de ac-

21 Promo-LEX, Libertatea și Securitatea Persoanei în Regiuni de Conflict. Chișinău, 2009, pag. 16, www.promolex.md/upload/publications/ro/doc_1257436825.pdf

22 Recomandarea CoE 914 (1981), cu privire la politicile penale ale statelor membre, Recomandarea CoE nr.R-22 (2000) referitoare la implementarea Regulilor Europene privind măsurile și sancțiunile comunitare, Rezoluția CoE nr.76 privind „Alternative la pedeapsa închisorii”.

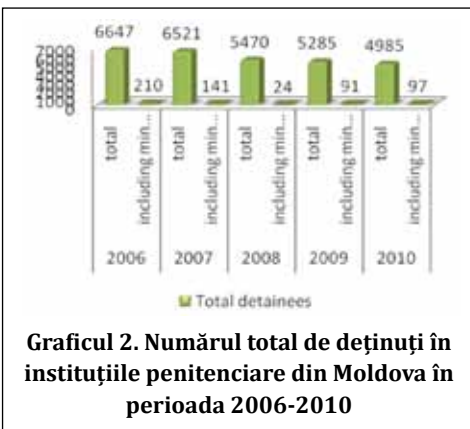
tivitate al acestei structuri, ceea ce face posibilă lărgirea aplicabilității pedepselor alternative la detenție.

Ca rezultat al realizării acestor și a altor politici, numărul persoanelor deținute în instituțiile penitenciare este într-o continuă scădere, fapt apreciat pozitiv, în condițiile în care instituțiile de detenție din Moldova sunt suprapopulate. În regiunea transnistreană nu au fost și nu sunt realizate reforme în domeniul penitenciar din motiv că regiunea nu acceptă aplicarea legislației naționale și recomandările instituțiilor internaționale.

Cu toate acestea, în Republica Moldova numărul persoanelor private de libertate la 100 de mii de locuitori este de două ori peste media din țările membre ale Consiliului Europei (CoE). În Moldova (cu excepția regiunii transnistrene) această cifră constituie circa 175 persoane, în regiunea transnistreană acest indicator este de 564²³ de persoane în condițiile în care populația regiunii este de 527.500²⁴ conform ultimului recensământ realizat în regiune de către administrația de la Tiraspol. În țările membre ale CoE, acest indicator este în medie de 105 persoane.²⁵

În bugetul de stat pentru anul 2009 au fost prevăzute resurse financiare pentru întreținerea și dezvoltarea sistemului instituțiilor penitenciare, în sumă de 251,879.5 mii lei.²⁶ Pentru anul 2010, în bugetul de stat au fost prevăzute 230,788 de mii de lei, cheltuielile fiind reduse. Chiar dacă au fost realizate progrese în îmbunătățirea condițiilor de detenție, unele instituții de detenție rămân supra-aglomerate. Conform Raportului Special al Comitetului pentru Prevenirea Torturii al Consiliului Europei, în anul 2009 însăși autoritățile au indicat că instituția nr.13 din Chișinău este supra-aglomerată. În ziua vizitei, în penitenciar erau deținute 931 de persoane, capacitatea instituției fiind de 600.²⁷

Igiena personală și alimentația deținuților rămâne în continuare proastă. Comitetul pentru Tortură a menționat această problemă de mai multe ori în rapoartele sale cu referire la Republica Moldova.²⁸ Potrivit raportului, probleme comune

23 Fișă informativă a MJ, RMN, <http://guinpmr.narod.ru/index.htm>

24 Rezultatele recensământului din Transnistria. Studiul limbilor pe Internet: Cele mai bune practici și beneficii, <http://www.languages-study.com/demography/pridnestrovie.html>

25 La nivel global - Rata populației din penitenciare raportat la 100.000 din populația națională, http://www.prisonstudies.org/info/worldbrief/wpb_country.php?country=155

26 Legea Bugetului de Stat pe anul 2009 nr.244-XVI din 21.11.2008, anexa 7, http://www.fisc.md/common/lege/acte_legislative/legii/244_ro.pdf

27 Raport către Guvernul R. Moldova privind vizita efectuată în Moldova de către Comitetul European Pentru Prevenirea Torturii, pag. 13, <http://www.cpt.coe.int/documents/mda/2011-08-inf-rum.pdf>

28 Raport al Raportorului Special pentru Tortură și Alte Forme Crude, Inumane sau Degradante de Tratament sau Pedeapsă, Manfred Nowak, pag. 12, http://www.un.md/key_doc_pub/doc/romanian/A%20HRC%2010%2044%20Add%203%20torture%20Moldova_ROM.pdf

În toate penitenciarele de detenție preventivă îndelungată sunt condițiile igienice rele, accesul limitat la îngrijire medicală și lipsa medicamentelor, precum și riscul de contaminare cu tuberculoză și alte boli. În Raportul Special se constată că bugetele pentru anii 2009 și 2010 pentru produse alimentare practic s-au dublat în comparație cu alți ani, urmând să crească în continuare.

În instituțiile penitenciare nr.8 și nr.12 din orașul Tighina, au fost constatate stocuri sărace de produse alimentare, accesul limitat la duș - o dată la fiecare 10 sau 15 zile - din cauza lipsei de cărbune pentru încălzirea apei. S-a constatat că Guvernul a realizat eforturi substanțiale în vederea îmbunătățirii bazei materiale a penitenciarelor din Tighina.²⁹ Odată cu semnarea Acordului moldo-rus din 21 iulie 1992 de încetare a focului, or. Tighina devine Zonă de Securitate cu regim sporit și este controlat atât de forțele constituționale cât și de către structurile ilegale. Ulterior, controlul de facto asupra acestei localități a fost preluat practic în totalitate de către structurile ilegale de la Tiraspol. Astfel, penitenciarele nr.8 și nr.12 din Tighina au devenit instrumente de șantaj pentru administrația. Aceste instituții rămân obiectul unor presiuni împotriva autorităților constituționale, care se văd obligate să asigure în condiții dure atât funcționarea normală a instituțiilor cât și condiții adecvate pentru detenția persoanelor aflate acolo. Astfel, deși penitenciarul nr.8 din Tighina este deconectat din 2003 de la energia electrică, iar transportarea alimentelor și cărbunilor de multe ori întârzie, fiind supuse diferitor proceduri ilegale de către administrația ilegală, deocamdată, autoritățile constituționale sunt capabile să asigure condiții minime pentru detenția persoanelor. Administrația ilegală din regiune insistă ca instituțiile penitenciare nr.8 și nr.12 din Tighina să fie evacuate.³⁰ Mecanismul de menținere a păcii, instaurat în regiune după războiul moldo-rus din 1992, nu este capabil să garanteze locuitorilor regiunii drepturi, libertăți, stabilitate și dezvoltare.

2.3.2. Sistemul penitenciar din regiunea de Est

„Instituțiile de detenție” din regiunea transnistreană nu fac parte din sistemul penitenciar al Republicii Moldova. Din aceste considerente, experții consideră că acestea nu sunt altceva decât locuri private (neoficiale) de detenție, unde datorită impunității totale, au loc încălcări grave ale drepturilor omului, persoanele fiind torturate și ținute fără asistență juridică elementară, asistență medicală și hrană. Drepturile omului nu au hotare și dificultatea cu care se încearcă rezolvarea conflictului în regiune nu scuză impunitatea cu care regimul separatist a transformat Transnistria în GULAG.³¹ Autoritățile constituționale sau alte persoane nu au acces liber în aceste instituții, inclusiv organisme internaționale decât cu permisiunea administrației de la Tiraspol. Prin urmare, detenția persoanelor în instituțiile penitenciare din regiune poate fi considerată de natură privată, unde drepturile fundamentale ale persoanelor aflate acolo sunt lipsite de orice protecție sau garanții.

29 Raport către Guvernul R. Moldova privind vizita efectuată în Moldova de către Comitetul European pentru Prevenirea Torturii, pag. 13, <http://www.cpt.coe.int/documents/mda/2011-08-inf-rum.pdf>

30 Accesul în penitenciarele nr. 8 și nr. 12 din Tighina continuă să fie blocat, <http://www.protv.md/stiri/social/accesul-in-penitenciarele-nr-8-i-12-din-tighina-continua-sa-fie.html>

31 <http://www.promolex.md/index.php?module=news&item=252>

Condițiile de detenție în regiunea transnistreană
Potrivit declarațiilor unor beneficiari ai Asociației Promo-LEX, deținuții unui penitenciar din orașul Tighina au o alimentație foarte proastă. Mâncarea conține viermi și gunoaie. Deținuții refuză să mănânce pe motiv că în mâncare sunt introduse substanțe chimice. Toaleta din celulă este de fapt un vas cu capac.

În unul dintre penitenciarele din orașul Tiraspol există doar iluminare artificială, de intensitate mică, iar razele solare nu pătrund în încăpere. În aceeași celulă pot fi deținute persoane care suferă de boli contagioase (precum HIV-SIDA și tuberculoză). Nu există paturi suficiente, din această cauză deținuții dorm pe rând. Saltele, de asemenea, nu există.³²

„Sistemul instituțiilor penitenciare” din regiunea transnistreană este format din trei închisori, o colonie pentru minori și o colonie pentru femei. În 2009, în aceste locuri își „ispășeau pedeapsa” 3,061 de persoane condamnate. În anul 2010 cifra era de 2,968 de persoane. Dintre acestea – 178 femei în 2009, 165 femei în anul 2010, respectiv 82 minori în anul 2009 și 83 minori în 2010. Din surse neoficiale, numărul deținuților ar fi mult mai mare, în special în izolatoarele provizorii, având în vedere suprapopularea acestora. Suprafața medie pentru un deținut se presupune că este de aproximativ 2 m².³³

În perioada 2009-2010 s-au înregistrat multiple cazuri de încălcare a drepturilor și libertăților persoanelor aflate ilegal în „instituțiile penitenciare” din regiune. Administrația regiunii depune eforturi în vederea creării unor obstacole în calea comunicării victimelor cu avocații sau organizațiile pentru drepturile omului naționale sau cele internaționale. Mai mult, asupra persoanelor care sesizează opinia publică despre problemele lor sunt exercitate presiuni.

Concluzii și recomandări

În spațiul controlat de autoritățile constituționale, după evenimentele din aprilie 2009, se înregistrează o modestă tendință pozitivă în domeniul reformelor și respectării dreptului la libertatea și siguranța persoanei de către autoritățile Republicii Moldova.

O reformă importantă a fost adoptarea unei noi legi contravenționale care a redus cantitativ numărul măsurilor privative de libertate.

Cu toate acestea, încălcări grave au avut loc în aprilie 2009 în perioada ce a urmat după protestele postelectorale. Mai grav este faptul că foarte puține persoane, din rândul forțelor de ordine, precum și din rândul protestatarilor (dacă se dețin suficiente probe) au fost pedepsite în legătură cu protestele violente de după alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009. Astfel, autoritățile moldovenești nu au reușit să

32 Raport către Guvernul Republicii Moldova privind vizita efectuată în Republica Moldova de către Comitetul European pentru Prevenirea Torturii și Tratatelor sau Pedepselor Inumane sau Degradante (CPT) din 21 - 27 iulie 2010, pag. 14, <http://www.cpt.coe.int/documents/mda/2011-08-inf-rum.pdf>

33 www.pmr.name/catnews/nr2-pridnestrove/38610-v-pridnestrove-namereni-reshit-problemu-plohih-usloviy-dlya-grajdan-v-izolyatorah-vremennogo-soderjaniya.htm

investigheze în mod eficient și să aducă în fața justiției pe cei responsabili de aceste abuzuri. Acțiunile unor oficiali, reprezentanți ai Procuraturii și ale unor instanțe judecătorești au contribuit la păstrarea fenomenului de impunitate.³⁴

În 2010, reprezentanții forțelor de ordine și de anchetă manifestă un comportament și atitudine mult mai adecvată în legătură cu privarea persoanelor de libertate și necesitatea aplicării acesteia. Pe viitor urmează să se înregistreze o dinamică moderată ca rezultat al reformelor demarate în cadrul MAI privind demilitarizarea acestei instituții precum și demararea mai multor reforme. Din cauza instabilității politice, nu a fost anunțată vreo reformă a altor instituții de drept și securitate cum ar fi Procuratura, Serviciul de Informații și Securitate precum și al sistemului judecătoresc.

La nivel de politici publice, încep a fi aplicate tot mai des alternativele la detenție. Prin aceasta se rezolvă parțial problema suprapopulării penitenciarelor. Moldova ar trebui să dezvolte parteneriate public-privat în sistemele de închisori (întreprinderi în cadrul instituțiilor penitenciare, închisori private) pentru a rezolva problema bazei materiale proaste, a condițiilor de detenție, precum și a suprapopulării închisorilor, pe motivul că numărul de deținuți este unul mare în comparație cu bugetul Departamentului Instituțiilor Penitenciare. Aplicarea alternativelor la detenție urmează a fi o prioritate în politica penală.

În regiunea transnistreană se înregistrează o agravare a situației în privința libertății și siguranței persoanei. Aceasta se manifestă prin „reținerile” abuzive ale persoanelor de către „structurile” din regiune. Autoritățile constituționale ale R. Moldova nu au fost capabile să se implice pentru a face față obligațiilor sale pozitive privind garantarea și protejarea drepturilor fundamentale ale omului. Aceasta denotă necesitatea creării unui mecanism ce ar garanta accesul la justiție și drepturile fundamentale locuitorilor din regiunea transnistreană. Autoritățile constituționale trebuie să sisteze practica de predare a persoanelor de către poliția constituțională către miliția ilegală.

34 Bencomo Clarisa, Sub acoperirea impunității - Raport despre reacția autorităților moldovenești la violența Poliției în timpul violențelor post-electorale din aprilie 2009, Soros Foundation Moldova, Chișinău, 2009, pag. 53.
<http://soros.md/files/publications/documents/ENTRENCHING%20IMPUNITY%20%20By%20Clarisa%20Bencomo.pdf>

ACCESUL LIBER LA JUSTIȚIE, DREPTUL LA UN PROCES ECHITABIL ȘI PREZUMȚIA NEVINOVĂȚIEI

Vladislav GRIBINCEA și Nadejda HRIPTIEVSCHI

Deși legislația R. Moldova garantează accesul la justiție, echitatea procedurilor judiciare și prezumția nevinovăției, în practică aceste drepturi sunt frecvent încălcate. Nerespectarea legislației se datorează mai multor factori, în special corupției și pregătirii insuficiente a judecătorilor, sensibilității lor excesive față de realitățile politice, practicilor judecătorești neuniforme, precum și eforturilor insuficiente ale organului de autoadministrare judecătorească. Încălcarea frecventă a acestor drepturi este confirmată și de comportamentul judecătorilor în aprilie 2009, când câteva sute de persoane au fost reținute, iar apoi judecate în comisariatele de poliție cu numeroase încălcări. Deși în perioada 2009-2010 au fost întreprinse unele măsuri pentru redresarea situației în justiție, cum ar fi facilitarea accesului la justiție, introducerea sistemului de distribuire electronică a dosarelor, publicarea hotărârilor judecătorești în internet, îmbunătățirea modului de citare a părților, reducerea numărului hotărârilor irevocabile casate, sau crearea executorilor privați, lucrurile în justiție nu s-au schimbat substanțial. Din contra, încrederea în justiție a scăzut, iar potrivit Freedom House, în anul 2010 R. Moldova a înregistrat regres la capitolele funcționarea justiției și lupta împotriva corupției.¹ La sfârșitul anului 2010, Guvernul a anunțat reforme importante în domeniul justiției.

3.1. Chestiuni generale

Constituția R. Moldova garantează accesul la justiție, echitatea procedurilor judiciare și prezumția nevinovăției.

Sistemul judecătorec din R. Moldova este format din judecătorii, curți de apel și Curtea Supremă de Justiție (CSJ). În judecătorii există judecători de instrucție, care examinează plângerile împotriva acțiunilor organului de urmărire penală și autorizează arestul și unele măsuri de investigație. R. Moldova are și o Curte Constituțională (CC), care, formal, nu face parte din sistemul judecătorec și care se pronunță asupra chestiunilor de natură constituțională. Judecătorii sunt numiți în funcție, la propunerea Consiliului Superior al Magistraturii (CSM), de către Președintele țării, inițial pe un termen de cinci ani, iar ulterior reconfirmați de Președinte până la atingerea vârstei de 65 de ani. Promovarea judecătorilor la curțile de apel, inclusiv în funcția de președinte sau vicepreședinte de judecătorie sau curte de apel, se face prin decret prezidențial, la propunerea CSM, adoptată cu majoritatea membrilor săi. Promovarea în funcția de judecător la CSJ, inclusiv în funcția de președinte sau vicepreședinte al CSJ, se face prin hotărâre de Parlament. Selectarea candidaților în vederea numirii în funcția de judecător sau a promovării se face de către CSM, în lipsa unor criterii clare. Președintele sau Parlamentul poate refuza propunerea CSM, cu indicarea motivelor. CSM propune repetat candidatura pentru reconfirmare doar dacă judecătorul o solicită în scris și solicitarea este aprobată cu votul a 2/3 din membri CSM. Propunerea repetată a CSM este obligatorie pentru Președinte/Parlament. CSM este organul îm-

¹ www.lhr.md/rapoarte/general/freedom.house/freedom.house.2010.pdf

puternicit să sancționeze disciplinar judecătorii.

Mecanismul existent de reconfirmare a fost ajustat în anul 2005. În perioada 2002-2005, Președintele putea refuza, fără a prezenta motive, reconfirmarea judecătorului în funcție, refuz care nu putea fi contestat în judecată. Refuzul repetat al Președintelui de reconfirmare în funcția de judecător constituia temei de eliberare din funcție a judecătorului. În perioada 2002-2003, prin această procedură au fost eliberați circa 60 de judecători.² În octombrie 2009, Parlamentul a adoptat o declarație în care se menționa că în anii 2002-2003 au fost excluși din justiție, pe criterii politice, un număr considerabil de judecători onești și promovate persoane obediente guvernării, iar corpul de judecători nu s-a opus intimidării și presiunii politice din partea guvernării.³

Judecătorii sunt obligați prin lege să-și păstreze imparțialitatea. În cazul apariției unor circumstanțe care ar putea pune la îndoială imparțialitatea sa, judecătorul este obligat să se abțină de la judecarea cauzei. Părțile în proces pot cere recuzarea judecătorului, cerere care urmează a fi examinată de un alt judecător. Părțile recuză des judecătorii. Totuși, majoritatea cererilor de recuzare sunt respinse.

Cea mai mare provocare pentru imparțialitatea judecătorilor este corupția. Salariile judecătorilor nu le pot asigura un trai decent.⁴ Pentru a combate corupția, au fost introduse publicarea obligatorie de către judecători a declarațiilor de venit și proprietăți și distribuirea aleatorie a dosarelor în instanță. Începând cu anul 2008, declarațiile judecătorilor sunt publicate pe pagina web a CSM. Totuși, mecanismul existent de declarare a veniturilor și proprietăților este confuz, iar mecanismul de verificare pare a fi ineficient.⁵

Potrivit studiilor sociologice,⁶ în perioada 2002-2008 încrederea în justiție nu a depășit niciodată 41%. De obicei, în justiție aveau încredere 29-32% din populație.

3.2. Accesul liber la justiție

Art.20 din Constituție garantează oricărei persoane dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești împotriva actelor ce violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime. Aceeași normă prevede că nici o lege nu poate îngreuna accesul la justiție.

Deși prevederile Constituției interzic îngreunarea accesului la justiție, prin legi posteroare Constituției, a fost exclusă competența instanțelor judecătorești de a examina legalitatea unor acte administrative.⁷ Astfel, după anul 2001 nu puteau fi contestate în justiție deciziile Președintelui țării și ale Parlamentului de elibe-

2 International Commission of Jurists, Moldova: The Rule of Law in 2004, Report of the Centre for the Independence of Judges and Lawyers, Annex I, pag. 6.

3 Hotărârea Parlamentului nr.53-XVIII, din 30 octombrie 2009.

4 Salariul lunar brut al unui judecător din prima instanță este cca 260 euro, al unui judecător de la curțile de apel - cca 330 euro, iar al unui judecător din CSJ - cca 380 euro.

5 Aparent, în 2009 nici un oficial nu a fost sancționat pentru incorectitudini în declararea veniturilor și proprietății.

6 Spre exemplu Barometrul Opiniei Publice, www.ipp.md

7 Potrivit art.4 al Legii contenciosului administrativ, nu pot fi atacate în instanța de judecată actele administrative cu caracter individual, emise de Parlament, de Președinte și de Guvern ce țin de alegerea, numirea și destituirea din funcțiile publice exponenente ale unui interes politic sau public deosebit.

rare din funcția de judecător. În aprilie 2010, CC și-a schimbat practica, sugerând că actele de eliberare din funcție a judecătorilor pot fi contestate la CC.⁸ În pofida schimbării practicii CC, Parlamentul a încercat să elimine numirea și eliberarea judecătorilor, precum și a conducătorilor de instanțe judecătorești din controlului judecătoresc. Această inițiativă a fost la scurt timp declarată neconstituțională.⁹

Orice persoană poate intenta un proces civil și compărea în orice instanță judecătorească din Moldova fără a fi, în mod obligatoriu, reprezentată de un profesionist. La moment, ea poate fi asistată în proces, pe cont propriu, de orice persoană, chiar și fără studii juridice. Totuși, din 2012, în caz că va dori un reprezentant, persoana va putea fi asistată în proces doar de către avocați.¹⁰ În dosarele penale sunt admisi să reprezinte interesele persoanelor acuzate doar avocații.

R. Moldova a înregistrat progrese după intrarea în vigoare a Legii cu privire la asistența juridică garantată de stat, pe 1 iulie 2008. Legea a creat un sistem nou de asistență juridică garantată de stat. A fost extins dreptul la asistență juridică garantată de stat, prin prevederea expresă a dreptului la un avocat a oricărei persoane reținute în cadrul unui proces penal sau contravențional, indiferent de starea financiară a persoanei. A fost prevăzută posibilitatea acordării asistenței juridice garantate de stat și în cauzele contravenționale și civile. De asemenea, Legea a prevăzut posibilitatea acordării asistenței juridice primare, reprezentând un tip nou de asistență pentru R. Moldova, menită să ridice nivelul conștiinței juridice a populației. În 2009 și 2010, noul sistem de asistență juridică garantată de stat funcționa doar în cauzele penale. Asistența juridică garantată de stat în cauzele contravenționale și civile va intra în vigoare la 1 ianuarie 2012. Calitatea asistenței juridice garantate de stat a rămas redusă.

Pentru examinarea acțiunilor civile în instanța judecătorească, în marea majoritate a cazurilor, urmează a fi plătită taxa de stat. Este la discreția instanțelor judecătorești de a scuti persoanele fizice de această taxă, în cazul în care constată că persoana nu este în stare să o plătească. Până în 2010, legea nu permitea scutirea de taxa de stat a persoanelor juridice. Această interdicție fiind exclusă în 2010¹¹ ca urmare a unei hotărâri a Curții Europene a Drepturilor Omului (CtEDO).¹² De regulă, instanțele judecătorești manifestă generozitate la acordarea acestor scutiri.

Art.53 din Constituție garantează dreptul persoanei prejudiciate, prin act administrativ sau proceduri penale, la repararea pagubei de către stat. Judecătorii acordă compensații morale doar în cazurile expres prevăzute de lege, iar mărimea acestor despăgubiri este foarte mică,¹³ rar depășind suma de 1,000 euro. În iulie 2010, CtEDO a condamnat Moldova pentru că instanțele judecătorești au acordat compensații morale insuficiente pentru detenția în condiții proaste și neacordarea asistenței medica-

8 Prin Hotărârea CC nr.10 din 16 aprilie 2010 .

9 La 21 mai 2010, Parlamentul a completat Legea contenciosului administrativ cu o anexă care prevedea lista persoanelor exceptate de la adresarea în instanța judecătorească. Această listă includea judecătorii, președinții și vicepreședinții instanțelor judecătorești. Prin hotărârea CC nr.29 din 21 decembrie 2010, includerea acestor categorii de persoane în lista dată a fost declarată neconstituțională.

10 Legea nr.102, din 28 mai 2010.

11 Legea nr.167, din 9 iulie 2010.

12 Hotărârea CtEDO în cauza *Tudor-Comerț c. Moldovei*, 4 noiembrie 2008.

13 US Department of State 2010 Human Rights Report: Moldova, <http://www.state.gov/drl/rls/hrrpt/2010/eur/154439.htm>

le.¹⁴ În pofida acestei condamnări, practicile judecătorești însă au rămas neschimbate.

3.3. Dreptul la un proces echitabil

În legislația R. Moldova să regăsim marea majoritate a garanțiilor unui proces echitabil. Judecătorii urmează a fi independenți și imparțiali, iar constituirea tribunalelor ad-hoc este interzisă, nimeni nu poate fi atras la răspundere pentru acțiuni care la momentul comiterii nu constituiau un delict, procesele judiciare sunt publice, dreptul la apărare și egalitatea părților în instanța judecătorească este garantat prin lege, judecătorii urmează să-și motiveze hotărârile, iar hotărârile primei instanțe pot fi contestate. Deși aceste garanții sunt conforme standardelor internaționale, în perioadă de referință, în practică, au existat multe probleme.

a. Independența judecătorilor

Potrivit unor relatări credibile, până în toamna anului 2009, deși acest lucru nu este prevăzut de lege, se instituiseră o practică prin care șeful statului, înainte să reconfirme un judecător în funcție după primii 5 ani de activitate, cerea opinia poliției, procuraturii și administrației din localitatea respectivă. Până în 2010, Președintele refuza frecvent reconfirmarea judecătorilor. El invoca drept motiv pentru refuz argumente care puteau submina independența judecătorilor, cum ar fi: comportamentul inadecvat față de polițiști,¹⁵ pronunțarea unor hotărâri în detrimentul autorităților¹⁶ sau achitarea nemotivată a persoanelor acuzate.¹⁷

În perioada 2008-2009, Procurorul General a solicitat de mai multe ori sancționarea disciplinară a judecătorilor pentru tergiversarea redactării sentințelor neconvenabile procuraturii,¹⁸ deși hotărârile motivate se redactează cu întârziere în marea majoritate a cauzelor. Asemenea situații au existat și în anul 2010.¹⁹

După schimbarea guvernării în 2009, se pare că imixtiunea executivului în procesul de numire și promovare a judecătorilor nu a fost atât de intensă. Totuși, practicile din anii 2002-2003 de „curățire a sistemului”, coroborate cu implicarea plenară până la nivel de Președinte a țării în reconfirmarea judecătorilor; cu promovarea în funcții a persoanelor cu tendințe de a fi obediente executivului, procedura greoaie și, uneori, improprie de reconfirmare și promovare a judecătorilor; precum și cu solicitările procuraturii de sancționare a judecătorilor; au dus la înrădăcinarea tendinței, în rândul judecătorilor, de evitare a confruntărilor cu autoritățile și reprezentanții organelor de drept.

b. Imparțialitatea judecătorilor

Din 2006, distribuția aleatorie a dosarelor în instanțele de judecată a devenit obligatorie. În 2007, CSM a adoptat regulamentul cu privire la distribuția aleatorie a dosarelor, care se bazează pe regula „primul dosar înregistrat – primul dosar dis-

14 Hotărârea CtEDO în cauza *Ciorap nr. 2 c. Moldovei*, 20 iulie 2010.

15 Hotărârea CSM nr. 29/3, din 26 februarie 2009 și 154/7, din 21 mai 2009.

16 Hotărârea CSM nr. 227/11, din 26.06.2008.

17 Hotărârea CSM nr. 30/3, din 26 februarie 2009.

18 Hotărârile CSM nr. 204/10, din 5 iunie 2008 și nr. 121/5 din 30 aprilie 2009.

19 Potrivit raportului de activitate al CSM pentru anul 2010, în anul 2010 Procurorul General a pornit 11 din totalul de 52 de proceduri disciplinare pornite împotriva judecătorilor.

tribuit”, dosarul fiind distribuit judecătorului sau completului permanent, potrivit listei stabilite la începutul fiecărui an. Totuși, CSJ a constituit complete permanente de judecători abia începând cu 2010.²⁰ Din 2009, în instanțele judecătorești a fost instalat un program care permite distribuirea aleatorie electronică a dosarelor. Introducerea acestui program a provocat rezistența multor președinți de instanță. Din acest motiv, distribuirea electronică a dosarelor este lăsată la discreția președintelui instanței. La sfârșitul anului 2010, în majoritatea instanțelor judecătorești distribuirea dosarelor nu se făcea electronic. În 2010, o comisie formată din judecători a constatat că la CSJ existau probleme cu înregistrarea consecutivă și distribuirea dosarelor civile și economice.²¹

Corupția afectează grav actul de justiție. Aproape jumătate din persoanele care compar în instanță dau mită. În medie, un judecător cere sau acceptă mită de 4 ori pe lună.²² În pofida acestei statistici, din 2001 nici un judecător nu a fost condamnat pentru corupție.

În 2008, în multe cazuri, judecători au dat dovadă de o atitudine excesiv de prietenoasă, fie adversă față de una din părți. Asemenea atitudini s-au exprimat prin comentarii nepotrivite, critica declarațiilor și calificarea întrebărilor ca fiind irelevante, fără a i se acorda părții posibilitatea să explice relevanța lor.²³ Către sfârșitul anului 2010, nu s-a observat o schimbare simțitoare a comportamentului judecătorilor. Potrivit raportului de activitate al CSM pentru anul 2010, în anul 2009 au fost depuse 2,016 plângeri împotriva judecătorilor, iar în anul 2010 - 2,411. În baza plângerilor depuse în 2010, au fost pornite 52 proceduri disciplinare împotriva a 39 de judecători. În privința a 10 judecători au fost aplicate sancțiuni disciplinare, iar în privința a 29 de judecători procedurile au fost sistate.

Nerespectarea regulilor cu privire la distribuirea aleatorie a dosarelor, corupția în rândul judecătorilor și aplicarea rezervată a prevederilor cu privire la răspunderea disciplinară a judecătorilor, coroborate cu motivarea proastă a hotărârilor judecătorești, au alimentat suspiciunile cu privire la imparțialitatea judecătorilor. Către sfârșitul anului 2010, aceste temeri s-au acutizat. În noiembrie 2010, în justiție aveau încredere doar 25.1% din populația R. Moldova, ceea ce este cu 12% mai puțin decât în noiembrie 2009.²⁴

20 Prin ordinul președintelui CSJ nr.1, din 10 ianuarie 2010. Până atunci, completele de judecători erau constituite pentru fiecare zi de ședință.

21 La 9 aprilie 2010, președintele-interimar al CSJ a creat o comisie compusă din judecători ai CSJ pentru a evalua dacă în perioada anilor 2006-mai 2010 la CSJ a fost respectată distribuirea aleatorie. Potrivit unei notei informative din 1 iunie 2010, în cazul dosarelor civile, numărul dosarului era acordat de către președintele Colegiului în momentul distribuirii dosarului și nu de către cancelarie după înregistrarea recursului. În cazul dosarelor economice, repartizarea se efectua exclusiv la discreția președintelui Colegiului, fără respectarea consecutivității distribuirii.

22 Redpath Jean, Raport analitic asupra victimizării. Repere pentru elaborarea politicilor penale în Moldova, Fundația Soros-Moldova Chișinău, 2010, pag. 31, <http://www.soros.md/files/publications/documents/Victimisation%20Survey.pdf>

23 Raportul Final al Programului OSCE de monitorizare a ședințelor de judecată în R. Moldova, pag. 38, <http://www.osce.org/moldova/70946>

24 Barometru Opiniei Publice din noiembrie 2010, <http://www.ipp.md/libview.php?ro&idc=156&id=558>

c. Publicitatea procedurilor

Potrivit legii, toate procedurile judecătorești sunt publice, cu excepția situațiilor când prin lege sau decizia judecătorului, ședința este declarată închisă. Toate hotărârile judecătorești sunt pronunțate public. Din 2009, instanțele judecătorești au pagini web, pe care trebuie să amplaseze informații utile pentru justițiabili, inclusiv ordinea de zi și hotărârile judecătorești.

În anul 2008, un impediment important în exercitarea dreptului la audiere publică a reprezentat rezistența opusă de unii judecători, avocați ai apărării și procurori. Au fost înregistrate cazuri în care judecătorii declarau ședințele închise, fără a motiva asemenea decizii, în special atunci când prezența terțelor persoane nu era „dorită”. Accesul publicului la judecarea cauzelor în judecătorii de sector a fost deseori imposibil, deoarece cauzele erau examinate în biroul judecătorului, de regulă prea neîncăpătoare.²⁵ În perioada 2009-2010 situația a rămas neschimbată. Astfel, pe 16 iunie 2010, un judecător de la Judecătoria Buiucani din Chișinău a închis cu forța ușa biroului său în fața jurnaliștilor care filmau începutul unei ședințe judecătorești publice cu privire la un caz de rezonanță.

Lista dosarelor ce urmează a fi examinate trebuie afișată din timp pe pagina web a instanței judecătorești. Asemenea informații sunt plasate și în locurile pentru afișaj ale instanțelor de judecată. Totuși, informația despre anumite dosare lipsește, fapt ce împiedică realizarea dreptului de audiere publică.

Cel târziu începând din 2010,²⁶ toate hotărârile judecătorești trebuiau plasate, integral, pe pagina web a instanței care a emis hotărârea, iar accesul la hotărâri este gratuit. În general, instanțele judecătorești plasează hotărârile pe pagina web, însă cu excepții. Cele mai multe hotărâri lipsesc pe pagina web a Curții de Apel Chișinău. De asemenea, modalitatea de plasare a hotărârilor nu asigură accesul efectiv la acestea, deoarece sistemul nu permite căutarea după conținut, judecător sau alte criterii utile.

d. Contradictorialitatea procedurilor judiciare

Potrivit legii, contradictorialitatea trebuie să fie asigurată atât la faza judiciară a procedurilor penale, cât și în procedurile civile. În cazul urmăririi penale, acuzarea este obligată să acumuleze probe atât în favoarea, cât și în defavoarea acuzaării. În practică, totuși, procurorii rar manifestă interes în a acumula probe care nu le convin. Au fost uneori înregistrate cazuri când procurorii nu au anexat la dosar probele prezentate în cadrul urmăririi penale de către acuzat în susținerea nevinovăției sale.

În cazul solicitării arestării, apărarea are dreptul să ia cunoștință de materialele prezentate în judecată pentru confirmarea necesității arestării. Totuși, în perioada 2009-2010, procurorii prezentau apărării o copie a acestor materiale doar la indicația judecătorului și doar câteva pagini din dosarul penal. În același timp, judecătorului îi era prezentat dosarul penal integral. Obiecțiile constante ale apărării împotriva transmiterii dosarului penal judecătorului au fost, de obicei, respinse de către judecătorul care examina demersul de arestare. Pe de altă parte, martorii solicitați de apărare pentru a combate necesitatea arestării nu sunt audiați de jude-

25 Raportul Final al Programului OSCE de monitorizare a ședințelor de judecată în R. Moldova, pag. 52.

26 Conform Regulamentului CSM din 28 decembrie 2008.

cători, deși acest lucru a fost criticat de către CtEDO încă în 2005.²⁷ Faptele trădează atitudinea judecătorilor și a procurorilor față de apărare și acceptarea ideii că, în cadrul procedurilor de arestare, apărarea poate fi pusă într-o situație dezavantajată față de acuzare.

După transmiterea dosarului penal în instanța judecătorească, apărarea are acces la toate materialele dosarului penal. Totuși, apărarea întâmpină dificultăți în aducerea martorilor apărării, aceasta fiind o sarcină a procuraturii. Procurorii uneori invocă motivul că martorii apărării nu au putut fi găsiți, deși aceștia se află în țară.

Modul de examinare a cauzelor în instanțele ierarhic superioare, în special la Curtea de Apel Chișinău și la CSJ, pot trezi suspiciuni din cauza caracterului contradictoriu al procedurilor. Astfel, complete din trei sau cinci judecători examinează câte 40-50 de dosare civile pe zi. Audierea părților durează câteva minute, în care acestea rar reușesc să-și expună convingător argumentele. În cauzele penale în care acuzatul nu are apărător, instanța de apel sau recurs propune unuia din câțiva avocați prezenți în sala de judecată să preia dosarul. Ulterior, este consultat inculpatul, care, de obicei, consimte. Avocatului i se acordă câteva minute pentru a se pregăti, iar dosarul este examinat în aceeași zi. Fiecare avocat prezent în sală preia în acest mod 10-15 dosare zilnic. Pledoaria avocatului, de obicei, se rezumă la un discurs foarte scurt.

În perioada 2009-2010, ca și în anii anteriori, una din cele mai serioase deficiențe ale procedurilor civile era înștiințarea părților despre ședință. Deși CPC R. Moldova prevede ca judecătorul să aibă confirmarea primirii citației, în practică, judecătorii nu aveau mereu posibilitatea să obțină o confirmare în acest sens din cauza nealocării fondurilor pentru citarea părților cu aviz de primire. Judecătorii prezumau că citațiile au fost expediate și primite. Părțile care au pierdut procesul în lipsă au invocat constant în apelul sau recursul lor că nu au primit citația, iar instanțele ierarhic superioare au casat frecvent hotărârile contestate din acest motiv. În 2010 a fost observată tendința de a cita tot mai des părțile prin scrisori cu aviz de primire.

e. Motivarea hotărârilor judecătorești

Deși legea impune ca toate hotărârile judecătorești să fie motivate, motivarea insuficientă a hotărârilor judecătorești a reprezentat în perioada de referință una din cele mai serioase deficiențe ale justiției moldovenești. Des, judecătorii reproduceau textul legii în hotărârea judecătorească fără a explica cum această prevedere legală se aplică situației concrete. De asemenea, mulți dintre judecători nu s-au simțit obligați să combată fiecare argument esențial invocat de una din părți, creându-se impresia că argumentul nici nu a fost luat în considerare. Carențele în motivarea hotărârilor judecătorești din R. Moldova au fost menționate de către CtEDO încă în 2005.²⁸ În două hotărâri, potrivit CtEDO, condamnarea penală nici nu s-a bazat pe probe suficiente.²⁹ Totuși, până în 2010, lucrurile nu s-au schimbat considerabil. Deși se pare că, odată cu publicarea hotărârilor judecătorești pe pagina web, calitatea acestora a început să crească, motivarea unui număr considerabil de hotărâri judecătorești mai au încă

27 Hotărârea CtEDO în cauza *Becciev c. Moldovei*, 4 octombrie 2005.

28 Hotărâri CtEDO în cauzele *Becciev c. Moldovei* și *Șarban c. Moldovei*, ambele din 4 octombrie 2011.

29 Hotărâri CtEDO în cauzele *Grădlinar c. Moldovei*, 8 aprilie 2008; și *Vetrenko c. Moldovei*, 18 mai 2010.

mult până a deveni satisfăcătoare. Motivarea defectuoasă a hotărârilor judecătorești se datorează practicilor anterioare de motivare sumară a hotărârilor judecătorești, numărului mare de dosare examinate, accentului tradițional pus de către CSM pe promptitudinea examinării cauzelor, tolerării de către instanțele superioare a hotărârilor prost motivate, dar și practicilor contradictorii ale CSJ și lipsei unui control riguros asupra unificării practicii judiciare. Motivarea proastă a hotărârilor se datorează și lipsei cursurilor de tehnică juridică la facultățile de drept.

f. Casarea hotărârilor judecătorești irevocabile

Până în 2009, judecătorii din Moldova casau cu ușurință hotărârile judecătorești irevocabile prin intermediul căilor extraordinare de atac. Aparent, ca urmare a acestei jurisprudențe, numărul cererilor de anulare a hotărârilor irevocabile civile depuse la CSJ a început să se reducă,³⁰ iar rata cererilor admise de CSJ s-a redus.³¹ Totuși, rata admiterii cererilor de revizuire civile în instanțele ierarhic inferioare rămâne înaltă.³²

O îngrijorare deosebită trezește casarea hotărârilor judecătorești irevocabile penale. Deși datele statistice în acest sens lipsesc, numărul recurgerilor la căile penale extraordinare de atac este mare, iar rata admiterii acestora este ridicată.

În iunie 2010, Codul de procedură penală a suferit modificări, astfel încât te-meurile pentru depunerea recursului în anulare au fost expuse într-o lectură care permite o interpretare foarte largă.

g. Termenul rezonabil de examinare a cauzelor și executarea hotărârilor judecătorești

În general, în R. Moldova examinarea îndelungată a cauzelor este o raritate. Atât în cauzele civile, cât și în cele penale, prima ședință are loc în cel mult 6 săptămâni de la sesizarea instanței. Examinarea unei cauze de o complexitate medie, în toate cele trei nivele de jurisdicție (fond, apel și recurs), nu durează mai mult de 18-24 luni, ceea ce este sub media din țările vest-europene. Potrivit raportului de activitate al CSM pentru 2010, din cauzele civile restante la 1 ianuarie 2011 (3,376), 6.6% durau mai mult de 12 luni, 2.3% mai mult de 24 luni și 1.9% mai mult de 36 luni.

Deși durata examinării unei cauze este acceptabilă per ansamblu, problema persistentă a sistemului moldovenesc constă în anulări și amânări frecvente ale ședințelor de judecată. În consecință, examinarea cauzelor simple durează exagerat de mult, iar cauzele complexe sunt examinate de o manieră superficială. Spre exemplu, în 2008 ședințele judiciare erau amânate din cauza neaducerii inculpatului arestat sau a neprezentării dovezii de înștiințare a părții, din cauza unei atitudini lejere din partea judecătorilor față de cererile de amânare, lipsei de la ședință a procurorului, avocatului și chiar a judecătorului, fie din cauza dificultăților în adu-

30 Potrivit rapoartelor de activitate ale CSJ, în anul 2006, Colegiul civil al CSJ a primit 508 cereri de revizuire iar Colegiul economic 162; în 2008 Colegiul civil a primit 544 cereri de revizuire iar Colegiul economic 126 (în 2007, au fost depuse cu 15% mai mult cereri de revizuire decât 2008); în 2009 Colegiul civil a primit 517 cereri de revizuire iar Colegiul economic 108.

31 Potrivit rapoartelor de activitate ale CSJ, în 2006 au fost respinse 88% din cererile de revizuire examinate de către Colegiul civil și 78,4% din cele examinate de către Colegiul economic; în 2008 au fost respinse 90% din cererile de revizuire examinate de către Colegiul civil și 91% din cele examinate de către Colegiul economic; în 2009 au fost respinse 95% din cererile de revizuire examinate de către Colegiul civil și 90% din cele examinate de către Colegiul economic.

32 Potrivit Informației cu privire la activitatea instanțelor judecătorești pentru anul 2009, din 1,282 cereri de revizuire examinate de către instanțele judecătorești, au fost admise 261 (20.4%).

cerea martorilor.³³ Schimbări esențiale după 2008 nu au fost. Examinarea cauzelor judiciare este, de asemenea, prelungită prin practica bogată a instanțelor ierarhic superioare civile de a trimite cauza la rejudicare de mai multe ori. Această practică a trezit critica CtEDO încă în 2007.³⁴ Spre regret, frecvența trimiterii cauzelor la rejudicare a rămas neschimbată.³⁵

În anii 2009 și 2010 autoritățile centrale executau hotărârile judecătorești în termen de câteva luni, însă nu mai mult de un an de zile, ceea ce nu contravine standardelor internaționale. O problemă a reprezentat-o totuși executarea hotărârilor judecătorești de către administrațiile locale, 70% din bugetul cărora este suplinit din sursele bugetului de stat. Autoritățile locale plăteau sumele în baza hotărârilor judecătorești peste câțiva ani, de obicei după alocarea, special pentru acest scop, a banilor din bugetul de stat.³⁶

O problemă aparte a reprezentat-o neexecutarea de către administrația locală a hotărârilor judecătorești privind acordarea spațiului locativ.³⁷ La 28 iulie 2009, CtEDO a pronunțat o hotărâre prin care a constatat că mecanismul de acordare a spațiului locativ de stat în R. Moldova generează încălcări sistemice ale dreptului la un proces echitabil și a sugerat modificarea lui.³⁸ În acest sens, la sfârșitul anului 2009, Parlamentul a exclus din legislație dreptul majorității categoriilor de mai sus la spațiu locativ de stat.³⁹ Însă, hotărârile judecătorești pronunțate până la acea dată rămân neexecutate.

Pentru a consolida sistemul de executare a hotărârilor judecătorești, în 2010 a fost reorganizat sistemul executorilor judecătorești.⁴⁰ Până atunci, toți executorii erau angajați ai statului și primeau salarii modeste, activitatea lor fiind des supusă criticilor. Prin aceste modificări, toți executorii judecătorești au devenit privați, iar onorariul lor este plătit de beneficiarul de servicii. Perioada de când a fost implementată modificarea este prea scurtă pentru a putea da o apreciere acestei reforme.

3.4. *Prezumția nevinovăției*

Potrivit art.21 din Constituție, orice persoană acuzată de un delict este prezumată nevinovată până când vinovăția sa va fi dovedită în mod legal. Potrivit art.8 CPP R. Moldova, toate dubiile în probarea învinuirii care nu pot fi înlăturate, în condițiile acestui cod, se interpretează în favoarea acuzatului. În 2010 a intrat în vigoare Legea cu privire la libertatea de exprimare,⁴¹ care reglementează în detaliu modul de efectuare a declarațiilor sau mesajelor publice care ar putea afecta prezumția nevinovăției. Reglementările de mai sus corespund standardelor internaționale.

33 Raportul Final al Programului OSCE de monitorizare a ședințelor de judecată în R. Moldova, în special pp. 60-61

34 Hotărârea CtEDO în cauza *Gușovschi c. Moldovei*, 13 noiembrie 2007.

35 Potrivit Informației cu privire la activitatea instanțelor judecătorești pentru anul 2009, din 5,146 de cauze civile examinate în apel, 1,296 (25%) au fost remise la rejudicare. Din 2,369 de cauze examinate de către CSJ, 273 au fost trimise la rejudicare, ceea ce reprezintă 53% din recursurile admise (518).

36 Hotărârile de Guvern nr.287 din 15 aprilie 2010, nr.647 din 20 iulie 2010 sau nr.846 din 21 septembrie 2010.

37 Potrivit legislației R. Moldova în vigoare la 1 ianuarie 2009, un număr mare de categorii de persoane aveau dreptul de a primi gratuit spațiu locativ de la administrația localității în care activează. Din cauza lipsei fondurilor și a spațiului locativ, această obligație nu era executată. Din acest motiv, persoanele se adresa în instanța de judecată, care admiteau acțiunile. În 2009 la CtEDO se aflau pe rol peste 300 astfel de cereri împotriva Moldovei cu privire la neexecutare.

38 Hotărârea CtEDO în cauza *Olaru ș.a. c. Moldovei*, 28 iulie 2009.

39 Prin Legea nr.90-XVIII, din 4 decembrie 2009.

40 Prin Legea 113, din 17 iunie 2010.

41 Legea nr.64, din 23 aprilie 2010, în vigoare din 9 octombrie 2010.

Datorită motivării insuficiente a hotărârilor judecătorești, nu este clar în ce măsură dubiile cu privire la probațiune sunt interpretate în favoarea acuzatului. Având în vedere calitatea proastă a dosarelor penale transmise în instanța judecătorească și sarcinile anunțate ale procuraturii⁴², rata redusă a achitărilor⁴³ ar putea sugera contrariul. La acest capitol nu au fost observate evoluții importante.

Până în 2010, pe paginile web ale organelor de urmărire penală și procuraturii erau plasate materiale cu privire la urmărirea penale pornite. Aceste materiale conțineau informații care permiteau identificarea cu ușurință de către public a persoanei acuzate. În aceste materiale se pune accentul univoc pe vinovăția persoanei, ceea ce era contrar prezumției nevinovăției. Materiale video produse de către acuzare, cu conținut similar, erau distribuite presei. Către sfârșitul anului 2010, această practică continua, însă identitatea acuzatului, de obicei, nu era divulgată.

3.5. Evenimentele din aprilie 2009

Pe 7 aprilie 2009, în timpul protestelor din centrul Chișinăului împotriva pretenței fraudări a alegerilor, au fost vandalizate și incendiate clădirile președinției și parlamentului. Potrivit datelor oficiale, în timpul ciocnirilor dintre protestatari și poliție au fost răniți 274 de polițiști.⁴⁴ Între 7 și 12 aprilie 2009 poliția a reținut cel puțin 571 de persoane.⁴⁵ Majoritatea dintre acestea au fost acuzate de comiterea contravențiilor administrative.

Pentru prima dată, în istoria modernă a R. Moldova, procesele de judecată în privința persoanelor reținute au fost judecate în incinta comisarierilor de poliție.⁴⁶ Șase judecători s-au deplasat în comisarierile de poliție la solicitarea procurorilor sau a polițiștilor. Ei au invocat drept motiv că aducerea acuzațiilor în instanța de judecată era prea împovărătoare. Alți judecători au refuzat deplasarea în comisarierile și au solicitat aducerea acuzațiilor în sediul judecătorilor.

Cei 6 judecători au examinat în comisarierile solicitările de arestare penală a 130 de persoane,⁴⁷ 80% din demersuri au fost admise, în 18% din cazuri arestarea a fost refuzată, cu aplicarea altor măsuri preventive și doar în 2% din cazuri solicitările au fost respinse.⁴⁸ De rând cu demersurile de arestare, cei 6 judecători au examinat în incinta comisarierilor și acuzațiile privind comiterea contravențiilor administrative.

Audierea persoanelor, precum și informațiile date publicității de către mai multe persoane sancționate administrativ în aprilie 2009, a demonstrat că majoritatea drepturilor garantate de legislația națională reținuților nu au fost respectate.⁴⁹ Ședințele judiciare au avut loc în birourile comisarierilor în care publicul nu avea acces, ru-

42 Potrivit Raportului de activitate al procuraturii pentru anul 2010 (Raportul Comisiei Parlamentare), pag. 63, unul din obiectivele principale ale procuraturii era îndreptat spre „reducerea cazurilor de pronunțare a sentințelor de achitare”.

43 Potrivit Raportului de activitate al procuraturii pentru anul 2010, p. 64, rata achitărilor a fost de 2.49%.

44 Raportul Comisiei Parlamentare, pag. 97.

45 Ibid., pag. 88.

46 Raportul Comisiei Parlamentare, pag. 101.

47 85 din aceste demersuri au fost examinate de 5 judecători într-o singură zi. Alte 45 de solicitări au fost examinate de celălalt judecător în termen de 3 zile.

48 Raportul comisiei parlamentare, pag. 107.

49 Ibid., pag. 99.

dele nu au fost informate despre reținere, ședințele durau câteva minute, iar apărarea avea doar câteva minute pentru pregătire, celor acuzați de comiterea contravențiilor nu le-a fost oferit avocat, iar motivarea hotărârilor judecătorești era foarte sumară și repetitivă. Numărul mare al dosarelor examinate într-un termen scurt și elementele menționate mai sus indică asupra caracterului inechitabil al acestor procese.

Ulterior, 3 din cei 6 judecători au fost eliminați din sistemul judecătoresc. CSM a conchis că judecarea cauzelor în comisariate nu putea asigura echitatea procedurilor judiciare.⁵⁰ În privința altor 3 judecători nu au fost aplicate sancțiuni disciplinare, pe motiv că a expirat termenul de prescripție. O abordare atât de selectivă sugerează că CSM a cedat în fața presiunii din partea opiniei publice.⁵¹

3.6. Reformele în domeniul justiției

Pe data de 30 octombrie 2009, Parlamentul a adoptat o declarație cu privire la starea în justiție și acțiunile necesare pentru îmbunătățirea situației. În declarație se face referire la legislația imperfectă, trierea judecătorilor în perioada 2002-2003, practicile selective ale CSM, lipsa reacției față de acțiunile ilegale ale judecătorilor, pregătirea proastă, garanțiile sociale insuficiente, sau „sindicalizarea” puterii judecătorești. Parlamentul a solicitat reformarea sistemului judecătoresc, transparență totală în procesul de numire a judecătorilor; instruirea lor adecvată și asigurarea materială corespunzătoare a judecătorilor.

Noul Guvern, format în toamna anului 2009, a promovat o serie de reforme menite să îmbunătățească sistemul de justiție. În special, a fost modificat mecanismul de executare și modul de organizare a avocaturii. Este prematur de a vorbi despre rezultatul acestora. Același Guvern a lansat inițiativa lichidării instanțelor judecătorești economice, inițiativă care însă a fost de 2 ori respinsă de către Parlament, în circumstanțe dubioase.

Guvernul instituit după alegerile parlamentare din noiembrie 2010 a declarat reforma justiției ca prioritate a politicii naționale. Programul guvernului a inclus reformarea sistemului de organizare judecătorească și al procuraturii, a CSJ și a CSM. Principalele dintre aceste schimbări țin de: lichidarea instanțelor specializate și modificarea hărții judecătorești; reducerea numărului judecătorilor în CSJ și transformarea CSJ într-o instanță de casație; excluderea termenului inițial de cinci ani de numire în funcția de judecător; stabilirea criteriilor clare de numire și promovare a judecătorilor; reformarea instituției imunității judecătorilor; instituirea funcției de administrator al instanței judecătorești și transmiterea către acesta a funcțiilor de administrare a instanței în schimbul președințiilor de instanță; fortificarea sistemului de distribuire aleatorie a dosarelor; asigurarea publicării hotărârilor judecătorești și extinderea accesului public la dosare; sporirea substanțială a remunerării judecătorilor; modificarea competențelor procuraturii, prin concentrarea acestora asupra justiției penale; modificarea procedurii de numire a Procurorului General; etc.

50 Hotărârile CSM nr. 8/1 și 9/1 din 12 ianuarie 2010.

51 Deși a fost sesizat în vara anului 2009, până în noiembrie 2009 CSM nu a întreprins vreo măsură pentru investigarea abaterilor judecătorilor.

DREPTUL LA PROPRIETATE PRIVATĂ

Natalia CAZACU și Ivan ȚURCAN

Conform art.46 din Constituția Republicii Moldova și art.1 din Primul Protocol adițional la Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, orice persoană fizică sau juridică are dreptul la protejarea bunurilor sale. În același articol din Constituție se spune că “Nimeni nu poate fi lipsit de proprietatea sa, decât pentru o cauză de utilitate publică și în condițiile prevăzute de lege”.¹

În perioada de referință problemele abordate de cetățeni la capitolul respectarea dreptului la proprietatea privată și protecția acesteia nu diferă substanțial de cele invocate în anii precedenți. Persistă următoarele încălcări: consecințele privatizării defectuoase, dreptul de proprietate a foștilor deportați și deținuți politici, dreptul de proprietate în regiunea transnistreană a Republicii Moldova, încălcarea dreptului de proprietate a acționarilor și asociațiilor, problema restituirii depunerilor bănești ale deponenților băncilor comerciale “Guinea” și “Investprivatbank” S.A., aplicarea ilegală a sechestrului. Încălcările înregistrate la capitolul dreptului la proprietate privată sunt cauzate de cadrul normativ imperfect, perioada politică instabilă, sistemul imperfect al justiției și nu în ultimul rând, de mecanismele imperfecte de protecție a dreptului la proprietate privată.

Subcapitolul „Problema foștilor deportați” scoate la iveală o problemă a unei categorii de persoane care se află în vizorul legiuitorului de mai mulți ani. Averile confiscate nu au fost deocamdată restituite, cauza fiind cadrul normativ imperfect și lipsa resurselor financiare.

În subcapitolul „Procesul de restituire a depunerilor bănești” se arată deficiențele acestui proces pe motiv că băncile în proces de lichidare nu au suficiente active pentru a acoperi suma tuturor creanțelor și pentru că nu se respectă Legea cu privire la garantarea depozitelor persoanelor fizice în sistemul bancar.

În subcapitolul „Dreptul de autor” sunt trecute în revistă încălcările înregistrate în acest domeniu, cele mai multe fiind comise de posturile de televiziune și la înregistrarea mărcilor comerciale.

În subcapitolul “Privatizarea și naționalizarea” este arătată imperfecțiunea întocmirii actelor la etapa inițială a procesului de privatizare, ceea ce împiedică respectarea dreptului la proprietate privată. Privatizarea patrimoniului de stat, începută în anul 1991, continuă și în perioada de referință. În procesul de privatizare a bunurilor de stat un aspect important constituie evaluarea bunului scos la privatizare.

Subcapitolul „Sechestrarea bunurilor” face referire la încălcarea dreptului la proprietate prin aplicarea unor interdicții asupra bunurilor care sunt în proprietate privată. Legislația în vigoare prevede că proprietarul are drept de posesiune, de folosință și de dispoziție asupra bunului, însă de multe ori această reglementare este încălcată de interdicțiile sau sechestrurile aplicate ilegal sau neproporțional de către instanțele de judecată sau de către executorii judecătorești.

1 <http://www.parlament.md/CadrulLegal/Constitution/tabid/151/Default.aspx>

În subcapitolul „Încălări ale dreptului de proprietate în regiunea transnistreană a Moldovei” se descrie pe larg situația din stânga Nistrului. În perioada de referință, organele constituționale ale R. Moldova nu au întreprins măsuri de garantare a respectării dreptului la proprietate privată pentru cetățenii din regiunea transnistreană, fiind lipsiți, astfel, de un instrument legal, constituțional și credibil de protecție a proprietății.

Dreptul la proprietate este considerat unul din cele mai complete drepturi real. Astfel, legiuitorului îi revine sarcina să reglementeze cât mai complex acest capitol al dreptului civil pentru ca garantarea și protecția proprietății private să fie în conformitate cu reglementările europene. Deși R. Moldova a creat cadrul normativ de reglementare și protecție a dreptului de proprietate privată astfel încât cetățeanul să dispună de mecanisme naționale de revendicare a acestui drept, condamnările la CtEDO privind violarea dreptului de proprietate continuă și în perioada de referință. Aceste condamnări puteau fi evitate dacă autoritățile modificau cadrul normativ, ținând cont de recomandările propuse de avocații parlamentari prin intermediul Centrului pentru Drepturile Omului și Asociația obștească Promo-LEX.²

Centrul pentru Drepturile Omului a recomandat în rapoartele sale privind respectarea drepturilor omului începând cu anul 2007 revizuirea „Legii cu privire la indexarea depunerilor bănești ale cetățenilor în Banca de Economii” deoarece art.9 al acestei legi prevede indexarea și plata depunerilor bănești ale cetățenilor R. Moldova în filialele Băncii de Economii din localitățile din stânga Nistrului se vor examina după restabilirea relațiilor financiar-bugetare ale acestor localități cu bugetul de stat al R. Moldova. Revizuirea acestei legi se impune astfel încât să fie exclusă orice diferență de tratament în fața legii, asigurând pe picior de egalitate fiecărei persoane realizarea dreptului la proprietate.

Atât Centrul pentru Drepturile Omului, cât și Asociația Promo-LEX au solicitat revizuirea cadrului normativ care vizează reabilitarea persoanelor supuse represiviunilor politice, deoarece nu este clar stipulată sursa de finanțare pentru recuperarea valorii bunurilor ce nu pot fi restituite. În perioada vizată nu a avut loc revizuirea cadrului normativ care reglementează reabilitarea persoanelor supuse represiviunilor politice, în vederea elaborării unui mecanism eficient și echitabil de restituire a averii confiscate, precum și revizuirea ”Legii cu privire la indexarea depunerilor bănești ale cetățenilor în Banca de Economii” nr.1530 din 12 decembrie 2002.

În perioada 2009-2010, problemele abordate de cetățeni la capitolul respectarea dreptului la proprietatea privată și protecția acesteia nu diferă substanțial de cele invocate în anii precedenți. În lista lor rămâne încălcarea dreptului de proprietate al foștilor deportați și deținuți politici, dreptului de proprietate în regiunea transnistreană, dreptului de proprietate al acționarilor și asociațiilor, problema restituirii depunerilor bănești deponenților băncilor comerciale “Guinea” și “Investprivatbank” S.A., aplicarea ilegală a sechestrelor, exproprii, încălcarea dreptului de autor, dar și consecințele privatizării defectuoase, etc.

Perioada de referință este caracterizată printr-o instabilitate politică ce a agra-

2 Raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anii 2007, 2008, 2009, <http://www.ombudsman.md/md/anauale/>, Raport Drepturile omului în republica Moldova anii 2007-2008, <http://www.promolex.md/index.php?module=publications>

vat și mai mult activitatea unor comisii, cum ar fi Comisia specială pentru Controlul și Monitorizarea procesului de restituire a depunerilor bănești ale deponenților Băncii Comerciale „Guinea” S.A. și a Concernului „Intercapital”.

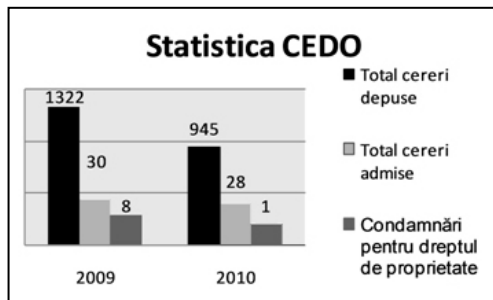
Banca “Intercapital” a falimentat în 1995, având atunci depuneri de circa 22 de milioane lei de la aproximativ două mii de persoane. Banca “Guinea” a falimentat în 1998, iar prejudiciul cauzat celor 12 mii de deponenți a fost estimat la aproximativ 20 de milioane de lei.

De la falimentarea celor două bănci până în prezent au fost create deja trei comisii speciale în cadrul Parlamentului pentru elucidarea situației deponenților. Nici până acum acestea nu au identificat mecanismele care ar contribui la respectarea dreptului de proprietate al deponenților. Pe parcursul ultimilor 12 ani, deponenții au reușit să obțină doar aproximativ 20% din bani.

Comisiile speciale pentru restituirea averii confiscate, create anume pentru reglementarea aspectelor restituirii proprietății private deportaților, la fel, nu au elaborat mecanisme de protecție a proprietății private confiscate, iar cele stabilite anterior s-au pomenit a fi inaplicabile.

Cadrul normativ imperfect, instabilitatea politică ce a agravat activitatea acestor comisii, sistemul imperfect al justiției i-au motivat pe cetățenii al căror drept la proprietate a fost violat să se adreseze la CtEDO.

În anul 2009, CtEDO a acceptat 30 de cereri, dintre care opt se refereau la încălcarea acestui articol, iar în anul 2010, din 28 de cereri acceptate, doar o cerere se referă la încălcarea dreptului de proprietate. În perioada de referință, se constată nouă condamnări la CtEDO în privința încălcării dreptului de proprietate, ceea ce arată o scădere în comparație cu perioada 2007-2008, timp în care R. Moldova a fost condamnată de 62 de ori pentru încălcarea dreptului la proprietate privată.

Autoritățile naționale puteau evita condamnările R. Moldova de către CtEDO în perioada 2009-2010, pentru că ele erau similare celor, asupra cărora Curtea s-a expus anterior.

De exemplu, în anul 2008, R. Moldova a fost condamnată în cazul S.R.L. Dacia c. R. Moldova privind anularea privatizării hotelului Dacia. R. Moldova a fost obligată să restituie hotelul sau să achite reclamantului suma de 7.237.700 de euro cu titlu de prejudiciu material. În anul 2009, R. Moldova mai pierde un dosar similar – Baroul Partener-A c. R. Moldova privind anularea privatizării. Acest dosar a fost remediat între părți pe cale amiabilă, Guvernul achitând reclamantului 320.000 de euro cu titlu de prejudiciu material și 8.000 de euro pentru prejudiciul moral.

Chiar dacă încălcarea dreptului de proprietate continuă în perioada vizată, violarea dreptului la proprietate privată nu se regăsește în topul celor mai încălca-

te drepturi în Moldova. Clasamentul realizat de Heritage Foundation împreună cu Wall Street Journal plasează R. Moldova pe locul 120 din 179 de state din perspectiva libertății economice. Conform studiului, R. Moldova a avansat cu cinci locuri, în comparație cu anul trecut, obținând 55,7 puncte.

Un pas important în respectarea dreptului la proprietate privată constituie modificările operate, în 2008, la Legea cadastrului prin care se oferă mai multe garanții investitorului în construcții. În registrele de stat se înregistrează bunuri imobile noi și li se atribuie numere cadastrale provizorii. Fără înregistrarea provizorie a bunului imobil, notarul nu perfectează contractul de investiții. Contractul de investiții se înregistrează ulterior la Î.S. „Cadastru” și doar după încheierea acestor etape, dezvoltatorul are dreptul să solicite bani pentru construcția imobilului. Astfel, investitorului i se garantează dreptul exclusiv asupra bunului imobil și, totodată, este soluționată vechea problemă a vânzărilor multiple. Totuși, până în prezent, mecanismele de implementare a acestor modificări la nivel de proceduri cadastrale și operațiuni notariale nu au fost expuse în mod clar.

4.1. Problema foștilor deportați

Problema foștilor deportați se află în atenția legislativului de mulți ani și, chiar dacă în anul 2006 statul a modificat Legea cu privire la reabilitarea victimelor represiunilor politice, mecanismul de restituire a averii confiscate, naționalizate sau luate în alt mod de la aceste persoane nu a fost perfecționat. Avocații parlamentari care examinează această problemă pe parcursul mai multor ani au pledat pentru revizuirea unor aspecte principale și importante ale legislației în vigoare.³ Ei atenționează că modificările operate nu specifică clar sursa financiară de recuperare a valorii bunurilor, iar actele necesare pentru această procedură sunt greu de obținut și prezintă dificultatea principală cu care se confruntă solicitanții.

Cererile de restituire a averii sau de recuperare a valorii acesteia ale victimelor represiunilor politice sunt examinate de către comisii specializate. Ele sunt create de către autoritățile administrației publice locale a raioanelor, municipiilor Chișinău și Bălți, unității teritoriale autonome Găgăuzia, acolo unde persoanele reabiliteate locuiau atunci când au fost reprimite.

Deși aceste comisii au fost create încă în 2006, când Legislativul a avut tendințe de îmbunătățire a mecanismului de restituire a averii confiscate sau naționalizate, ele s-au dovedit a fi ineficiente. În perioada vizată, comisiile au avut un caracter formal. Nu am primit nici un răspuns la interpelarea din 10 iunie 2011 înaintată Guvernului Republicii Moldova referitor la activitatea comisiilor, numărul de cereri examinate și statutul acestor comisii.

O categorie aparte de persoane victime ale represiunilor politice o constituie persoanele care până la deportare au locuit în regiunea transnistreană a Republicii Moldova. Acestea au și mai puține șanse de a-și realiza dreptul la proprietate deoarece autoritățile constituționale ale R. Moldova au explicat că problema lor poate fi rezolvată după rezolvarea conflictului transnistrean.

3 Raport privind respectarea drepturilor omului în Republica Moldova în anii 2007, 2008, 2009, <http://www.ombudsman.md/md/anuale/>

4.2. Procesul de restituire a depunerilor bănești

Restituirea depunerilor bănești ale deponenților băncii comerciale “Guinea” S.A. și a Concernului “Intercapital” trebuia să fie monitorizată de Comisia specială creată de Parlament, în anul 2006. Comisia era obligată să studieze dosarele procedurii de lichidare, să identifice și să analizeze cauzele tergiversării restituirii depunerilor bănești.⁴ Până în prezent Comisia nu a identificat și analizat cauzele tergiversării restituirii depunerilor bănești ale deponenților, nu a analizat dosarele procedurilor de lichidare și nu a prezentat un raport Parlamentului asupra procesului de restituire a depunerilor bănești. Conform informației primite de la Banca Națională a Moldovei și Lichidatorul băncii comerciale “Guinea” S.A., această Comisie nu s-a reunit în perioada de referință și nici nu a organizat întâlniri cu deponenții acestor instituții. Banca Națională a continuat să primească plângeri de la deponenții băncii comerciale “Guinea” S.A., ceea ce arată că problema depunerilor bănești este actuală, iar mecanismele propuse de stat pentru soluționarea acestor categorii de persoane sunt ineficiente. Noul Parlament nu a ales în 2010 membrii acestei comisii și, în prezent, Comisia nu funcționează.

În perioada vizată a fost încălcat și dreptul la proprietatea privată al deponenților “Investprivatbank” S.A. La 19 iunie 2009, Banca Națională a Moldovei a retras licența Băncii Comerciale „Investprivatbank” S.A. de desfășurare a activității financiare, ceea ce a dus la intentarea procedurii de insolabilitate a B.C. “Investprivatbank” S.A. Persoanelor fizice le-au fost restituite depozitele. Persoanelor juridice care aveau deschise conturi și beneficiau de serviciile acestei bănci nu le-au fost însă restituite sumele bănești din conturi. Potrivit Băncii Naționale a Moldovei, B.C. „Investprivatbank” S.A. a achitat persoanelor fizice 96,5% din suma totală a depozitelor persoanelor fizice, ceea ce constituie 606,1 milioane lei. Pentru a reuși acest lucru, B.C. „Investprivatbank” S.A. a beneficiat de un credit de la Banca Comercială „Banca de Economii”. Actualmente, administratorul insolabilității încearcă să vândă patrimoniul băncii la un preț cât mai înalt pentru a putea achita creanțele față de creditorii. Actele înregistrate pe numele B.C. „Investprivatbank” S.A. nu vor fi suficiente pentru achitarea tuturor creanțelor. Administratorul insolabilității nu a numit însă o dată limită la care se va încheia vânzarea patrimoniului B.C. „Investprivatbank” S.A., pe motiv că licitațiile organizate eșuează din lipsă de cumpărători.⁵ Un aspect negativ al achitării creanțelor față de creditorii constituie faptul că debitorii B.C. „Investprivatbank” S.A. au inițiat proceduri de insolabilitate și plata creditelor a fost suspendată, iar activele acestor companii vor fi comercializate în cadrul procesului de insolabilitate. Un proces de insolabilitate poate dura până la trei ani și nu este clar dacă vor fi acoperite toate creanțele ca urmare a vânzării activelor.

4.3. Dreptul de autor

În anul 2010 este adoptată o nouă Lege cu privire la dreptul de autor și drepturile conexe, care o anulează pe cea din 1994. Noul act normativ a fost adoptat în concordanță cu normele europene și cu practica altor state. Legea a fost elaborată

4 Hotărârea Parlamentului nr.9-Xvi din 09.02.2006 privind instituirea Comisiei speciale privind controlul și Monitorizarea procesului de restituire a depunerilor bănești ale deponenților băncii comerciale “Guinea” SA și a Concernului “Intercapital”.

5 <http://www.ipb.md/rom/section/424/>

de Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală cu scopul de a stabili mecanisme efective de apărare a dreptului de autor și a drepturilor conexe precum și ajustarea legislației naționale la normele prevăzute de Convențiile Internaționale și ale Directivelor Europene.⁶

Potrivit reprezentanților Asociației pentru protecția drepturilor de autor și a drepturilor conexe „APOLO”, aproape toate posturile de televiziune difuzează filme piratate. Circa 80% din filmele difuzate de cele 17 posturi de televiziune monitorizate sunt piratate.⁷

Pe 9 martie 2011, Concernul „Mosfilm” din Federația Rusă a acționat în judecată Compania de Televiziune „Cotidian” S.A., care are în proprietate postul de televiziune TVC 21 din Republica Moldova, motivând că i-ar fi încălcat drepturile de autor pentru că a difuzat filmele „Операция Ы и другие приключения Шурика” și „Осенний Марафон”.⁸ În prezent, litigiul se află la faza dezbaterilor judiciare, iar părțile au solicitat termen pentru a negocia o tranzacție de împăcare.⁹

Din lipsă de calificare, instanțele de judecată nu aplică de multe ori uniform legislația în domeniu, ceea ce duce la emiterea unor hotărâri care încalcă dreptul de autor. Un exemplu în acest sens este cazul din 2010 al companiei americane „Facebook”.

„Facebook” se afla în litigiu cu Elena și Ilie Toma care au solicitat de la Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală înregistrarea mărcii comerciale „Facebook”, deși compania americană, conform Convențiilor internaționale¹⁰ are prioritate la înregistrarea mărcii comerciale „Facebook” la nivel mondial. Atât magistrații de la Curtea de Apel, cât și cei de la Curtea Supremă de Justiție au respins însă cererea companiei americane. Judecătorii au invocat faptul că solicitarea familiei Toma este abia la etapa de înregistrare, dar și că tinerii moldoveni n-au știut despre existența site-ului „facebook.com”.

4.4. Încălcări ale dreptului de proprietate în regiunea transnistreană a Moldovei

În conformitate cu legislația R. Moldova, dreptul de proprietate asupra bunurilor imobile urmează a fi înregistrat la Oficiul Cadastral în registrul bunurilor imobile. Dreptul de proprietate asupra bunurilor imobile este recunoscut din momentul înregistrării. În același timp, bunurile imobile situate în regiunea transnistreană, municipiul Tighina și unele localități din raionul Căușeni nu se înregistrează la oficiile Cadastrale. Actul normativ ce ar garanta și apăra dreptul de proprietate pe acest teritoriu al R. Moldova lipsește în prezent. În regiunea transnistreană funcționează structuri care înregistrează dreptul de proprietate asupra bunurilor imobile, dar și

6 Directiva nr.2004/48/EC privind respectarea drepturilor de proprietate intelectuală, Directiva 2001/29/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2001 privind armonizarea anumitor aspecte ale drepturilor de autor și drepturilor conexe în societatea informațională, Tratatul de la Singapore privind dreptul mărcilor din 2006.

7 <http://www.infotag.md/reportaje/587441/>

8 Caz din practica Brodsky Uskov Looper Reed & Partners.

9 http://ca.justice.md/services.php?court=2&key=2EC7FB04-5D55-E011-8D77-00215AE0E2B3&case_number=02-2-3847-23032011&lang=ro

10 Convenția de la Geneva din 1952 cu privire la drepturile de autor.

nând cont de faptul că documentele eliberate de aceste organe nu sunt recunoscute de autoritățile constituționale și nu se află sub jurisdicția lor, cetățenii din această regiune nu pot confirma dreptul de proprietate asupra imobilelor deținute.

În regiunea transnistreană nu este posibil să cumperi terenuri aflate în proprietate privată. Întreprinderile mari sunt nevoite să încheie contracte de locațiune cu autoritățile municipale. Din această cauză, nici o persoană juridică nu este scutită de un eventual refuz la încheierea sau prelungirea contractului de locațiune.¹¹

La etapa actuală, în cazul violării dreptului de proprietate privată, persoanele din Estul Republicii Moldova nu se pot adresa în instanțele de judecată constituționale. Presupusele instanțe din regiune sunt completate cu „judecători” numiți de către liderul administrației de la Tiraspol, iar prevederea locală cu privire la garantarea dreptului de proprietate este pur declarativă. Astfel, proprietatea cetățenilor și locuitorilor regiunii transnistrene nu este garantată, ei fiind lipsiți de un instrument legal, constituțional și credibil. Ca rezultat, instanțele regionale emit adesea hotărâri ce încalcă dreptul de proprietate al cetățenilor, fără a indica din ce motiv persoana a fost lipsită de proprietate.

4.5. Privatizarea și naționalizarea

Agenția de Privatizare pe lângă Ministerul Economiei și Comerțului supraveghează procesul de privatizare a patrimoniului de stat. Agenția realizează politica statului în domeniul administrării și deetatizării proprietății publice, activității postprivatizare și exercită funcțiile de proprietar al patrimoniului statului.

Procesul de privatizare a patrimoniului de stat, demarat în anul 1991, a avut un caracter de masă, în perioada respectivă fiind create 45 de fonduri de investiții pentru privatizare și 10 companii fiduciare, care au colectat bunurile patrimoniale de la cetățeni, investindu-le în societăți pe acțiuni. Deși procesul de privatizare a început încă în 1991, unii posesori de certificate de proprietate privată nu pot beneficia în prezent de cotele-părți valorice repartizate, deoarece certificatele au fost întocmite greșit. Este cazul cetățenilor Ceban Mihail, Ceban Nina, Cebotari Minodora care au fost angajați ai S.A. „Orhei-Vin” și care sunt posesori a Certificatelor de proprietate privată. Din certificate lipsește însă evaluarea patrimoniului repartizat, de aceea restituirea cotei valorice în natură este dificilă. Astfel, cotele valorice sunt folosite de întreprinderile create ca urmare a privatizării, iar proprietarii cotelor valorice nu pot dispune, folosi și poseda bunurile care le aparțin, și nici nu primesc despăgubiri echitabile pentru folosirea cotelor valorice.

Acest caz este transmis în prezent în instanța de judecată și este la faza dezbatărilor judiciare.¹² Foștii angajați ai întreprinderilor de stat susțin că administrația S.A. „Orhei-Vin” i-a indus în eroare deoarece nu le-a furnizat informație veridică asupra drepturilor deținătorilor de acțiuni, asupra valorilor nominale deținute, veniturilor obținute, precum și a situației la zi a întreprinderii. Aceste situații au constituit premise pentru utilizarea abuzivă/însușirea valorilor nominale deținute

11 Articolul 18 Cod Finciar al Transnistriei, <http://www.justice.idknet.com/web.nsf/767eb8a58ad76a2bc22574d5002acf15/5b2060263cf177f8c22575d700383ae4!OpenDocument>

12 Caz din practica Brodsky Uskov Looper Reed & Partners.

de acționari și valorificarea lor în scopuri personale. Guvernul nu dispune de nici o strategie de control a activităților la etapa postprivatizare.

Procesul de privatizare în stânga Nistrului este reglementat de Legea nr. 338 din 14.10.2004 care asigură interesele patrimoniale ale locuitorilor din regiunea transnistreană. Acest act normativ nu-și găsește aplicare în regiunea din stânga Nistrului deoarece angajații, precum și alte persoane în drept să pretindă la patrimoniul unor întreprinderi, nu pot participa la privatizare. Autoritățile din stânga Nistrului nu respectă drepturile cetățenilor care pot dispune prin lege de patrimoniul întreprinderilor și înstrăinează aceste întreprinderi către investitorii străini.

În perioada vizată, naționalizări sau exproprieri nu au fost înregistrate, dar au fost privatizate mai multe bunuri ale statului între care cinci cinematografe pentru suma de 2,6 milioane lei, terenuri ș.a. În 2010, statul a scos la licitație 45 de pachete de acțiuni între care și cele ale băncilor comerciale „Moldincombank” și „Eurocreditbank”, ale hotelului Jolly Allon, dar și ale întreprinderilor „Vibroprigor”, „Giuvaier”, „Energoreparații”. Aceste bunuri nu au fost privatizate în mare parte pentru că prețul unor pachete de acțiuni a fost exagerat, iar strategia de promovare a licitațiilor trebuie îmbunătățită.

4.6. Sechestrarea bunurilor

În perioada de referință, la capitolul încălcarea dreptului de proprietate menționăm aplicarea ilegală a interdicțiilor (sechestrul sau ridicarea de bunuri) asupra proprietății private.

În unele cazuri aceste interdicții sunt legale însă neproportionale, astfel că pentru încasarea unor datorii sunt aplicate sechestrul neproportionale sumei acțiunii, pe bunuri ce depășesc cu mult valoarea acțiunii. Prin astfel de acțiuni este lezat dreptul de proprietate, deoarece interdicțiile sunt înregistrate la oficiile cadastrale și respectiv în registre, iar proprietarul nu poate beneficia de acest drept, deși legislația în vigoare prevede că el are drept de posesiune, de folosință și de dispoziție asupra bunului.¹³ Din cauza unor astfel de interdicții au eșuat tranzacții de vânzare-cumpărare avantajoase. În ce privește ridicarea bunurilor care sunt proprietate privată, menționăm ca astfel de cazuri au loc de obicei în cadrul unor dosare penale și sunt ridicate de la proprietar și recunoscute ca și corpuri delictive.

Se atestă cazuri când interdicțiile se aplică pe bunurile persoanelor terțe, care nu au nici o legătură cu litigiile în cadrul cărora a fost instituită interdicția, deși organele de drept sau instituțiile statului au posibilitatea și chiar obligația să verifice cine este proprietarul bunului. În cadrul dosarului civil de încasare a datoriei în ordine de ordonanță Natalia Malanici către Igor Caradjov a fost instituit sechestrul pe imobilul ce aparține terței persoane Țîntari Ana. Deși Î.S. „Cadastru” a confirmat că debitorul Caradjov Igor nu deține bunuri imobile, executorul judecătoresc a aplicat sechestrul pe bunurile terților. Acțiunile executorului au fost atacate în instanța de judecată, cauza se află pe rol la judecătoria Centru. Țîntari Ana a avut intenția să co-

13 Cod Civil Republica Moldova, art.315 al (1).

mercializeze imobilul, dar din cauza sechestrului aplicat ilegal nu poate să dispună de proprietatea sa.¹⁴

Deseori în cazul dosarelor penale persoanele fizice sunt scoase de sub urmărire penală, iar bunurile ce le aparțin continuă să fie ridicate sau sechestrate. În cadrul dosarului penal nr. 2005021942 de învinuire a cetățeanului Ion Stepuleac a fost ridicat și sechestrat automobilul „Mercedes-Benz 300 D”, care a fost recunoscut drept corp delict. Prin încheierea instanței de judecată organele de urmărire penală au fost obligate să-i restituie lui Ion Stepuleac automobilul ce-i revine cu drept de proprietate. Procurorul a atacat încheierea de restituire a automobilului, în prezent cauza aflându-se pe rol.

Concluzii

Analiza încălcărilor principiilor dreptului la proprietate privată scoate în evidență ineficiența mecanismelor de garantare și protecție a proprietății private. În cazul în care instanța de judecată este sesizată într-o cauză unde se invocă încălcarea principiilor generale cu privire la proprietatea privată, aceasta urmează să aplice corect legea națională și recomandările instanțelor de jurisdicție internațională. Cetățeanul are acces nelimitat la mecanismele de asigurare a respectării dreptului la proprietate privată, însă aceste mecanisme nu sunt eficiente. Încălcările din perioada anilor 2009-2010 sunt aceleași ca și în perioadele precedente, ceea ce dovedește încă o dată că nu se întreprind măsuri pentru a le evita.

a. Problema foștilor deportați

Problema acestei categorii de cetățeni nu se va rezolva decât atunci, când statul va revizui cadrul normativ ce reglementează despăgubirea victimelor represiunilor politice. Lipsa documentelor în arhive, lipsa unei surse de finanțare concrete, interpretarea eronată a legislației sunt impedimente care stau în calea restituirii averilor sau a recuperării valorii lor de către victimele represiunilor politice. Așadar, Legea nr.86 din 29.06.2006 privind modificarea și completarea Legii nr.1225 din 8 decembrie 1992 privind reabilitarea victimelor politice precum și Regulamentul aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.627 din 05.06.2007 urmează a fi revizuite. De asemenea, legiuitorul urmează să stabilească în ce proporție compensațiile se achită din contul bugetelor locale și din contul bugetului de stat.

Caracterul formal al comisiilor specializate - care sunt create de către autoritățile administrației publice locale a raioanelor, municipiilor Chișinău și Bălți, unității teritoriale autonome Găgăuzia, pe al căror teritoriu locuiau persoanele reabilite în timpul reprimării - urmează a fi transferat în unul eficient, astfel încât cetățeanul să obțină respectarea dreptului la proprietate privată de la primele sesizări ale autorităților, astfel încât să fie evitată cu orice preț strămutarea litigiului în instanțele de judecată.

b. Procesul de restituire a depunerilor bănești

Acest proces va fi mai eficient dacă va fi revizuită „Legea cu privire la indexarea depunerilor bănești ale cetățenilor la Banca de Economii” nr. 1530 din 12.12.2002,

¹⁴ Caz din practica Brodsky Uskov Looper Reed & Partners.

astfel încât toate persoanele care au avut depuneri bănești să fie tratate în mod egal în fața legii. Un factor important în restituirea depunerilor bănești îl constituie respectarea și aplicarea corectă a „Legii cu privire la garantarea depozitelor persoanelor fizice în sistemul bancar”. Banca Națională urmează să supravegheze strict activitatea băncilor comerciale pentru evitarea intentării procedurii de insolvabilitate, iar în cazul în care insolvabilitatea lor este inevitabilă, urmează să monitorizeze procesele de lichidare a băncilor comerciale, inclusiv a comercializării bunurilor acestora.

c. Dreptul de autor

În anul 2010 a fost adoptată noua Lege cu privire la dreptul de autor și drepturile conexe care a abrogat Legea din 1994, care este un act normativ îmbunătățit în domeniu. Cele mai multe încălcări la acest capitol, în perioada de referință, au fost comise de către posturile de televiziune care transmit filme cu încălcarea dreptului de autor. Consiliul Coordonator al Audiovizualului urmează să supravegheze strict programul acestor posturi de televiziune și să solicite contractele încheiate cu autorii filmelor.

O problemă la acest capitol ține și de aplicarea incorectă a legislației de către instanțele de judecată. Această problemă poate fi evitată dacă vor fi organizate seminare pentru judecători pentru a stabili o practică unică în domeniul dreptului de autor.

d. Încălțări ale dreptului de proprietate în regiunea transnistreană a Republicii Moldova

Încălțarea dreptului la proprietate în stânga Nistrului se va sfârși odată cu soluționarea conflictului transnistrean. Chiar dacă autoritățile constituționale ale R. Moldova vor dori să ofere mai multe garanții cetățenilor din regiunea transnistreană ce ține de dreptul la proprietate, va fi foarte complicat de implementat mecanismele de aplicare a lor deoarece organele separatiste nu le vor accepta.

e. Sechestrarea bunurilor

Sechestrarea bunurilor are loc în mare parte din cauza reformei în sistemul executării hotărârilor judecătorași. Începând cu anul 2010 executorii judecătorești sunt privați. Ei încearcă să întreprindă cât mai multe acțiuni pentru a executa hotărârile și astfel, pentru a primi onorariu.

Aceste încălcări se pot evita deoarece registrele bunurilor imobile precum și cel al transportului auto cuprind informație exactă despre proprietarul bunului. Aceste informații sunt publice, iar organele care aplică sechestre și interdicții au acces nelimitat la bazele de date. Aplicarea sechestrului ilegal sau neproportional este o problemă a sistemului judecătoresc imperfect și corupt. Sechestrul va fi pus numai după ce instanța a verificat bunul, adică instanța va afla cine este proprietarul, va dispune evaluarea lui de către organele competente, va afla dacă prin aplicarea sechestrului activitatea proprietarului nu va fi blocată etc. și numai după aceea va pune sechestrul.

DREPTUL LA INFORMAȚIE ȘI TRANSPARENȚA PROCESULUI DECIZIONAL

Vasile SPINEI

Articolul 34 din Constituția Republicii Moldova stipulează că dreptul persoanei de a avea acces la orice informație nu poate fi îngrădit. Autoritățile publice sunt obligate să asigure informarea corectă a cetățenilor asupra treburilor publice și asupra problemelor de interes personal. Dreptul la informație nu trebuie să prejudicieze măsurile de protecție a cetățenilor sau siguranța națională. Mijloacele de informare publică, de stat sau private, sunt obligate să asigure informarea corectă a opiniei publice. Mijloacele de informare publică nu sunt supuse cenzurii. Astfel, normele constituționale consfințesc și garantează exercitarea dreptului la informație, servind drept bază pentru adoptarea actelor normative. Totodată, în art.39 alin. (1) se stipulează: „Cetățenii Republicii Moldova au dreptul de a participa la administrarea treburilor publice nemijlocit, precum și prin reprezentanții lor”. De asemenea, Moldova dispune de două acte normative importante cum sunt Legea privind accesul la informație nr.982 – XIV din 11.05.2000 și Legea privind transparența în procesul decizional nr.239 – XVII din 13.11.2008.

În acest capitol vom analiza în ce măsură sunt respectate prevederile acestor acte, orientate spre democratizarea societății, care este atitudinea autorităților față de cererile de acces la informație, în ce mod sunt aplicate diverse forme și metode ale participării cetățenești, cum sunt percepute de către reprezentanții autorităților locale și cei ai societății civile, diverse aspecte ale accesului la informație și ale transparenței în procesul decizional și cum pot fi soluționate problemele existente.

5.1. Legislație

Republica Moldova a semnat, a ratificat și este parte la un șir de acte internaționale importante care stipulează norme-cheie privind libertatea de exprimare și accesul la informație. Totodată, în linii generale, legislația națională creează condiții favorabile pentru exercitarea dreptului la informație, fapt recunoscut atât la nivel național, cât și la nivel internațional. Menționăm că au fost elaborate și adoptate de către Parlament în anul 2010 un șir de prevederi noi, în corespundere cu Legea privind transparența în procesul decizional nr.239-XVI din 13.11.2008. Este vorba de modificarea *Legii cu privire la Guvern nr.64-XII din 31.05.1990*, *Regulamentului Parlamentului adoptat prin Legea nr.797-XIII din 02.04.1996*, *Legii privind sistemul bugetar și procesul bugetar nr.847-XIII din 24.05.1996*, *Legii privind actele legislative nr.780-XV din 27.12.2001*, *Legii privind actele normative ale Guvernului și ale altor autorități ale administrației publice centrale și locale nr.317-XV din 18.07.2003*, *Legii privind administrația publică locală, nr.436-XVI din 28.12.2006*.

În total, aproximativ 500 de acte legislative și normative ale Republicii Moldova, practic din toate domeniile (activitatea instituțiilor publice, economie, cultură, știință, învățământ, muncă, sănătate, ecologie, relații externe etc.) conțin prevederi referitoare la accesul la informație. De regulă, prevederile sunt în concordanță cu

Legea privind accesul la informație. Totuși, anumite acte normative și prevederi aparțin necesită a fi revizuite, modificate și completate. În această ordine de idei, menționăm necesitatea revizuirii, modificării și completării - conform standardelor internaționale și a Legii privind accesul la informație - a următoarelor documente: *Legea cu privire la secretul de stat nr.245-XVI din 27.11.2008; Legea cu privire la secretul comercial nr.171-XIII din 06.07.94, 1994; Legea cu privire la protecția datelor cu caracter personal nr.17-XVI din 15.02.2007, Legea cu privire la petiționare nr.190-XIII din 19.07.94, Codul audiovizualului nr.260 - XVI din 27.07.2006, Legea privind contracararea activității extremiste nr.54-XV din 21.02.2003, Legea cu privire la publicitate nr.1227 - XIII din 27.06.97, abrogarea Legii presei nr.243-XIII din 26.10.1994.*

5.2. Percepția accesului la informație și a transparenței în procesul decizional

Deși anul 2010 a fost unul dificil, marcat de desfășurarea unui referendum național, de alegerile parlamentare anticipate și de o anumită incertitudine postelectorală, rezultatele monitorizării, efectuate de către Centrul „Acces-info”, privind aplicarea legislației în domeniul accesului la informației și a transparenței în procesul decizional, relevă în ansamblu, o ușoară îmbunătățire comparativ cu perioada anterioară.

Sunt de menționat eforturile Guvernului privind elaborarea unui șir de modificări la diverse acte normative, care ulterior au fost adoptate de către Parlament, stabilirea unui parteneriat promițător între structuri statale și societatea civilă, realizarea unor acțiuni concrete în domeniul comunicării cu publicul și intra-instituționale, dezvoltarea audiovizualului, anumite activități ale organizațiilor nonguvernamentale în domeniul sensibilizării opiniei publice și educației civice.

Pentru prima dată în ultimii zece ani au fost desecretizate mai multe decizii ale Guvernului comunist privind alocarea din bugetul de stat a unor sume importante de bani pentru diverse activități.

Totodată, a fost creată o pagină web, unde sunt publicate toate deciziile guvernamentale desecretizate, care este actualizată de către Comisia interguvernamentală pentru protecția secretului de stat. Pe pagina web sunt publicate circa 60 de hotărâri ale Guvernelor anterioare, diverse demersuri care au fost desecretizate de actualul Cabinet de Miniștri.¹ Un eveniment important pentru societate l-a constituit transmiterea de la depozitul special al Serviciului de Informație și securitate către Arhiva Națională a numeroase dosare ale persoanelor supuse represiunilor politice în anii 1920 - 1951, documente accesibile deja publicului larg. Faptul în sine constituie „o adevărată schimbare de optică asupra dreptului cetățeanului, asupra accesului neîngrădit la informație și la adevărul istoric”, a declarat într-un interviu pentru Radio Europa Liberă, Gheorghe Cojocaru, președintele Comisiei pentru studierea și aprecierea regimului comunist totalitar din Republica Moldova.²

Atât în plan național, cât și internațional este recunoscut faptul că Republica

¹ <http://www.secret.gov.md/start/>

² Accesul la informație și transparența în procesul decizional: atitudini, percepții, tendințe. Raport de monitorizare, 2010, Centrul „Acces-info”, <http://www.acces-info.org.md/index.php?cid=146&lid=933>

Moldova dispune de un cadru legal favorabil pentru asigurarea reală a accesului la informație și a transparenței în procesul decizional. Cu toate acestea există lacune serioase privind implementarea actelor respective. Această stare de lucruri este cauzată atât de lipsa unui mecanism complex de implementare riguroasă a legislației, de iresponsabilitatea unor autorități/instituții publice și a unor anumiți funcționari, cât și de analfabetismul juridic tradițional al mai multor cetățeni, de neîncrederea, apatia, pasivitatea și indiferența lor. Astfel, datele monitorizărilor curente arată că în Moldova există cazuri de ignorare, de nerespectare a legislației privind accesul la informație, de subestimare a necesității de aplicare a formelor și metodelor participării cetățenești în procesul de luare a deciziilor.

Se resimte ineficiența mai multor acțiuni sporadice în domeniul sensibilizării opiniei publice, educației civice, desfășurate de către instituțiile statale și organizațiile neguvernamentale în ceea ce privește o mai bună cunoaștere a drepturilor și libertăților omului și lichidarea consecventă a analfabetismului juridic. Or, exercitarea dreptului la informație, de participare la procesul de luare a deciziilor necesită atât responsabilizarea demnitarilor de toate rangurile, cât și motivarea reală a publicului. Totodată, la fel, ca și în perioada anterioară, nu există un control sistematic al aplicării legislației respective de către Guvern și Parlament.

În perioada noiembrie-decembrie 2010, Centrul „Acces-info” a chestionat 1880 de persoane, solicitanți și potențiali solicitanți de informații oficiale. Sunt de remarcat rezultatele încurajatoare la o întrebare esențială ce se referă la nivelul de cunoaștere de către respondenți a Legii privind accesul la informație. Astfel, 66,1% din respondenți au declarat că știu despre prevederile acestui act: „foarte mult” (2,3%), „mult” (12,0%) și „suficient” (49,3%). De asemenea, 42,1% dintre respondenți consideră că autoritățile/instituțiile publice informează insuficient de activ, corect și la timp publicul, iar suficient – 36,7%. Doar 438 de respondenți (23,3%) au declarat că au adresat cereri de acces la informație. Totodată, 25,6% din respondenți au menționat că li s-a îngrădit accesul la informație. La întrebarea „În ce măsură Vă considerați o persoană informată privind activitatea guvernării?”, 51,0% din respondenți au dat răspunsuri pozitive, iar 33,5% au răspuns că la acest compartiment sunt informați „insuficient”. Conform datelor chestionării, în opinia respondenților, autoritățile/instituțiile publice care ținuiesc cel mai mult informațiile oficiale, sunt Procuratura Generală, instanțele de judecată, Ministerul Afacerilor Interne, Serviciul de Informații și Securitate.

Totodată, în perioada martie – iunie 2010, Centrul „Acces-info” a solicitat informații de interes public de la 943 de autorități/instituții de nivel central/raional/local, pentru a urmări nivelul de aplicare a Legii privind accesul la informație și Legii privind transparența în procesul decizional.

Frecvența răspunsurilor la cereri constituie, în ansamblu, 34,5%. E un procent mai ridicat decât în anul 2009, când acest indice a fost de numai 22,6%. Totuși, rezultatele nu sunt nici pe departe satisfăcătoare, luând în considerare că Legea privind accesul la informație există deja de mai mult de un deceniu. În același timp, e remarcabilă schimbarea de atitudine a autorităților/instituțiilor publice centrale față de cererile de acces la informație. O posibilă explicație în acest caz ar fi desfăș-

șurarea unei activități intensive din partea Guvernului atât în ceea ce privește elaborarea unor acte normative în susținerea Legii privind transparența în procesul decizional, cât și în plan organizatoric, prin obligarea ministerelor, autorităților administrative, instituțiilor și organizațiilor centrale de a eficientiza activitatea de informare, consultare și participare a publicului.

Astfel, în comparație cu rezultatele monitorizării din primăvara anului 2010 cu cele din decembrie al aceluiași an, observăm o scădere a acestora. Comparativ cu rata răspunsurilor la cereri primite în prima etapă a monitorizării – 72%, rata răspunsurilor din etapa a doua constituie 55%, cu 17% mai puțin. Cu excepția ministerelor care au înregistrat o creștere a ratei răspunsurilor – de la 81,2% la 93,8% (la prima etapă nu au răspuns deloc 3 ministere, iar în cea de-a doua – doar Ministerul Culturii), celelalte subdiviziuni au înregistrat rate diminuate: autoritățile administrative, instituții și organizații centrale – de la 95,3% la 73,7% (cu 21,6% mai puțin), consiliile raionale și municipale – de la 95,3% la 50% (cu 45,3% mai puțin), primăriile din centrele raionale – de la 70,6% la 29,1% (cu 41,5% mai puțin).

O cauză a acestor discrepanțe poate fi instabilitatea politică (desfășurarea referendumului și a alegerilor anticipate, perioada alegerii conducerii noului Parlament și instaurării noului Guvern), dar și lipsa unui mecanism eficient de aplicare a legislației, adică a Legii privind accesului la informație și Legii privind transparența în procesul decizional. Acest mecanism ar trebui să nu fie însă influențat de factorii politici.³

Conform datelor Centrului „Acces-info”, pe parcursul ultimilor zece ani, de când a fost adoptată Legea privind accesul la informație, instanțele din Republica Moldova au examinat în jur de 600 de cazuri de nerespectare a acestei legi. Actuala legislație, incluzând cazurile referitoare la accesul la informație în categoria contenciosului administrativ, nu prevede însă o subcategorie separată a acestora, fapt care face dificilă evidența statistică a dosarelor respective și, deci, analiza lor ulterioară. Dacă trecem în revistă cazurile de nerespectare a Legii privind accesul la informație, examinate de Curtea Supremă de Justiție în perioada 1998-2010, observăm că din cele 107 dosare 49,6% au ca temei faptul că solicitanții nu au primit răspunsuri la cereri în termenul de 15 zile lucrătoare, după cum prevede legea, 25,3% - informațiile au fost furnizate incomplete sau formale, 15% le constituie refuzurile neîntemeiate, iar cele cu referință la informațiile cu accesibilitate limitată sunt în proporție de 8,5%. Datele sunt nesatisfăcătoare și ele ar trebui să pună serios pe gânduri unele instituții publice care își permit ignorarea Legii privind accesul la informație. În aceeași ordine de idei menționăm că în ultimii cinci ani numai Centrul de Investigații Jurnalistice a obținut câștig de cauză în 18 procese împotriva instituțiilor statale pentru îngrădirea accesului la informație, dar nici un funcționar public nu a fost pedepsit pentru încălcarea legislației respective.⁴

3 Accesul la informație și transparența în procesul decizional: atitudini, percepții, tendințe. Raport de monitorizare, 2010, Centrul „Acces-info”, <http://www.acces-info.org.md/index.php?cid=146&lid=933>

4 Accesul la informație și transparența în procesul decizional: atitudini, percepții, tendințe. Raport de monitorizare, 2010, Centrul „Acces-info”, <http://www.acces-info.org.md/index.php?cid=146&lid=933>

5.3. Informarea, consultarea și participarea cetățenească în procesul decizional

Republica Moldova este abia la început de cale în ce privește asigurarea transparenței procesului decizional. Pe de o parte, un șir de autorități/instituții publice nu au încredere în rezultatele consultărilor, în faptul că se va întruni publicul, că vor acumula opinii, propuneri și recomandări de calitate care ar putea îmbunătăți cu adevărat proiectele de decizii, pe, de altă parte, adeseori, organizațiile neguvernamentale, factorii interesați, cetățenii consideră că nu are sens să se implice în procesul decizional, nefiind siguri că opiniile lor vor fi acceptate și vor influența deciziile finale. Lipsa transparenței, de rând cu alți factori, conduce la încrederea scăzută a publicului în importanța și relevanța actelor normative, iar absența consultărilor publice influențează negativ asupra calității deciziilor.

Deși legislația garantează participarea societății civile, a factorilor interesați, a cetățenilor la procesul de elaborare a politicilor publice, această activitate trebuie totuși optimizată. Nu putem afirma însă că există suficiente practici eficiente de implicare a publicului în luarea deciziilor, iar exemplele pozitive constituie mai mult niște excepții, decât o normă. Astfel, sunt atestate un șir de deficiențe la nivelul autorităților publice cum ar fi: neînțelegerea avantajelor consultărilor publice de către părțile implicate în procesul participativ; inexistența unor practici procedurale minimale, generalizate, de consultare practică; lipsa de cunoștințe la nivelul personalului dintr-un șir de instituții publice în ceea ce privește organizarea consultărilor publice.

În cadrul monitorizării aplicării Legii privind accesul la informație și Legii privind transparența în procesul decizional efectuate de către Centrul „Acces-info” în perioada martie-iunie 2010 au fost solicitate de la autorități/instituții publice un șir de date privind utilizarea unor forme și metode de consultare și participare cetățenească. Conform rezultatelor monitorizării, atât autoritățile/instituțiile centrale, cât și cele de nivel municipal/raional/local aplică nesatisfăcător formele și metodele de consultare și participare cetățenească, indicatorii, de data aceasta, fiind în defavoarea autorităților/instituțiilor centrale.

Majoritatea autorităților/instituțiilor publice au relatat că, de regulă, întrunirile consultative, dezbaterile publice, ședințele publice cu participarea cetățenilor sunt organizate cu mare dificultate, iar numărul sugestiilor, propunerilor, recomandărilor parvenite este extrem de mic, cauzele fiind bine cunoscute – lipsa posibilităților de informare activă a publicului; indiferența, pasivitatea, apatia cetățenilor, lipsa experienței în ceea ce privește managementul eficient al implicării publicului în procesul decizional.

Legea privind transparența în procesul decizional prevede șase modalități de desfășurare a consultărilor publice (deși ele sunt mult mai multe) – dezbateri și audieri publice, sondaj de opinie, referendum, solicitarea opiniei experților în domeniu, crearea grupurilor de lucru permanente sau ad-hoc cu participarea participanților societății civile. Conform datelor Asociației pentru Democrație Participativă „ADEPT”, în anul 2010, din 402 proiecte de decizii monitorizate, desfășurarea consultărilor publice în formă de dezbateri publice a fost anunțată în doar nouă cazuri (2%): câte una la Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Educației, Minis-

terul Muncii, Protecției Sociale și Familiei și cinci dezbateri publice la Ministerul Sănătății. Potrivit Legii privind transparența în procesul decizional, sinteza recomandărilor pe marginea proiectelor de decizii urmează a fi plasate pe paginile oficiale de internet ale instituției. Aceste recomandări sunt însă rar publicate pe site. În cele 22 de sinteze au fost incluse în total 931 de recomandări, dintre care 58% au fost acceptate, iar 1% - parțial acceptate. În 94% de cazuri, recomandările incluse în sinteze au fost formulate doar de instituțiile respective, iar în 6% de cazuri – de către societatea civilă.⁵ Este de remarcat numărul extrem de mic al proiectelor supuse consultărilor și al recomandărilor și propunerilor recepționate, în condițiile în care majoritatea absolută a recomandărilor, de regulă, a parvenit nu de la asociațiile legal constituite, factori interesați sau cetățeni, ci de la specialiști și experți din cadrul altor instituții statale. Este de menționat, totodată, numărul extrem de mare al deciziilor adoptate în regim de urgență, fără consultare, sau care nu cad sub incidența Legii privind transparența în procesul decizional. Este vorba în medie, de 157 decizii la ministere și de 284 decizii la autoritățile administrative.

Concluzii și recomandări

Democrația este de neconceput fără accesul liber al publicului la informație, fără transparență în procesul decizional, dar atât birocrăția, corupția, cât și conservatismul, ignoranța sunt protejate de secretomania excesivă a unor guvernanți, de reticența unor funcționari, fiind alimentate și de analfabetismul juridic al populației, de indiferență, apatia acestora.

Deși Republica Moldova are o legislație în general bună în domeniul accesului la informație și a transparenței în procesul decizional, numeroase obstacole stau în calea aplicării în practică a legii. Numărul cetățenilor care apelează la Legea privind accesul la informație și la Legea privind transparența în procesul decizional pentru a-și realiza drepturile constituționale este încă destul de mic. De regulă, autoritățile/instituțiile publice nu au suficiente resurse și nu știu cum să organizeze procesul participativ; nu totdeauna formele și metodele participării cetățenești sunt orientate spre rezultate finale, acest proces fiind organizat adesea de dragul procesului și al simulării aplicării legislației; participarea publicului este concepută adesea mai mult în mod punctual, ca niște acțiuni separate, și nu ca un proces complex și integrat. De fapt, procesul consultativ trebuie să aibă un rezultat clar: o decizie finală calitativă, elaborată și adoptată după o consultare largă cu publicul.

Eficiențizarea implementării legislației în domeniul accesului la informație și a transparenței în procesul decizional depinde în continuare de stabilitatea politică din țară, de consecvența cu care va fi realizat Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova „Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare, 2011-2014”.⁶ Acest program include prevederi multilaterale în procesul de obținere a transparenței în activitatea autorităților și instituțiilor publice din toate domeni-

5 Raport final de monitorizare a respectării transparenței decizionale, aprilie – decembrie 2010, ADEPT, <http://www.e-democracy.md/files/raport-final-transparența-decizionala-2010.pdf>

6 Programul de activitate al Guvernului Republicii Moldova „Integrarea Europeană: Libertate, Democrație, Bunăstare, 2011-2014, <http://www.gov.md/doc.php?l=ro&idc=445&id=3729>

ile, prin liberalizarea inclusiv a spațiului mediatic și garantarea libertății de exprimare, consolidarea societății civile și cooperarea cu sectorul public, perfecționarea procesului participativ, dezvoltarea tehnologiilor informaționale, e-Guvernării în serviciul cetățenilor.

În vederea unei mai bune asigurări a liberului acces la informație și a eficientizării procesului de participare cetățenească la procesul decizional sunt necesare realizarea în complex a mai multor acțiuni:

- abrogarea tuturor prevederilor care sunt în contradicție cu standardele internaționale, cu Constituția și cu Legea privind accesul la informație;
- revizuirea, modificarea și completarea unui șir de legi în corespundere cu cerințele realității;
- crearea unui cadru instituțional adecvat, a unui sistem complex și eficient;
- dezvoltarea capacităților administrației publice pentru aplicarea dreptului la informație și de participare la procesul decizional;
- instituirea unui control sistematic din partea Parlamentului și Guvernului privind asigurarea de facto a liberului acces la informație și a transparenței în procesul decizional;
- perfecționarea și eficientizarea cooperării administrației publice cu societatea civilă, activităților de sensibilizare a opiniei publice și de educare civică;
- elaborarea unor proceduri clare și adecvate de informare, consultare și participare a publicului, includerea lor în regulamentele de organizare și funcționare a instituțiilor.

Doina COSTIN

Raportul prezintă evoluția Republicii Moldova la capitolul libertatea de exprimare în anii 2009 și 2010, prin evocarea concisă a evenimentelor care au avut loc în perioada raportată și a efectelor acestora asupra societății. Tema acestui capitol *per se* impune abordarea libertății presei; din acest considerent fiecare subcapitol va expune și problemele cu care se confruntă mass-media și jurnaliștii din țară. Capitolul este structurat în trei părți care au în atenție aspectul legislativ, justițial și instituțional al raportului stat – cetățean în ceea ce privește libertatea de exprimare.

Subcapitolul unu „*Evoluția cadrului normativ*” prezintă în mod succesiv legile și modificările la legi adoptate de Parlament în perioada de referință. În anul 2010, au fost adoptate Legea cu privire la libertatea de exprimare și Legea cu privire la deetimizarea publicațiilor periodice publice, acte normative care urmăresc să asigure un climat juridic adecvat dezvoltării presei în R. Moldova. Un efect preconizat al Legii cu privire la libertatea de exprimare este reducerea numărului mare de violări ale art.10 din Convenția Europeană pentru Drepturile Omului.

Partea a doua a studiului, „*Comportamentul administrației publice*”, analizează capacitatea statului R. Moldova de a stabili și păstra un echilibru just între autoritatea sa și dreptul cetățenilor la liberă exprimare. În anul 2009, autoritățile publice nu a reușit nici în cea mai mică măsură să asigure respectarea și exercitarea nestinșă a dreptului cetățenilor și jurnaliștilor la liberă exprimare. Or, cele mai grave și mai multe cazuri de îngrădire a acestui drept au avut loc cu implicarea reprezentanților autorităților publice.

Subcapitolul trei „*Practica juridică*” prezintă cazurile cu implicație pentru libertatea de exprimare care au avut cea mai mare rezonanță publică în perioada raportată. Cazul Vardanean, care este cel mai grav caz de violare a drepturilor jurnaliștilor și de intimidare a presei din ultimii ani din R. Moldova, a suscitat mare atenție a comunității internaționale și naționale, deși în mai mică măsură. Acest caz a dovedit incapacitatea autorităților moldovene de a asigura securitatea jurnaliștilor și în general a cetățenilor săi pe malul stâng a Nistrului.

6.1. *Evoluția cadrului normativ*

Anul 2009 a fost mai puțin semnificativ în privința noutăților legislative în comparație cu evoluțiile din anii precedenți, datorită celor două campanii electorale pentru alegeri parlamentare. Tendința s-a menținut și în 2010, care de asemenea a fost un an electoral. Totuși, Parlamentul a adoptat în 2010 o serie de legi esențiale pentru parcursul democratic, printre acestea Legea cu privire la libertatea de exprimare și Legea cu privire la deetimizarea publicațiilor periodice publice.

Codul audiovizualului, intrat în vigoare în 2006 a suferit câteva modificări în perioada de raportare. Parlamentul a adoptat patru legi de modificare a acestui Cod, dintre care două legi au urmărit să alinieze prevederile acestuia la prevederile altor acte normative, iar celelalte două legi de modificare au operat schimbări esențiale în legislația audiovizuală.

Legea de modificarea nr.42/20.10.2009 a Codului audiovizualului a modificat art.42, 56, 60 în sensul în care cvorumul de 2/3 de voturi necesar pentru numirea membrilor CCA și CO a fost înlocuit cu majoritate simplă.

Legea de modificare nr.164/09.07.2010 a Codului Audiovizualului a modificat art.66 alin.(3), astfel încât sintagma „două licențe” a fost înlocuită cu „cinci licențe permise unui radiodifuzor într-o regiune administrativ-teritorială sau zonă”.

Legea de modificare nr.216/17.09.2010 a unor acte legislative a introdus în lista de atribuții ale CCA obligația prezentării de rapoarte de monitorizare a modului de reflectare a campaniei electorale pentru alegeri sau referendumuri Comisiei Electorale Centrale. Această prevedere a fost determinată de modificarea Codului electoral.

Legea de modificare nr.222/17.09.2010 a unor acte legislative a racordat prevederile art.43 și 46 din Codul audiovizual Legii cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public.

Modificarea, în 2009, a Codului audiovizualului a urmărit, potrivit Parlamentului, deblocarea activității Consiliului de Observatori (CO) a Companiei publice „Teleradio-Moldova”, a cărui membri puteau fi numiți de către Legislativ doar cu un cvorum de 2/3 de deputați. Legislativul a substituit acesta cu o simplă majoritate de 52 de voturi, în condițiile în care alianța de guvernământ avea în Parlament la acel moment 53 de mandate, iar CO al TRM era de jumătate de an inactiv. Prin același amendament, deputații a modificat procedura de numire a membrilor Consiliului Coordonat al Audiovizualului (CCA). Modificarea a suscitat cel puțin o atitudine rezervată a instituțiilor europene și critică agresivă din partea opoziției și a fostei administrații a Companiei publice.

În 2009, mai bine de o jumătate de an, ședințele CO s-au desfășurat cu participarea a doar 5 membri din 9, iar ulterior, după numirea unui membru în calitate de ministru al culturii, cu 4 membri, neavând cvorum pentru a adopta decizii. Un alt membru cu mandat valabil refuzase să participe la ședințele CO, începînd cu 2007, în semn de protest față de politica editorială a conducerii TRM.

O altă modificare, cu privire la schimbarea numărului de licențe de emisie pe care un radiodifuzor le poate deține într-o regiune administrativ-teritorială sau zonă, a fost criticată de societatea civilă, pe motivul că „ar înlesni instituirea de poziții monopoliste pe piața audiovizuală, ar pune în pericol diversitatea conținutului mediatic, ar descuraja concurența și ar „berlusconiza” mass-media electronică”.¹ Întrucât cadrul juridic privind audiovizualul nu răspunde tendințelor de „trustizare” prezentă pe piața media moldovenească, este nevoie de modificarea și completarea Codului audiovizualului cu prevederi care să reglementeze proprietatea și să interzică concentrarea proprietății și monopolul în acest sector.

1 http://www.ijc.md/index.php?option=com_content&task=view&id=533

Alte contravenții din Codul contravențional nou care limitează dreptul la libertatea de exprimare sunt: „afișarea informațiilor electorale în locuri neautorizate” (art.50), „agitația electorală în ziua imediat anterioară zilei votării, ori în ziua votării” (art.52), „divulgarea informației confidențiale privind examenul medical de depistare a contaminării cu virusul imunodeficienței umane (HIV) ce provoacă maladia SIDA” (art.75), „obținerea sau divulgarea informațiilor care constituie secret comercial sau fiscal” (art.107) și „încălcarea legislației cu privire la publicitate” (art.364).

Recomandarea Consiliului Europei nr.R(99)1 cu privire la măsurile de promovare a pluralismului mijloacelor de comunicare în masă semnaleză statelor membre că este necesară stabilirea unor plafoane cu scopul de a limita influența pe care una și aceeași întreprindere comercială sau unul și același grup comercial o poate avea într-unul sau mai multe din sectoarele media.

Rezoluția Parlamentului European din 1990 pune accentul pe faptul că restricțiile privind concentrarea sunt esențiale în sectorul media, nu doar din motive economice, dar mai ales pentru a garanta diversitatea informației și libertatea presei.

O altă modificare în legislația audiovizuală a fost adoptată de Adunarea Populară a U.T.A. Găgăuzia, la 4 decembrie 2009. Conform modificării, planul financiar al Companiei publice „Teleradio-Găgăuzia” trebuie coordonat inițial cu Comitetul Executiv, după ce Adunarea Populară va aproba bugetul Companiei. Riscul acestei modificări, în sensul în care o autoritate de stat va revizui suplimentar planul financiar al Companiei, este ca finanțarea serviciului public de radiodifuziune să coboare mult sub rigoarea impusă de recomandarea R(96)10 a Consiliului Europei în privința finanțării suficiente și în privința excluderii utilizării puterii de decizie a autorităților pentru a exercita direct sau indirect influența asupra independenței editoriale și autonomiei instituționale.

Noul *Cod contravențional*, intrat în vigoare în anul 2009, păstrează „injuria” și „calomnia” drept contravenții, dar exclude în cazul „injuriei” pedeapsa sub formă de arest administrativ de până la 15 zile și o înlocuiește cu pedeapsa alternativă de muncă în folosul comunității. În cazul „calomniei” este introdusă pedeapsa alternativă de muncă în folosul comunității și redusă pedeapsa sub formă de arest administrativ până la 15 zile. Tot în anul 2009, a fost amendat și Codul penal. Printre alte modificări, a fost exclus art.304 „calomnierea judecătorului, a organului care efectuează urmărirea penală sau contribuie la înfăptuirea justiției”. A fost modificat art.177 al Codului penal „încălcarea inviolabilității vieții personale” în sensul înăsprii pedepsei pentru culegerea și răspândirea de informații despre viața personală prin mass-media, într-un discurs public sau prin folosirea intenționată a situației de serviciu. Protecția datelor cu caracter personal a intrat în vizorul autorităților moldovenești doar recent, deși acest drept este la fel de important ca și dreptul la informare. Raportul² autorității pentru protecția datelor cu caracter personal, Centrul Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Per-

² <http://datepersonale.md/file/raport2010.pdf>

sonal, relevă deficiențe grave la nivelul altor autorități de stat în ceea ce privește protecția datelor cu caracter personal. În acest sens, a fost elaborat un proiect de lege cu privire la protecția datelor cu caracter personal care răspunde multiplelor probleme depistate de autoritate.

În 2010, *Codul electoral* a suferit o serie de modificări, inclusiv referitoare la activitatea de reflectare a campaniei electorale în mass-media. Un număr de modificări au fost operate la propunerea societății civile. Astfel, au fost separate prevederile referitoare la agitația electorală și la activitatea de reflectare a campaniei electorale de către mass-media din art.47; a fost introdus un nou articol, art.64 prim, care consacră principiile activității mass-media în campania electorală; au fost incluse în art.64 garanții atât pentru concurenții electorali și accesul acestora în presă, cât și pentru independența editorială și transparența în activitatea radiodifuzorilor; tot în art.64 au fost separate atribuțiile CCA de cele ale CEC. Totuși, unele prevederi din Codul electoral nu corelează cu prevederile Codului audiovizualului. Reglementările care vizează mass-media în campania electorală din cele două legi trebuie modificate împreună, pentru a exclude inconsistențele legislative.

De exemplu, art.7 alin.(3) din Codul audiovizualului obligă radiodifuzorii să depună la începutul campaniei electorale la CCA concepții privind reflectarea campaniei electorale, în timp ce Codul electoral în art.64 (prim) impune radiodifuzorilor să depună la CCA o declarație privind politica editorială pentru campania electorală în care trebuie să includă și numele proprietarilor.

În art.47 alin.(1) lit.c) al Codului audiovizualului se prevede că CCA adoptă Concepția de reflectare a campaniei electorale pentru alegerile parlamentare, alegerile locale generale și referendumurile republicane, în timp ce Codul electoral prevede că CEC este instituția care adoptă Regulamentul privind reflectarea campaniei electorale în mijloacele de informare în masă. Codul electoral nu obligă CEC să adopte regulamentul în baza concepției elaborate de CCA.

Adoptarea Legii cu privire la libertatea de exprimare și a Legii cu privire la de-etatizarea publicațiilor periodice publice sunt dovada unui început de parteneriat între Parlament și societatea civilă. Inițiativele legislative respective aparțin unui număr de organizații neguvernamentale specializate în domeniul mass-media și au fost promovate de-a lungul mai multor ani, însă rezultatul final – adoptarea – a fost posibil doar prin voința politică a guvernării.

Legea cu privire la libertatea de exprimare nr.64 a fost adoptată de Parlamentul RM în 2010. Autorii legii cu privire la libertatea de exprimare au urmărit transpunerea în cadrul normativ intern a standardelor europene cu privire la libertatea de exprimare și viața privată. Legea cuprinde norme materiale și procedurale, asigurând beneficiarilor dreptului la libera exprimare, condițiile necesare de exercitare deplină și nestingherită a acestor drepturi.

Legea cu privire la deetatizarea publicațiilor periodice publice reprezintă un pas important în direcția sporirii independenței editoriale și libertății media. Legea prevede modalitățile prin care publicațiile periodice fondate de autoritățile publice pot fi deetatizate în scopul asigurării unei concurențe loiale în domeniul publicațiilor periodice, consolidării independenței editoriale și de creație a publicațiilor periodice, precum și garantării libertății de exprimare a mass-media și a informării corecte a cetățeanului.

Adoptarea acestor legi reprezintă un progres important pentru R. Moldova la capitolul legislație euroconformă, doar implementarea lor corectă poate aduce rezultatele scontate. Considerăm că acest lucru este posibil doar după reformarea sistemului judiciar și instruirea corpului judecătoresc.

În plus, adoptarea legilor amintite mai sus a influențat în mod cert ascensiunea R. Moldova în clasamentele ce măsoară libertatea presei în lume. Totuși, anumite modificări de legislație, menționate în acest raport, au avut la bază nu dezideratul de racordare a legislației interne la cea europeană, ci mai degrabă ca soluții de moment pentru unele situații de conflict, sau pentru a răspunde unor interese.

6.2. Comportamentul administrației publice

Libertatea exprimării ca valoare fundamentală a unei societăți democratice a fost reprimată, în 2009, într-o mai mare măsură. Persecuțiile din aprilie 2009 îndreptate împotriva unui număr mare de cetățeni de rând au generat un regres considerabil pe segmentul respectării drepturilor omului în R. Moldova. În schimb, începând cu sfârșitul anului 2009, s-a constatat o îmbunătățire semnificativă a situației în domeniul libertăților civile. În 2010, R. Moldova s-a situat pe poziția 75 în clasamentul libertății presei realizat de *Reporters sans frontières*,³ acumulând cel mai bun punctaj din ultimii 10 ani, cu excepția anului 2005, când R. Moldova a ocupat locul 74⁴ în același clasament.

Pe 6 aprilie 2009 a avut loc ceea ce presa internațională a numit „revoluția twitter” – proteste la care au participat mii de tineri și care au degenerat în violențe pe 7 aprilie. Tinerii au ieșit în Piața Marii Adunări Naționale pentru a-și exprima nemulțumirea și protestul împotriva rezultatelor alegerilor din 5 aprilie 2009. În urma acestor proteste au fost distruse sediile Președinției și Parlamentului, ulterior câteva sute de cetățeni au fost persecutate pentru exercitarea dreptului lor la liberă exprimare.

La sfârșitul lunii aprilie, Comisarul pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei, Thomas Hammarberg, a făcut public un raport⁵ privind protestele din 6-7 aprilie în care a consemnat constatările și recomandările sale către autoritățile din R. Moldova. Printre altele, Hammarberg a constatat că majoritatea persoanelor reținute în urma protestelor au fost supuse relelor tratamente. „Arestările pe scară

3 <http://en.rsf.org/press-freedom-index-2010.1034.html>

4 http://en.rsf.org/spip.php?page=classement&id_rubrique=549

5 Raport ca urmare a vizitei în Republica Moldova din 25 - 28 aprilie 2009, Thomas Hammarberg, Comisar pentru Drepturile Omului al Consiliului Europei, Strasbourg, 17 iulie 2009, CommDH(2009)27, <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1469277&Site=CM>

largă care au urmat după demonstrațiile post-electorale din aprilie 2009, au fost caracterizate de nerespectarea anumitor drepturi fundamentale ale persoanelor arestate [...]. Majoritatea persoanelor intervievate de Comisar au afirmat că au fost oprite (și agresate) pe stradă de către colaboratori ai poliției în civil care nu s-ar fi legitimat, și apoi duse în automobile fără inscripții; multe persoane au spus că nu erau sigure dacă erau reținute de organele de drept sau erau răpitate.”, se constată în raportul Comisarului European pentru Drepturile Omului.

Atitudinea autorităților de atunci față de protestele post-electorale din aprilie 2009 și participanții acestora au fost capabile să producă acel „chilling effect”⁶ care descurajează serios exercițiul oricăror drepturi, în special al dreptului la libera exprimare.

Nu doar cetățenii de rând au fost supuși abuzurilor autorităților publice în timpul evenimentelor din aprilie, dar și presa a avut de suferit de pe urma acțiunilor acestora. Raportul privind situația presei în 2009, publicat de Centrul pentru Jurnalism Independent,⁷ relevă un număr de peste 60 de jurnaliști naționali și internaționali ai căror drepturi au fost încălcate în perioada 6-10 aprilie 2009. Majoritatea jurnaliștilor străini care au venit în Moldova să reflecte alegerile și protestele din aprilie 2009 fie au fost somați să părăsească țară, fie au fost expulzați. Mai mulți jurnaliști din țară au fost supuși presiunilor de către autorități pentru a fi împiedicați să relateze despre proteste sau despre descinderile organelor de drept în locuințele cetățenilor, în școli, universități și alte spații publice. Unii jurnaliști au fost agresate și bătuți. Bunăoară, Oleg Brega care lucra pentru „Jurnal TV” a fost bătut și depozat de echipamentul de filmare, în centrul capitalei, în noaptea de 8 aprilie. O angajată a publicației *Jurnal de Chișinău* a fost „răpită” din stradă de persoane în civil și dusă la Comisariatul de poliție pentru a fi interogată. Tot în această perioadă a fost blocat accesul la unele site-uri informative și de socializare; „site-urile „Unimedia”, „Jurnal de Chișinău”, „Jurnal TV”, „PRO TV” nu au putut fi accesate pe 10 aprilie”⁸.

Pe 7 mai 2009, Parlamentul European a condamnat, printr-o rezoluție,⁹ campania de hărțuire lansată după evenimentele din aprilie de către autorități împotriva jurnaliștilor, a reprezentanților societății civile și ai partidelor din opoziție. Parlamentarii Europeni s-au referit și la presiunile exercitate de către Ministerul Afacerilor Interne și de Ministerul Justiției asupra unor organizații neguvernamentale, partide politice și mass-media.

Odată cu venirea unei noi guvernări în iulie 2009 au fost întreprinse acțiuni de investigare a acțiunilor autorităților în timpul protestelor din aprilie pentru sancționarea funcționarilor care au făcut exces de putere. De asemenea, au fost supuse controlului legalității acțiunilor judecătorilor care au judecat și emis hotărâri împotriva protestatarilor în incinta comisariatelor de poliție. Aceste cercetări și rezultatele lor au stârnit discuții controversate în societate, iar persoanele care au fost victime ale abuzului de putere au fost nemulțumite de deznodământul anchetelor.

6 Termen utilizat în drept, dar și în practica Curții Europene a Drepturilor Omului, care descrie situațiile în care exprimarea sau comportamentul sunt reprimite ca rezultat al fricii de a nu fi pedepsit. Acesta generează autocenzura și de aceea îngrădește libera exprimare.

7 http://ijc.md/Publicatii/mlu/raport_FOP_2009.pdf

8 Idem.

9 <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?language=ro&type=IM-PRESS&reference=20090506IPR55246>

Rodica Mahu, jurnalista răpită în stradă și interogată de polițiști pe 10 aprilie, a depus o plângere penală împotriva ofițerilor care au reținut-o, însă, în timpul anchetei, cauza penală a fost recalificată în contravențională. Întrucât examinarea cauzei a fost tergiversată mai multe luni, acțiunile celor doi ofițeri care au fost recunoscute de instanța de judecată ca fiind contravenienți s-au prescrist și ei nu au putut fi sancționați. În 2010, instanța de judecată l-a achitat pe polițistul învinuit de procurori de jaf și exces de putere în legătură cu agresarea lui Oleg Brega și deposedarea acestuia de două camere de luat vederi în noaptea de 8 aprilie.

Aceste cazuri de impunitate în rândul funcționarilor care fac exces de putere nu sunt singulare, numărul cazurilor legate de evenimentele din aprilie este extrem de mare. Conform Raportului Amnesty International privind drepturile omului în RM în 2009 și 2010,¹⁰ „autorii actelor de tortură sau rele tratamente au continuat să beneficieze de impunitate din cauza sistemului de investigații imperfect și ineficient, precum și din cauza lipsei voinței politice de a-i trage la răspundere”. „Cultura impunității în rândul ofițerilor de poliție continuă, fiind încurajată de rata mică de urmăriri penale pentru tortură și rele tratamente, eșecul în realizarea unor investigații prompte, detaliate și imparțiale, precum și din cauza lipsei unor sancțiuni adecvate”, se constată în raportul Amnesty International.

Activismul comunitar s-a ciocnit de atitudinea intolerantă, în anul 2009, din partea autorităților față de această formă de exercițiu al libertății de exprimare. Un exemplu notoriu este cazul lui Anatol Mătășaru, care în 2008 și 2009 a fost protagonistul mai multor acțiuni de protest. Mătășaru este cunoscut prin metodele originale de a protesta împotriva corupției din cadrul organelor de drept, dar și împotriva urmărilor penale pornite pe numele său.

În decembrie 2008, exercitându-și dreptul la libera de exprimare, Mătășaru a încercat să protesteze în Piața Marii Adunări Naționale, de ziua națională a Poliției, aducând un măgar îmbrăcat în polițist și un porc - în procuror. Însă, înainte de începe acțiunea, a fost arestat și ulterior amendat cu 200 de lei (cca 12 EUR). În ianuarie 2009, de ziua Procurorului, Anatol Mătășaru a fost reținut în fața sediului Procuraturii Generale. Protestatarul purta un costum de porc, un megafon care reda guițatul porcilor și o pancartă cu inscripția: „Astăzi este ziua mea profesională”. În timpul acestui protest, Mătășaru a fost reținut pe motivul neinformării în modul corespunzător a primarului despre organizarea protestului, opunerea rezistenței, insultarea poliției și a procurorilor. Mătășaru a declarat că a fost lovit în timpul reținerii.

Un alt caz de agresiune din partea reprezentanților organelor de drept a avut loc în iulie 2010, când Victor Ciobanu, jurnalist la „Jurnal TV”, a fost împiedicat cu aplicarea violenței să filmeze un subiect de presă. Jurnalistul se afla în preajma Curții de Apel Chișinău luând imagini de ansamblu, când un angajat al Centrului de Combatere a Crimelor Economice și Corupției l-a agresat și i-a distrus camera de luat vederi, sustrăgându-i cardul de memorie pe care erau imprimate imagini din timpul agresiunii. Mai târziu, la secția de poliție, cardul de memorie a fost restituit, dar cu imaginile respective șterse. În cadrul unui dosar contravențional, agresorul a fost cercetat în baza art.78 al.1 Cod Contravențional și a fost găsit vinovat de agre-

10 <http://www.amnesty.org/en/region/moldova/report-2009>, <http://www.amnesty.org/en/region/moldova/report-2010>

siune fizică cu cauzarea leziunilor corporale fără cauzarea prejudiciului sănătății, fiind amendat cu 100 lei (cca 6 EUR).¹¹

Nu poate fi trecută cu vederea în acest subcapitol activitatea audiovizualului public în Republica Moldova. În special, datorită faptului că atât TRM, cât și autoritatea de reglementare a audiovizualului, CCA, au trecut printr-un proces de reformare care a produs consecințe directe asupra drepturilor instituțiilor media, jurnaliștilor, dar și consumatorului de media.

Trebuie remarcat faptul că până la jumătatea anului 2009 – începutul lui 2010, atât TRM cât și CCA au fost învinuite de partizanat politic, de încălcarea normelor legale referitoare la audiovizual, de manipularea consumatorului media etc. (a se vedea rapoartele de monitorizare a activității celor două instituții, publicate de Centrul pentru Jurnalism Independent (CJI) și APEL). Acestea au fost criticate inclusiv de instituțiile europene.¹²

Un document important de referință în raport cu activitatea TRM până în anul 2010 este hotărârea CtEDO în cauza „*Manole și alții c. Republicii Moldova*”. CtEDO a constatat existența cenzurii la radiodifuzorul public după instalarea la putere a PCR, în anul 2001. Curtea a constatat că în perioada 2001-2006 a existat o tendință de reflecție pozitivă a activităților Președintelui și Guvernului în cadrul buletinelor de știri și al altor emisiuni, fără a oferi acces reprezentanților partidelor de opoziție pentru a-și exprima opiniile. Mai mult ca atât, Curtea a notat că există probe ale unei politici de cenzurare a discuțiilor sau menționării unor anumite subiecte, pe motiv că acestea au fost considerate sensibile din punct de vedere politic sau că făceau o imagine proastă Guvernului. Astfel, Curtea a considerat că reclamanții, în calitate de jurnaliști, editori și producători la TVM, au fost afectați în urma acestor politici. Curtea a constatat că a existat o ingerință continuă în drepturile reclamanților la libertatea de exprimare.

Începând cu anul 2010, politica editorială de la TRM s-a schimbat pe fundalul unui nou management și al unei componente înnoite a CO. Schimbările au fost raportate de aceleași organizații care în mod tradițional monitorizează activitatea acestora (a se vedea rapoartele de monitorizare în 2010 publicate de CJI și APEL).

În tot acest curent de reforme care s-a intensificat în anul 2010, CCA s-a văzut nevoit să-și reevalueze activitatea, vulnerabilitatea la influențele politice și economice, pasivitatea etc. În anul 2010, pentru prima dată de la adoptarea Codului audiovizualului în 2006, Parlamentul a respins raportul anual al CCA pe anul 2009, ceea ce a echivalat cu o recunoaștere oficială a inactivității și ineficienței CCA. Tot pentru prima dată de la înființarea CCA în 2006, aceasta a monitorizat activitatea radiodifuzorilor cu acoperire națională în campania electorală pentru alegerile parlamentare, activitatea care s-a încheiat cu sancțiuni aplicate radiodifuzorilor care au încălcat normele audiovizuale și electorale.

Cu toate că cele două instituții principale în domeniul audiovizualului în Republica Moldova au operat schimbări esențiale în anul 2010, totuși rămân numeroase restanțe la capitolele independență și imparțialitate. Politica internă a fiecărei insti-

11 http://www.ijc.md/Publicatii/mlu/Raport_FOP_ro.pdf

12 Raport final 6-29 iulie 2009, Misiunea „Broadcast Media Monitoring”, proiect finanțat de Consiliul European, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?type=TA&reference=P6-TA-2009-0384&language=RO&ring=P6-RC-2009-0262>

tuții este în mare parte răspunzător de felul în care este respectat dreptul jurnaliștilor (angajaților) la libertatea de exprimare, deci prin urmare și dreptul de acces la informație obiectivă, veridică și pluralistă a consumatorului de media.

6.3. Practica juridică

Evenimentele din aprilie 2009 au avut implicații și pentru puterea judecătorească din R. Moldova, în sensul în care tocmai de aceasta depindea, în ultimă instanță, salvarea drepturilor cetățenești. Este elocventă în acest sens comparația rezultatelor Barometrelor Opiniei Publice¹³ din lunile martie și noiembrie 2009 la subiectul „Încredere în justiție”. Dinamica rezultatelor relevă o scădere de aproximativ 10% la categoria respondenților care au oarecare încredere în justiție și un rezultat de 2,5% de respondenți care au foarte multă încredere în justiție în noiembrie 2009, față de 3,4% în martie 2009. Încrederea cetățenilor în justiție a scăzut și mai mult în anul 2010 (diagrama 1), înregistrând un rezultat de 1,4% al celor care au foarte mare încredere și ajungând pe locul 11 (din 13 instituții) în topul instituțiilor în care cetățenii au cea mai mare încredere (în martie 2009, justiția ocupa locul 8 în topul încrederii populației).

a. Procese împotriva instituțiilor de presă

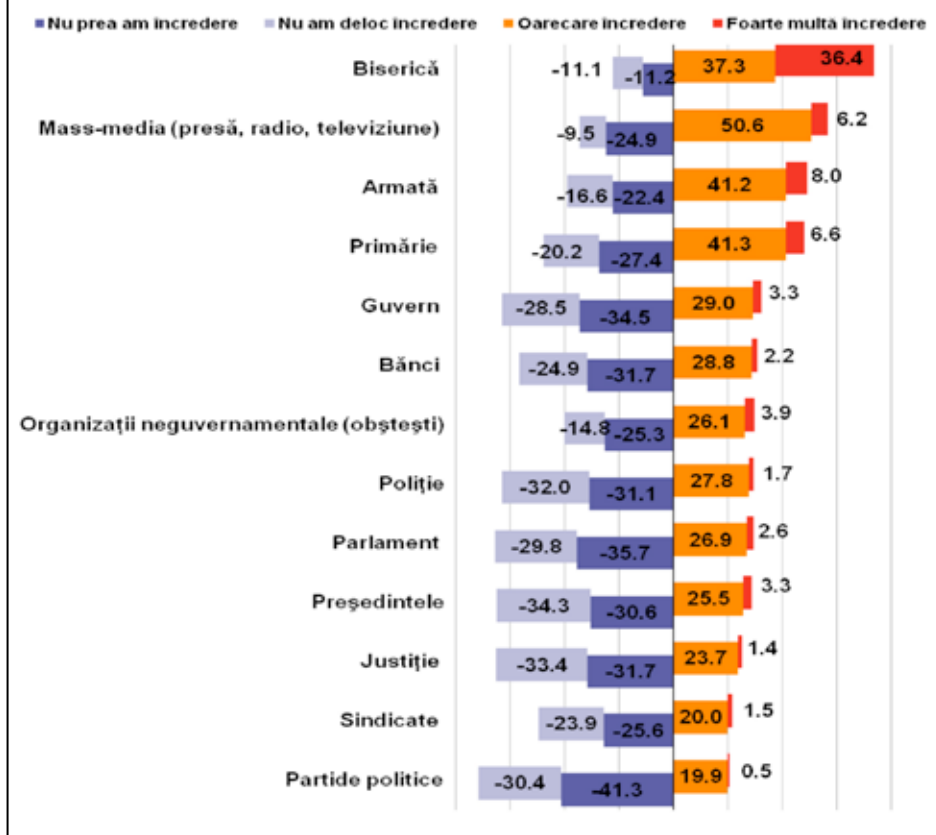
Potrivit Raportului privind situația presei în R. Moldova în anul 2009,¹⁴ în instanțele judecătorești s-au aflat pe rol mai mult de zece cauze privind apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale pornite împotriva instituțiilor de presă. Cele mai multe cauze au fost examinate la Judecătoria Buiucani – șase cauze (trei împotriva ziarului „Flux” și câte una împotriva ziarelor „Timpul de dimineață”, „Economiceskoe Obozrenie” și „Moldavskie Vedomosti”). „Moldova Suverană” a avut calitate procesuală

CAZUL VARDANEAN

Cel mai grav caz de îngrădire a libertății presei și a dreptului la liberă exprimare în perioada raportată este cazul lui Ernest Vardanean, jurnalist, politolog, reporter la ziarul „Puls” din Chișinău și corespondent ocazional al serviciului în limba română a postului de radio „Europa libera”, care a fost arestat, „judecat” și „condamnat” de „administrația” separatistă din regiunea transnistreană a RM. La 7 aprilie 2010, „serviciile speciale” l-au arestat pe Ernest Vardanean, fiind învinuit de trădare de „stat” și spionaj în favoarea RM. „Instanțele” regionale au prelungit arestul lui Vardanean în repetate rânduri timp de 7 luni, ca în final, la 16 decembrie 2010, să-l condamne în ședință secretă la 15 ani privațiune de libertate cu executarea pedepsii într-un penitenciar cu regim sever, pentru „trădare de patrie”. În timpul detenției sale, conform ru-delor și avocaților săi, Vardanean a fost supus presiunilor și forțat să se autodenunțe. Avocații familiei Vardanean au depus plângeri la CtEDO pentru încălcarea dreptul la libertate și securitate, precum și dreptul la libertate în exprimare.

13 <http://ipp.md/libview.php?l=ro&idc=156&id=454>, <http://ipp.md/libview.php?l=ro&idc=156&id=450>

14 http://ijc.md/Publicatii/mlu/raport_FOP_2009.pdf

Imagine 1. Barometrul Opiniei Publice, noiembrie 2010.*Răspunsurile la întrebarea: Câtă încredere aveți în ... ?*

de pârât în anul 2009 în cel puțin șapte cauze privind apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale, inițiate de politicieni, oameni de afaceri, judecători etc. Conform aceleiași surse,¹⁵ în 2010, pe rol în instanțele judecătorești naționale s-au aflat 22 de cauze privind apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale, intentate împotriva instituțiilor de presă. Cele mai multe cauze au fost examinate de Judecătoria Centru – 17 cauze.

b. Abuzuri împotriva jurnaliștilor

În 2010 au avut loc câteva cazuri de îngrădire a drepturilor jurnaliștilor, deși în comparație cu 2009, acestea au fost mai puțin numeroase și mai puțin serioase. Pe 17 iunie, judecătorul Sergiu Lazăr care examinează un dosar de mare rezonanță publică - dosarul fostului comisar de Chișinău Iacob Gumeniță, a agresat jurnaliștii care au solicitat acces în sala de judecată, fără să fi declarat că ședința este închisă. „Acoperindu-și fața cu un dosar judecătorul, în mantie, s-a ridicat la început de proces, a închis ușa, lovind cu mâna camera de luat vederi a unui operator. În ajutorul judecătorului a sărit

15 http://www.ijc.md/Publicatii/mlu/Raport_FOP_ro.pdf

și procurorul care instrumentează dosarul lui Gumeniță.”¹⁶ Ulterior, în septembrie 2010, *Ziarul de Gardă*¹⁷ a relatat despre faptul că judecătorul Lazăr a fost intolerant cu jurnaliștii care au venit la ședința de judecată la care urma să fie examinat dosarul lui Gumeniță. Dificultăți în relatarea evenimentelor au avut jurnaliștii și în legătură cu un alt dosar de mare rezonanță publică, cel al fostului ministru de Interne, Gheorghe Pa-puc, și al fostului comisar general de poliție, Vladimir Botnari,¹⁸ numele căruia figura într-un dosar penal, legat de evenimentele din aprilie 2009.

În perioada de raportare, a fost înregistrat un număr scăzut de cazuri în care instituții de presă și jurnaliști au fost acționați în judecată pentru materialele jurnalistice realizate. Legea cu privire la libertatea de exprimare, intrată în vigoare în octombrie 2010, a jucat un rol important în reducerea numărului de dosare cu privire la apărarea onoarei, demnității și reputației profesionale. De asemenea, în această perioadă a scăzut esențial numărul de abuzuri împotriva jurnaliștilor, deși, inițial în 2009, au fost înregistrate cele mai multe și mai grave cazuri de îngrădire a drepturilor jurnaliștilor.

6.4. Media Factsheet. Regiunea transnistreană

Administrația de la Tiraspol controlează cu rigiditate spațiul mediatic din regiunea transnistreană. Doar 10-15% din media difuzată în regiune sunt non-guvernamentale.¹⁹ Opiniile alternative sunt cenzurate, iar localnicii sunt prudenți în exprimarea opiniilor alternative și angajarea în dezbateri privind problemele care afectează regiunea transnistreană a R. Molodva.”²⁰

Presa de „stat”: 1 post de televiziune („Pervyi Respublikanskii”); 1 post de radio (“Radio PMR”); 3 publicații periodice (*Adevărul Nistrean* este singurul ziar care apare în limba „moldovenească” cu grafie chirilică, deși este una din cele 3 limbi „oficiale”; *Pridnestroviie* - în rusă și *Gomin* - în limba ucraineană). Simptomatic, mass-media din regiune propagă o imagine preponderent negativă a statului R. Moldova, în contrast cu imaginea pozitivă promovată Federației Ruse și regimului de la Tiraspol.²¹

Presa de opoziție: *Dobryi Den`* din Râbnîța și *Chelovek i ego prava*, posturile de radio „Radio Novaya volna”, „Radio jelannoe” și postul de televiziune „Dnestr TV”. Ziarul de opoziție *Novaya Gazeta* nu se mai editează din decembrie 2010, însă apare în versiune online.²² *Profsoiuznye Vesti* este o publicație neafiliată puterii, însă reflectă mai puțin activitatea opoziției și rareori publică materiale cu caracter politic.²³

Administrația regiunii controlează toate tipografiile din regiune, fiind înregistrate amenințări în adresa publicațiilor neafiliate puterii cu încetarea activității.²⁴

16 <http://www.protv.md/stiri/social/jurnalistii-bruscati-de-judecatorul-lui-iacob-gumenita.html>

17 <http://www.zdg.md/investigatii/fizionomia-ascunsa-a-judecatorului>

18 Idem.

19 <http://www.osce.org/ru/fom/14400>, pag. 3.

20 2010 US Government Report on Moldova, <http://moldova.usembassy.gov/pdfs/moldova-hr-report.pdf>, pag.24.

21 http://www.ijc.md/Publicatii/mlu/Raport_FOP_ro.pdf, pag.22.

22 <http://novaia gazeteta.org.ru>

23 <http://www.osce.org/ru/fom/14400>, pag. 6.

24 2010 US Government Report on Moldova, <http://moldova.usembassy.gov/pdfs/moldova-hr-report.pdf>, pag. 25.

„Televidenie Svobodnogo Vybora, TSV” este singurul post TV comercial din regiune, care aparține companiei locale „Sheriff” - monopolist pe piața serviciilor telecomunicațiilor din regiune (telefonie fixă și mobilă, accesul la internet, televiziunea prin cablu).²⁵

Mass-media din partea dreaptă a Nistrului nu au acces în regiune, acesta controlat, inclusiv prin perceperea unor taxe vamale exagerate 100%.²⁶ Unele posturi TV din Chișinău pot fi receptate prin eter în unele localități limitrofe malului drept.

Concluzii și recomandări

Libertatea de exprimare în Moldova se bucură de suficiente garanții legale, acestea devenind mai reconfortante în 2010, după adoptarea Legii cu privire la libertatea de exprimare. Defăimarea nu este o infracțiune și nu cade sub incidența Codului penal, dar poate atrage sancțiuni contravenționale, inclusiv privare de libertate până la 15 zile pentru calomnie. Totuși, în practica judecătorească, defăimarea contravențională este în mică măsură obiect al litigiilor. În pofida unui cadru juridic prielnic libertății de expresie, în foarte multe situații îngrădirea acestei libertăți a depășit scopul legitim, iar autoritățile au eșuat în aprecierea acelei „necesități sociale imperioase” care a cerut aplicarea limitării asupra exercitării libertății de exprimare. Anul 2009 a dovedit incapacitatea statului de a asigura respectarea drepturilor și libertăților fundamentale, intoleranța la critică și opinii disidente, precum și imaturitatea democratică a oficialilor. Represiunile pentru libera exprimare la care au fost supuși cetățenii și jurnaliștii au retrogradat Republica Moldova în aspirațiile sale pentru integrare europeană. În schimb, anul 2010 a fost semnificativ printr-o deschidere declarată a autorităților de la Chișinău față de valorile și principiile democratice. Noile forțe politice s-au grăbit să adopte legile care așteptau de mulți ani în anticamera Parlamentului (de exemplu Legea cu privire la libertatea de exprimare), au încercat să deblocheze activitatea instituției publice a audiovizualului, a autorității de reglementare a audiovizualului. TRM a îmbunătățit esențial produsul pe care îl furnizează consumatorului de media, însă restanțele sunt încă vizibile „cu ochiul liber”. CCA, de asemenea, a înregistrat progrese, dar vulnerabilitatea acestei instituții la ingerințele politice, economice și de interes reprezintă una dintre cele mai grave probleme ale audiovizualului public.

Aceste concluzii nu sunt valabile pentru spațiul controlat de regimul de la Tiraspol. În stânga Nistrului starea de lucruri rămâne îngrijorătoare. Cetățenii nu au avut libertatea să-și exprime liber opiniile despre problemele sociale, politice și economice; consumatorii de media nu au avut acces la informație obiectivă, veridică și pluralistă, astfel încât să poată manifesta critică față de activitatea funcționarilor publici sau să ceară socoteala pentru modul în care sunt cheltuiți banii publici; jurnaliștii și instituțiile media au fost supuși cenzurii și împiedicați să reflecte evenimentele conform standardelor profesionale. În raport cu aceste probleme autori-

25 <http://www.osce.org/ru/fom/14400>, pag. 5.

26 2010 US Government Report on Moldova , <http://moldova.usembassy.gov/pdfs/moldova-hr-report.pdf>, pag. 25.

tăților constituționale au fost incapabile să asigure protecția și respectarea acestor drepturi fundamentale cetățenilor din regiunea transnistreană.

Recomandările sunt evidente din cuprinsul acestui capitol; ele se adresează în mare parte autorităților publice, care sunt factorii cheie în adoptarea și implementarea acestor modificări. În primul rând, este nevoie să fie continuată reforma legislativă în domeniul audiovizualului. Codul audiovizualului, care este încă destul de recent, are nevoie acută de modificări și completări în următoarele privințe: (i) regimul juridic al proprietății pe piața audiovizuală moldovenească; (ii) limitarea deținerii monopolului în domeniul serviciilor media; (iii) racordarea prevederilor legislației audiovizuale la prevederile referitoare la activitatea mass-media în perioada campaniei electorale. În aceeași ordine de idei, sectorul presei în Republica Moldova trebuie reformat nu doar prin adoptarea actelor legislative, dar și prin asigurarea implementării adecvate a acestora. Așadar, instruirea corpului judecătoresc în privința implementării Legii cu privire la libertatea de exprimare și monitorizarea aplicării prevederilor acesteia în soluționarea cauzelor de către instanțele de judecată este o măsură urgentă. De asemenea, autoritățile publice trebuie să respecte termenul și condițiile prevăzute de Legea cu privire la deetimizarea publicațiilor periodice publice pentru deetimizarea acestora.

În ceea ce privește obligația activă a statului de a asigura protecția drepturilor fundamentale, în particular al dreptului la libera exprimare, se impune tragerea la răspundere a funcționarilor publici care au limitat cetățenii sau jurnaliștii în exprimarea liberă și accesul la informație, investigarea cazurilor de impunitate în rândul funcționarilor publici care au fost achitați în dosarele privind excesul de putere în legătură cu evenimentele din aprilie 2009, precum și sancționarea funcționarilor organelor de drept care manifestă intoleranță față de orice formă de protest pașnic și care împiedică ilegal desfășurarea acestora.

Deși regiunea din stânga Nistrului nu este un teritoriu controlat *de facto* de autoritățile de la Chișinău, statul are obligația să susțină diferite proiecte ce ar încuraja diversificarea surselor de informare pentru locuitorii regiunii transnistrene, în vederea asigurării pluralismului de idei și opinii. În acest sens, sunt necesare eforturi hotărâte la nivel internațional în vederea respectării dreptului la informare pentru acest grup de persoane.

LIBERTATEA DE GÂNDIRE, DE CONȘTIINȚĂ ȘI DE RELIGIE*Alexandru POSTICA*

În Republica Moldova libertatea conștiinței este garantată. Ea trebuie să se manifeste în spirit de toleranță și de respect reciproc. Cultele religioase sunt libere și se organizează potrivit statutelor proprii, în condițiile legii. În Republica Moldova nu există religie de stat. Cultele religioase sunt autonome, separate de stat și se bucură de sprijinul acestuia, inclusiv prin înlesnirea asistenței religioase în armată, spitale, penitenciare, aziluri și orfelinate.

Potrivit Biroului Național de Statistică (BNS), în anul 2010, ca și în 2009, circa 93,3% dintre cei intervievați s-au declarat ortodocși, iar 1,4% - atei. Alți aproape 1% se consideră bapțiști, 0,4% - adventiști de ziua a șaptea, iar 0,3% - penticostali. Creștinii de rit vechi și creștinii după Evanghelie au înregistrat o pondere de 0,15%. Potrivit datelor BNS, 1,1% din populație practică alte religii pe teritoriul Republicii Moldova, decât cele menționate mai sus.

Mitropolia Chișinăului și a Întregii Moldove - subordonată canonic Patriarhiei Ruse - are 1,281 de părți componente - biserici, mănăstiri, seminare, instituții, conform datelor Ministerului Justiției. Mitropolia Basarabiei și Exarhatul Plaiurilor - subordonată canonic Patriarhiei României - are 312 părți componente. Biserica de Rit Vechi Ruscă dispune de 16 părți componente. Cultul Martorilor lui Iehova este format din 239 de părți componente, inclusiv 31 în regiunea transnistreană. Potrivit Alianței Baptiste, Uniunea Baptistă dispune de 315 biserici.

Culte și părțile lor componente sunt înregistrate de Ministerul Justiției, singura instituție de stat din Republica Moldova care are astfel de atribuții.

Deși pe parcursul anilor 2009-2010 unii reprezentanți ai cultelor și curentelor religioase s-au plâns de atitudine discriminatorie, situația generală cu privire la dreptul la conștiință a avut o dinamică pozitivă în comparație cu anii precedenți în ceea ce privește modul în care au fost tratate cultele religioase de către instituțiile statului.

Astfel, trebuie menționat faptul că organul central de specialitate a avut o activitate mai bună, mai ales în anul 2010, în ceea ce privește înregistrarea părților componente ale unor culte religioase. Acest fapt a fost remarcat și de către Comitetul de Miniștri al Consiliului Europei care a emis o rezoluție în luna martie 2010 pe marginea încetării monitorizării procesului de executare a hotărârilor CtEDO în privința Mitropoliei Basarabiei și Bisericii Adevărat Ortodoxe, cauze care se refereau la refuzul autorităților de a înregistra cultul și recunoașterea calității de persoană juridică.

Cu toate acestea, în perioada la care se referă raportul au fost înregistrate cazuri de discriminare a unor reprezentanți ai cultelor religioase. La fel, autoritățile nu au încercat și nici nu au găsit soluții pentru reglementarea problemelor istorice, cum ar fi restituirea proprietăților unor confesiuni, proprietăți confiscate în perioada ocupației sovietice. La sfârșitul anului 2009 au fost înregistrate cazuri de xenofobie și ură religioasă, însă acestea au fost de mică intensitate, iar autoritățile au găsit soluții rapide pentru rezolvarea lor.

O problemă deosebită însă a reprezentat situația credincioșilor și cultelor re-

ligioase în regiunea de Est (transnistreană) a Republicii Moldova, aflată sub controlul forțelor secesioniste. În această regiune au fost înregistrate, pe parcursul anilor 2009-2010, mai multe cazuri de limitare a drepturilor la religie.

A doua jumătate a anului 2010 a fost marcată de acțiuni de anvergură ale unui cult religios cu privire la introducerea religiei ca obiect de studiu obligatoriu în instituțiile de învățământ mediu și gimnazial. Această inițiativă a provocat însă mai multe dispute în rândul celorlalte culte religioase și a societății civile în ansamblu.

Raportul este alcătuit din trei subcapitole ce reprezintă o scurtă trecere în revistă a celor mai importante aspecte ale dreptului la religie în Republica Moldova. Primul subcapitol relevă modul în care autoritățile publice locale și centrale au perceput cultele și curentele religioase pe parcursul anilor 2009–2010. Al doilea subcapitol conține informații cu privire la problemele cultelor. În al treilea subcapitol sunt descrise cele mai importante cazuri de îngădire a dreptului la conștiință din perioada 2009-2010.

7.1. Recunoașterea libertății de conștiință

Mai multe bariere în recunoașterea statutului juridic al entităților religioase au dispărut odată cu adoptarea unei noi Legi cu privire la cultele religioase și părțile lor componente nr.125 din 11.05.2007, dar și datorită simplificării procedurilor legale de înregistrare a cultelor. Cu toate acestea, autoritățile nu au putut face față realizării cu succes a obiectivelor actului respectiv.

Referitor la evidența și înregistrarea de stat a cultelor și părților lor componente trebuie remarcat faptul că după intrarea în vigoare la 17.08.2007 a Legii menționate mai sus, unele culte nu au operat modificări în actele de înregistrare. Prin urmare, potrivit Registrului de stat al organizațiilor necomerciale, nu există o listă exhaustivă a acestor entități identificate drept *cult religios* și denumirea părților componente drept *comunități religioase*. Registrul de stat al organizațiilor necomerciale la data de 31.12.2010 conținea aproximativ 30 de culte religioase, dintre care trei fuseseră înregistrate în 2009 (Cultul Religios Creștin Apostolic Armenesc din Republica Moldova, Eparhia Ortodoxă a Moldovei de Est a Patriarhiei Kievului și a Întregii Rusii – Ucrainei; Cultul religios Penticostal al Creștinilor Credinței Evanghelice „Împărăția lui Dumnezeu”), iar două culte religioase - în anul 2010 (Cultul Religios Ortodox pe Stil Vechi din Republica Moldova; Cultul Religios Biserica Ortodoxă Autocefală Moldovenească).

Registrul respectiv este unul public și poate fi accesat pe site-ul oficial al Ministerului Justiției,¹ dar pentru că unele culte religioase nu au actualizat actele, acest registru nu conține o imagine completă a situației pe țară.

Revenind la problema înregistrărilor constatăm faptul că cea mai îndelungată monitorizare a executării unei hotărâri emise de către CtEDO împotriva Republicii Moldova s-a referit anume la exercitarea dreptului la conștiință. Este vorba de monitorizarea executării Hotărârii emise pe marginea cauzei Mitropoliei Basarabiei din 2001 cu privire la refuzul continuu de a recunoaște acest cult. Până în 2009 au fost emise șase rezoluții și recomandări cu tematica respectării dreptului la religie, având drept reper înregistrarea de stat a cultelor. Delegația Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei a înaintat

¹ www.justice.gov.md

un Memorandum autorităților Republicii Moldova CM/Inf/DH(2008)47, publicat la 9 ianuarie 2009.² Acest Memorandum prevede o serie de măsuri generale propuse autorităților în vederea punerii în practică a standardelor europene în exercitarea dreptului la conștiință. În special, recomandările se referă la funcționarea noului organ de înregistrare și remediile efective împotriva refuzului de înregistrare. O problemă sistemică pe care a sesizat-o Comitetul de Miniștri este procedura ambiguă de calculare a termenului de 15 zile pentru înregistrare. Calcularea termenului rămâne la discreția Ministerului Justiției, care, de asemenea, examinează actele de constituire depuse. Obiecțiile privind calitatea sau totalitatea actelor de constituire permiteau organului de stat să tergiverseze înregistrarea anumitor culte religioase.

Un alt obstacol în vederea exercitării dreptului la conștiință a constituit prevederile art.200 al.3 din Codul cu privire la Contravențiile Administrative. Potrivit acestei norme - în vigoare până la 31.05.2009 - se stabileau sancțiuni sub formă de amendă de la 200 până la 400 lei pentru exercitarea, în numele unui cult înregistrat sau neînregistrat, a unor practici și ritualuri, care contravin legislației în vigoare. Astfel, nu era clar care ritualuri contravin sau nu legislației și care sunt criteriile de stabilire a acestora.

Un exemplu elocvent al acestei disfuncțiuni reprezintă constatările pe cauza *Mașaev c. Moldovei*. Această hotărâre a CtEDO a fost făcută publică la 12 mai 2009 și a stabilit violarea dreptului la conștiință garantat de art.9 al CEDO. Petiția a fost înaintată de un musulman, care de mai bine de patru ani nu reușea să înregistreze cultul religios islamic. El a fost amendat în temeiul art.200 al.3 din Codul contravențiilor administrative cu amendă în mărime de 360 lei pentru oficierea ritualurilor religioase islamice fără ca să fi înregistrat un cult islamic. Prin urmare CtEDO a constatat violarea dreptului la conștiință în privința lui Mașaev.

În perioada de referință au fost emise cinci decizii prin care Ministerul Justiției a respins cererile de înregistrare a părților componente ale cultelor religioase, dintre care trei decizii au fost emise în 2009 și două decizii în 2010. Deciziile de refuz ale instituției se bazau în special pe divergențele sesizate în statutele pe care reprezentanții cultelor doreau să le înregistreze. Este vorba de Adunarea Generală Centrală a Musulmanilor din Republica Moldova; o serie de congregații protestante și Organizația Spirituală a Musulmanilor din Moldova. Ultimele au reclamat o serie de obstacole birocratice în ceea ce privește înregistrarea lor.

Cu toate acestea la 23 martie 2010, Comitetul de Miniștri a publicat rezoluția finală de încetare a procesului de monitorizare a executării Hotărârilor CtEDO pe marginea cauzelor Mitropoliei Basarabiei și Bisericii Adevărat Ortodoxe cu privire la violarea art.9 din Convenție. Comitetul de Miniștri s-a arătat mulțumit, în mare parte, de aplicarea pe țară a procedurilor de înregistrare a cultelor și părților lor componente.

O situație deosebit de dificilă în perioada raportată s-a înregistrat în regiunea transnistreană a Republicii Moldova, unde administrația ilegală a instituit obstacole în activitatea cultelor religioase și părților lor componente. Potrivit prevederilor „legislației” regionale, din luna martie 2009, toate entitățile religioase urmau să se reînregistreze până la 31.12.2009. În caz contrar, riscă să fie lichidate. În cazul lichidării, adepții acestor culte

² <https://wcd.coe.int/wcd/ViewDoc.jsp?id=1378849&Site=CM&BackColorInternet=C3C3C3&BackColorIntranet=EDB021&BackColorLogged=F5D383>

nu mai sunt în drept să exercite practicile și ritualurile sau riscă pedepse sub formă de amenzi și privațiune de libertate. Pentru a se reînregistra, administrația separatistă cere reprezentanților cultelor un set de acte, între care unele dificil de obținut, cum ar fi dovada practicării cultului pe parcursul ultimilor 10 ani în localitatea de reședință. Administrația regiunii transnistrene susține deschis un singur cult religios și anume entitatea locală a Patriarhiei Ortodoxe din Moscova, în timp ce o serie de alte entități religioase se confruntă cu atitudini discriminatorii din partea administrației regiunii care refuză eliberarea unor asemenea certificate. Reprezentanții cultului religios Martorii lui Iehova susțin că din cele 30 de părți componente au fost înregistrate doar două.

7.2. Exercițarea drepturilor cultelor și părților lor componente

Potrivit Constituției Republicii Moldova, toate cultele sunt autonome și în țară nu există religie de stat. Toate cultele trebuie să fie egale în drepturi. Deși oficial nu există un cult religios de stat, mai multe organizații au constatat că autoritățile centrale tratează preferențial o singură comunitate religioasă. Mai mult decât atât, această atitudine poate fi simțită și într-o normă legală.

Potrivit art.3/1 al.2 lit.z) din Legea privind actele de identitate din sistemul național de pașapoarte, Mitropolitul Chișinăului și al Întregii Moldove deține pașaport diplomatic. Astfel, liderul religios a fost egalat în drepturi cu anumiți demnitari, cum ar fi Președintele țării, Primul ministru, deputați în Parlament, etc. Mitropolitul participă cu regularitate la evenimente importante, de rând cu autoritățile publice centrale. În afară de aceasta, Mitropolia Chișinăului și a Întregii Moldove dispune de automobile cu numere de înmatriculare speciale. În acest caz ar fi vorba mai degrabă de favorurile acordate unui cult religios și nicidecum de aprecierea unei religii distincte. Alte culte ortodoxe din țară nu beneficiază în egală măsură de tratament privilegiat din partea autorităților.

Exercițarea drepturilor civile la fel trebuie efectuate în egală măsură de toate cultele religioase. Cu toate acestea, prin acțiunile administrației publice centrale au fost acutizate disputele dintre două culte ortodoxe din țară. Acestea dispun de 90% din locașurile sfinte creștin-ortodoxe din R. Moldova. Problema folosirii locașurilor de cult a apărut odată cu adoptarea Hotărârii de Guvern nr.740 din 11.06.2002 cu privire la edificiile de cult, care stabilea modul în care bisericile și schiturile trebuie gestionate. Un interes aparte prezintă cele circa 700 de locașuri de cult incluse în Registrul de stat al patrimoniului istoric. Acest patrimoniu urma să fie transmis parohiilor conform unei proceduri bine stabilite. Contrar acestei proceduri, Ministerul Culturii și Turismului a transferat la începutul anului 2003 în baza unui acord de colaborare toate edificiile de cult ortodox unui singur cult și anume Mitropoliei Chișinăului și a Întregii Moldove, deși o parte dintre acestea aparțineau altui cult ortodox – Mitropolia Basarabiei. Aceasta a provocat o serie de litigii dintre cele două culte, care s-au desfășurat în anii 2009-2010, litigii care continuă și în prezent. În perioada 2009–2010, Mitropolia Basarabiei a întreprins acțiuni în vederea clarificării procedurilor de transmitere a locașurilor de cult parohiilor, însă toate acțiunile cultului au fost zădărnice, iar Guvernul a refuzat în repetate rânduri clarificarea situației cu privire la transmiterea în folosință a locașurilor de cult parohiilor.

O altă problemă acută invocată de mai multe culte religioase constă în restituirea proprietăților cultelor religioase deținute până la re-ocuparea teritoriului actual al R. Moldova în anul 1944 de către trupele sovietice. Biserica Evanghelică Luterană din Moldova, Episcopia Romano-Catolică Chișinău, Mitropolia Basarabiei au înaintat mai multe demersuri autorităților publice centrale în vederea restituirii unor proprietăți, demersuri care au fost însă neglijate. Guvernul a refuzat continuu să restituie arhivele Mitropoliei Basarabiei, ceea ce creează dificultăți în procesul de revendicare a bunurilor confiscate de la această entitate religioasă.

Episcopia Romano-Catolică Chișinău a inițiat proceduri judiciare de restituire a proprietăților, proceduri care însă continuă până în prezent.

Unele comunități religioase, în special protestante, au reclamat proceduri birocratice de obținere a permiselor de trai în R. Moldova pentru străinii care desfășoară activități religioase sau misionare. Aceștia au dreptul să se afle în țară pentru o perioadă de până la 90 zile dacă dețin o viză turistică sau dacă sunt cetățeni ai statelor pentru care Republica Moldova nu cere viză.

Obținerea permiselor de ședere de către misionari era dificilă sau chiar imposibilă din cauza unor condiții greu de îndeplinit, cum ar fi prezentarea contractelor de muncă. Astfel, angajarea cetățenilor străini în activități religioase, precum și exercitarea unor activități și ritualuri religioase de către cetățeni străini, fără acordul autorităților publice atrăgea aplicarea unei amenzi de până la 200 lei cu expulzarea lor din țară. Această prevedere a fost valabilă până la 31.05.2009, potrivit Codului privind contravențiile administrative. Deci exista pericolul ca să fie atrași la răspundere pentru propagarea religiei reprezentanții cultelor care nu erau agreeate de către autorități.

La 31 mai 2009 a intrat în vigoare noul Cod Contravențional. Articolul 54 prevede posibilitatea aplicării unei serii de sancțiuni pentru încălcarea prevederilor Legii cu privire la cultele religioase și părților lor componente. Cu toate acestea, încă mai există o normă care stabilește sancțiuni pentru desfășurarea activității religioase de către cetățeni străini în locuri publice fără anunțarea prealabilă a primăriei localității.

La 4 iunie 2009, Comisia Electorală Centrală (CEC) a înregistrat un grup de inițiativă în vederea desfășurării unui referendum național cu privire la introducerea religiei ortodoxe ca obiect de studiu obligatoriu în programa școlară. Unii experți au considerat această hotărâre o greșeală a CEC, deoarece scopul acestui grup de inițiativă contravine prevederilor art.18 DUDO și art.18 din Convenția Internațională cu privire la Drepturile Civile și Politice, care garantează libertatea părinților de a alege modul de educație și principiile filosofice și religioase ale copiilor săi.³ Din aceste considerente, un grup de 17 persoane, reprezentând mai multe organizații neguvernamentale au contestat hotărârea CEC.

La 8 mai 2010, Mitropolia Chișinăului și a Întregii Moldove a organizat o întrunire cu participarea a mii de clerici și enoriași ai mai multor părți componente ortodoxe în vederea introducerii "Bazelor Ortodoxiei" în programa școlară. Ulterior, la 16 mai 2010, ministrul Educației a menționat că va introduce religia ortodoxă ca obiect de studiu facultativ.

3 Raport al Raportorului special privind libertatea de religie sau convingeri, Heiner Bielefeldt, Consiliul pentru Drepturile Omului, Sesiune XVI-lea, din 14 februarie 2011, pag. 65.

La 15 iunie 2010 Curtea de Apel Chișinău a decis anularea hotărârii CEC din 04.06.2009 prin care s-a constituit grupul de inițiativă cu privire la introducerea religiei ortodoxe ca obiect de studiu obligatoriu în programa școlară. Ulterior hotărârea din 15.06.2010 a Curții de Apel Chișinău a fost menținută prin decizia CSJ din 8 iulie 2010.

Concomitent procedurilor menționate la 2 iulie 2010, Guvernul R. Moldova a adoptat Hotărârea cu privire la predarea religiei în instituțiile de învățământ. Potrivit acestui act normativ, începând cu anul de studii 2010-2011, în orarul școlar al instituțiilor de învățământ primar și gimnazial este inclusă disciplina „Religia”, care va fi predată opțional, în baza cererii părinților sau a tutorilor legali ai elevilor.

7.3. Abuzuri în libertatea de conștiință

În baza art.24 din Legea cu privire la cultele religioase și părțile lor componente, Ministerul Justiției poate aplica diverse sancțiuni părților componente și cultelor religioase pentru încălcarea prevederilor legislației naționale. În cazul comiterii unor abateri grave, cultul religios poate chiar fi exclus din Registru.

Totodată și art.54 din Codul Contravențional prevede o serie de sancțiuni pecuniare și de limitare a libertății pentru încălcarea dreptului la religie. Astfel, sunt prevăzute amenzi de până la 900 lei și muncă neremunerată de până la 60 ore în folosul comunității pentru anumite încălcări ale dreptului la religie.

În perioada 2009–2010 au fost înregistrate o mulțime de cazuri de intoleranță confesională, victime fiind reprezentanți ai multor culte religioase. Cu toate acestea trebuie menționat că numărul și impactul acestor cazuri a fost mai mic în comparație cu anul 2008.

Au fost raportate mai multe cazuri de agresiune asupra adepților cultului religios Martorii lui Iehova. La 02.01.2009 în comuna Lucașeuca, raionul Orhei au fost agresate verbal două adepți ale cultului de către preotul din cadrul Mitropoliei Chișinăului și a Întregii Moldove. Un incident similar a avut loc în satul Tudora, raionul Ștefan Vodă la 06.02.2009. Două adepți ale cultului religios au fost amenințate cu răfuială fizică. În ambele cazuri forțele de ordine au ezitat întreruperea unor acțiuni de cercetare și sancționare a făptuitorilor.

Un incident similar a avut loc în comuna Bardar, raionul Ialoveni la 29.03.2009 cu implicarea soției preotului ortodox din localitate, care împreună cu alți trei săteni i-au amenințat pe doi adepți ai cultului religios Martorii lui Iehova.⁴

La 30 martie 2009, reprezentanți ai primăriei comunei Mereni, raionul Anenii Noi, au refuzat comunității religioase Martorii lui Iehova să-i elibereze autorizația de construcție a unei case de rugăciuni, deși anterior această comunitate obținuse o hotărâre irevocabilă cu privire la obligativitatea eliberării unui asemenea act.

La 11 aprilie 2009, Serviciul grăniceri a interzis unor doi preoți parohi din raionul Cahul, din cadrul Mitropoliei Basarabiei, cetățeni ai României, să intre în R. Moldova. Serviciul grăniceri a invocat prevederile Hotărârii de Guvern nr.269 din 08.04.2009 prin care era instituit regimul de vize cu România. Deși preoții dispuneau de permise de ședere valabile pentru R. Moldova, lor nu li s-a permis accesul în țară. Astfel, enoriașii au fost lipsiți de posibilitatea de a beneficia de slujbele religioase de Paște.

4 Departamentul de Stat al SUA, Raport internațional privind libertatea religioasă, 2009, <http://www.state.gov/g/drl/rls/irf/2009/index.htm>

La 15 august 2009, sute de enoriași și adepți ai Mitropoliei Chișinăului și a Întregii Moldove au protestat împotriva deciziei Primăriei municipiului Chișinău de a permite desfășurarea unei întruniri publice a cultului religios Adventistii de ziua a 7-a, care a planificat desfășurarea unui concert în Piața Marii Adunări Naționale. Pentru a evita o confruntare directă dintre cele două culte religioase, organizatorii concertului au stabilit o altă locație pentru desfășurarea evenimentului.

La 13 decembrie 2009, în cea de-a doua zi a sărbătorii evreiești Hanukkah, un grup de enoriași conduși de către preotul Anatolie Cibric au vandalizat o menoră. Amplasarea ei a fost autorizată de către autoritatea publică locală în scuarul Europa, din centrul orașului Chișinău. În timpul acțiunilor de vandalizare, preotul a enunțat declarații xenofobe în adresa evreilor. În data de 14 decembrie 2009, Guvernul R. Moldova a făcut o declarație prin care a condamnat acțiunile xenofobe și de ură religioasă ale unor reprezentanți ai cultelor religioase. Mitropolia Chișinăului și a Întregii Moldove a condamnat incidentul, dar totodată a apreciat drept improprie instalarea minorei în locuri cu semnificație istorică ortodoxă importantă. Ulterior, preotul din cadrul Mitropoliei Chișinăului și a Întregii Moldove a fost sancționat cu o amendă în mărime de 600 lei pentru încălcarea art.54 CC. Totodată, o cauză penală a fost pornită de către Procuratura sectorului Buiucani, din Chișinău.

În regiunea transnistreană, cele mai grave persecuții s-au înregistrat împotriva recruților-credincioși, care sunt forțați să se înroleze în structurile paramilitare ilegale. Structura para-militară ilegală (armata transnistreană) este creată după principiile fostei armate sovietice, în care valorile democratice și drepturile omului nu sunt respectate. Cele mai numeroase cazuri au fost raportate de către cultul religios Martorii lui Iehova, ai căror credincioși au fost deseori sancționați și anunțați în căutare de către presupusele structuri de forță din regiune.

Concluzii

În perioada 2009-2010, s-a constatat o ușoară îmbunătățire a procedurilor de înregistrare a cultelor religioase și părților lor componente, fapt remarcat și de către C.M. al CoE. Prin urmare s-a constatat o dinamică pozitivă privind crearea practicilor pozitive în vederea aplicării Legii cu privire la cultele religioase și părților lor componente.

În pofida simplificării procedurilor de înregistrare, Registrul de stat al organizațiilor neguvernamentale nu este actualizat la capitolul culte religioase și părți componente și nu poate servi drept o sursă completă de informație.

Au existat cazuri de manifestare a urii și xenofobiei din partea unui cult majoritar față de celelalte culte, ceea ce a dus la polarizarea societății. În cele mai multe cazuri nu au fost aplicate sancțiunile de rigoare.

S-a constatat lipsă de progres în rezolvarea problemelor drepturilor de proprietate ale unor culte religioase. Autoritățile nu au înaintat nici o soluție în vederea creării unui pachet de politici publice, care ar duce la rezolvarea pretențiilor de rețineră a bunurilor confiscate în perioada ocupației sovietice.

Nu a fost soluționată problema activității cultelor religioase în regiunea transnistreană a R. Moldova, aflată în afara controlului constituțional, unde nu este garantat dreptul la religie.

Florin GÎSCĂ

Acest capitol trece în revistă cele mai importante aspecte cu privire la libertatea de întrunire și libertatea de asociere în R. Moldova, în perioada anilor 2009-2010. Descrierea și analiza pentru fiecare dintre drepturi este structurată în secțiuni separate, divizate în subsecțiuni ce reflectă fiecare aspect în parte.

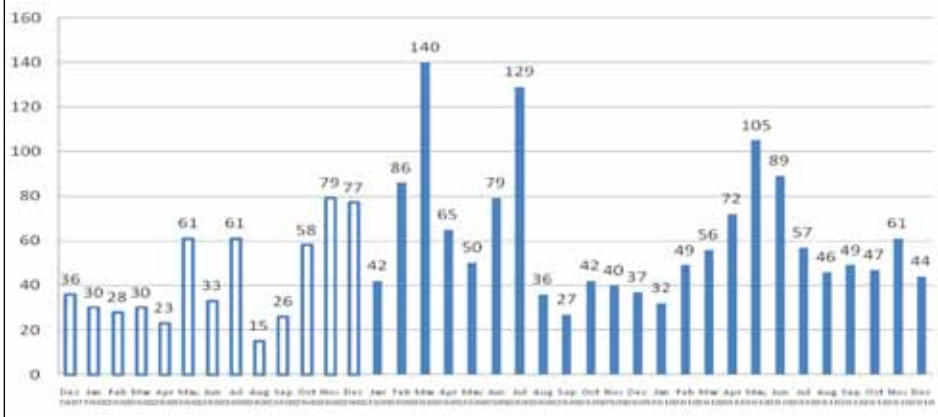
În perioada de referință, a avut loc o intensificare a exercitării libertății de întrunire. În prima jumătate a anului 2009, poliția a continuat practicile anterioare, prin care a încălcat drepturile organizatorilor și participanților la întruniri. Poliția a demonstrat incompetență în menținerea și restabilirea ordinii și securității publice, în cadrul unor manifestații de amploare în aprilie 2009, soldate cu moartea unui om și rănirea altor zeci de persoane.

În anul 2010, intervențiile ilegale ale poliției în desfășurarea întrunirilor aproape au dispărut, în timp ce autoritățile au anunțat demararea unei reforme a Ministerului Afacerilor Interne. Ministerul a inițiat câteva proiecte de lege ce prevăd restrângerea libertății de întrunire și centralizarea funcțiilor de asigurare și restabilire a ordinii publice. Deocamdată promovarea acestor proiecte este suspendată.

Administrațiile publice locale și-au îndeplinit, în majoritatea cazurilor, corect responsabilitățile de facilitare a libertății de întrunire. Totuși, Primăria Chișinău a obstrucționat, prin intermediul procedurilor judiciare, desfășurarea unor întruniri ale grupurilor minoritare. Rămân rezerve față de capacitatea reprezentanților administrației publice de gestionare a situațiilor de conflict.

Privitor la libertatea de asociere, au fost eliminate barierele birocratice de înregistrare a asociațiilor. În rezultat, numărul asociațiilor înregistrate a crescut constant, iar în 2010 acesta a fost de 6 ori mai mare decât în 2008. În anul 2010, au intrat în vigoare modificări la Legea cu privire la asociațiile obștești ce nu afectează principial cadrul legal de funcționare a asociațiilor pe teritoriul R. Moldova.

Graficul 1. Dinamica întrunirilor publice pe parcursul anilor 2008-2010

8.1. Exercițarea libertății de întrunire

În anii 2009 și 2010, am asistat la o creștere a numărului de întruniri publice, după ce în anul 2008 a intrat în vigoare o lege nouă, conformă cu standardele internaționale privind drepturile omului, care a creat un cadru mai favorabil exercitării libertății de întrunire.

În anul 2009, în R. Moldova au avut loc aproape 800 de întruniri publice, mai mult decât în 2010, când au fost înregistrate puțin peste 700 de întruniri. În anul 2008, au fost înregistrate cca 550 de întruniri, dintre care cele mai multe (peste 400) după intrarea în vigoare a legii noi¹ cu privire la întrunirile publice. Cea mai mare intensitate a întrunirilor publice a fost înregistrată în perioadele preelectorale din 2009. Un număr record de întruniri a fost înregistrat în luna martie, înainte de alegerile parlamentare din 5 aprilie, când s-au înregistrat 140 de întruniri, în special din contul activității sporite a actorilor politici. Perioadele cu cele mai puține întruniri publice organizate, sunt de regulă lunile de vacanță.

Datele prezentate nu reflectă situația din regiunea transnistreană a R. Moldova, unde o monitorizare independentă a situației nu se face posibilă. Cea mai mare parte a acestui teritoriu este de facto în afara controlului autorităților constituționale, iar cadrul formal de reglementare a libertății de întrunire este diferit de cel oficial al R. Moldova. Conform observațiilor societății civile, întrunirile care se desfășoară în această zonă sunt, de cele mai multe ori, evenimente care promovează mesaje în acord cu voința administrației regionale și asupra cărora există suspiciuni că nu reprezintă o manifestare nestingherită a libertății de exprimare. Conform observațiilor dispartate, întrunirile pașnice ale căror mesaje sunt îndreptate împotriva administrației, sunt fie blocate, fie dispersate, fie organizatorii și participanții arestați de către miliție și securitate.

8.1.1. Facilitarea exercitării libertății de întrunire de către autoritățile publice

a. Practicile poliției în raport cu întrunirile publice

În prima jumătate a anului 2009, poliția nu și-a îndeplinit constant obligația pozitivă de menținere a ordinii publice și de protejare a întrunirilor, în plus, în mai multe cazuri, a intervenit abuziv pentru a sista ilegal întruniri.

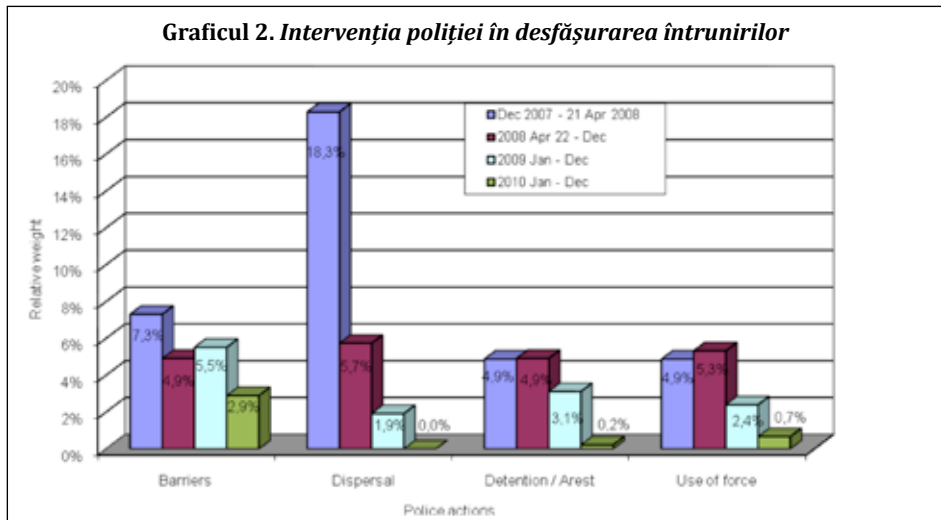
Pe 29 februarie 2009, A.M. desfășura un protest pașnic teatralizat în fața sediului Procuraturii Generale. După 15 minute de la începutul acțiunii, A.M. a fost reținut prin aplicarea forței de o patrulă de poliție, ce s-a deplasat special la locul întrunirii. Poliția a invocat drept motiv pentru reținere nerespectarea de către protestatar a condițiilor din declarația prealabilă. A.M. purta un costum de purcel, drept aluzie la comportamentul lucrătorilor poliției și ai procuraturii. Ulterior instanța judecătorească a dat câștig de cauză protestatarului, iar polițiștii implicați au fost sancționați disciplinar.

¹ Legea privind întrunirile intrată în vigoare pe 22.04.2008.

În 3% din totalul întrunirilor, poliția a efectuat rețineri ilegale ale participanților, iar în 2% din întruniri, a aplicat nejustificat forța împotriva unor manifestații pașnice. Astfel poliția a continuat practicile din anul 2008. Cu toate acestea, în 2009, comparativ cu anul precedent, acești indici s-au redus aproape cu jumătate (Graficul 2).

Pe 3 februarie 2009, cca 40 de reprezentanți ai mai multor ONG-uri desfășurau o manifestație pașnică prin care solicitau autorităților respectarea libertății de întrunire. Mai mulți polițiști în civil erau prezenți la acțiune. La un moment dat, manifestații au fost atacați cu atomizoare de către un grup agresiv de șase persoane. S-au produs altercații și violențe între agresori și manifestații. Polițiștii, prezenți la fața locului, nu au intervenit în nici un fel. Un participant la întrunire s-a ales cu lovituri în cap și leziuni corporale ușoare, care au necesitat asistență medicală. După încetarea altercațiilor, agresorii au plecat fără a fi împiedicați de poliție. La apelurile telefonice repetate ale manifestațiilor, poliția a refuzat să se deplaseze la locul incidentului.

Graficul 2. Intervenția poliției în desfășurarea întrunirilor

Subdiviziunile MAI au eșuat să mențină și să restabilească ordinea publică în cadrul acțiunilor de protest din 7 aprilie 2009, din Chișinău, soldate cu răniți și cu devastări. Rapoartele societății civile și ale Comisiei parlamentare pentru elucidarea cauzelor și consecințelor evenimentelor de după 5 aprilie 2009² arată că cei peste 1000 de polițiști prezenți la locul manifestațiilor nu au întreprins măsurile necesare pentru a contracara și neutraliza acțiunile violente ale circa 400-600 de persoane. Eșecul de a gestiona situația s-a soldat cu retragerea parțială a poliției, fapt ce a permis vandalizarea clădirilor Președinției și Parlamentului. Modul în care s-au desfășurat evenimentele din aprilie 2009 sugerează că poliția ar trebui să-și dezvolte capacitățile și metodele de gestionare a situațiilor de criză, ce pot apărea în cazul întrunirilor publice.

2 Raportul comisiei de anchetă pentru elucidarea cauzelor și consecințelor evenimentelor de după 5 aprilie 2009; Capitolul III, http://www.comunicate.md/upload/3944_Raport%20Comisia%20Parlamentara%20Nagacevschi-1.pdf

O schimbare de comportament a poliției în raport cu libertatea de întrunire a început spre sfârșitul anului 2009. Intervențiile poliției în desfășurarea întrunirilor publice au avut loc în cazurile de încălcare a ordinii publice sau la solicitarea expresă a autorităților publice. Atmosfera din cadrul întrunirilor publice s-a ameliorat considerabil, iar participanții și organizatorii simt mult mai puțin presiunea și ingerința colaboratorilor de poliție. Schimbarea s-a pus în evidență în 2010, când cazurile de aplicare a forței au scăzut de la 5,3% în 2008 până la 0,7% în 2010, iar cazurile de reținere a manifestanților s-a diminuat de la 4,9% în 2008 la 0,2% în 2010 (*Graficul 2*).

Această schimbare este un rezultat al voinței demonstrate de persoanele nou venite în funcțiile de conducere ale MAI. Totodată, în interiorul MAI sau a instituțiilor subordonate nu s-au produs schimbări structurale sau funcționale. Acest fapt menține posibilitatea revenirii la practicile de până în 2009, în eventualitatea unei schimbări de voință politică în sens negativ.

Este salutar procesul anunțat de reformare a MAI, care ar trebui să rezolve parțial și problema distribuirii de competențe și reorganizarea structurilor responsabile de asigurarea și menținerea ordinii publice. Totuși, viziunea de reformare nu este clară deocamdată și nu se știe dacă în rezultatul reformei va fi eliminată centralizarea excesivă, una din cauzele ilegalităților comise de către organele de poliție până în 2010.

Similar anilor precedenți, poliția nu poate asigura ordinea publică și securitatea participanților la întrunirile publice în regiunea transnistreană.

b. Comportamentul administrației publice locale

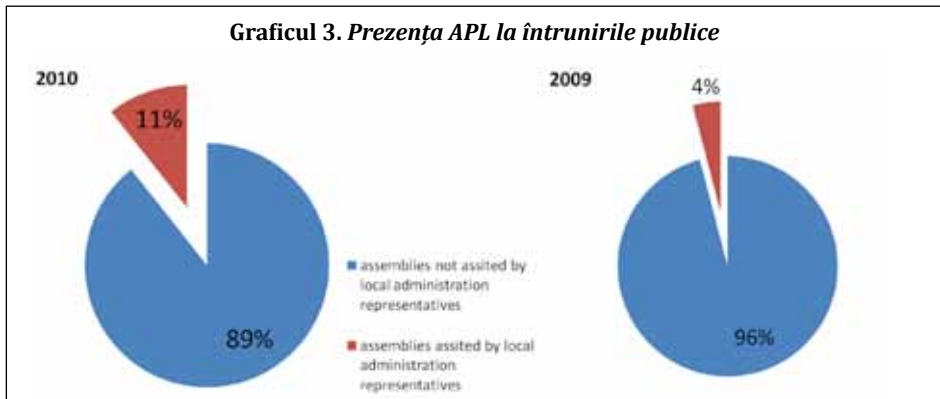
Legea privind întrunirile stipulează responsabilități pentru APL la etapa înregistrării notificărilor de organizare a întrunirilor. De asemenea, reprezentanții APL sunt obligați prin lege să asiste la întruniri pentru a asigura buna desfășurare a acestora.

Potrivit legii, APL nu este în drept să refuze desfășurarea unei întruniri, însă poate solita instanțelor judiciare să impună interdicție. Pe durata anilor 2009 și 2010, au fost înregistrate două cazuri în care instanța judecătorească a decis interzicerea întrunirilor.

Asociația GenderDoc-M a îndeplinit procedura legală pentru organizarea unei întruniri pe 2 mai 2010, în centrul Chișinăului, cu intenția de promova un mesaj antidiscriminare față de minoritățile LGBT. Primăria Chișinău a cerut instanței judecătorești să interzică desfășurarea întrunirii în centrul capitalei. Decizia primei instanțe de judecată (28 aprilie 2010) a satisfăcut solicitarea Primăriei și a dispus desfășurarea întrunirii într-un loc periferic al orașului, pe care organizatorii l-au considerat inadecvat și au renunțat la desfășurarea acțiunii. Instanța de recurs a pronunțat o decizie prin care a respins cererea Primăriei, însă data pronunțării a fost ulterioară (13 mai 2010) datei planificate a întrunirii.

Un caz asemănător a avut loc în august 2009 când la cererea Primăriei Chișinău, instanța de judecată a dispus desfășurarea întrunirii unui grup religios (Biserica Creștină Adventistă de Ziua a Șaptea) într-o periferie a Chișinăului, în loc de centrul orașului, după cum fusese solicitat. În acest caz însă, grupul religios nu a înaintat recurs și hotărârea primei instanțe a rămas definitivă.

Cu privire la cea de-a doua responsabilitate importantă a APL, acestea nu alocă suficiente resurse umane pentru a asigura prezența sa la întrunirile publice. Conform observațiilor făcute în 2009, în doar 4% din totalul întrunirilor, reprezentanți APL au asistat la acțiuni. În anul 2010, această rată a crescut până la 11%, în special fiind acoperite întrunirile cu risc sporit.

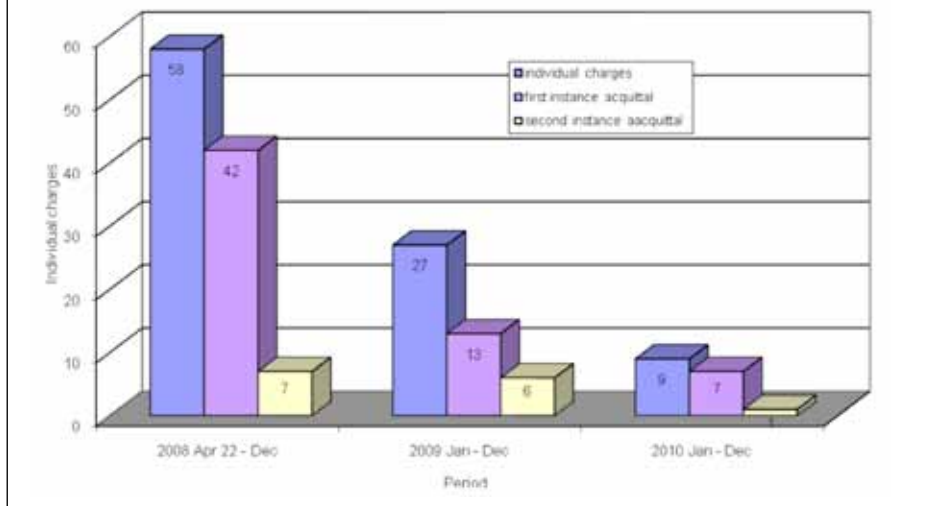
Absența reprezentanților APL creează anumite goluri de autoritate în cadrul întrunirilor. Acest fapt se observă în special la Chișinău, unde au loc 80-90% din totalul de întruniri în R. Moldova.

O altă problemă cu care se confruntă APL este faptul că, de cele mai multe ori, persoanele delegate nu au calificarea necesară pentru a gestiona eventuale confruntări în cadrul întrunirilor publice. Datorită caracterului predominant pașnic al întrunirilor în R. Moldova, intervenția autorităților locale nu este necesară și prin urmare, nu se înregistrează probleme deosebite în acest sens.

În marea majoritate a cazurilor, autoritățile publice locale implementează corect prevederile procedurale ale legii cu privire la întruniri. Unele mici abateri în respectarea procedurilor sunt semnalate în localitățile mici. Și asta din cauza lipsei practicilor de exercitare a libertății de întrunire și în consecință a lipsei unor proceduri prestabilite de înregistrare a notificărilor de organizare a întrunirilor.

c. Practica judiciară referitoare la libertatea de întrunire

În perioada de raportare, a fost înregistrată o scădere continuă a cauzelor vizând exercitarea libertății de întrunire. În anul 2010, numărul învinuirilor individuale s-a redus de 6 ori în raport cu anul 2008. Evoluția reflectă alinierea practicilor polițienești la principiile noii legi și reprezintă, totodată, efectul schimbării de abordare care s-a produs la nivelul conducerii MAI, în special în anul 2010.

Graficul 4. Cauzele judiciare la nivel național referitoare la libertatea de întrunire

Majoritatea învinuirilor aduse organizatorilor sau participanților la întrunire au fost respinse de instanțele judecătorești. Astfel, în anul 2009, din 27 de dosare individuale, 13 au fost achitate în primă instanță, iar altele 6 în a doua instanță. În anul 2010, numărul de învinuiri individuale a ajuns la 9, dintre care 8 au fost respinse de instanțele judecătorești.

Referitor la natura învinuirilor, în anul 2009, ca și în 2008, acestea în mare parte se refereau mai curând la încălcarea anumitor dispoziții administrative, decât a cadrului normativ. Învinuirile în 2009 au invocat în mod special ultragiurea, opunerea de rezistență colaboratorului de poliție sau huliganismul nu prea grav. Spre deosebire de anul 2009, în 2010, învinuirile s-au referit atât la încălcarea Legii privind întrunirile, în aspecte precum locul de întrunire, organizatorul întrunirii, montarea construcțiilor temporare, cât și la încălcarea Codului contravențional, cum ar fi ofensarea sentimentelor religioase, blocarea intrărilor în clădiri, tulburarea liniștii publice.

Rata înaltă a învinuirilor respinse de instanța de judecată arată că învinuirile fie nu au fost susținute de probe, fie nu au avut temei legal. De remarcat că în majoritatea cazurilor în 2009, chemarea în judecată a fost precedată de reținerea sau împiedicarea persoanelor învinuite să participe la întrunirile în cauză.

d. Evoluția cadrului normativ în domeniul libertății de întrunire

Pe parcursul anilor 2009 și 2010, cadrul legal de reglementare a libertății de întrunire nu a suferit schimbări. Actul normativ de bază, Legea privind întrunirile, adoptată în 2008, prin care cadrul legal național a fost racordat la standardele internaționale. Tendința generală la nivelul instituțiilor statului, din ultimii doi ani, a fost de ajustare a practicilor la normele legale.

În anul 2010, MAI a venit cu inițiative legislative ce au efect direct sau indirect asupra libertății de întrunire:

- Proiectul de lege cu privire la carabinieri prevede trecerea atribuțiilor de menținere și restabilire a ordinii publice de la poliție către trupele de carabinieri. Proiectul urmărește centralizarea funcțiilor de asigurare a întrunirilor publice în condițiile de lipsă a competențelor și capacităților necesare la trupele de carabinieri. În acest sens este nevoie de eforturi mari pentru crearea acestora.
- Un alt proiect legislativ, pus în discuție în 2010, se referă la asigurarea și restabilirea ordinii de drept. Prevederile acestuia vizează și exercitarea libertății de întrunire. Aceste prevederi ar institui un regim mai restrictiv pentru libertatea de întrunire, iar în anumite aspecte intră în contradicție cu prevederile Legii privind întrunirile și cu standardele și practicile internaționale.

Pentru moment, aceste propuneri sunt în fază de proiect și nu produc efecte asupra cadrului legal de exercitare a libertății de întrunire. Potrivit unor surse MAI, promovarea proiectelor a fost suspendată până la „clarificarea” situației politice. Cel mai probabil, asupra acestor proiecte se va reveni, în special cel referitor la carabinieri, odată cu avansarea reformei structurilor de ordine publică.

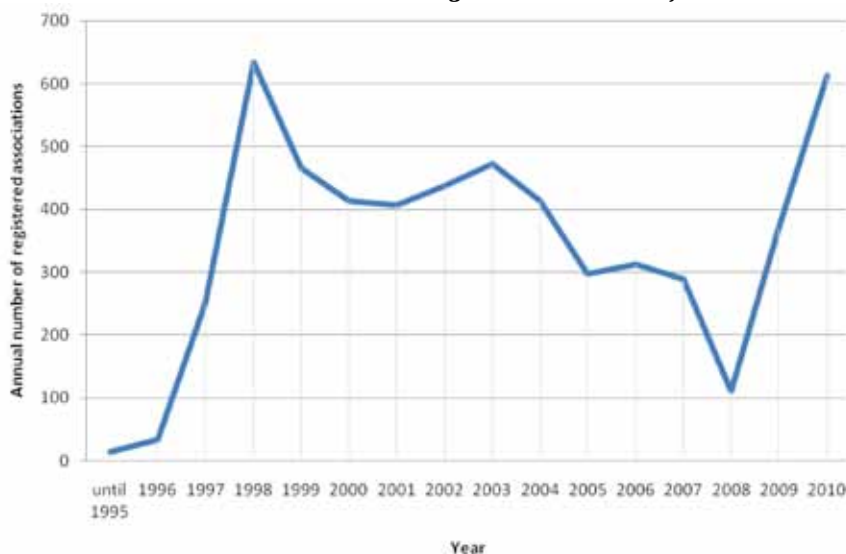
8.2. Libertatea de asociere

8.2.1. Practicile administrative și procedura de înregistrare

În anii 2007-2008, mai multe grupuri au semnalat cazuri în care autoritățile publice creau impedimente birocratice pentru înregistrarea sau reînregistrarea asociațiilor la nivel național. De regulă, impedimentele reprezintă refuzuri ale autorităților motivate prin neîndeplinirea tuturor condițiilor prevăzute de lege sau prin prezentarea documentațiilor incomplete. Astfel, în 2008, au fost înregistrate doar 111 asociații la nivel național, ceea ce reprezintă cel mai scăzut număr de înregistrări anuale începând cu 1997.

În 2009, impedimentele menționate au fost treptat eliminate, în așa fel încât către sfârșitul anului, numărul total de asociații înregistrate a fost de 370 (de 3 ori mai mare decât în anul 2008). În anul 2010, barierele birocratice nu s-au mai făcut resimțite, în timp ce numărul de asociații înregistrate a continuat să crească, ajungând la 612, aproape de maximum (633) înregistrat în 1998. Această evoluție poate fi explicată prin faptul că în perioada de până la 2009 se acumulasera mai multe cereri de asociere respinse, cărora li s-a dat curs după eliminarea piedicilor.

Până în 2010 inclusiv, în Registrul de stat al organizațiilor necomerciale au fost înregistrate 5533 de asociații de nivel național. Conform unor date neverificate, împreună cu asociațiile de nivel local în R. Moldova există, în prezent, peste 7000 de asociații înregistrate.

Graficul 5. Dinamica înregistrărilor de asociații³

Un caz aparte este cel al grupului spiritual denumit Falun Dafa (Falun Gong), care a demarat procesul de înregistrare a unei asociații obștești încă în anul 2006. Autoritățile de resort naționale au refuzat în repetate rânduri să înregistreze asociația pe motiv aceasta ar fi depus documentații incomplete. Ultimul refuz a avut drept motiv invocat faptul că emblema grupului conținea un simbol extremist. În 2010, instanțele de judecată au stabilit însă că simbolica grupului nu conținea elemente extremiste. În baza deciziei, simbolul vizat urma să fie exclus din registrul național al simbolurilor extremiste. Totuși, din cauza diferitor obstacole la nivel național, în 2009, grupul a fost înregistrat fără nici un fel de obiecții la nivel local, de către Primăria Chișinău.

Deși au fost eliminate impedimentele procedurale, reprezentanții ai asociațiilor mici sunt nemulțumiți din cauza condițiilor impuse de procedurile prescrise de lege. Ei consideră în mod special procedura de înregistrare excesiv de birocratică, dar și cele referitoare la gestionarea unei asociații solicită eforturi nejustificate de timp și resurse umane.

8.2.2. Realizarea libertății de asociere

Libertatea de asociere are un caracter mai restrictiv în regiunea transnistreană a R. Moldova. Majoritatea asociațiilor ce activează în această regiune nu sunt înregistrate de către autoritățile constituționale și în consecință nu pot beneficia de avantajele pe care le oferă statutul oficial în spațiul necontrolat de Guvernul moldovean. Grupurile civice sunt constant supravegheate de structurile de securitate, iar pentru a putea activa trebuie să respecte condițiile de înregistrare impuse de administrația din regiune.

Activitatea ONG-urilor care nu împărtășesc ideologia și mesajul autorităților din regiune este calificată drept încercare de subminare a „statalității republicii

3 Registrul de stat al organizațiilor necomerciale al R. Moldova, <http://rson.justice.md/organizations>

moldovenești nistrene”. Vizitele întreprinse de membrii asociațiilor din regiune la Chișinău sau în țările europene intră în vizorul structurilor de securitate. Liderii asociațiilor locale sunt persecutați de către aceste structuri cu amenințarea lichidării asociațiilor, în cazul în care, nu raportează despre finanțarea externă, proiectele implementate și contactele pe care le-au stabilit. Sunt semnalate cazuri în care aceștia sunt forțați să colecteze și să prezinte informații. Pe de altă parte asociațiile care susțin și promovează ideologia „de stat” beneficiază de o atitudine favorabilă din partea administrației.

Autoritățile constituționale de la Chișinău înregistrează asociațiile cetățenilor și persoanelor din regiunea transnistreană, însă admit numeroase acte de discriminare în raport cu aceștia. Spre exemplu, organele fiscale și alte structuri constituționale nu acceptă în calitate de adresă juridică, adresele din localitățile aflate în afara controlului constituțional. Astfel, cei din regiune sunt obligați să caute persoane fictive/formale pentru a beneficia de adresă juridică și pentru a putea înregistra un ONG la nivel național, regional sau local. Din cauza acestor dificultăți, există însă inițiative de înregistrare a asociațiilor care eșuează.

8.2.3. Evoluția cadrului legal cu privire la libertatea de asociere

Pe 30 iulie 2010, au intrat în vigoare modificările la Legea cu privire la asociațiile obștești aprobate prin Legea nr.111 din 06.04.2010. Modificările vizează în special statutul de utilitate publică (Capitolul V al legii) care poate fi acordat asociațiilor obștești la cerere. Formula anterioară a legii conținea deja referiri la acest statut, însă modificările fac o descriere detaliată a procedurilor de acordare, utilizare și control al statutului. Prevederile noi facilitează procedura de obținere a statutului și delimitează etapele procedurale.

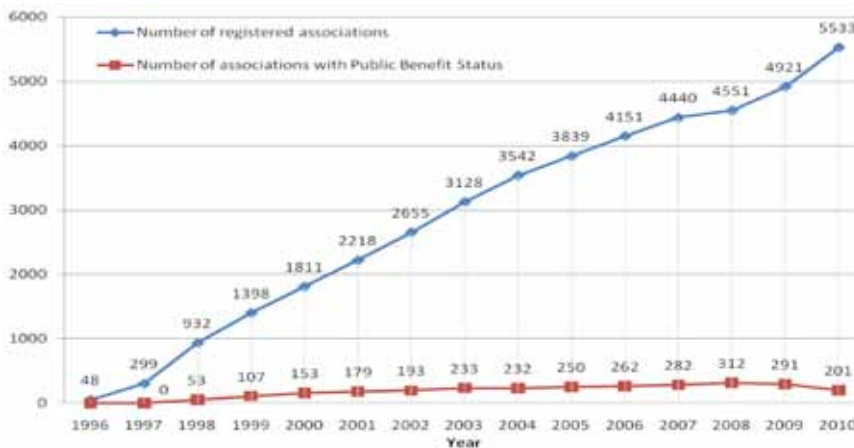
Statutul de utilitate publică se acordă la cerere, pentru o perioadă de 3 ani, prin îndeplinirea unor condiții. Certificatul de utilitate publică servește drept temelie pentru scutirea parțială sau totală a asociației obștești de impozite, taxe și alte obligații de plată, precum și pentru acordarea suportului financiar și material din partea statului (articolul 32²).

Numărul de asociații care au beneficiat pe parcursul timpului de acest statut nu a depășit 9% (anul 2000). În 2010, aceste asociații au constituit aproape 4% din total. Evoluția numărului de asociații cu statut de utilitate publică de-a lungul anilor sugerează că cele mai multe asociații nu cunosc sau nu sunt interesate de avantajele pe care le oferă statutul. Un studiu⁴ recent arată că principalele asociații care sunt interesate în obținerea statutului de utilitate publică sunt cele care practică activități antreprenoriale.

Graficul reflectă o creștere continuă a numărului de asociații înregistrate în timp ce numărul asociațiilor cu statut de utilitate publică rămâne relativ constant. În ultimii ani numărul asociațiilor cu statut de utilitate publică a variat între 200 și 300. Tendința de creștere de până în 2008 s-a inversat în ultimii ani. În 2010, numărul asociațiilor cu statut de utilitate publică a fost cu 35% mai mic decât în 2008.

4 Analiza Impactului Schimbărilor Legislative privind Utilitatea Publică a Asociațiilor Obștești, Centru de Resurse pentru Drepturile Omului, (CREDO), http://ade.md/docs/2011/Assessment_of_the_Impact_of_Legislative_Changes_regarding_Public_Benefit_on_Public_Organizations.pdf

Graficul 6. Evoluția numărului de asociații înregistrate și a celor cu statut de utilitate publică

Recomandări

- Pentru păstrarea tendinței de îmbunătățire a nivelului de realizare a libertății de întrunire, înregistrată în anul 2010, în perioada următoare este necesară menținerea aceleiași abordări tactice, cu grad redus de intruziune în întrunirile pașnice, din partea subdiviziunilor MAI.
- Pe termen mediu și lung, este recomandabilă reformarea structurilor polițienești de ordine publică, pentru a elimina premisele sistematice, care au făcut posibilă încălcările constante a libertății de întrunire până în anul 2009 inclusiv. În acest sens, este salutară reforma anunțată a MAI, însă viziunea și finalitatea acesteia sunt deocamdată neclare. Totodată este mai puțin recomandabilă centralizarea planificată a funcțiilor de menținere și restabilire a ordinii publice în responsabilitățile trupelor de carabinieri, în condițiile în care aceste trupe nu au competențele și capacitățile necesare pentru a asigura realizarea libertății de întrunire.
- În cazul poliției de ordine publică și a altor subdiviziuni ale MAI responsabile de asigurarea, menținerea și restabilirea ordinii publice, este necesară consolidarea capacităților de gestionare confruntărilor ce pot apărea în cadrul întrunirilor publice. De asemenea, este recomandată dezvoltarea profesională a personalului administrațiilor publice locale pentru gestionarea situațiilor de conflict care pot apărea în cadrul întrunirilor.
- În virtutea principiului de nediscriminare și a standardelor de liberă întrunire, administrația publică locală urmează să garanteze exercitarea pașnică a libertății de întrunire pentru toate persoanele, indiferent de apartenența gender, religioasă sau de orice alt tip. Acțiunile administrației publice locale și ale forțelor de ordine (în special din Chișinău) trebuie să vizeze asigurarea securității participanților pașnici și menținerea ordinii publice în cadrul întrunirilor pașnice, inclusiv prin acțiuni de prevenție, dar nu de blocare a acestor întruniri.
- Eliminarea practicilor discriminatorii referitoare la înregistrarea asociațiilor pentru locuitorii din regiunea transnistreană a R. Moldova.

Lina ACĂLUGĂRIȚEI

Realizarea dreptului la educație în R. Moldova, în perioada 2009-2010, nu cunoaște evoluții spectaculoase, tendințele anilor precedenți menținându-se în mare parte. Guvernul avansează în planificarea reformelor de sistem, prin elaborarea unui proiect de Cod al Educației și a unor documente strategice: Strategia consolidată de dezvoltare a învățământului pentru anii 2011-2015, Planul consolidat de acțiuni pentru sectorul educației pentru anii 2011-2015 și Cadrul de monitorizare a politicilor educaționale.

Totodată rămân nerezolvate problemele vechi, cum ar fi insuficiența cadrelor didactice și a infrastructurii instituțiilor, dar și altele, acestea în ansamblu afectând nemijlocit calitatea procesului educațional și realizarea dreptului la educație în general.

Pe fundalul unei evoluții mai puțin omogene a cuprinderii în învățământ, rata alfabetizării rămâne a fi înaltă, R. Moldova clasându-se pe locul 17 din 177 de țări după nivelul cunoașterii de carte.¹

9.1. Reforma sistemului național de învățământ

Proiectul unui nou Cod al Educației, elaborat de Guvern, reprezintă încercarea de a moderniza sistemul educațional prin înlocuirea Legii învățământului din 1995, învechită și necorespunzătoare noilor cerințe și standarde din domeniu. Ministerul Educației propune introducerea terminologiei utilizate în sistemele europene de educație, și stabilește principiile de management ale sistemului de învățământ și cele de finanțare a cercetării universitare.

Principalele preocupări ale proiectului de Cod al Educației

- **Organizarea școlilor de circumscripție și instituirea învățământului vocațional tehnic;**
- **Introducerea ciclului 3 de doctorat și constituirea Școlii Doctorale;**
- **Perfecționarea programei școlare: astfel încât copiii să nu fie supra-solicitați de cerințele academice, dar și numărul celor 17 discipline obligatorii să nu fie redus;**
- **Stabilirea unei legături dintre piața muncii și sistemul universitar, conexiune care lipsește în prezent;**
- **Crearea Agenției Naționale de Asigurare a Calității în învățământul superior și de cercetare;**
- **Aplicarea sistemului de credite transferabile;**
- **Aplicarea ratingului pentru instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova;**
- **Autonomia financiară și managerială a cercetării științifice în cadrul universităților și nu numai.**

1 Raportul de Dezvoltare Umană, PNUD, 2009.

Totuși, unii experți² subliniază vulnerabilitatea unor prevederi din proiectul de Cod. Rezervele se referă la lipsa unei clarități privind raportul dintre finanțarea din sursele publice și cea din surse private. Alt aspect deficitar ține de introducerea sistemului de învățământ post-secundar, astfel încât apariția liceelor profesionale ar putea umbri activitatea colegiilor. Alt temei de scepticism trezește și funcționarea instituțiilor de învățământ primar și gimnazial de circumscripție. De asemenea, nu sunt clare relațiile dintre treptele de instruire, cum ar fi relația dintre învățământul secundar profesional și post-secundar profesional, dintre învățământul post-secundar vocațional și învățământul superior.³

O altă inițiativă de optimizare a sistemului educațional este prevăzută de Acordul - Memorandum de colaborare cu FMI pentru 2010-2012. Reforma prevede în esență consolidarea claselor, ceea ce presupune: reorganizarea a circa 130 de instituții de învățământ general prin schimbarea statutului actual și instituirea a circa 50 de școli de circumscripție și arondarea la acestea a circa 60 de școli. În rezultat, școlile trebuie să beneficieze de mai multă autonomie în utilizarea fondurilor. Totodată, Guvernul mizează pe susținerea partenerilor de dezvoltare în crearea infrastructurii de acces la instituțiile de circumscripție (construirea sau repararea drumurilor, asigurarea funcționalității acestora pe timp nefavorabil) și procurarea a circa 80 de unități de transport pentru transportarea elevilor la școală. Aceiași soluție este propusă și de Proiectul Strategiei consolidate de dezvoltare a învățământului pentru anii 2010-2015.

Soarta proiectului Codul Educației pare a fi incertă, atât din perspectiva procesului de descentralizare la care se face referință în Cod, cât și din cea a procesului de consultări cu instituțiile relevante, acesta fiind târăgănat, neinspirat și care diminuează din nobila intenție de reformare a sistemului de învățământ.⁴

În ceea ce privește restructurările prevăzute de Acordul - Memorandum de colaborare cu FMI pentru 2010-2012, în condițiile în care nivelul de natalitate este în continuă descreștere, iar fenomenul de migrație își păstrează amploarea, măsurile de optimizare propuse sunt pertinente.⁵ Important ca întreg procesul să respecte criteriul de proporționalitate între scopul propus și resursele utilizate, iar calitatea învățământului și drepturile copilului, inclusiv cel la educație, să nu aibă de suferit.

Deși urmăresc scopuri legitime, cele două direcții de reformare dacă nu vor respecta standardele internaționale în domeniul politicilor educaționale pot avea un anumit impact negativ asupra sistemului educațional și implicit a realizării dreptului la educație în R. Moldova, putând afecta durabilitatea instituțională a sistemului dar și calitatea învățământului în general.

2 <http://www.info-prim.md/?x=25&y=27475

3 Opinia lui Gabriel Paladi, Președintele Asociației Colegiilor din Moldova.

4 <http://tv7.md/ro/shows/video?id=1404>

5 Optimizarea rețelei școlare este de asemenea relevantă în contextul reducerii continue a numărului de elevi, care se va diminua în anul de studii 2014/2015 cu mai mult de 24%, comparativ cu 2006/2007.

9.2. Nivelul pre-școlar

Eforturile statului în vederea respectării dreptului la educație la nivel pre-școlar, în perioada 2009-2010, se arată a fi insuficiente pentru a produce o reformă substanțială în acest domeniu. Implementarea unui șir de proiecte cu susținerea partenerilor de dezvoltare au adus unele îmbunătățiri la nivel local, dând un rezultat imediat: creșterea numărului de copii ce frecventează grădinița. Pe de altă parte, la nivel urban, problemele rămân la fel de acute, comparativ cu perioada 2007-2008.

La nivel de politici, Guvernul a fost proactiv, implementând un șir de programe menite să îmbunătățească curriculumul existent cu privire la respectarea nevoilor copilului, standardele privind dezvoltarea timpurie pentru copiii cu vârste cuprinse între 0-7 ani și standardele profesionale pentru educatori. Totuși, puse pe cântar, problemele de sistem, fac ca succesele înregistrate să nu se resimtă.

9.2.1. Accesul la educația preșcolară⁶

Starea de lucruri în domeniul accesului la educația pre-școlară este determinată atât de politicile publice în domeniu, cât și de unii factori sociali specifici pentru R. Moldova. Acest domeniu necesită un efort și o atenție deosebită din cauza migrației excesive a părinților, astfel încât responsabilitatea statului în protejarea copiilor lăsați fără îngrijirea părintească crește semnificativ. În acest context, Guvernul a aprobat Planul național de acțiuni cu privire la protecția copiilor rămași fără îngrijirea părinților pentru anii 2010-2011 (HG nr.450 din 2.06.2010). Documentul, deși conține o gamă largă de măsuri destinate protecției acestei categorii de copii, nu face nici o referință la instituțiile de educație preșcolară.

Evoluția sistemului de educație preșcolară.

Educația timpurie a fost stabilă drept prioritate națională de către Guvern în 2002, când cota de frecvență a instituțiilor preșcolare era de doar 41%. Multe grădinițe, în special cele din localitățile rurale, au fost închise în acea perioadă, spre exemplu în anul 2000 funcționau 1094 de grădinițe. În următorii nouă ani cota de frecvență a grădinițelor a crescut până la 55%, înregistrându-se astfel o creștere continuă a numărului de copii încadrați în învățământul preșcolar, pregătirea obligatorie către școală a copiilor de 5-7 ani fiind asigurată în proporție de 85%, înregistrându-se astfel o creștere continuă a copiilor încadrați în învățământul preșcolar.*

*Raport: "Evaluarea comună de țară"

Situația accesului la educația preșcolară variază în funcție de mediul urban sau rural. Mai puțini copii din mediul rural frecventează grădinițele. Motivele de regulă sunt atât imposibilitatea părinților de a achita costurile de întreținere a copilu-

6 Accesul la educația preșcolară este reglementat și prevăzut de art.17 din Legea cu privire la învățământ, care prevede "Pregătirea copiilor preșcolari către școală este obligatorie de la vârsta de 5 ani și se realizează în grupe pregătitoare, în grădiniță sau școală ori, la solicitarea părinților, în familie. Statul asigură condițiile materiale și financiare necesare bunei desfășurări a procesului instructiv-educativ în grupele pregătitoare. În funcție de condițiile locale, acestea pot fi organizate și în cadrul școlii primare".

7 Guvernul Republicii Moldova și ONU, Chișinău, Iulie 2005, www.undp.md/publications/doc/CPAP_rom_05-04-2007_GATA_NEW.pdf

lui într-o instituție preșcolară, cât și convingerea că acasă sau la bunici copiii se vor bucura de o îngrijire mai bună.⁸ În multe localități grădinițele lipsesc cu desăvârșire. În consecință, cca 25% copii din mediul rural nu merg la grădiniță și prin urmare nu beneficiază de o pregătire corespunzătoare pentru școală.

Cu toate acestea, dinamica frecventării instituțiilor preșcolare este pozitivă în ultimii ani. În anul 2009 numărul de copii ce merg la grădiniță a crescut cu peste 30%, până la 126 mii, în raport cu anul 2001. La fel, numărul de locuri în instituțiile preșcolare a crescut cu 17 mii. Rata înscrierii în instituțiile preșcolare în 2009 a ajuns la peste 70%. Dinamica pozitivă a frecventării preșcolare se explică prin deschiderea unor noi grădinițe. Însă, dacă aceste măsuri sunt suficiente la nivel rural, atunci la nivel urban doar complică situația. Grădinițele sunt supra-aglomerate, numărul de locuri disponibile este foarte mic, iar personalul grădinițelor este insuficient pentru a oferi o îngrijire calitativă copiilor. Fenomene cum sunt corupția și înscrierea copiilor la grădinițe cu doi ani înainte ca ei să înceapă să o frecventeze, devin obstacole majore în realizarea dreptului la educație preșcolară.

Situația creată este determinată de mai mulți factori obiectivi, inclusiv absența grădinițelor private. În anul 2009 funcționau 1362 de grădinițe de stat și nici o grădiniță privată.

O altă piedică în asigurarea pe măsură a dreptului la educație preșcolară este și numărul mic de creșe. În total există doar 3 creșe, toate aflate în spațiul urban astfel fiind acoperite necesitățile în proporție de numai 1% din numărul total de copii.

Efectele acestei situații pot fi resimțite atât pe termen scurt, cât și pe termen lung:

- Posibilități limitate pentru părinți, în special pentru mame, de a reveni la locul de muncă, situație care generează fenomenul discriminării de gen pe piața muncii;
- Neîncadrarea copiilor în sistemul educației timpurii poate afecta integrarea ulterioară a acestora în societate. Fiind lipsiți de o pregătire adecvată pentru școală, copiii ce nu frecventează grădinița, de obicei, au rezultate mai scăzute în primii ani de școală, fapt care creează situații de marginalizare și excludere din grup.

Pentru a asigura un acces mai bun învățământul preșcolar pentru grupurile vulnerabile, Guvernul a elaborat politici noi cu privire la educația timpurie, cu ajutorul asistenței tehnice oferite de către UNICEF, Banca Mondială și a altor parteneri de dezvoltare. Astfel a fost creat material didactic și metodologic care să includă grupurile vulnerabile. Moldova este singura țară care a canalizat integral suportul financiar acordat de Fondul Fiduciar Catalitic⁹ spre revitalizarea educației timpurii (circa 4,4 milioane, în cadrul proiectului „Educație pentru Toți – Inițiativă de Acțiune Rapidă” au fost utilizate pentru a dota peste 300 grădinițe cu materiale didactice,

8 Studiul „Educația preșcolară în R. Moldova din perspectiva incluziunii și a echității sociale”, IDIS Viitorul pag. 5, <http://www.viitorul.org/public/1634/ro/Educatie%20prescolara.pdf>

9 <http://www.pascupas.md/projects/455/index.html> , <http://www.edu.md/?lng=ro&MenuItem=8&Article=525> și <http://www.msif.md/online/>

mobilier, jocuri, jucării, terenuri de joc).¹⁰ Prin această decizie, Guvernul recunoaște situația deplorabilă în care se află învățământul pre-școlar și adoptă o abordare proactivă de revitalizarea a acestuia.

9.2.2. Calitatea educației preșcolare

O analiză comparativă între R. Moldova și statele Uniunii Europene privitor la numărul de copii înscriși într-o grupă din mediul urban, indică asupra unei calități joase a îngrijirii și a instruirii copiilor de vârstă preșcolară. Dacă numărul mediu cel mai înalt al copiilor într-o grupă din UE este de circa 24 de copii (în Irlanda), atunci în Moldova această cifră este de 30–35.

Un alt indicator ce măsoară calitatea educației preșcolare este numărul de educatori comparat la numărul de copii. Dacă situația la nivel rural este relativ bună, așa cum grupele nu sunt supra-aglomerate, atunci la nivel urban situația este inversă. În mediu, unui grup de 30 de copii îi revine un singur educator și un asistent auxiliar, fapt ce contrazice recomandărilor psiho-pedagogice în domeniu și împiedică realizarea calitativă a procesului educațional.

9.2.3. Caracterul gratuit al învățământului preșcolar

Cu toate că întreținerea copiilor în grădinițe este responsabilitatea totală a statului, situația de facto este alta. De regulă, sarcina de a compensa financiar necesitățile grădinițelor (inclusiv salarizarea angajaților) cade pe seama părinților, ceea ce contravine principiului gratuit al educației preșcolare. Estimativ un părinte plătește pentru întreținerea copilului la grădiniță între 300 și 1000 lei lunar. O soluție posibilă este instituționalizarea acestor plăți, pentru a institui un control asupra acestor cheltuielilor și pentru a include contribuțiile financiare ale părinților în circuitul oficial.

În general, rata brută de cuprindere în educația preșcolară se majorează pe măsura îmbunătățirii nivelului de bunăstare a gospodăriei, de la aproape 80% în cazul familiilor cel mai puțin asigurate, până la peste 85% pentru familiile cel mai bine asigurate.¹¹ Astfel odată cu majorarea impactului crizei financiare, crește și numărul copiilor pentru care grădinițele devin inaccesibile.

O altă problemă aferentă sistemului ține de salarizarea personalului auxiliar din domeniul învățământului preșcolar, care în mod direct se răsfrânge asupra calității îngrijirii copiilor de vârstă preșcolară.¹²

Chiar dacă în perioada 2009-2010, educația preșcolară a devenit mai accesibilă pentru un număr semnificativ de copii, în localitățile urbane, dar mai ales în localitățile rurale, sunt necesare eforturi continue și susținute din partea autorităților.

10 Grant oferit de Fondul Fiduciar Catalitic – inițiativa de acțiune rapidă prin intermediul Băncii Mondiale, în valoare totală cca. 8,8 mln. dolari SUA.

11 Raportul Ministerului Economiei pentru 2009: "Raport privind sărăcia și impactul politicilor", <http://www.scribd.com/doc/56725795/raport-2009>

12 Salarizarea personalului auxiliar din grădinițe este mai cu mult mai joasă decât coșul minim de consum și salariul minim lunar garantat din sectorul real al economiei. Este necesar de a revizui grilele de salarizare, pentru a exclude asemenea practici. Paradoxul situație este faptul ca agenții economici sunt impuși să plătească angajaților salariul minim, iar statul nu-și respectă acest angajament, http://www.investigatii.md/docs/Hot_cond_salariza_retelei_tarifare_unice.pdf

Grădinițele din zonele rurale se confruntă cel mai mult cu insuficiența resurselor financiare pentru a face față cerințelor crescânde din sistem. O altă provocare majoră pentru Guvern reprezintă extinderea serviciilor alternative, pentru a include și cei 25% din copii care nu au acces la educație timpurie. Proiectul noului Cod al Educației conține prevederi cu privire la centrele comunitare ce urmează să presteze servicii oficiale de educație timpurie alături de grădinițe și creșe, în special în cele 230 localități în care lipsesc instituții preșcolare. Însă atât timp cât soarta proiectului este incertă, problema rămâne nerezolvată. Totuși, înainte de a purcede la reforma sistemului, Guvernul ar trebui să analizeze toate neajunsurile proiectului de Cod al Educației cu privire la sistemul preșcolar. Prevederile prezente din proiect, ar putea crea pe viitor confuzii și probleme de sistem și mai mari.¹³

9.3. Nivelurile școlare și liceal

Sistemul educațional școlar și liceal din R. Moldova este rigid, păstrând infrastructura de școli din perioada sovietică. Situația existentă impune o urgentare a procesului de reformare a sistemului definit prin salarii mici și instabile¹⁴ și scăderea numărului de elevi cu 25% față de numărul copiilor înmatriculați în anul 1998 (situație explicată prin natalitate scăzută, intensificarea fenomenului migrației, sărăcirea populației etc.).¹⁵ În caz contrar, Guvernul riscă să nu-și realizeze angajamentele asumate.

9.3.1. Accesul la educație

Marea majoritate a copiilor cu vârsta de școlarizare (7-15 ani) frecventează școala. Chiar și în rândurile copiilor mai mari, ratele de frecventare a școlii sunt estimate la nivelul de 77,7% pentru băieți și 89,2% pentru fete.

Conform rapoartelor anuale, prezentate de Ministerul Educației, numărul de copii rămași în afara școlii a scăzut semnificativ: de la 3980 în anul de studii 2000/2001 la 28 de copii în 2008/2009, iar în octombrie 2010 au fost identificați 130 de copii care nu frecventau școala¹⁶. Aceste cifre nu sunt corelate însă cu ratele relativ joase de înrolare în învățământul primar și cel gimnazial, fapt ce denotă lipsa unor mecanisme eficiente de depistare și prevenire a neșcolarizării și a abandonului școlar. În lipsa unui astfel de mecanism, un număr semnificativ de copii rămân încă în afara școlii. Conform estimărilor UNICEF Moldova, numărul copiilor care nu frecventează școala variază între 1 și 15 copii pe școală.¹⁷

Fenomenul absenteismului școlar este marcat de tendințe noi în ultimii ani, arată rezultatele unui studiu realizat de Institutul de Științe ale Educației din Repu-

13 http://www.calm.md/docs/avize/AVIZ_Codul_Educatiei.pdf

14 Spre exemplu, salariu mediu lunar pentru 2010 primit de un profesor a fost estimat la 2358 lei, în timp ce un lucrător bancar era remunerat cu circa 6500 lei, <http://statbank.statistica.md/pxweb/Dialog/Saveshow.asp>

15 Declinul natalității și menținerea acesteia la un nivel scăzut va determina și evoluția populației de vârstă școlară (Cartea verde a populației, 2009). Dacă în anul 2008 populația de vârstă școlară și preșcolară (3-23 ani) constituia 1113,9 mii persoane, atunci către anul 2015 (conform scenariului I – pesimist) numărul acestora se va micșora până la 891,3 mii, în 2020 – 803,2 mii, 2030 – 707,8, iar către 2050 – 468,2. Reducerea în jumătate a populației de vârstă școlară va influența întregul sistem educațional, având implicații majore asupra vieții economice și sociale.

16 Ziarul Observatorul, octombrie 2010,

<http://observator.md/social/abandonul-scolii-si-scolarizarea-au-fost-reluate-in-vizorul-structurilor-guvernamentale/>

17 Studiu: „Educația de baza în R. Moldova din perspectiva școlii prietenoase copilului”, <http://www.ipp.md/libview.php?l=ro&id=555&ido=169>

blica Moldova¹⁸ în 2008. În opinia cadrelor didactice, motivele nefrecventării școlii sunt: lipsa supravegherii copiilor în cazul plecării părinților la muncă peste hotare (35,1%), atitudinea neglijentă a părinților față de educația copiilor (28,1%), lipsa manualelor și rechizitelor școlare (25,4%), atragerea copiilor la muncă (11,4%).¹⁹

Cauzele cele mai frecvente ale abandonului școlar țin de condițiile financiare ale părinților. Potrivit estimărilor, suma plăților informale în învățământ făcute de părinți pe parcursul unui an școlar constituie 209 mil. lei, ceea ce reprezintă 13,3% din mijloacele financiare alocate de stat în același an.²⁰ În aceste condiții, în familiile cu venituri reduse, copiii sunt nevoiți să muncească în gospodăriile de pe lângă case.²¹ Majoritatea băieților și fetelor (83,5% și 88,7%) de vârstă școlară mai îndeplinesc și activități casnice. Deși în cazul copiilor de vârstă școlară obligatorie nu există diferențe considerabile în ceea ce privește ratele de frecventare a școlii între copiii care lucrează și cei care nu lucrează, în cazul copiilor mai mari, clasa 10-12, sunt înregistrate rate semnificativ mai mici (Tabelul 1). Este încurajator faptul că majoritatea celor care părăsesc sistemul educațional, totuși finalizează învățământul obligatoriu.

Repartizarea copiilor în învățământul general obligatoriu în funcție de reședință: mediul urban și rural, este marcat de discrepanțe semnificative. Rata de înmatriculare în învățământul primar în zonele urbane reprezintă 93,6% și înregistrează aceste cote înalte timp de mai mulți ani consecutiv. În zonele rurale, rata este estimată la 89,4% și este în descreștere continuă din 2000, când acest indicator a constituit 98,3%. În învățământul gimnazial situația este similară. În anul 2009, în mediul urban, rata de înmatriculare a constituit 95,1%, rămânând relativ stabilă. Deși la fel oarecum stabilă, rata de cuprindere în învățământul gimnazial în zonele rurale a constituit 86,3% în anul 2009.²²

Evoluția ratei de înmatriculare în învățământul general obligatoriu denotă capacitatea limitată a Guvernului de atingere a Obiectivelor de Dezvoltarea a Mileniului pentru R. Moldova pentru 2015 (98% din numărul de copii de vârstă școlară).

O problemă semnificativă reprezintă actualul mecanism de distribuire a resurselor financiare către instituțiile preuniversitare și lipsa instrumentelor de corolare cu rezultatele obținute. Deși cheltuielile pentru educație au crescut cu 16%, acestea nu acoperă necesitățile crescânde ale sectorului. Soluțiile care ar putea rezolva problema respectivă implică crearea unui mecanism eficient de descentralizare (mecanism de altfel prevăzut și de proiectul Codului Educației) care ar prevedea raționalizarea costurilor operaționale și implicit delegarea mai multor competențe financiare către Direcțiile raionale de învățământ. Aceasta înseamnă transformarea cheltuielilor publice în bunuri publice.²³

18 Institutul de Științe ale Educației din Republica Moldova, <http://www.ise.md/news.html>

19 Studiu elaborat de Institutul de Politici Publice cu suportul financiar și asistența UNICEF Moldova, 2008: "Educația de bază în R. Moldova din perspectiva școlii prietenoase copilului".

20 Studiu "Educația de bază în Republica Moldova din perspectiva școlii prietenoase copilului" elaborate de Ministerul Educației R. Moldova cu suportul UNICEF, 2009.

21 În anul 2009 nivelul sărăciei în R. Moldova a constituit 26,3%, rămânând practic la nivelul anului 2008.

22 Raport privind Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului/The Millennium Development Goals Report 2009, http://www.un.org/millenniumgoals/pdf/MDG_Report_2009_ENG.pdf

23 Studiul „Finanțarea educației preuniversitare”, IDIS Viitorul.

Educația școlară în R. Moldova este disponibilă în limba română și cea rusă (cu excepția a 3 școli în care funcționează următorul model: școli cu predare în limba rusă, unde limbile ucraineană, găgăuză, bulgară se studiază ca disciplină școlară, câte 3 ore pe săptămână și 1 oră – noua disciplină „Istoria, cultura și tradițiile popoarelor: rus, respectiv ucrainean, găgăuz, bulgar). Astfel, pentru aproape 100 de mii de copii alolingvi lipsesc condiții pentru studii în limba lor maternă.²⁴ În plus, nivelul de predare a limbii române în școlile publice pentru aceste grupuri este adesea foarte jos, ceea ce creează dificultăți de integrare în societate, discriminare ulterioară pe piața forței de muncă și la participarea în viața politică.

Problema instruirii în limba maternă este și mai complexă în regiunea transnistreană

Administrația de facto a regiunii promovează o politică de impunere a limbii ruse și de rusificare a etniilor neruse. Deși în regiune sunt declarate trei limbi oficiale (română (moldovenească), rusă și ucraineană), populația vorbitoare de limbă română (moldovenească) și ucraineană este discriminată în raport cu vorbitorii de limbă rusă. Limba rusă este dominantă în toate sferile vieții politice și sociale, inclusiv în învățământ.

În regiunea transnistreană a R. Moldova funcționează școli moldovenești și școli mixte cu instruire în limba moldovenească pe baza alfabetului chirilic. În 8 școli procesul de instruire se efectuează în limba română pe baza alfabetului latin după programe și manuale aprobate de autoritățile constituționale ale R. Moldova. Administrația de facto transnistreană a încercat să interzică activitatea acestora, însă în virtutea implicării structurilor internaționale, acestora le-a fost atribuit statutul de „instituții de învățământ străine nestatale”.

Structura etnică a regiunii transnistrene este împărțită aproape egal între moldoveni (177 mii, ori 31,9%), ruși (168 mii, ori 30,4%) și ucraineni (160 mii ucraineni (28,8%), potrivit datelor recensământului desfășurat de administrația regiunii în 2004. În aceste condiții demografice, 82% din totalul de școli activează în baza unui curriculum în limba rusă, 13,5% în baza un curriculum în limba română (moldovenească) cu grafie chirilică, 3,8% în baza unui curriculum în limba română cu grafie latină.²⁵ Repartizarea școlilor în funcție de limba de studii este următoarea:

- limba rusă - 135 instituții (70,3%);
- limba „moldovenească” (română, cu alfabet chirilic) – 33 instituții (17,2%);
- limba rusă și „moldovenească” – 16 instituții (8,4%);
- limba ucraineană – 2 instituții (1%);
- limba „moldovenească” (română, cu alfabet latin) – 8 instituții (3,1%) (subordonate autorităților constituționale).

24 “Probleme de predare a limbilor în școlile alolingve din Republica Moldova”. Chișinău 2009, <http://www.scribd.com/doc/43523112/Studiu-RO>

25 http://www.ipp.md/public/files/Proiecte/blacksee/rom/INVATAMINTUL-IN-TRANSNISTRIA_S-Tiron1.pdf

Datele indică asupra unei atitudinii discriminatorii față de etniile neruse. Cele 8 școli, aflate sub jurisdicția autorităților constituționale ale R. Moldova, cu predare în limba română, cu grafie latină, unde învață cca 4 mii de copii, își desfășoară activitatea în clădiri închiriate de la autoritățile locale de facto sau agenți economici din localitățile respective.

Eforturile Guvernului de implementare a unor politici educaționale pentru cetățenii din stânga Nistrului nu a atins rezultatele scontate. Unul din cele mai sensibile aspecte este politica de echivalare a notelor elevilor care și-au făcut studiile în școlile care se subordonează regimului de la Tiraspol. Astfel, dacă un elev obține nota 5 (foarte bine) în sistemul de apreciere al reușitelor școlare din regiunea transnistreană, atunci la echivalarea acesteia în sistemul de apreciere de la Chișinău acesta va obține 9,51.

Situația a provocat o reacție în lanț: elevii din acele 8 școli subordonate autorităților constituționale sunt descurajați, fiind într-o poziție inechitabilă comparativ cu elevii din școlile aflate sub controlul regimului de la Tiraspol. La etapa de înmatriculare în instituțiile superioare de învățământ din spațiul constituțional, în urma echivalării, elevii care și-au făcut studiile în școlile supuse administrației de Tiraspol, au o medie mai mare. Acest fapt a determinat mulți elevi din cele 8 școli să-și transfere studiile în școlile administrate de Tiraspol (adesea doar în clasa 11-a) pentru a beneficia de locuri bugetare în universitățile din Chișinău.

Aspectele enumerate fac parte dintr-o multitudine de probleme ce limitează grav realizarea dreptului la educație în regiunea transnistreană a R. Moldova. Pe parcursul celor 20 ani de nesoluționare a problemei transnistrene, autoritățile de la Chișinău nu au manifestat preocupări serioase pentru crearea unor condiții minime de acces la sistemul constituțional de educație și anumite instrumente eficiente de control asupra „sistemului educațional” din regiune, aflat în afara dreptului și standardelor internaționale, fapt ce aduce atingere drepturilor și libertăților populației din regiune.²⁶

Sistemul educațional din regiunea transnistreană a R. Moldova își conturează propriile caracteristici, absolut distincte de cele de pe malul drept. Cadrul normativ din domeniu în regiune reproduce legea învățământului din Federația Rusă.²⁷ Aceiași tendință se menține și în sistemul învățământului superior din regiune, în care, pe lângă așa-numita Universitate de Stat din Transnistria, care și ea se declară parte a spațiului universitar rusesc,²⁸ funcționează filiale ale instituțiilor superioare de învățământ din Rusia. Acest fapt impune obstacole serioase în crearea unui spațiu comun educațional pe cele două maluri ale Nistrului, aceste structuri nefiind acreditate de ministerul de resort de la Chișinău.

O altă provocare a sistemului educațional de nivel școlar și liceal, căreia Guvernul R. Moldova trebuie să facă față este cea a copiilor cu dizabilități. În R. Moldova sunt înregistrați cca 15,3 mii de copii cu dizabilități, dintre care doar 10-12%²⁹

26 <http://www.europalibera.org/content/article/2314900.html>

27 Stefan Tiron, Studiu de politici publice "Învățământul în regiune transnistreană a Republicii Moldova", Chișinău, 2009, http://www.ipp.md/public/files/Proiecte/blacksee/rom/INVATAMINTUL-IN-TRANSNISTRIA_S-Tiron1.pdf

28 <http://www.spsu.ru>

29 <http://www.investigatii.md/index.php?art=403>

au acces la careva servicii de instruire, inclusiv servicii de tip nerezidențial. Lipsa infrastructurii speciale pentru accesul în instituții, mobilierului special și a programelor de învățământ adaptate nevoilor speciale ale acestor copii limitează simțitor dreptul copiilor cu dizabilități la educație. În R. Moldova nu există nici măcar o instituție de educație de profil general (non specializată) care să dispună de infrastructura necesară pentru a permite accesul cel puțin al persoanelor cu dizabilități locomotorii.

Probleme generale de sistem sunt resimțite și la nivelul educației școlare și gimnaziale. Distribuirea ineficientă a resurselor financiare, lipsa autonomiei locale a instituțiilor de învățământ agravează situația cadrelor didactice și a stării tehnice a școlilor.³⁰

9.4. Nivel universitar și post-universitar

Hotărârea Guvernului, nr.434 din 25.04.2006, ce stabilește cotele de înmatriculare în instituțiile superioare de învățământ și cotele studenților ce beneficiază de bursă a avut un ecou negativ asupra sistemului de învățământ superior din R. Moldova.

Efectele acesteia au fost resimțite în mare măsură din perspectiva financiară, așa cum micșorarea numărului de studenți a cauzat, doar în primii trei ani de implementare a Hotărârii, pierderi de circa 400 milioane lei. Efectele sociale ale acestei politici, în opinia unor reprezentanți ai societății civile,³¹ au impact negativ asupra calității actului de învățare și limitează autonomia universităților. Și asta din cauza creșterii cotei de finanțare a universităților din bugetul de stat de la 12% la 21%, fapt ce afectează procesul decizional. Un alt efect secundar este micșorarea numărului de studenți de la 34,5 mii în 2005 la 27 de mii în anul 2006 și 23 mii în 2010.

Proiectul Codului Educației prevede că numărul studenților admiși în bază de contract va scădea, în timp ce numărul „bugetarilor” va crește către 2013, urmând ca studiile în bază de contract să fie excluse în totalitate la universitățile de stat. Se poate afirma, ca consecințele politicii de stat în domeniu învățământului care sunt deja resimțite se pot reproduce la o scară și mai mare în viitor, afectând pe termen lung durabilitatea sistemului de învățământ superior din țară, accesibilitatea studiilor și implicit realizarea dreptului la educație.

Învățământul superior (sfârșitul anului 2010):

- **33 de instituții de învățământ superior**
  - o 19 de stat
  - o 14 private
- **23% din populația cu vârste între 18 și 25 de ani este cuprinsă de învățământul superior. În statele europene ca Germania, Franța sau Marea**

30 Circa 41% din toate edificiile școlare necesită reparații capitale și doar în 11,2% din ele pot fi construite pante pentru accesul copiilor cu posibilități locomotorii limitate. Indiscutabil, în astfel de condiții este foarte dificil de a organiza procesul de studii la nivelul cerințelor înaintate față de școlile prietenoase copilului.

31 Studiul: Impactul politicilor autorităților publice central asupra sistemului universitar din R. Moldova, <http://www.viitorul.org/public/2018/ro/STUDIU%20EDUCATIE.pdf>

Britanie, acest indicator depășește 50%, în timp ce în SUA 2/3 din tineri fac studii superioare.

• Cea mai mare cotă de șomeri provine din cei care nu au deloc instruire, după care urmează persoanele cu studii medii și tehnice, iar cei mai puțini șomeri sunt printre cei cu studii superioare*.

*Dr. Iurie Gotișan: „Evoluții, tendințe și pronosticuri referitoare la piața muncii din Republica Moldova în apropierea acesteia de standardele UE. Chișinău, 2007.

Corupția în sistemul de învățământ superior rămâne a fi o altă problemă majoră. Deși legislația prevede răspunderea penală a rectorilor, decanilor și șefilor de catedră pentru acte de corupție, inclusiv vinderea și extorcarea notelor, cu amendă sau închisoare pe un termen de la 2 la 7 ani, aceasta nu se aplică însă în cazul profesorilor și lectorilor.³² Totodată actele normative ale Ministerului Educației nu abordează corupția în mod expres, iar regulamentele principalelor universități nu prevăd sancțiuni pentru copiere, trișare sau mituire.

Deși proiectul de Cod al Educației prevede restructurări esențiale ale sistemului universitar și post-universitar, acestea sunt insuficiente pentru o ajustare a sistemului la standardele internaționale cu privire la accesibilitate, autonomie, calitatea studiilor, transparența decizională și financiară, integritatea studiilor și caracterul participativ al studiilor. Iar incertitudinea legată de adoptarea Codului, ne face să presupunem că în perioada 2011-2012 schimbări esențiale se vor lăsa așteptate.

Concluzii și recomandări

Pentru a răspunde provocărilor existente cu privire la realizarea dreptului la educație în Moldova, experții internaționali³³ recomandă o serie de măsuri menite să reformeze sistemul curent de învățământ.

Aspecte generale: Sistemul de învățământ trebuie să devină accesibil pentru fiecare persoană, fără nici o discriminare. Trebuie asigurate condiții pentru facilitarea accesului la studii copiilor cu necesități educative speciale și copiilor ce aparțin diferitor minorități etnice sau lingvistice. Procesul educațional trebuie să devină transparent, flexibil și adaptat necesităților fiecărui copil/tânăr.

Experții recomandă instituționalizarea mecanismelor care ar oferi elevilor și studenților dreptul de a opta pentru studierea obiectelor ce țin de domeniile individuale de interes, de exemplu subiectele ce țin de propria sănătate, dezvoltarea sexuală, dezvoltarea profesională, promovarea în carieră etc.

Aspecte specifice: Recomandările instituțiilor internaționale pentru modernizarea sistemului de învățământ țin de aplicarea unor principii internaționale, atât prin înserarea acestora în Codul Educației, cât și în alte documente de politici.

Drepturile omului și nediscriminarea reprezintă principii cheie pe care trebu-

32 Raportul Departamentului de stat al SUA privind respectarea drepturilor omului (2010), <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2010/eur/154439.htm>

33 Recomandări de politici în domeniul educației, formulate de Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare, http://www.undp.md/presscentre/2010/Education_Papers14June/index_rom2.shtml

ie să se axeze procesul educațional și care trebuie să fie promovate și integrate în programele de învățământ pentru a fi transmise ca valori sociale noilor generații. În acest scop se propune elaborarea unui curriculum în domeniul educației pentru drepturile omului, precum și includerea grupurilor vulnerabile (persoane cu dizabilități și reprezentanți ai grupurilor etnice minoritare) în sistemul educațional.

Abordarea sistemică a problemelor privind formarea abilităților este de asemenea o prioritate identificată de experți. Aceasta ar presupune promovarea programelor educaționale adaptate necesităților individuale, creșterea mobilității elevilor/studentilor și a cadrelor didactice, diversificarea gamei de discipline opționale, dar și creșterea ponderii instruirii practice în cadrul întreprinderilor. Totodată este necesară eliminarea barierelor existente în recunoașterea și certificarea rezultatelor instruirii non-formale precum și extinderea posibilităților de a reveni în instituțiile de învățământ după anumite perioade de activitate în câmpul muncii.

Reformarea sistemului educațional trebuie să presupună descentralizarea acestuia și autonomia instituțiilor educaționale - crearea unei noi structuri a sistemului educațional, în cadrul căreia autoritățile centrale să dețină doar rolul de promovare a politicilor, iar managementul instituțiilor educaționale să țină de competența autorităților publice locale. În paralel, este necesară crearea condițiilor pentru ca fiecare instituție educațională, indiferent de nivel, să poată să devină persoană juridică cu drepturi depline, inclusiv cu posibilitatea de a gestiona propriile resurse financiare.

Educația trebuie să fie incluzivă. Școlarizarea persoanelor cu dizabilități trebuie să aibă loc în cadrul sistemului general educațional și acest lucru trebuie să fie prevăzut expres de legislație. Legislația ar trebui să prevadă clar că rolul lucrătorilor sociali, psihologilor și altor profesioniști ne-pedagogi, aflați în relație cu educația copiilor cu dizabilități este doar de a asista și facilita educația generală.

Nu în ultimul rând, este foarte importantă implementarea managementului bazat pe rezultate, comparativ cu cel actual, bazat mai mult pe indicatorii de proces.

În pofida eforturilor autorităților, susținute de partenerii de dezvoltare, reformarea sistemului de învățământ astfel încât acesta să asigure respectarea dreptului la educație la toate etapele, rămâne a fi un proces anevoios care depinde de o mulțime de factori sociali și economici.

Educația preșcolară a devenit mai accesibilă, dar mai există discrepanțe semnificative care dezavantajează zonele rurale. Totodată, numărul redus de angajați și salariile mici în acest sistem, precum și infrastructura defectuoasă se răsfrânge asupra calității îngrijirii și educației. O provocare rămâne a fi și extinderea serviciilor alternative pentru a include copiii mici care încă nu au acces la educație timpurie.

Deși, adoptarea Codului Educației ar impune reforme esențiale în sistemul educației școlare și gimnaziale, va fi nevoie de eforturi sporite din partea autorităților pentru a asigura distribuția eficientă a resurselor financiare, autonomia locală a instituțiilor de învățământ, îmbunătățirea situației angajaților sistemului și a stării tehnice a școlilor. De asemenea este necesară dezvoltarea măsurilor de prevenire a eventualelor consecințe negative ale viitoarelor schimbări.

Provocările din sistemul universitar și post-universitar vor avea nevoie de o atenție la fel de mare, mai ales din perspectiva durabilității financiare, a asigurării accesului la învățământ superior și a calității studiului. Eficiența acestei etape educaționale depinde și de capacitatea autorităților de a aborda problemele ce țin de integritatea academică și gestionarea resurselor. Acest aspect însă nu se regăsește în lista de priorități a agendei de politici, de aceea nu putem aștepta schimbări substanțiale în viitorul apropiat. Reformarea de substanță a sistemului în corespundere cu standardele internaționale depinde mai mult decât de orice, de voința politică a guvernării.

DREPTUL LA MUNCĂ, PROTECȚIE SOCIALĂ ȘI OCROTIREA SĂNĂTĂȚII

Elena DRAGHICI

Într-un stat democratic, dreptul la muncă, protecție socială și la ocrotirea sănătății reprezintă elementele de bază al politicilor statale, deoarece prin punerea acestora în aplicare, se realizează dezvoltarea social-economică a țării și respectiv are loc îmbunătățirea calității vieții populației.

Acest capitol descrie situația din R. Moldova în domeniul muncii, protecției sociale a grupurilor social vulnerabile, precum și a sistemului de ocrotire a sănătății. Prezentul raport analizează problemele ce țin de realizarea acestui drept, precum și lacunele legislative.

10.1. Dreptul la muncă

Evoluția socială, criza economică precum și cea politică din ultimii ani au dus la o anumită instabilitate în societate, fapt ce nu putea să nu afecteze și domeniul ocupării forței de muncă. Potrivit datelor Biroului Internațional al Muncii,¹ numărul șomerilor a început brusc să crească începând cu 2007. În trimestrul trei al anului 2010, s-au înregistrat 85,4 mii de șomeri, în creștere cu 9,2 mii față de perioada similară a anului 2009.

În perioada 2009-2010, au fost elaborate un șir de acte normative ce reglementează acest domeniu, cum ar fi: Regulamentul cu privire la reținerea impozitului pe venit din salariu și din alte plăți efectuate de către patron în folosul angajatului și a formularelor ce atestă reținerea impozitului pe venit la sursa de plată,² Hotărârea Guvernului cu privire la cuantumul minim garantat al salariului în sectorul real,³ Hotărârea Guvernului privind aprobarea cuantumului salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul 2011 în mărime de 3300 lei ceea ce reprezintă cu 350 lei mai mult decât salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru 2010.⁴

Potrivit rapoartelor prezentate de Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, în anul 2010,⁵ șomajul a avut cel mai mare impact asupra persoanelor cu vârsta cuprinsă între 30-49 ani, acestea constituind 46,0% din populație, 16-24 ani - 21,0% și 50-65 ani respectiv 17,7% din populație. Din numărul șomerilor înregistrați, 11,0% au activat în sectorul agricol și 10,0% în sectorul industrial. Șomajul de scurtă durată (până la 6 luni) a înregistrat o pondere de 58,6%. Șomajul de lungă durată (peste 24 luni) a constituit 1,3%. Cauzele șomajului sunt diverse: reducerea locurilor de muncă, disponibilizări, lipsa locurilor de muncă bine plătite, necorespunderea nivelului și calității studiilor cerințelor de pe piața muncii, lacunele legislative. Cei mai defavorizați sunt cei care prelucrează pământul, protecția

1 <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=3187>

2 Publicat 26.01.2010 în Monitorul Oficial Nr.11-12, art. 53.

3 Publicat 12.03.2010 în Monitorul Oficial Nr.35, art. 219.

4 HG Nr.773 din 27.11.2009 privind aprobarea cuantumului salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru 2010,

Publicat: 01.12.2009 în Monitorul Oficial Nr.173, art. 854.

5 <http://mpsfc.gov.md/md/rapoarte/>

din partea statului fiind insuficientă, mai ales în cazul apariției unor riscuri cum ar fi calamitățile naturale. Dificultăți la angajare în câmpul muncii întâlnesc tinerii din regiunea transnistreană, a căror diplome de studii, fiind eliberate de administrația regiunii, nu au valoare juridică nici pe teritoriul R. Moldova, nici în afară, ori necesită o procedură specială de recunoaștere.

O problemă aparte este angajarea persoanelor cu dizabilități în câmpul muncii,⁶ în special a celor cu invaliditate de gradul I și II. De cele mai dese ori, angajatorii invocă lipsa condițiilor speciale de muncă pentru astfel de persoane. Totuși în esență, este mai curând vorba despre o problemă de mentalitate, potrivit căreia persoanele cu dizabilități nu ar face față cerințelor.

Legea⁷ prevede modalitățile de protecție socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă prin măsuri active și măsuri pasive. Măsurile active includ măsuri de stimulare a ocupării forței de muncă.

Una din măsurile active este medierea muncii, un serviciu gratuit, oferit de intermediul Agenția Națională pentru Ocupare a Forței de Muncă, care urmărește stabilirea raportului de muncă între angajatori și persoanele aflate în căutarea unui loc de muncă. De aceste servicii pot beneficia atât șomerii, cât și persoanele care doresc să-și schimbe locul de muncă. Datele Agenției⁸ arată că în 2010 au fost înregistrați aproape 26 000 de beneficiari ai serviciilor de mediere, cu peste o mie mai mult decât în 2009 și cu aproape zece mii mai mult comparativ cu 2008. Dezavantajul acestor servicii este că deseori ofertele Agenției sunt sub așteptările persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă. În plus, serviciile Agenției nu sunt disponibile în regiunea transnistreană.

Măsurile pasive⁹ reprezintă plăți bănești, sub formă de ajutor de șomaj sau alocații pentru integrare sau reintegrare profesională, acordate pe perioade limitate, pentru a oferi susținere persoanei pe durata căutării unui loc de muncă. Datele Biroului Național de Statistică¹⁰ relevă că, în 2010, au fost înregistrați 92 mii beneficiari, comparativ cu anul 2009, când au fost înregistrați 81 mii de beneficiari, în timp ce în 2008 – 51,7 mii. Cuantumul ajutorului de șomaj nu este capabil să acopere necesitățile minime de consum. Accesul locuitorilor din regiunea Transnistreană la aceste măsuri pasive de ajutor social este extrem de limitat.

Tot mai des sunt depistate cazuri de nerespectare a legislației muncii. Potrivit datelor Ministerului Muncii, în 2010, au fost înregistrate aproape 82 mii de încălcări a legislației din domeniul muncii, din care 36 mii țin de relațiile de muncă și 46 mii de securitatea și sănătatea în muncă. Inspectorii de muncă au calificat 109 cazuri drept accidente de muncă, dintre care 48 au avut consecințe letale. Potrivit unor informații neoficiale,¹¹ în primele 11 luni a anului 2010, în regiunea transnistreană au

6 http://www.anofm.md/Sites/anofm_md/Uploads/Studiu%20inegrarea%20persoane%20disabilitati.1B126198FAB24579A31269976DDF093F.doc

7 Art. 4 al Legii nr.102 -XV din 13.03.2003 privind ocuparea forței de muncă și protecția socială a persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă, Publicat 15.04.2003 în Monitorul Oficial Nr.70-72, art.312 data intrării în vigoare 01.07.2003.

8 <http://www.anofm.md/rapstat1>

9 Legii nr.102 -XV din 13.03.2003, Capitolul V.

10 <http://statbank.statistica.md/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=MUN0601&ti=Someri+BIM+dupa+nivelul+de+instruire%2C+durata+som>

11 <http://www.tv-pmr.com/news.php?id=10453>

fost înregistrate 124 încălcări a legislației muncii, dintre care 5 au avut consecințe letale. Cauzele principale sunt nerespectarea tehnicii securității.

Un fenomen bine cunoscut în R. Moldova este migrația. Datele statistice¹² arată că în 2009, aproape 300 mii persoane s-au aflat la lucru sau în căutarea unui loc de muncă în străinătate, cu ușoare variații acest număr rămânând același în 2008 și 2010. Ponderea emigranților cu studii medii generale și profesionale este mai mare decât cea cu studii superioare și medii de specialitate.

În linii mari, cauzele migrației sunt lipsa locurilor de muncă sau salariile mici; creșterea prețurilor și descreșterea capacității de cumpărare; instabilitate economică și politică; calitatea studiilor.

Migrația ca orice fenomen social produce efecte atât pozitive, cât și negative. Datorită migrației are loc schimbul de experiență în diferite domenii, circulația monetară devine tot mai activă, dar toate acestea nu pot ascunde efectele negative pe care le vedem azi și le vom resimți mult mai intens în anii următori. Este vorba de copiii rămași fără grija părintească, de tinerii plecați în căutarea unui trai mai decent.

Domeniul muncii și ocrotirii împotriva șomajului atestă o evoluție lentă, dar stabilă. Majorarea numărului de persoane care apelează la serviciile Agenției contribuie la creșterea posibilității angajării în câmpul muncii. Totodată, măsurile active, precum și a celor pasive sunt însă insuficiente.

10.2. Dreptul la protecția socială

Constituția R. Moldova¹³ obligă statul să ia măsuri pentru ca orice om să aibă un nivel de trai decent, iar cetățenii au dreptul la asigurare în caz de: șomaj, boală, invaliditate, văduvie, bătrânețe sau în celelalte cazuri de pierdere a mijloacelor de subzistență, în urma unor împrejurări independente de voința lor.

Sistemul protecției sociale include asigurarea socială, care presupune acordarea unor prestații bănești persoanelor asigurate (care au contribuit la bugetul de asigurări sociale de stat) și asistență socială, care poate avea forma unor servicii sociale sau a unor plăți sociale necontributive acordate persoanelor în urma survenirii unor riscuri sociale (cum ar fi maternitatea, bătrânețea, dizabilitatea, etc.).

Potrivit datelor Biroului Național de Statistică, în Moldova, în 2010, au fost înregistrate cca 3,560 mil. persoane, cu aproape 4000 mai puține decât în 2009.

Numărul de persoane la începutul anului										
An	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
mii	3,635	3,627	3,618	3,607	3,600	3,589	3,581	3,572	3,567	3,563

Sursa: Biroul Național de Statistica (fara populatia din regiunea transnistreană)

12 <http://statbank.statistica.md/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=MUN0701&ti=Populatia+de+15+ani+si+peste%2C+aflata+la+lucru+sau+in+cautare+de++lucru%2C+in+strainatate%2C+dupa+nivelul+de+instruire%2C+pe+grupe+de+virsta%2C++sexe%2C+medii+si+rimestre%2C+2000%2D2011+&path=../Database/RO/03%20MUN/MUN07/&lang=1>

13 Art.47 al Constituției R. Moldova.

Datele Ministerului Economiei arată că în anul 2009, în R. Moldova, cca 26,3% din populație se află sub limita sărăciei absolute,¹⁴ iar sub limita sărăciei extreme - cca 2,1% din populație.¹⁵ Statistica indică faptul că mărimea minimumului de existență în 2010 a constituit în medie pentru o persoană 1373,4 lei, fiind în creștere față de 2009 cu 15,6%.¹⁶

Statul oferă un șir de măsuri de protecție păturilor social-vulnerabile, atât sub formă de plăți sociale, cât și sub formă de servicii sociale.

Locuitorii din regiunea transnistreană nu pot beneficia de prestațiile sociale oferite de Guvernul moldovean, întrucât nu contribuie la Bugetul de Asigurări Sociale de Stat (BASS). Administrația regiunii a creat propriul sistem de acumulare și gestionare a contribuțiilor lunare plătite de cetățeni. Familiile tinere din regiune transnistreană întâmpină dificultăți în accesarea indemnizațiilor unice la nașterea copilului, a indemnizațiilor pentru creșterea copilului până la 1,5/3 ani, dar și cea pentru îngrijirea copilului până la vârsta de 16 ani.

Legislația dezavantajează în acest sens tinerele familii în care unul din soți este militar. În acest caz, familia beneficiază de indemnizații pentru creșterea copilului doar până la vârsta de 1,5 ani, dar nu și celelalte indemnizații, întrucât militarii nu contribuie lunar prin plăți sociale la BASS.

O problemă aparte este situația persoanelor cu dizabilități, care sunt stigmatizate, izolate, discriminate și care din păcate, la momentul actual, se află într-o dependență totală de prestațiile sociale.

R. Moldova a ratificat la 9 iulie 2007 Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, al cărei scop este promovarea, protejarea și asigurarea exercitării depline a tuturor drepturilor și libertăților fundamentale ale omului de către toate persoanele cu dizabilități. În vederea implementării Convenției, Parlamentul a adoptat Strategia de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități (2010–2013). În paralel, au fost create două servicii sociale noi: serviciul social „Locuința Protejată”,¹⁷ destinată persoanelor cu dizabilități mintale ușoare și serviciul social „Casa Comunitară”,¹⁸ pentru persoanele cu dizabilități mintale severe.

În 2009, în R. Moldova au fost înregistrate 176,7 mii persoane cu dizabilități,¹⁹ cu 3,6 mii mai multe persoane comparativ cu 2008. Statistica arată o creștere anuală a persoanelor ce dețin grad de invaliditate. În regiunea transnistreană sunt înregistrate peste 21 mii de astfel de persoane.

Legislația stabilește trei grade de invaliditate (gradul I - cel mai sever, respectiv gradul II și gradul III). Deși persoanele ce dețin gradul I de invaliditate beneficiază de un șir de prestații sociale, cuantumul cărora este mult mai mare decât a ce-

14 Limita sărăciei absolute – ponderea populației care trăiește sub 945,9 lei.

15 Limita sărăciei extreme – ponderea populației care trăiește sub 511,5 lei.

16 <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=3367>

17 Regulament-cadru privind organizarea și funcționarea Serviciului social „Locuință protejată” și a Standardelor minime de calitate, aprobat prin Hotărârea de Guvern Nr.711 din 09.08.2010, Publicat: 17.08.2010 în Monitorul Oficial Nr. 148-149, art. 810.

18 Regulament-cadru privind organizarea și funcționarea serviciului social „Casă comunitară” și a standardelor minime de calitate, aprobat prin HG Nr. 936 din 08.10.2010, Publicat: 15.10.2010 în Monitorul Oficial Nr. 202-205.

19 <http://mpsfc.gov.md/rapoarte/>

lorlalți încadrați în grad de invaliditate, de fapt sunt cei mai dezavantajați, deoarece sunt considerate drept „invalide”, motiv pentru care le este dificil să se angajeze în câmpul muncii. O mare parte din acestea sunt imobilizate fie într-un cărucior foto-liu-rulant sau imobilizate la pat și chiar dacă nu sunt plasate în instituții rezidențiale, dar trăiesc în sânul familiei, acestea fiind izolate de societate.

În funcție de gradul de invaliditate, de categoria persoanei, de situația materială și familială, persoanele cu dizabilități pot beneficia de următoarele prestații sociale: pensie de invaliditate;²⁰ alocație de invaliditate;²¹ compensații pentru călătoria în transportul comun urban, suburban și interurban²² cu excepția taximetrelor; compensații pentru călătoria în transportul comun persoanelor cu dizabilități ale aparatului locomotor;²³ compensație socială;²⁴ ajutor social;²⁵ ajutor material.²⁶

Mecanismul de stabilire a gradului de invaliditate este discriminatoriu pentru persoanele din regiunea transnistreană. Pentru a obține acces la expertiza medicală a vitalității, locuitorii din Transnistria sunt obligate să prezinte certificate medicale din regiune.²⁷ Această obligativitate încalcă dreptul la libera alegere a medicului și a instituției medicale.

Mecanismul de stabilire a prestațiilor sociale divizează persoanele pe categorii, neglijând necesitățile pe care le au acestea, cum ar fi alocația pentru îngrijire,²⁸ care este acordată doar unor categorii de persoane, indiferent de faptul că în certificatul medical este indicat că persoana necesită îngrijire permanentă.

Deși Constituția garantează dreptul la libera circulație în țară, de facto, în cazul persoanelor cu dizabilități acest drept este limitat din cauza neadaptării mediului fizic cu mijloace tehnice ce le-ar permite acestora să se deplaseze ușor oriunde, fie într-o instituție publică sau privată, sau chiar pe stradă. Deși anumite eforturi au fost depuse pentru a schimba situația, multe din instalațiile montate nu sunt adaptate necesităților persoanelor cu dizabilități locomotorii.

În R. Moldova s-a înregistrat o micșorare considerabilă a numărului populației de la 4359,4 mii locuitori în 1990²⁹ la 3563,6 mii locuitori în 2010. Datele statistice relevă îmbătrânirea populației, fapt ce se răsfrânge negativ asupra poverii BASS.

Pentru funcționarea stabilă a sistemului de asigurare cu pensii, trebuie menținut raportul dintre numărul populației ocupate și cel al pensionarilor de 4:1-5:1, însă în 2009 acesta era 1,9:1. Situația indică asupra necesității unor schimbări radicale în sistemul public de asigurări sociale de stat.

În conformitate cu Legea privind pensiile de asigurări sociale de stat, în sis-

20 Legea Nr.156-XIV din 14.10.1998 privind pensiile de asigurări sociale de stat.

21 Legea Nr. 499-XIV din 14.07.1999 privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni.

22 Legea nr. 821-XII din 24.12.1991 privind protecția socială a invalizilor.

23 Hotărârea Guvernului nr. 1268 din 21.11.2007 cu privire la compensarea cheltuielilor de deservire cu transport a persoanelor cu dizabilități ale aparatului locomotor.

24 Legea nr. 15 din 26.02.2010 privind compensațiile sociale în perioada rece a anului 2010.

25 Legea nr. 133-XVI din 13.06.2008 cu privire la ajutor social.

26 Legea nr.827-XIV din 18.02.2000 Fondului republican și a fondurilor locale de susținere socială a populației.

27 Pct. 5, alin.(2) al Instrucțiunii privind modul de stabilire a invalidității, aprobat prin HG nr.688 din 20 iunie 2006.

28 Art. 14 al Legii Nr. 499-XIV din 14.07.1999 privind alocațiile sociale de stat pentru unele categorii de cetățeni.

29 Raportul Social 2009, <http://mpsfc.gov.md/md/rapoarte/>

temul public de asigurări sociale de stat se acordă următoarele categorii de pensii: pensie pentru limită de vârstă; pensie de invaliditate și pensie de urmaș. În 2010, au fost înregistrați 627 mii³⁰ de pensionari, comparativ cu 620 mii în anul 2009. Dintre aceștia au fost înregistrați 460 mii de beneficiari de pensii pentru limită de vârstă, peste 130 mii de beneficiari de pensii de invaliditate și 23 mii de beneficiari de pensii de urmași. În același timp, potrivit unor date neoficiale,³¹ în regiunea transnistreană, la 1 decembrie 2010, erau înregistrați 136 mii de pensionari.

Potrivit legislației, pentru ca o persoană să beneficieze de pensie pentru limita de vârstă, aceasta trebuie să întrunească următoarele condiții: să fi atins vârsta de pensionare (57/62 ani) și să acumuleze un stagiul de cotizare de 30 de ani. Legea cu privire la pensiile de asigurări sociale de stat permite stabilirea pensiei pentru limită de vârstă și celor care nu au acumulat 30 de ani de muncă, dar să nu fie mai puțin de 15 ani. De aici reiese că o persoană, activând doar 14 ani și ajungând la vârsta de pensionare, va beneficia de alocație pentru vârstă (≈ 100 lei/lunar), fără a se lua în considerare că respectiva persoană, în toți acești 14 ani, a contribuit la bugetul de asigurări sociale de stat.

Cuantumul mediu al unei pensii în regiunea Transnistreană, potrivit datelor neoficiale, reprezintă echivalentul a 689,60 lei, în timp ce în restul țării, acest cuantum este de 810,86 lei.³² Dar această sumă nu acoperă minimumul de existență calculat la nivelul de 1197,2 lei.

După reformarea sistemului de pensionare, perioada de îngrijire a persoanelor cu grad de invaliditate nu mai este calculată drept perioadă de cotizare. În 2010, au fost înregistrate cca 13,8 mii³³ persoane care necesită îngrijire permanentă. Practica arată că de cele mai dese ori această îngrijire o acordă un membru al familiei, motiv pentru care acesta este nevoit să-și părăsească locul de muncă și respectiv posibilitatea de a obține un venit lunar asigurat. Astfel respectiva persoană aflându-se în imposibilitatea de a achita contribuții de asigurări sociale, nu va putea beneficia de protecția statului în cazul survenirii riscului asigurat.

Păturile social vulnerabile se află într-o dependență excesivă față de prestațiile sociale, acordate din bugetul de stat. Această stare de lucruri necesită o intervenție, astfel încât din grup pasiv, această pătură a societății să devină un grup activ. Dezvoltarea serviciilor sociale în scopul incluziunii sociale a acestora este soluția care nu trebuie să se lase așteptată.

10.3. Dreptul la ocrotirea sănătății

Sistemul de ocrotire a sănătății în R. Moldova este constituit din unități curativ-profilactice, sanitaro-profilactice și sanitaro-antiepidemice. Unul din documentele strategice este Planul de Dezvoltare instituțională pentru anii 2009-2011. În perioada de raportare, au fost elaborate un șir de acte normative cum ar fi: Hotărârea Guvernului cu privire la parteneriatul public-privat pentru prestarea unor

30 <http://www.cnas.md/libview.php?l=ro&idc=244&id=1276>

31 <http://www.minzdravpmr.org/2009-10-28-08-12-39/977-----2010-----1-2010->

32 <http://www.cnas.md/libview.php?l=ro&idc=244&id=1276>

33 Raport privind protecția socială a persoanelor cu dizabilități și implementarea pe parcursul anului 2010 a Planului de acțiuni al Strategiei de incluziune socială a persoanelor cu dizabilități, <http://mpsfc.gov.md/md/rapoarte/>

servicii de sănătate; Regulamentul privind achiziționarea de medicamente și alte produse uz medical pentru necesitățile sistemului de sănătate.

Garantarea de către stat a ocrotirii sănătății, în primă fază, reprezintă asigurarea accesului la serviciile medicale.

Potrivit datelor Biroului Național de Statistică,³⁴ populația din categoria social vulnerabilă (quintila I) s-a adresat la medic în proporție de 15,5%, comparativ 30,9% în cazul populației din quintila V. Bărbații, în medie, au declarat vizite mai frecvente la instituțiile medicale de stat, cu 1,4% mai mult decât femeile. Femeile la rândul lor, au preferat într-o proporție mai mare serviciile unei instituții medicale private, cu 6% mai mult decât bărbații.

În pofida faptului că cetățenilor, indiferent de veniturile proprii, li se oferă posibilități egale în obținerea de asistență medicală în sistemul asigurărilor obligatorii de asistență medicală, cetățenilor cu domiciliul în regiunea Transnistreană acest drept le este limitat din mai multe motive:

1. Pacientul, având libertatea de a alege medicul de familie și instituția medicală primară, de regulă, beneficiază de asistența medicală de la instituția medicală din raza teritorială de la domiciliu. Anume aici apare bariera, deoarece, de cele mai dese ori medicii din regiune le recomandă cetățenilor R. Moldova să plece în Ucraina sau Rusia pentru a-și face investigațiile necesare sau să facă tratamentul și asta în pofida faptului că la Chișinău se prestează servicii similare.

2. Persoanele din regiunea Transnistreană nu beneficiază de asigurare medicală, fapt ce nu le permite să beneficieze gratuit de toate serviciile medicale indicate în Programul unic al asigurării obligatorii de asistență medicală.

3. Chiar și în cazul în care cetățenii din regiune sunt consultați medical pe teritoriul constituțional, diagnoza, tratamentul și recomandările medicale nu sunt recunoscute în regiune și respectiv cetățenii nu sunt tratați corespunzător.

În temeiul Legii cu privire la asigurarea obligatorie de asistență medicală, asigurarea obligatorie de asistență medicală reprezintă un sistem autonom garantat de stat de protecție financiară a populației în domeniul ocrotirii sănătății prin constituirea, pe principii de solidaritate, din contul primelor de asigurare, a unor fonduri bănești destinate pentru acoperirea cheltuielilor de tratare a stărilor condiționate de survenirea evenimentelor asigurate (maladie sau afecțiune).

Conform „Raportului privind executarea (utilizarea) fondurilor asigurării obligatorii de asistență medicală pentru anul 2010”,³⁵ în 2010 au fost asigurate 2760,6 mii persoane, ceea ce reprezintă cu 12,7% mai puțin față de 2009.

Legislația în vigoare prevede obligativitatea asigurării medicale pentru toate persoanele ce dețin reședință în R. Moldova, cu excepția persoanelor indicate în art.4 alin.(4) al Legii. Dacă asigurarea medicală de către cei încadrați în câmpul muncii se efectuează procentual din venitul real confirmat, atunci categoriile de plătitori ai primelor de asigurare obligatorie, care se asigură în mod individual,

34 <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=2691>

35 <http://www.cnam.md/?page=48>

indiferent de situația lor familiară sau materială, sunt obligați să achite prime de asigurare medicală anual, în caz contrar li se impun penalități.

Situația creată este favorabilă pentru Compania Națională de Asigurări Medicale, care gestionează sursele financiare acumulate din primele de asigurări medicale obligatorii, în schimb pentru populație este o povară financiară, în special pentru proprietarii de terenuri cu destinație agricolă, pentru persoanele fizice care activează pe bază de contract, iau în arendă sau folosință terenuri cu destinație agricolă, pentru titularii de patentă de întreprinzător, mai ales pentru șomerii care nu au venituri.

Potrivit art.37 al Legii ocrotirii sănătății,³⁶ persoanele care și-au pierdut locul de muncă au dreptul garantat de stat la minimul asigurării medicale gratuite pentru susținerea sănătății lor și a sănătății celor întreținuți de acestea. Acordarea minimului asigurării medicale gratuite persoanelor sus-numite se efectuează din fondurile respective de organizare a asistenței medicale. În realitate, însă șomerii pot beneficia de asistență medicală gratuită doar din momentul beneficierii de ajutor de șomaj, adică după 3 luni din data înregistrării, perioada în care persoana nu poate beneficia de toate serviciile stabilite de Programul unic al asigurării obligatorii de asistență medicală.

Sistemul ocrotirii sănătății este într-o permanentă evoluție și multe probleme rămân încă nesoluționate. O bună parte din deficiențele în domeniul ocrotirii sănătății identificate în raportul anterior de Promo-LEX au rămas nesoluționate.³⁷

Sistemul ocupării forței de muncă, a protecției sociale, precum și a ocrotirii sănătății continuă a fi în dependență directă de nivelul de trai din R. Moldova. În concluzie, nu toți cetățenii țării au posibilitatea să beneficieze de drepturile și libertățile fundamentale consfințite de Legea Supremă, din cauza că o bună parte a măsurilor de protecție sunt acordate în raza teritorială de domiciliere. Autoritățile moldovene au eșuat să creeze pentru locuitorii din regiunea Transnistreană condițiile necesare pentru a putea beneficia de toate drepturile sale constituționale.

36 Legea nr.411-XIII din 28.03.1995 ocrotirii sănătății, Publicat: 22.06.1995 în Monitorul Oficial Nr.34.

37 "Raport Drepturile Omului în Republica Moldova anii 2007-2008", pp. 75 – 77,
<http://www.promolex.md/index.php?module=publications>

Pavel POSTICA

Anul 2009 a început cu o acerbă luptă politică între Partidul Comuniștilor din Republica Moldova (PCRM), aflat atunci la guvernare, și oponenții acestuia. Lupta a culminat prima dată în scrutinul din 5 aprilie 2009 cu o victorie a partidului de guvernământ, recunoscută de observatorii internaționali, criticată de observatorii naționali și contestată de opoziție și susținătorii acesteia. Anunțarea datelor preliminare ale scrutinului a generat turbulențe în întreaga societate, a dus la violențe stradale și distrugerea unor edificii de stat importante. Totuși, partidul de guvernământ nu a reușit să se mențină la putere, din cauza eșecului de a alege președintele țării de către organul legislativ. Iar aceasta, la rândul, său a dus la o adâncă criză politică care continuă și la momentul scrierii raportului.

Criza politică s-a remarcat prin organizarea a trei scrutine naționale: două scrutine de alegeri anticipate și un referendum constituțional legat de modificarea procedurii alegerii președintelui țării. Pe de altă parte, criza politică a servit drept catalizator pentru a opera diverse modificări importante la legislația electorală, a permis unele evoluții în realizarea dreptului de a alege și a fi ales, dar a cunoscut și unele involuții evidențiate de observatorii naționali.

Conform Constituției, în Moldova, voința poporului constituie baza puterii de stat. Această voință se exprimă prin alegeri libere, care au loc periodic prin sufragiu universal, egal, direct, secret și liber exprimat. În condițiile menționate poporul poate realiza efectiv dreptul de a alege și a fi ales în cadrul alegerii Parlamentului – organului legislativ unicameral din 101 deputați, autoritățile administrației publice locale de două nivele și în cadrul referendumurilor. Parlamentul și autoritățile administrației publice locale se aleg pentru mandate de patru ani. Instituția referendumului este reglementată de aceleași principii generale ca și alegerile parlamentare și locale generale.

Realizarea politicii electorale, organizarea și desfășurarea alegerilor este asigurată, în special, în baza Codului Electoral de către sistemul organelor electorale format din: Comisia Electorală Centrală (CEC), consiliile electorale de circumscripție și birourile electorale ale secțiilor de votare. Doar CEC este un organ permanent cu un mandat de 5 ani al membrilor; celelalte nivele ierarhic inferioare se constituie doar în perioada electorală. Componenta CEC care a activat în perioada anilor 2009-2010 a fost stabilită prin Hotărârea Parlamentului nr.290 din 11 noiembrie 2005. Mandatul componentei respective a fost prelungit de drept cu 90 zile, în temeiul prevederilor Codului Electoral, deoarece mandatul expira în campanie electorală.

11.1. Organizarea scrutinelor naționale în perioada anilor 2009-2010

Din punct de vedere istoric, alegerile parlamentare și locale generale sunt desfășurate odată la patru ani, diferența între aceste două scrutine fiind de doi ani aproximativ. Ultimele alegeri Parlamentare ordinare nereflectate în prezentul raport au avut

loc la 6 martie 2005, iar alegerile locale generale la 3 iunie 2007. Cu toate acestea, în doar doi ani, 2009-2010, în Moldova au fost organizate și desfășurate patru scrutine naționale. Din ele un referendum constituțional și trei cicluri de alegeri parlamentare: scrutinul ordinar la 5 aprilie 2009 și două scrutine anticipate. Rezultatele scrutinului ordinar din 5 aprilie 2009, câștigate de partidul aflat la guvernământ - PCRM care au obținut 60 mandate, au fost dur criticate de oponenții acestora și au trezit o nemulțămire a maselor largi. Acestea au provocat acțiuni violente și dezordini în masă, soldate cu sute de persoane reținute, cel puțin un deces confirmat și două instituții ale statului: Președinția și Parlamentul – devastate și distruse considerabil.

Ambele scrutine anticipate au avut loc din cauza imposibilității alegerii cu 3/5 din voturi, de către Parlament a președintelui țării și s-au desfășurat la 29 iulie 2009 și 28 noiembrie 2010. Primul scrutin anticipat s-a desfășurat deoarece PCRM (60 mandate) nu a reușit să asigure un singur vot de deputat, necesar pentru alegerea Președintelui.

În urma scrutinului anticipat din 29 iulie 2010, PCRM a obținut cel mai bun rezultat, 48 mandate, dar fără o majoritate în Parlament. Alte patru partide: Partidul Liberal Democrat (PLDM) 18 mandate, Partidul Liberal (PL) 15 mandate, Partidul Democrat (PDM) 13 mandate și Partidul Alianța Moldova Noastră (AMN) 7 mandate au creat o coaliție, numită Alianța pentru Integrarea Europeană (AIE-1) cu o majoritate simplă de 53 voturi în Parlament.

Nici AIE-1 nu a reușit să convingă opoziția să voteze candidatul alianței la funcția de Președinte al statutului fapt care a dus la organizarea unui referendum constituțional iar apoi la dizolvarea Parlamentului ales la 29 iulie 2009 și alegeri anticipate. Acestea s-au desfășurat la 28 noiembrie 2010, dar nu au schimbat semnificativ scena politică în sensul depășirii crizei politice, indicând doar scăderea susținerii populare pentru PCRM. Totuși, acesta din urmă și alte trei partide din componența AIE-1 au depășit pragul de accedere în Parlament. Astfel PCRM a acumulat 42 mandate, PLDM — 32 mandate, PDM — 15 mandate și PL — 12 mandate. Ultimele trei partide au creat o nouă coaliție de guvernare, numită AIE-2.

La 5 septembrie 2010, în premieră pentru R. Moldova, a avut loc un Referendum constituțional. Prin Referendum se urmărea modificarea Constituției în problema alegerii directe a șefului statului. Referendumul nu a fost validat din cauza prezenței joase a alegătorilor. Doar 30.29% alegători s-au prezentat la urne de vot din minimul necesar de 1/3 de persoane înscrise în listele electorale. Totodată în cadrul referendumului pentru prima dată au fost constituite secții de votare peste hotare în afara misiunilor diplomatice și consulare, fapt care a dus la majorarea numărului de alegători care și-au realizat dreptul la vot peste hotarele țării.

La 12 și 26 decembrie 2010 și în Unitatea Teritorială Autonomă Gagauz-Yeri (UTA Găgăuzia) s-au desfășurat primul și al doilea tur de scrutin pentru alegerea Bașcanului (conducătorului) UTA Găgăuzia.

Totodată în perioada de raportare au fost organizate și desfășurate alegeri locale noi pentru funcțiile de primar în unele localități. Dintre acestea pot remarcate scrutinele din 15 noiembrie 2009 organizate în localitățile Ștefănești și Semionov-

ca din r-nul Ștefan Vodă, precum și scrutinul din 16 mai 2010 organizat în orașul Sângera, dar și în alte 15 localități din țară. La aceste două scrutine, s-a început testarea Registrului Electronic al Alegătorilor, anume în localitățile menționate mai sus. Testarea Registrului Electronic al alegătorilor a continuat la referendumul republican constituțional și alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010. În ambele cazuri testarea s-a desfășurat în secțiile de votare deschise în sectorul Centru al mun. Chișinău.

11.2. Evoluția cadrului normativ

În perioada anilor 2009-2010, legislația electorală a cunoscut modificări esențiale, legate în special de modificarea Codului Electoral. Pe parcursul a doar doi ani Parlamentul a operat la Codul Electoral 7 modificări. Majoritatea modificărilor operate au fost adoptate și au intrat în vigoare cu mai puțin de un an înainte de alegeri, fapt criticat de misiunile de observare internaționale, deoarece contraveneau Codului bunelor practici în materie electorală, adoptat de Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept (Comisia de la Veneția) la 18-19 octombrie 2002.

Urmare a presiunilor interne și externe exercitate asupra PCRМ după scrutinul din 5 aprilie 2009, a fost adoptată Legea nr.25 din 15 iunie 2009 care a micșorat pragul de accedere în Parlament pentru partidele politice de la 6% la 5%. Tot legea menționată a micșorat pragul de la 1/2 la 1/3 pentru a putea declara alegerile nevalabile, iar în cazul votării repetate pragul de 1/3 a fost eliminat în general.

La 7 decembrie 2007, Parlamentul a adoptat Legea nr. 273 pentru modificarea și completarea unor acte legislative. Prin această lege s-a limitat posibilitatea persoanelor ce dețin dublă cetățenie să se implice în administrarea statului. În special s-a instituit obligația de a renunța la a doua cetățenie în cazul alegerii în calitate de deputat în Parlament. Prin Legea nr.127 din 23 decembrie 2009, a fost anulată o restricție de participare la alegeri ale persoanelor cu dubla cetățenie. Modificarea legislativă a fost dictată de o Hotărâre a Curții Europene a Drepturilor Omului (CtEDO). Astfel, prin hotărârea CtEDO pe cauza nr.7/08 Tănase și Chirtoacă contra Moldovei, a fost stabilită violarea dreptului de a fi ales a persoanelor care dețin dubla cetățenie. Concluzia CtEDO s-a întemeiat printre altele prin faptul că o parte din cetățenii care dețineau dubla cetățenie nu numai că s-au pomenit cu interdicția de a participa activ prin deținerea funcțiilor înalte la administrarea statului, dacă nu renunță la cealaltă cetățenie obținută, dar și cu necesitatea de a se confrunta cu limitarea alegerii reprezentanților săi în forul suprem al țării. Curtea a menționat că prin restricțiile respective, exprimate pe de o parte prin limitările exagerate de a participa activ la administrarea statului, iar pe de altă parte limitările exagerate de a alege reprezentanții săi în organele de conducere a țării, se aduce atingere și dreptului la vot, adică acesta este încălcat. Urmare a modificării operate, în Parlament pot candida și accede persoanele care dețin dubla cetățenie, mai mult a fost exclusă și obligația membrilor CEC de a renunța la a doua cetățenie, în cazul în care o au.

O altă deficiență a proceselor electorale din țară, în opinia observatorilor naționali și internaționali, viza imperfecția cadrului normativ-punitiv în cazul încălcărilor legislației electorale. Astfel, observatorii au raportat numeroase cazuri

în care, organele de drept s-au confruntat cu dificultăți în a atrage la răspundere administrativă persoanele care admiteau anumite abuzuri considerate ca atare în corespundere cu dreptul electoral, fără a fi prevăzute ca atare și în normele dreptului administrativ. Pentru a soluționa aspectele problematice, Parlamentul, prin Legea nr.131 din 23 decembrie 2009, a operat modificări la articolul care oferea detalii privind procedura de atragere la răspundere administrativă pentru abateri electorale. În vederea simplificării textului legii și explicațiilor suplimentare inutile s-a făcut trimitere expresă la Codul Contravențional. În acest fel s-a făcut o claritate între prevederile Codului Electoral și cel Contravențional.

Prin Legea nr.16 din 26 februarie 2010, au fost operate modificări la articolul 139 Cod Electoral, care reglementează situația alegerilor locale noi. Prin modificările operate, pe de o parte a fost instituită obligația administrației publice locale de a comunica în scris CEC despre apariția situațiilor ce generează anunțarea alegerilor noi. Pe de altă parte s-a reglementat mai exact și termenul în care CEC este obligat să stabilească data alegerilor noi.

Codul Electoral a cunoscut o reformă importantă la 18 iunie 2010, când prin Legea nr.119 au fost operate un șir de modificări substanțiale dar și tehnice de precizare. Este de menționat că această reformă a fost pregătită destul de minuțios de o Comisie Parlamentară specială, cu implicarea activă a societății civile și asistența tehnică din partea comunității internaționale. Majoritatea modificărilor operate în Codul Electoral prin Legea nr.119 din 18 iunie 2010 au vizat recomandările Consiliului Europei și OSCE. Aproximativ 40% din articolele legii electorale au fost îmbunătățite substanțial, aceasta devenind una foarte permisivă. Concomitent, în legea electorală a fost introdus un șir de modificări inopinate, care au stârnit interpretări adverse. Cele mai contestate modificări se refereau la modalitatea de redistribuire a mandatelor între formațiunile politice care depășesc pragul electoral, modalitatea și cuantumul membrilor desemnați de partidele parlamentare în componența CEC, precum și micșorarea pragului de validare a referendumului de la 3/5 la 1/3. Pe lângă acestea, s-a instituit posibilitatea excluderii din cursa electorală a partidelor politice finanțate din exterior, precum și posibilitatea atragerii la răspundere penală a persoanelor pentru votul multiplu. Concurenților electorali li s-a oferit timp de antenă gratuit la radiodifuzorii publici. Modificările prevăd crearea sub egida CEC a unui centru de instruire continuă în domeniul electoral, astfel ca în organele electorale de orice nivel să poată fi desemnați doar titularii certificatelor de instruire calificată. Totodată CEC urma să fie responsabil de întreg procesul gestionării listelor electorale, în baza informației oferite din registrul de stat al populației. În vederea asigurării exercitării dreptului la vot de către alegătorii aflați în străinătate s-a extins posibilitatea deschiderii secțiilor de votare peste hotare în afara misiunilor diplomatice și sediilor consulare. Pe de altă parte s-a restrâns posibilitatea alegătorilor care făceau exces de dreptul de a solicita votarea la locul aflării să o facă doar în cazul existenței unor motive întemeiate. S-a micșorat pragul de accedere în Parlament de la 5% la 4% pentru partidele politice, de la 3% la 2% pentru candidații independenți și a fost permisă constituirea blocurilor electorale cu specificarea pragului de accedere în dependență de numărul partidelor constitutive.

După eșuarea referendumului republican constituțional, la Codul Electoral au

mai fost operate două modificări prin Legile nr.216 și 220 din 17 septembrie 2010. Prin acestea s-a modificat modalitatea de excludere a concurentului electoral din cursa electorală în dependență de tipul alegerilor, s-a instituit obligația membrilor CEC și dreptul concurenților electorali să asiste la procesul de confecționare a matricei buletinelor de vot, tipărirea acestora și lichidarea matricei. S-a admis transmiterea buletinelor de vot la secțiile de votare peste hotare, fără a ține cont de numărul persoanelor incluse în listele electorale de bază dar nu mai mult decât limita de 3000 buletine de vot, stabilită pentru o secție de votare. Cea mai controversată modificare ține de permisiunea oferită studenților și elevilor să voteze pe listele electorale suplimentare în localitatea unde își fac studiile. Modificarea a fost criticată atât de opoziție cât și de părți a societății civile, în special datorită faptului că afectează calitatea listelor electorale de bază, mărin artificial numărul de alegători care votează pe listele suplimentare și oferă drepturi mai largi unor categorii distincte al populației în raport cu alte categorii care se află în situații analogice cu studenții și elevii.

Prin Legea nr.220 din 17 septembrie 2010, a fost reglementat locul membrilor permanenți ai CEC în ierarhia funcționarilor publici, totodată CEC i-a fost oferit dreptul de a angaja pe perioada electorală în aparatul său persoane în baza unor contracte de muncă, degrevând persoanele respective de atribuțiile de la locul de muncă permanent.

Toate aceste modificări operate la Codul Electoral, au dus la modificarea actelor normative inferioare, în special ale hotărârilor, regulamentelor și instrucțiunilor adoptate de CEC.

11.3. Litigii electorale

Pe parcursul perioadei menționate se observă o tendință de scădere a numărului contestațiilor depuse de actorii procesului electoral în adresa CEC. Astfel, la alegerile parlamentare din 6 martie 2005 la CEC au parvenit 175 de sesizări și contestații, toate fiind examinate de către CEC, soluționate și adoptate hotărâri în privința acestora. Ulterior, 15 hotărâri cu privire la sesizările și contestațiile înaintate au fost atacate în instanța de judecată.

La alegerile parlamentare din 5 aprilie 2009 la CEC au parvenit 186 de sesizări și contestații, toate fiind examinate de către CEC, soluționate și adoptate hotărâri asupra acestora. Ulterior, 24 hotărâri cu privire la sesizările și contestațiile înaintate au fost atacate în instanța de judecată.

La alegerile parlamentare din 29 iulie 2009 la CEC au parvenit 74 de sesizări și contestații, toate fiind examinate de către CEC, soluționate și adoptate hotărâri asupra acestora. Ulterior, 26 hotărâri cu privire la sesizările și contestațiile înaintate au fost atacate în instanța de judecată.

La referendumul republican constituțional din 5 septembrie 2010 la CEC au parvenit doar 10 contestații, toate fiind examinate de către CEC, soluționate și adoptate hotărâri asupra acestora. Nici una nu a fost atacată în instanța de judecată.

La alegerile parlamentare din 28 noiembrie 2010 la CEC au parvenit 82 de sesizări și contestații, toate fiind examinate de către CEC, soluționate și adoptate hotărâri

asupra acestora. Ulterior, 84 hotărâri ale CEC au fost atacate în instanța de judecată.

Pe de altă parte, după alegerile parlamentare ordinare din 5 aprilie 2009, precum și după alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010, unii actori electorali au solicitat renumărarea în ansamblu a voturilor pe țară. În ambele cazuri cererile de renumărare au fost acceptate de organele de judecată

Analiza acestor informații ne permite să constatăm că actorii implicați în procesul de contestații și litigii electorale, fac uz de acest mecanism legal într-o măsură sporită. Astfel pe lângă numărul în descreștere a litigiilor sau contestațiilor electorale depuse la organul electoral ierarhic superior, CEC, se observă și tendința de creștere a numărului de litigii soluționate prin intermediul instanțelor de judecată.

Acest fapt, în opinia autorului, poate aduce prejudicii credibilității procesului electoral în întregime, fiind schimbate accentele de pe realizarea dreptului la vot la interpretarea normelor electorale de către instanțele de judecată. În final, alegătorul poate avea o dilemă: ce sens are să meargă la votare, dacă oricum soluția va fi dictată de un judecător sau un complet de judecători.

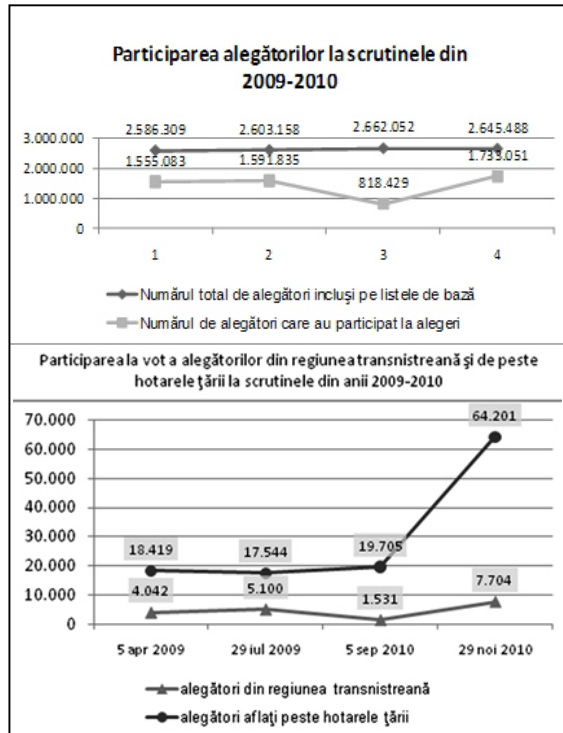
11.4. Realizarea dreptului la vot de către categorii distincte de alegători

Începând cu alegerile parlamentare din anul 2005 s-a înregistrat o tendință de micșorare a numărului de alegători care participă la alegerile naționale. Totuși începând cu scrutinul din primăvara anului 2009 se observă o creștere mică dar constantă a prezenței alegătorilor la urnele de vot. Excepție constituie doar referendumul național, care nu a prezentat un interes sporit pentru alegători. Pe de altă parte, observatorii naționali, în repetate rânduri au adus critici autorităților pentru indiferența sau reticența cu care tratează anumite categorii de alegători. Potrivit rapoartelor de observare LADOM, Promo-LEX, IDOM și alte organizații în Moldova, diverse categorii de alegători întâlneau dificultăți specifice în realizarea dreptului la vot.

Astfel, alegătorii cu domiciliul peste hotarele țării și cei domiciliați pe teritoriul regiunii transnistrene se confruntau cu insuficiența secțiilor de votare deschise, distanța enormă până la secțiile de votare. Unele persoane condamnate, grupate potrivit gravității crimelor incriminate, contrar recomandărilor Comisiei de la Veneția, mai dispuneau de interdicții legale de exercitare a dreptului la vot. Persoanele cu deficiențe psihice și fizice întâmpinau dificultăți în vederea realizării dreptului la vot, fiind cel mai des invocat lezarea exercitării în secret a votului, fiindcă de cele mai multe ori acestea erau ajutate din extern să realizeze dreptul la vot. Cu toate aceste deficiențe, autoritățile au întreprins unele măsuri în vederea redresării situației existente.

Astfel, pentru perioada de raportare, s-a atestat o creștere continuă a prezenței la urne a alegătorilor de peste hotare și periodic a celor domiciliați în regiunea transnistreană. Alegătorii din regiunea transnistreană a Moldovei participă constant la alegeri, chiar dacă deseori le sunt create diverse obstacole de către autoritățile secesioniste.

Pe parcursul perioadei de raportare, s-au atestat modificări în ceea ce privește restricțiile pentru participarea la votare. Dacă anterior și persoanele condamnate la privațiune de libertate prin hotărâre judecătorească definitivă pentru comiterea infracțiunilor grave, deosebit de grave sau excepțional de grave nu puteau participa la votare, atunci în prezent lista restricțiilor generale privind vârsta și cetățenia este completată doar de persoanele care sunt recunoscute incapabile prin hotărâre judecătorească definitivă. De asemenea, pentru alegerile locale generale mai sunt specificate restricții care țin de domiciliu, dreptul la vot a militarilor în termen și persoanelor aflate peste hotarele țării.

În perioada anilor 2009-2010, CEC a acordat o atenție deosebită realizării dreptului la vot de către persoanele cu deficiențe fizice. În cadrul fiecărui scrutin se făceau comunicate de presă pentru atragerea atenției deosebite de a pregăti secțiile de votare cu pante pentru persoane cu deficiențe locomotorii. Mai mult ca atât, la alegerile parlamentare anticipate din 28 noiembrie 2010 în o secție de votare, s-a decis testarea votului direct și secret pentru persoanele cu dezabilități de vedere prin utilizarea plicului – trafaret special.

11.5. Aspecte procedurale de realizare a dreptului la vot

Totuși, în perioada anilor 2009-2010, realizarea dreptului de a alege și a fi ales, sub aspect al corectitudinii procedurilor electorale a cunoscut și unele deficiențe. În conformitate cu liniile directoare stipulate în Codul bunelor practici în materie electorală, adoptat Comisia de la Veneția la 18-19 octombrie 2002, se recomandă statelor să nu opereze frecvent modificări la legislația electorală, iar în special cu un an înainte de ziua alegerilor. Contrar acestor recomandări, Parlamentul a continuat să opereze în perioada preelectorală modificări la Codul Electoral.

Corectitudinea listelor electorale continuă să fie o problemă pentru procesul electoral, în special datorită faptului că ele încă sunt perfectate de către peste 890 actori ce reprezintă administrația publică locală, care nu au acces direct la baza de date a Registrului de Stat al Populației. Astfel, în listele electorale se regăsesc persoane care nu au viza de reședință sau domiciliu într-un anumit teritoriu sau din contra cei care au înregistrarea respectivă lipsesc din listele electorale de bază. Mai

mult, în listele electorale de bază au fost incluse persoane decedate sau erau greșit scrise unele date de identitate ale alegătorilor.

Conform rapoartelor observatorilor civici naționali, în special Promo-LEX și LADOM, care au monitorizat scrutinele în perioada anilor 2009-2010 dar nu sunt însă surse de probațiune, continuă să fie înregistrate cazuri de intimidare sau chiar aplicare a violenței în privința concurenților electorali dar și a alegătorilor. Utilizarea resurselor administrative și utilizarea masivă a resurselor financiare nedecarate în campania electorală continuă să fie o practică vicioasă. Cu regret, este imposibil de cuantificat astfel de situații, în special, datorită faptului că o astfel de statistică nu este dusă de nici un organ de stat, precum și este foarte greu de dovedit caracterul electoral al unor fapte interpretate în acest fel de către observatori.

O altă deficiență a sistemului organelor electorale ține de delegarea și înlocuirea în organele electorale a membrilor de către partidele politice reprezentate în parlament. Potrivit observatorilor naționali, există deficiențe în interpretarea noțiunii legale de „partid reprezentat în Parlament la data constituirii” organului electoral. Ori în cazul alegerilor parlamentare din 28 noiembrie 2010, cel puțin două formațiuni politice reprezentate în Parlament nu au delegat membri în organele electorale datorită acestei deficiențe în interpretarea legii. Mai mult ca atât, partidele care au delegat deja membri în organele electorale operează modificări frecvente a persoanelor desemnate. În acest fel, este imposibilă o instruire calitativă a funcționarilor electorali. Aparent, problema respectivă urmează să fie soluționată prin instituirea unui centru de instruire continuă a funcționarilor electorali.

Asigurarea tehnico-materială a organelor electorale este în mare parte pe seama administrației publice locale care are posibilități financiare foarte mici. Din acest considerent, la nivel de birouri electorale, numărarea, prelucrarea și transmiterea informațiilor se face manual, ceea ce implică factorul uman, din care cauză se atestă multiple erori în procesele verbale de numărare a voturilor. Aceasta, printre altele, a dus în două scrutine, cel din 5 aprilie 2009 și 28 noiembrie 2010 la organizarea totală a renumărării buletinelor de vot, pentru ce au fost cheltuite sume financiare considerabile.

Concluzii și recomandări

Astfel, realizarea dreptului de a alege și a fi ales a cunoscut o îmbunătățire continuă în perioada anilor 2009-2010, chiar dacă mai sunt aspecte la care urmează a fi întreprinse măsuri pentru a le aduce în conformitate cu standardele democratice recunoscute în țările membre ale Consiliului Europei. Totuși, este necesar de a continua activitatea de perfectare a Registrului de Stat al alegătorilor și cel al funcționarilor electorali, testarea la scară națională în câteva scrutine a listelor electorale întocmite în baza acestui registru, după care este posibilă și testarea electronică a acestuia. Este necesar de revizuit și de adaptat sistemul de finanțare a campaniilor electorale pentru a exclude coruperea alegătorilor sau finanțarea tenebră a campaniilor.

Considerăm oportun înaintarea și implementarea următoarele recomandări generale:

- Inițierea unor campanii de sensibilizarea a concurenților electorali și a alegătorilor privind necesitatea unui mod de conduită calm și civilizată re-

- ciproc, în vederea evitării definitive a cazurilor de violență fizică și psihică;
- Aprofundarea instruirii în domeniul legislației electorale a tuturor membrilor organelor electorale de nivelul I și II, de către specialiști;
  - Instituirea unor standarde minime privind condițiile tehnice, amenajarea și asigurarea logistică a localurilor organelor electorale precum și programul de activitate a acestora. Efectuarea investițiilor financiare la nivel central în inventarul electoral;
  - Respectarea termenului de un an înainte de alegeri, recomandat de Comisia de la Veneția, în timpul căruia autoritățile sunt sfătuite să nu opereze și să nu implementeze modificări la legislația electorală operate în această perioadă;
  - Perfecționarea mecanismului de raportare financiară a concurenților electorali, în vederea raportării exhaustive a cheltuielilor; pentru îmbunătățirea transparenței și creării condițiilor pentru creșterea încrederii alegătorilor în procesul electoral. Instituirea unui mecanism de verificare financiară a partidelor politice în afara campaniilor electorale, de către organe specializate.
  - Definirea legală a termenilor de „cadouri electorale”, „corupere electorală”, „utilizarea resurselor administrative” și instituirea unui mecanism de sancționare pentru utilizarea acestor practici defectuoase.

În încheiere trebuie să remarcăm încă câteva aspecte relevante. În primul rând, actorii politici și organele electorale trebuie să întreprindă toate măsurile care le stau în puteri pentru a preveni alunecarea asumării deciziilor privind rezultatele votării de pe arena organelor electorale pe arena organelor de drept sau instanțe de judecată, ori o astfel de alunecare poate afecta credibilitatea procesului și participarea cetățenilor la alegeri.

În al doilea rând, simplificarea procedurilor electorale este binevenită și sporește participarea alegătorilor la alegeri, doar că actorii politici trebuie să țină cont de faptul că modificările la legislație prin care sunt operate aceste simplificări trebuie să fie adoptate în corespundere cu limitele de timp recomandate și recunoscute de către organismele internaționale, adică în cazul nostru al Comisiei de la Veneția, precum și nu trebuie să fie discriminatorii sau să ofere facilități doar unor categorii de alegători și să neglijeze pe alții care se află în situații similare.

În al treilea rând, criza politică declanșată ca urmare a nealegerii Președintelui țării nu poate dura la infinit, și toate componentele Parlamentului au fost realese fiindu-le încredințată dă către popor printre altele și soluționarea acestei probleme. Iar dacă politicienii nu pot să găsească un numitor comun asupra problemei respective, este cazul ca poporul să o soluționeze prin referendum. Totuși politicienii trebuie să țină cont de faptul că o problemă politică nu are doar o singură soluție corectă ca și problemele matematice. Soluții pentru problemele politice sunt și pot fi multiple, astfel ar fi oportun ca la judecata poporului să fie aduse mai multe soluții concomitent. La referendum, de către întreg poporul pot fi examinate introducerea celui de al treilea tur de scrutin la care să fie micșorat numărul de voturi necesar pentru alegere sau implicarea în alegerea Președintelui a reprezentanților APL, ori chiar abolirea funcției de Președinte etc.

Cornelia COZONAC

12.1. Dreptul la identitate

Convenția ONU privind Drepturile Copilului stipulează că fiecare copil are, prin naștere, dreptul la un nume și dreptul de a dobândi o cetățenie, dreptul de a-și cunoaște părinții și de a fi crescut de aceștia. Similar normelor internaționale, Legea nr.338-XII din 15.12.1994 cu privire la drepturile copilului statuează că din momentul nașterii copilul are dreptul la un nume și este înregistrat conform prevederilor Codului Familiei. R. Moldova are de mai mulți ani carențe la acest capitol. O cercetare a Centrului de Investigații Jurnalistice arată că diferența dintre numărul copiilor născuți vii și a certificatelor de naștere înregistrate în anii 2003 – 2007 este de câteva mii. Procuratura Generală, recunoaște, într-un raport, existența problemei copiilor fără acte de identitate, dar în același timp, numărul copiilor identificați în 2010 care nu aveau perfectate actele de identitate este mic – 176.

Experții afirmă însă că, deși în ultimii ani au fost perfectate actele mai multor copii a căror naștere nu a fost înregistrată în termenii prevăzuți de legislație, numărul copiilor care nu au acte de identitate continuă să rămână alarmant de mare. Acești copii nu figurează în statistici, nu beneficiază de protecție, asistență medicală și alocații sociale.¹ Cu toate acestea, autoritățile nu au făcut eforturi pentru a identifica toți copiii și chiar persoanele adulte care nu au acte de naștere și pentru a le facilita perfectarea acestora.

În anul 2010, potrivit datelor Ministerului Sănătății, s-au născut 40.476 copii vii și 293 copii morți. Serviciul de Stare Civilă a înregistrat în anul de referință 40.766 nașteri. Procuratura Generală consideră că diferența este rezultatul înregistrării nașterilor copiilor născuți în anii precedenți.

Legea privind actele de stare civilă statuează înregistrarea nașterii în termen de cel mult 3 luni din ziua nașterii copilului. În pofida prevederilor legale, procurorii teritorialii au constatat că aceste drepturi ale nou-născuților sunt încălcate, 336 de copii născuți în 2010 au fost înregistrați tardiv, adică în termen de 4 – 12 luni, iar 536 - după mai mult de un an de la naștere.

Avocatul copilului, Tamara Plămădeală, susține că în fiecare raion ar exista între 8 și 50 de copii fără acte de identitate.² În multe familii nu au acte trei generații la rând: bunica, mama și nepoata. Iar pentru a înregistra copilul și a elibera certificatul de naștere este nevoie ca mai întâi bunica și mama să își perfecteze actele. Problema cea mare, potrivit avocatului parlamentar, este sărăcia, neinformarea populației despre drepturi și obligațiuni, iresponsabilitatea și indiferența părinților, dar și a administrației publice locale. Problema e mai agravantă în comunitățile cu populație de etnie romă. În unele localități cca.20% din copii nu au acte de identitate și nici nu merg la școală, potrivit avocatului copilului.

Directorul Centrului Național al Romilor, Nicolae Radița, recunoaște că docu-

1 <http://www.europalibera.org/content/article/2149913.html>

2 <http://www.investigatii.md/index.php?art=382>

mentarea printre populația romă este o problemă gravă și fenomenul ia proporții pentru că sunt familii în care niciun membru nu este documentat sau numai tatăl are acte de identitate și de aici apare și problema documentării copiilor.³

În R. Moldova certificatul de naștere se înregistrează în baza actului constatator al nașterii, eliberat de unitatea sanitară în care a avut loc nașterea, procesul verbal și certificatul prin care se constată sexul și vârsta copilului – în cazul unui copil găsit. Actul medical constatator al nașterii și certificatul medical de naștere se eliberează doar la prezentarea de către mamă a buletinului de identitate. Lipsa acestuia face imposibilă eliberarea certificatului și, implicit, duce la nedocumentarea copilului, lucru recunoscut de autorități și de organele de drept.

Considerăm că nu poate constitui impediment la înregistrarea copilului nou-născut faptul că mama nu are buletin de identitate, nu are surse financiare pentru perfectarea actelor sau alte cauze datorate cadrului legislativ. În asemenea cazuri, în interesul superior al copilului, urmează a fi aplicată direct Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, sarcina înregistrării imediat după naștere a copilului revenind statului prin organele sale. Aceste organe, conform Legii privind actele de stare civilă, sunt oficiile stării civile, iar în comune și sate – primăriile unităților administrative respective. O practică pozitivă în acest sens a fost stabilită unele centre perinatologice, unde în incinta acestora activează specialiști ai OSC, care lucrează în particular cu fiecare lăuză, iar în ziua nașterii dispun deja de toate actele necesare înregistrării.

Este problematică perfectarea actelor de identitate în cazul nașterilor la domiciliu. Numai în 2010, 109 copii au fost născuți în afara instituțiilor medicale, fiind în pericol atât viața copilului, cât și a mamei. Deși legea prevede că actul de naștere poate fi perfectat și în baza actului constatator al nașterii eliberat de medicul care a asistat la naștere sau de unitatea medicală în raza căreia s-a născut copilul, mai multe familii s-au confruntat cu probleme de ordin birocratic până au reușit să-și înregistreze copilul. În cazul familiei Fedotov din Chișinău, deși un medic a asistat nașterea la domiciliu, Oficiul Stării Civile nu doreau să înregistreze copilul pentru că nașterea nu a fost confirmată de o unitate sanitară.

Înregistrarea certificatului de naștere a copilului se face la declarația comună sau a unuia dintre părinți la organul de stare civilă și este o obligație a părinților. În cazul în care părinții nu și-au îndeplinit cu rea voință această obligație în termenul prevăzut de lege (3 luni de la nașterea copilului), ei pot fi supuși unei pedepse administrative – amendă de câteva salarii minime. Legea însă nu stabilește organul care ar supraveghea aceste situații.

Potrivit unui raport al Procuraturii Generale privind asigurarea drepturilor garantate copiilor nou-născuți, la finele anului 2010 în raionul Ialoveni 27 copii născuți în perioada anilor 1996-2010 erau neînregistrați, în raionul Cimișlia - 9 copii. Procurorii au constatat că oficiile stării civile teritoriale nu anunță poliția sau administrația locală despre încălcarea termenului de depunere a declarației cu privire la nașterea copilului de către părinții biologici. Bunăoară, șeful Serviciului de Stare Civilă din Ciadâr-Lunga a declarat că a renunțat la practica de a sesiza organele de poliție despre neînregistrarea copilului pentru a fi pornită procedura contravenți-

3 <http://www.investigatii.md/index.php?art=382>

onală în baza art.339 Cod Contravențional, deoarece instanța de judecată anterior a încetat examinarea unor astfel de proceduri pe motiv că aprecia drept plauzibile argumentele părinților privind cauzele declarării peste termen a nașterii copilului. În raionul Cahul au fost depistați 27 de copii neînregistrați în termen legal, însă la Comisariatul de Poliție nu a parvenit nici o sesizare în acest sens. Procuratura raionului Drochia a identificat cazuri de înregistrare a copiilor la vârsta de 4, 8, 16 și 17 ani, iar în raionul Fălești în 2010 au fost înregistrați 14 copii născuți în anii 1998-2009, încălcările date fiind neglijate atât de OSC, cât și de organul de poliție. În raionul Florești au fost identificate 8 copii născuți neînregistrați din motivul lipsei actelor de identitate a părinților și abia la momentul controlului de către Procuratura Florești organele de poliție au început a chestiona părinții pentru a elucida motivele neînregistrării copiilor și a pregăti materialele pentru sancționare. La Dondușeni, un copil, născut în 2001 și lăsat în grija bunicilor imediat după naștere, părinții plecând la muncă peste hotare, a fost înregistrat abia în 2010, în baza unei hotărâri judecătorești. În anul 2010 organele de poliție au pornit proceduri contravenționale în privința a 19 persoane în baza art.339 Cod Contravențional pentru nerespectarea termenului de depunere a declarației cu privire la nașterea copilului.

În Moldova, în ultimii ani au fost atestate mai multe cazuri în care copiii nou-născuți au fost lăsați pe pragul maternităților, găsiți vii sau morți în tomberoane de gunoi. În anul 2010 au fost abandonați imediat după naștere în instituțiile medicale 48 de copii, instituționalizați ulterior în centrele de plasament pentru copii de vârstă fragedă, 19 dintre copiii abandonați la naștere sunt din mun. Chișinău, 8 din mun. Bălți, iar ceilalți – din raioanele republicii.

O situație aparte se atestă în regiunea transnistreană. Structurile separatiste refuză să înregistreze nașterea și să perfecteze actele de identitate ale copiilor dacă tatăl sau mama prezintă acte de identitate eliberate de către autoritățile constituționale. Un asemenea caz a fost monitorizat de Asociația Promo-LEX. Părintele unui copil din Râbnîța nu a reușit să obțină certificat de naștere pentru copilul său, pe motiv că nu avea acte eliberate de autoproclamatele autorități. Potrivit Asociației Promo-LEX astfel de cazuri sunt destul de multe. Din aceste motive copiii cu acte înregistrate la oficiile stării civile constituționale nu pot merge la grădiniță și la școală. Ei nu beneficiază de alocații nici din partea autorităților constituționale și nici de la administrația regiunii.

12.2. Achitarea indemnizației unice la naștere

Procuratura Generală a verificat în 2010 și modul în care se respectă cerințele legislației privind achitarea indemnizației unice la nașterea copilului. Astfel, potrivit Legii bugetului asigurărilor sociale de stat pentru anul 2010 cuantumul indemnizației unice la nașterea copilului a constituit 1700 lei pentru primul copil, și câte 2000 de lei pentru fiecare copil următor. Ministerul Muncii Protecției Sociale și Familiei a informat că în anul 2010 au beneficiat de indemnizații unice la nașterea copilului 12.524 persoane asigurate, inclusiv la nașterea primului copil – 6402 persoane și la nașterea copilului următor – 6122 persoane. În total pentru plata indemnizației unice au fost alocate 23.996,00 mii lei. Conform informației procurorilor, în unele localități s-a constatat o diferență substanțială a numărului de nașteri înregistrat și

numărului de cereri pentru primirea indemnizației unice la naștere copilului. Astfel în anul 2010 Casa teritorială de asigurări sociale (CTAS) Cahul a înregistrat 1626 de cereri pentru indemnizația unică, nașteri însă au fost 1341. La CTAS Căușeni au solicitat indemnizații 1195 persoane, nașteri fiind 864. La CTAS Cimișlia au fost depuse 628 cereri pentru indemnizația unică la nașterea copilului, nașteri fiind înregistrate 370, la Dondușeni 437 cereri și 281 nașteri. Diferența se datorează faptului că părinții au dreptul să solicite indemnizația unică la nașterea copilului în termen de 12 luni de la naștere.

12.3. Ajutorul social pentru familiile defavorizate

În scopul eficientizării sistemului de prestare a serviciilor sociale și direcționarea acestora către persoanele mai puțin asigurate, în 2010 a fost adoptată Legea nr.133-XVI cu privire la ajutorul social. Potrivit art.5 al Legii, de dreptul la ajutor social beneficiază și persoanele care îngrijesc copii până la 3 ani. În 2010 au beneficiat de ajutor social 59 mii familii defavorizate, 81% dintre aceste familii având cel puțin un copil.

12.3.1. Consecințele migrației asupra copiilor

Efectele colaterale ale migrației masive a populației se fac simțite în domeniul tutelării și educației copiilor lăsați acasă. Încercările autorităților de a contracara aceste consecințe nedorite, deocamdată rămân cu câțiva pași în urmă, în pofida faptului că Guvernul a aprobat Planul național de măsuri cu privire la protecția copiilor rămași fără îngrijire părintească pentru anii 2010-2011. Acest document recomandă autorităților administrației publice locale să intensifice acțiunile de identificare și protecție a copiilor rămași fără îngrijire părintească în scopul asigurării respectării drepturilor acestora. Acoperirea financiară a acțiunilor incluse în Planul de măsuri a fost prevăzută în limitele alocațiilor aprobate în bugetele structurilor responsabile de executarea acestora, precum și din alte surse conform legislației. Concluzia mai multor experți din societatea civilă este că acest plan de măsuri a rămas mai mult pe hârtie, întrucât, la nivel guvernamental în 2010 nu au fost realizate măsuri în sprijinul și protecția copiilor rămași fără îngrijire părintească în rezultatul migrației populației. Încercarea de a-i determina pe părinți să depună o declarație înainte de plecare, în care să scrie cu cine lasă copilul, nu a avut niciun efect, pentru că nu a fost o măsură obligatorie. Până în prezent nu există o bază de date, promisă de autorități, în care să figureze copiii ai căror părinți sunt plecați. Datele despre numărul acestora diferă de la un minister la altul. Ministerul Muncii și Protecției Sociale operează cu cifra de 100 mii de copii, care ar avea unul sau ambii părinți plecați peste hotare la muncă, MAI afirmă că la 31 decembrie 2010, în R. Moldova erau 90.710 copii rămași fără îngrijirea părinților, dintre care – 29.681 copii fără îngrijirea ambilor părinți. Ultimele estimări ale Centrului de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului (CIDDC) arată că în 2010 cca.27% din copiii din Moldova au un părinte plecat, iar 9% - ambii părinți plecați la muncă peste hotare.

Mai mulți lideri ai organizațiilor neguvernamentale specializate pe desfășurarea de programe de informare în domeniul migrației semnaleză atât consecințe

psihemoționale produse de lipsa părinților, dar și șubrezirea vădită a sănătății copiilor. Un studiu efectuat de CIDDC arată că se atestă schimbări în starea emoțională a copiilor lăsați acasă de către părinții plecați la muncă. Ei devin triști, sunt izolați. În ultimii ani se atestă un număr sporit de cazuri extreme de suicid. Se atestă și consecințe asupra sănătății lor fizice din cauză că ei nu merg să-și facă controalele medicale sistematic. Lipsa părinților înseamnă și nesupravegherea modului în care ei se alimentează. În multe cazuri, profesorii atestă lipsa de interes a copiilor migranților față de școală și necesitatea studiilor superioare, mai spun ONG-iștii, care explică acest lucru prin exemplul oferit de părinți. "Unii părinți care au o facultate, sunt profesori sau medici, dar nu reușesc să-și aranjeze viața aici, îi face pe copii să creadă că studiile sunt inutile", spune Cezar Gavriuliuc, director CIDDC. Această stare de lucruri este confirmată și de Elena Bacalu, șefa Direcției Protecția Copilului din Cahul, care spune că asistenții sociali au înregistrat cazuri în care părinții, plecați de mai mult timp au renunțat în cele din urmă la copiii rămași în Moldova: "Sunt foarte mulți copii abandonați de părinții care au plecat peste hotare. Noi încercăm să-i căutăm pe acești părinți. Avem cazuri când se întorc și semnează declarații de refuz".⁴

O soluție ar fi ca părinții să instituie tutela asupra copiilor rămași acasă, deoarece sunt multe situații în care acesta are nevoie de un reprezentant legal în relațiile sale cu diverse instituții. Și atunci când părinții pleacă fără să instituie această tutelă se pomenesc cu situații în care nu are cine să-l înscrie la școală, spre exemplu. ONG-urile mai îndeamnă autoritățile locale să identifice resurse umane care s-ar ocupa de problemele copiilor cu părinții plecați peste hotare. Asta pentru că asistenții sociali existenți nu reușesc fizic să deservească toți beneficiarii din localitate. Aici s-ar putea implica și Guvernul cu finanțarea unor asemenea funcții.

12.3.2. Repatrierea și protecția copiilor abandonați de părinți

Potrivit datelor Ministerului Muncii Protecției Sociale și Familiei, pe parcursul anului 2010 au fost repatriați 66 copii - 28 fete și 38 băieți. Dintre aceștia, 33 copii abandonați au fost aduși din Federația Rusă, 29 din Ucraina, 2 copii din România, 1 din Belgia și 1 din Italia. 27 dintre copiii repatriați în 2010 au fost reintegrați în familiile biologice sau extinse, 31 au ajuns în centre de plasament temporar, 3 fiind adoptați. Elocvent este cazul a 2 frați gemeni născuți în 2000 în orașul Tiraspol. Rămași fără îngrijire părintească, minorii au fost inițial plasați într-un centru social, iar apoi repatriați din orașul Harkov, Ucraina. Deși la momentul repatrierii copiii aveau câte 11 ani, ei nu au mers la școală și nici nu au beneficiat vreodată de asistență medicală sau alocații sociale. Misiunea de repatriere a fost organizată de Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei (MMPSF) cu susținerea Organizației Internaționale de Migrație și a Fundației elvețiene „Terre des Hommes”. Procedura de repatriere a victimelor traficului de ființe umane, traficului ilegal de migranți, precum și a copiilor neînsoțiți este reglementată prin Hotărârea Guvernului nr.948 din 07.08.2008. Conform prevederilor acesteia, misiunile diplomatice și consulare ale R. Moldova, informează MMPSF despre copiii identificați fără însoțitori sau aflați în dificultate pe teritoriul altor state. Apoi ministerul confirmă identitatea copilului,

4 <http://www.europalibera.org/content/article/3540105.html>

inițiază procedura de repatriere și determină forma adecvată de protecție a acestuia după întoarcerea în țară. Aici autoritățile competente din raza teritorială în care copilul și familia sa au avut ultimul domiciliu cunoscute efectuează o anchetă socială a familiei și întocmește planul individual pentru pregătirea reintegrării socio-familiale a copilului. Odată cu finalizarea dosarului, ministerul informează autoritățile din țara de destinație despre data repatrierii, însoțitori, mijlocul de transport cu care se va deplasa copilul, punctele de trecere a frontierei etc. La sosirea în țară, copilul este întâmpinat de către părinți sau reprezentanții legali. Fundația „Terre des Hommes” Lausanne – Elveția oferă suport MMPSF în organizarea returului asistat al copiilor moldoveni identificați neînsoțiți pe teritoriul Federației Ruse și Ucrainei. „Procesul de repatriere este stresant pentru copil: plecarea din mediul cu care este deja cunoscut, interacțiunea cu oameni pe care nu-i cunoaște, un drum lung (cu avionul sau cu alt mijloc de transport), care include controale, de asemenea, oboșitoare pentru copil, sosirea în țară, unde din nou merge în locuri și cu persoane necunoscute, revederea familiei etc”.⁵

O atenție deosebită este acordată și repatrierii copiilor din regiunea transnistreană. „Ne-am poziționat total în afara politicii și suntem intermediari între autoritățile tutelare de la Chișinău și cele din regiune. De multe ori, copiii repatriați nu au frecventat nici o zi școala, iar având 13-14 ani, nu pot merge nici în clasa întâi, dar nici în clasa a șasea sau a șaptea”. Potrivit Ministrei MPSF, Valentina Buliga, una din problemele cu care se confruntă ministerul este informația incompletă despre copiii moldoveni, care vine de la ambasadele Moldovei și alte structuri de peste hotare: „Avem o problemă cu copiii din Transnistria, care rămân fără grija părintească și noi avem dificultatea de comunicare cu administrația regiunii”. Problematică rămâne a fi și colaborarea cu autoritățile din Rusia și Ucraina, care nu întotdeauna informează operativ despre copii moldovenilor rămași fără îngrijire pe teritoriul acestora state, spun oficialii de la Chișinău.

12.4. Copiii și justiția

Contactul cu justiția poate influența negativ copilul, dacă tratamentul aplicat nu este unul adecvat. R. Moldova, deși s-a angajat prin ratificarea mai multor convenții internaționale, să asigure prioritar interesele copilului aflat în justiție, nu are, deocamdată tribunale pentru copii, așa cum există în multe țări europene și nici măcar încăperi prietenoase copilului în instanțe, unde acesta ar putea fi audiat în condiții de maximă securitate dar și confort psihologic. De multe ori copilul ajuns în instanță este nevoit să stea alături sau față în față cu agresorul sau cu cel care se face vinovat de anumite crime la care a asistat și copilul, ori reprezentantul său legal să fie tocmai persoana care a săvârșit anumite abuzuri împotriva lui. La diferite etape ale unui proces, copii sunt audiați în condiții nepotrivite în incinta secțiilor de poliție sau la procuratură și de către persoane care nu au pregătirea specializată pentru a intervieva un copil. Deseori procesele se încheie cu sentințe în defavoarea minorilor, deoarece nu este asigurată prezența unor psihologi sau pedagogi specializați.⁶

5 <http://www.timpul.md/articol/despre-noi-si-viitor-copiii-repatriati---victimele-parintilor-iresponsabili-22147.html>

6 <http://www.europalibera.org/content/article/2247678.html>

Magistrații recunosc că nu oricare din judecători ar putea face față unor procese în care participă minori și că este nevoie de o specializare în domeniu. Legislația însă nu permite repartizarea dosarelor unor anumiți judecători, deoarece astfel se încalcă principiul distribuirii aleatorii a dosarelor.⁷

Din anul 2006, Centrul național pentru prevenirea abuzului față de copii (CNPAC) pune la dispoziția procurorilor și judecătorilor o cameră specializată de audiere a copiilor victime și martori ai abuzurilor. Practica dovedește că audierea copilului în confort psihologic și de către persoane bine pregătite este eficientă și astfel se reușește protejarea lui. Peste hotare cei care interviează copiii, fie că sunt psihologi, fie anchetatori, primesc o pregătire specializată care durează cel puțin jumătate de an. La noi însă această specializare nu există și se consideră că a intervieva un copil poate orice procurori, orice polițist.

Pe parcursul ultimilor ani, cu suportul UNICEF, Moldova a înregistrat progres în reformarea sistemului justiției juvenile. Legislația cu privire la copiii aflați în conflict cu legea a fost modificată în mod semnificativ și a avut impact asupra caracterului sentințelor aplicate copiilor și asupra modului în care cazurile copiilor sunt tratate în timpul procesului penal. Totuși, în acest moment, nu există date statistice, nici măcar estimative, privind numărul copiilor care au trecut prin procese de judecată și nici studii care ar arată calitatea actului justiției față de copii.

Potrivit MAI, în 2010 în 653 de cauze penale, comparativ cu 459 pornite în 2009, victime ale infracțiunilor au fost minori. Cele mai multe infracțiuni, în care victime au fost minori sunt cu caracter sexual - 191 cazuri (în 2009 - 109 cazuri). Din numărul total de copii victime ale abuzului sexual, 33 se aflau fără îngrijirea unuia sau a ambilor părinți. În 23 cazuri, din cele 191 cauze penale privind infracțiunile cu caracter sexual în care victime sunt copii, aceștia au fost abuzați în familie de către tatăl biologic (6 cazuri), sau vitreg (7 cazuri), alte rude (10 cazuri). Totodată, organele de poliție au fost sesizate privind 98 cazuri de violență a copiilor în mediul familiei și în 52 cazuri de violență în instituțiile de învățământ față de elevi.

Potrivit raportului Procuraturii Generale pentru 2010, procurorii au adoptat 1077 acte de reacționare în vederea repunerii în drepturi a minorilor, dintre care în 24 cazuri au fost pornite procese penale, înaintate 251 sesizări și 18 recursuri. În interesele minorilor și altor persoane social-vulnerabile au fost intentate și remise spre examinare în instanțele de judecată 786 acțiuni civile în valoare de peste 9 074 950 lei, din ele fiind examinate și admise 442 cereri în sumă de 2 538 232 lei. Au fost executate doar 73 titluri executorii în sumă de circa 281 000 lei.

O problemă rămâne a fi calitatea expertizelor medico-legale și psihiatrice prin care trebuie să treacă copiii victime ale abuzurilor. Expertiza medico-legală este una dintre primele experiențe neplăcute, în care copilul trebuie să povestească cu exactitate drama prin care a trecut. Nu există cabinete specializate, unde ar putea fi examinați doar copii, în condiții prietenoase, astfel încât să nu fie traumatizați repetat. Serviciile de expertiză medico-legală reprezintă, în majoritatea raioanelor, o încăpere mică, de obicei sumbră, de numai câțiva metri pătrați. Sub ușa stau oameni la coadă

7 <http://www.europalibera.org/content/article/2207667.html>

după certificate de deces sau documente care certifică leziunile corporale. În aceste condiții nimeresc copiii care au avut de suferit de pe urma violenței. Medicul, obligat în virtutea atribuțiilor de serviciu să colaboreze cu poliția, poate fi chemat pe teren, la locul unor crime și atunci așteptarea poate dura ore întregi sau chiar zile.⁸

12.5. Delicvența juvenilă

În cadrul reformei sistemului de justiție juvenilă, sunt abordate toate categoriile de copii, cum ar fi minorii victime și copiii martori ai infracțiunilor. De asemenea, se dezvoltă mecanismele primare și secundare de prevenire a săvârșirii inițiale și repetate a infracțiunilor de către minori. Alternative ale detenției și serviciilor comunitare aplicabile sunt medierea, probațiunea și munca în folosul comunității. Pentru acestea se optează în cazul infracțiunilor ușoare și mai puțin grave, atunci când detenția poate fi evitată.

Potrivit unui raport UNICEF din 2010 arată că numărul minorilor condamnați pentru comiterea infracțiunilor și numărul minorilor privați de libertate – în cadrul unei școli de corecție, centru de detenție sau colonie de corecție – a scăzut dramatic. Calitatea instruirii colaboratorilor penitenciarilor s-a îmbunătățit. Totodată, au fost întreprinse eforturi de a școlariza minorii aflați în detenție și de a acorda servicii psihosociale minorilor care își execută pedepsele.⁹

Potrivit unui studiu al Procuraturii Generale, tendințele și structura delicvenței juvenile denotă o dinamică constantă pe parcursul anilor 2007-2010, în 2010 fiind înregistrată o ușoară creștere a numărului cauzelor penale pornite, comparativ cu 2009 și o descreștere comparativ cu anii 2007-2008. Circa 80-85% din infracțiunile comise de minori sunt cele patrimoniale. Într-un număr mai mic, se comit de către minori omoruri, vătămări ale integrității corporale, violuri, huliganism, infracțiuni legate de droguri, etc. Conform informației oferite de procuraturile teritoriale, în 2010 au fost pornite 2252 cauze penale în privința minorilor. În instanța de judecată cu rechizitoriu au fost remise 807 dosare, iar 1078 cauze au fost încetate, majoritatea în baza art.104 CP, cu aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter educativ și în baza art.109 CP, urmare a împăcării părților. Instanțele judecătorești au examinat cu pronunțarea sentințelor 430 cauze penale în privința a 570 minori. Urmărirea penală în cauzele cu minori se efectuează în termen de până la 3 luni, în general, respectându-se termenul rezonabil de efectuare a urmăririi penale, deși s-au constatat și cazuri, când termenul a depășit 6 luni. În 2010 au fost reținuți 44 minori, iar arestarea preventivă a fost aplicată în privința a 34 minori, fiind în descreștere, comparativ cu anii precedenți: 67 minori în anul 2009 și 83 minori în 2008. În altă ordine de idei trebuie menționat faptul că, în pofida caracterului imperativ al normelor legale privind solicitarea referatelor prezentințiale în privința minorilor delicvenți, procurorii au solicitat astfel de referate doar în circa 12% din numărul total de cauze penale.¹⁰

Datele Ministerului de Interne arată că în 2010 minorii au săvârșit 1448 in-

8 <http://www.investigatii.md/index.php?art=508>

9 www.unicef.org/moldova/UNICEF_JJ_Moldova_print_RO.pdf

10 <http://www.procuratura.md/md/d2010/>

fracțiuni (+ 21,2%), ceea ce constituie 4,5% din numărul total de infracțiuni înregistrate. 1358 din cazuri (93,8%) au fost finalizate și trimise procurorilor; 769 (53,1%) cauze penale au fost trimise spre examinare în instanțe, iar 565 ceea ce constituie 39,0%, au fost încetate, 22 cauze penale au fost clasate și 2 au fost suspendate. În grup, de către minori și cu participarea lor, s-au comis 260 (+ 42,1%) infracțiuni ceea ce constituie 17,9% din numărul celor săvârșite de minori, 18 (- 25,0%) în stare de ebrietate, 130 (+28,7%) infracțiuni au fost săvârșite în mod repetat și 3 în sfera relațiilor familiare. La comiterea celor 1448 de infracțiuni, înregistrate la general pe țară, au participat 1702 minori, sau cu 13,1% mai multe ca în 2009, iar 904 (-18,9%) au fost atrași la răspundere penală, ceea ce constituie 53,1% din numărul de minori, iar 50 (+117,4%) au fost eliberați de răspunderea penală cu aplicarea măsurilor de influență obștească.¹¹ 37 de infracțiuni cu caracter sexual au fost comise de către minori împotriva minorilor. Printre factorii care condiționează infracțiunile săvârșite de către minori și cu participarea lor, în raportul MAI se menționează: situația social economică și materială precară a familiilor din mediul cărora provin copiii; neîncadrarea în câmpul muncii a părinților; retragerea părinților din procesul de educație, instruire, îngrijire și supraveghere a copiilor; plecarea unuia sau a ambilor părinți la muncă peste hotarele țării pe perioade îndelungate; lipsa autorității morale a părinților, datorită unor vicii (alcoolismul, depresii, etc.); neputința din partea părinților de a le oferi modele pozitive prin propriul său exemplu de comportare; utilizarea actelor de violență în familie și școală, ca metode educaționale; consumul de băuturi alcoolice din partea unuia sau a ambilor părinți.

Un rol important în întreprinderea măsurilor de prevenire și combatere a delincvenței juvenile, protecției drepturilor copilului, îl are administrația publică locală. Astfel, în cele 903 primării sunt create (conform prevederilor Hotărârii Guvernului nr.409 din 09.04.1998) 898 consilii locale pentru protecția drepturilor copilului, dintre care real activează 778, din ele 35 fiind consilii raionale pentru protecția drepturilor copilului.¹²

Deși în ultimii ani, cu sprijinul organizațiilor internaționale, s-au înregistrat progrese în ce privește justiția juvenilă, fiind redusă perioada de arest de la 72 la 24 de ore, termenul pedepselor care pot fi aplicate minorilor, Moldova continuă să fie restantă la acest capitol. Problemele cele mai mari pentru copii în sistemul de justiție sunt lipsa unor avocați competenți care să ofere asistență juridică calificată, judecătorii și procurorii încă nu cunosc și nu aplică în deplină măsură prevederile legislației cu privire la copii. Pedepsele cu privațiune de libertate pentru minori rămân încă destul de severe, iar cele alternative care au efecte mai bune asupra copiilor, se aplică încă destul de rar. UNICEF a promovat pe parcursul ultimilor ani aplicarea pedepselor cât mai nonprivative de libertate și utilizarea muncii comunitare ca formă de pedeapsă. Printre alte pedepse ar fi probațiunea pentru copil - un set de măsuri care să ajute copilului să se integreze în societate, în cazul în care este condamnat condiționat. S-a constatat că judecata nu funcționează ca pedeapsă în privința copiilor, invers copii devin și mai greu de resocializat. Chiar dacă termenul de aflare a minorilor în arest preventiv, nu poate depăși 4 luni, sunt cazuri în care minorii sunt ținuți în izolatoare mai mult de un an. Pe durata detenției

¹¹ <http://www.mai.gov.md/content/7007>

¹² Idem.

preventive minorii sunt deținuți în încăperi separate ale penitenciarelor pentru adulți, ceea ce ar fi o altă lacună a sistemului de justiție juvenilă. Cu toate acestea, nici o structură de stat sau neguvernamentală din Moldova nu evaluează impactul pe care îl are asupra minorilor perioada de detenție preventivă și aplicarea pedepselor cu privațiune de libertate. La finele anului 2010, în penitenciarele din Moldova se aflau în detenție 68 de copii: 62 de băieți și 6 fete, majoritatea fiind orfani sau abandonți. Statisticile arată că în 60% din cazuri, minorii aflați o dată în detenție ajung repetat în penitenciar.¹³ Actualmente, la evidența organelor de poliție se află 3525 (2009 - 3645) minori delicvenți și 1009 (2009 - 1031) părinți dificili.

În Centrul de Plasament Temporar al Minorilor, în 2010 au ajuns 1313 (2009 - 1405) de copii, dintre care 6 (2009 - 12) locuitori ai altor state, 18 copii au fost reînțorși de peste hotare, 486 au fost cazuri de plasament repetat. Din numărul total de minori plasați în CPTM, 263 sunt elevi ai gimnaziilor-internat; 924 - ai școlilor generale; 42 - de vârstă preșcolară și 44 minori orfani, 126 copii se ocupau cu cerșetoria. Din numărul total de copii plasați, 694 sunt educați de un singur părinte, iar 375 sunt din categoria celor ce nu sunt implicați în procesul de studiu și în câmpul muncii.

12.6. Traficul de copii și scoaterea ilegală din țară a copiilor

În anul 2010 au fost înregistrate 21 cazuri de trafic de copii și 13 cazuri de scoatere ilegală din țară. Din cazurile investigate în perioada de referință, poate fi menționată cauza penală pornită pe trafic de copii în scop de exploatare sexuală. Astfel, în cadrul investigațiilor efectuate de către procurorii din cadrul secției combateri trafic de ființe umane a PG și colaboratorii CCTP al MAI a fost depistat un grup de cetățeni străini (din Italia, Grecia ș.a.) care acționând de comun acord cu cetățeni ai R. Moldova, recrutau prin înșelăciune copii de sex masculin de vârstă 13-17 ani în scop de exploatare sexuală. În judecată au fost expediate 10 cauze de trafic de copii și 4 privind scoaterea ilegală a copiilor din țară. În 2010 instanțele de judecată au finisat examinarea a 4 cauze penale privind traficul de copii în privința a 5 persoane (în 2009 - 4 cauze/4 persoane) și 6 cauze privind scoaterea ilegală a copiilor din țară în privința a 9 persoane (în 2009 - 7 cauze/10 persoane).¹⁴

Procurorii spun că cel mai des în dosarele privind scoaterea ilegală a copiilor din țară sunt cercetați părinții copiilor, pentru că este încălcată legislația. Au fost atestate cazuri în care persoane terțe, la solicitarea părinților, au scos copii din țară prin diferite scheme ilegale, care pun în pericol viața copilului sau cazuri în care copiii au fost abandonți în străinătate. Au fost înregistrate și cazuri în care copilul a fost ascuns sub bancheta automobilului și trecut prin vamă. În cele mai dese cazuri sunt perfectate procuri false sau alte acte false pentru a fi scos copilul din țară. Scoaterea ilegală a copiilor din țară sau în baza unor acte false ori abandonarea într-o țară străină este pedepsită de Codul Penal cu privarea de libertatea de la 2 la 6 ani.¹⁵

Totuși, unii experți și avocații afirmă că uneori organele de drept deschid dosare penale pentru scoatere ilegală a copiilor din țară mai mult pentru statistici.

¹³ <http://www.europalibera.org/content/article/2247678.html>

¹⁴ <http://www.procuratura.md/md/d2010/>

¹⁵ <http://www.europalibera.org/content/article/2135692.html>

12.7. Dreptul la educație

Dreptul la învățătură este garantat, indiferent de naționalitate, sex, vârstă, de originea și starea socială, de apartenența politică sau religioasă, de antecedentele penale. Durata învățământului general obligatoriu este de 9 ani.

Statisticile Ministerului Educației referitoare la abandonul școlar sunt total diferite de cele prezentate de către cele ale Biroului Național de Statistică (BNS) sau ale Procuraturii Generale. Conform datelor ministerului, numărul copiilor neșcolarizați este în continuă scădere - de la 721 de copii în anul de studii 2004/2005 până la 92 copii în 2009/2010. Informația BNS arată că, în ultimii 4 ani, rata de înscriere în instituțiile de învățământ gimnazial obligatoriu este în continuă scădere - de la 95% în 2002, până la 90% în 2009. Astfel, numărul celor care nu merg la școală sau o frecventează mai rar se cifrează la peste 43 mii elevi.¹⁶ Potrivit raportului de activitate pentru 2010 al Procuraturii Generale, se menține o stare insuficientă la compartimentul respectării dreptului copiilor la învățătură. În 2010 au rămas neșcolarizați 130 elevi. Cauzele abandonării școlilor mai mult este condiționată de starea materială precară, dar și de indiferența părinților, lăsarea copiilor fără supraveghere părintească și angajarea lor în câmpul muncii.

Copiii din mediul rural, copiii cu dizabilități și copiii romi sunt cuprinși într-o proporție și mai mică în educația obligatorie. Mulți copii sunt înscriși pe listele de elevi, însă în realitate o bună parte se află pe câmp ajutând părinții care luptă cu sărăcia. Există diferență mare în ce privește accesul la studii între copiii din mediul rural și cei din mediul urban. Dacă este să comparăm, la oraș în jur de 96% dintre copii merg la școală, pe când la țară numărul acesta abia de se ridică al 85%.¹⁷ Conform Legii Învățământului, obligativitatea de a frecventa școala încetează la sfârșitul anului de studii în care elevul atinge vârsta de 16 ani. În cel mai bun caz, cei care au absentat mai multe luni reușesc, formal, să învețe câțiva ani la școală, după care sunt liberi să facă ce vor. Unii nu apucă să obțină diplomă de studii gimnaziale, fără de care nu se pot înscrie nici la o școală de meserii. Singura posibilitate pentru ca acești copii să termine 9 clase e să frecventeze o școală serală, însă în Moldova există doar câteva instituții de acest fel. Legislația în domeniul educației nu conține nici o prevedere privind reintegrarea școlară a celor care au abandonat studiile. Ca vârstă, elevii din această categorie sunt mai mari cu câțiva ani decât eventualii lor colegi de clasă și prin urmare, se jenează să vină la lecții. Ca să dea bine în statistici, directorii de școli și autoritățile publice locale, cu acordul tacit al ministerului de resort, menționează ca fiind școlarizați și copii care vin la școală o dată pe lună.¹⁸ Acest fapt este confirmat și de Procuratura Generală, care menționează în raportul pentru 2010 că nu toți copiii luați la evidență școlară au fost încadrați în procesul de învățământ. În vederea lichidării acestor curențe, procurorii au sesizat Ministerul Educației și Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei. Procurorii au mai examinat și au sancționat în ordine contravențională 1057 părinți (art.63 Cod Contravențional), pentru îndeplinirea neconștiincioasă a obligațiilor părintești. Cei mai mulți copii neșcolarizați sunt în satele cu populație de etnie romă. Potrivit avocatului copilului,

¹⁶ <http://www.investigatii.md/index.php?art=458>

¹⁷ Idem.

¹⁸ <http://www.investigatii.md/index.php?art=457>

În unele localități mai mult de 60% din copii nu merg la școală. Satul Vulcănești din raionul Nisporeni este populat în proporție de 95% de romi. Majoritatea celor peste 1500 de locuitori nu au mers la școală. Pentru că părinții migrează permanent în căutarea unui loc de muncă, cei mici nu se rețin la grădiniță sau la școală. Chiar dacă în sat funcționează de mai mulți ani o școală, copiii romi ajung cel mult până în clasa a VI-a. Sunt cazuri în care ei sunt promovați dintr-o clasă în alta fără să știe nici măcar a citi. Fetele sunt și mai vulnerabile la analfabetism, deoarece majoritatea se căsătoresc încă din adolescență.¹⁹ Aici, educația se realizează fictiv, profesorii și învățătorii vin la școală la un interval de 2-3 zile pe săptămână. Educația se face de către copii, profesorii delegă pe unul dintre copiii prezenți să se ocupe de educația colegilor.²⁰

Ministerul Educației împreună cu UNICEF Moldova desfășoară în prezent un program de reformare a sistemului rezidențial, care prevede reducerea până în 2012 cu 50% a numărului de copii aflați în internate, școli speciale și auxiliare. Din cele 62 instituții rezidențiale în 2007, au rămas 53, dintre 23 sunt școli auxiliare pentru copii cu diferite dizabilități. Numărul copiilor aflați în sistemul rezidențial s-a redus din 2007 până la finele anului 2010 de la 11500 la 7200.²¹

Mulți copii care provin din familii sărace sau sunt delicvenți erau trimiși la școlile auxiliare pentru copii cu retard mintal. Au fost identificați în astfel de instituții speciale copii sănătoși, care trebuiau a fi integrați în școala comunitară. Comisiile medico-psiho-pedagogice regionale, la adresarea instituției de învățământ unde copilul nu poate însuși anumite materii, au preferat să stabilească o dizabilitate mintală de un anumit grad și să trimită copilul la o școală auxiliară.²²

În școlile auxiliare copiii învață după programul claselor primare, plus câteva discipline legate de agricultură și viticultură. Certificatul obținut după absolvire nu le permite să-și continue studiile în licee, colegii sau universități. Absolvenții pot merge doar la câteva școli de meserii, dar și după absolvirea acestora au puține șanse să-și găsească un loc de muncă. Școala auxiliară din Sculeni, raionul Ungheni, funcționează de câteva decenii, timp în care sute de elevi au absolvit-o. Nimeni nu știe cu exactitate câți dintre ei au fost plasați în instituție în mod abuziv. După ce școala a intrat într-un proces de reorganizare, inițiat în cadrul unui proiect al Organizației „EveryChild” și UNICEF, aici au rămas doar 21 copii. În jur de 40 elevi au fost reintegrați în familii și în școlile din localitățile lor. Rezultatele evaluării copiilor au arătat că numai 10% dintre cei care învățau aici aveau cu adevărat un anumit grad de retard mintal, ceilalți erau copii sănătoși față de care s-au comis fapte ireparabile. Mai grav este faptul că mulți părinți care au acceptat să-și înscrie copiii la Sculeni nu știau că aceasta este o instituție pentru copii cu grad de retard. Chiar dacă ajung din greșeală acolo, de regulă copii nu se mai pot transfera în instituții obișnuite, deoarece dosarele lor nu mai sunt reevaluate.²³

Aceste școli constituie o povară extrem de mare pentru bugetele din care sunt finanțate. De exemplu, raionul Ungheni cheltuia anual în jur de 28 mii lei pentru

19 <http://www.investigatii.md/index.php?art=455>

20 http://www.un.md/news_room/pr/2009/UNFPA_Roma/UNFPA_Comunicat%20Rom_Proiect%20Romi_6%20Noi%202009.pdf

21 <http://www.investigatii.md/index.php?art=492>

22 Idem.

23 Idem.

fiecare elev din școala de la Sculeni. Pentru comparație, studiile unui elev din școala generală din Unțești costă statul de șapte ori mai puțin, adică 4 mii de lei. Doar o mică parte din acești bani - circa 6 mii de lei o reprezentau cheltuielile directe pentru copil, restul sumei fiind cheltuită în special pentru întreținerea clădirilor și salarizarea angajaților. La nivel de țară situația este și mai gravă. Costul întreținerii unui copil într-o instituție rezidențială este cuprins între 20 și 50 de mii lei/an.

12.8. Incluziunea socială

În 2010 Parlamentul R. Moldova a ratificat Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități și a impus, într-un plan de măsuri, standarde noi privind accesul persoanelor cu dizabilități la informație, educație, spațiu public, muncă. Ratificarea Convenției ONU privind persoanele cu dizabilități a adus speranță familiilor care luptă să obțină pentru copii lor invalizi dreptul la o viață normală. Autoritățile au promis să elaboreze, până la finele anului 2010, un nou tip de serviciu - asistența personală (părinții vor fi angajați pe post de îngrijitori pentru copiii lor și vor avea salariu plătit de la stat). Totuși, problemele copiilor cu dizabilități și ale mamelor care îngrijesc copiii cu nevoi speciale, sunt încă multe și nerezolvate. "Ziua de muncă" a unei mame care crește un copil cu dizabilități este de 24 din 24. Ele nu au concediu și nici zile de odihnă. Deși muncesc din greu, ele sunt practic excluse din sistemul de protecție socială. Nu au salarii și nici nu pot spera la o pensie decentă. După ce copiii lor împlinesc 18 ani, statul le privează chiar și de dreptul de a beneficia de polițe de asigurare medicală. De obicei o mamă cu copil cu dizabilități este părăsită de soț și trebuie de una singură să lupte pentru a-i crea copilului ei condiții decente. Când copiii ajung la majorat, statul nu le mai oferă mamelor asistență medicală gratuită, deși ele continuă să îngrijească. Dacă se îmbolnăvesc și ajung la spital, familiile sunt impuse să achite spitalizarea. Un alt paradox al legislației este că, de multe ori, mamele se văd nevoite să renunțe la propriul grad de invaliditate, și, respectiv, la indemnizație, pentru că tutela asupra unui copil invalid nu se acordă altor invalizi. Iar dacă copilul nu se află sub tutela cuiva, nu primește indemnizație.²⁴

Recomandări

- Soluții pentru identificarea tuturor copiilor neînregistrați și facilitarea procedurilor de perfectare a actelor de naștere pentru copiii a căror naștere nu a fost înregistrată legal;
- Inaugurarea în Comisariatele de Poliție, Procuraturi și Judecătoria a unor încăperi speciale pentru audierea în condiții prietenoase a copiilor martori, victime sau delicvenți;
- Efectuarea recensământului tuturor copiilor din R. Moldova, pentru a determina situația și nevoile lor, a elabora politici de protecție a copiilor bazate pe cifre reale, dar și pentru a proteja fiecare copil care are nevoie;

²⁴ <http://www.europalibera.org/content/article/2104161.html>

- Pentru buna funcționare a Legii cu privire la serviciile sociale este necesară adoptarea unor acte legislative noi, cum ar fi Legea privind evaluarea, acreditarea și supravegherea serviciilor sociale și elaborarea criteriilor de evaluare a competenței profesionale și conduitei etice a îngrijitorilor;
- Elaborarea unui act legislativ privind adaptarea socială a copiilor post-plasament;
- Atenție sporită din partea administrației locale problemelor asigurării și suportului financiar pentru familii aflate în dificultate;
- Reglementări relevante privind îngrijirea neformală a copiilor rămași fără îngrijire părintească;
- Reglementarea juridică a formei de îngrijire rezidențială. Identificarea criteriilor clare care ar justifica instituționalizarea copiilor;
- Evaluarea consecventă și profesionistă a situației copilului și a familiei, inclusiv capacitatea reală și potențială a familiei de a avea grijă de copii, în cazurile în care copilul este în pericol;
- Instituirea funcției de asistent pentru problemele copilului la nivel comunitar.

Lilia POTÎNG și Manole OLGA

Conform celor mai recente studii în domeniu, fiecare a patra femeie din Republica Moldova este victimă a violenței în familie, fie fizică, sexuală, psihologică sau economică. Studiul Demografic și de Sănătate efectuat în anul 2005 denotă că 24% dintre femeile căsătorite sunt supuse violenței fizice, 23% - psihologice, iar 4% - violenței sexuale.¹

De asemenea, în 2010, în cadrul unei întâlniri oficiale, Adjunctul Procurorului General, dl E. Rusu, a confirmat că, potrivit unui sondaj realizat de procurori, 90% dintre victimele violenței în familie sunt femei.²

Astfel, putem conchide că, în Republica Moldova, violența în familie are un pronunțat caracter gender și există chiar o cultură a violenței gender, care denaturează percepția generațiilor viitoare despre familie – modelul abuziv este transmis din familie în familie, din generație în generație. Mulți dintre subiecții violenței, fiind educați în familii în care violența era un fenomen real, nici nu conștientizează că există și un alt mod de comportament sau alte modalități de rezolvare a conflictelor.³

Conform datelor Raportului de activitate a Telefonul de Încredere pentru femei (Raport) realizat de către Asociația Obștească Centrul Internațional „La Strada” (Centrul „La Strada”), din 1099 sunete recepționate într-un an de activitate, 1000 au avut drept subiect problema violenței în familie, reprezentând per total circa 791 cazuri. Majoritatea apelurilor parvenite de la victime (792 apeluri) sunt de la femeile supuse diverselor abuzuri din partea soților (66%), foștilor soți (10%), concubinilor (8%), copiilor (6%), părinților (3%), socrilor (2%), iubiților (1%), fraților (1%), precum și din partea mai multor membri ai familiei (2%).⁴

Din numărul total al victimelor circa 45% provin din pături social vulnerabile, 40% au indicat o stare materială satisfăcătoare, restul 15% precizând că au o stare financiară foarte bună. Aceste date confirmă faptul că violența în familie afectează toate familiile indiferent de statutul lor material, social sau studii.

În același timp, Raportul scoate în evidență și faptul că, în Republica Moldova, victimele violenței în familie posedă anumite caracteristici comune: de cele mai multe ori provin din familii violente; au fost martore sau victime ale violenței în familia de origine; n-au planuri de viitor; denotă un respect de sine scăzut; se sesizează o victimizare profundă (dependența emoțională de agresor; incapabile de a proceda la schimbări).

Manifestările dese și deschise de violență conduc la marginalizarea femeilor și a copiilor. Lipsa banilor, lipsa suportului din partea rudelor (de cele mai multe ori părinți alcoolici, abuzatori) și din partea autorităților, lipsa unui cămin, le determină pe aceste femei să-și accepte rolul de victimă. În mare parte, motivele care

1 <http://www.unfpa.md/images/stories/pdf/intrebari%20frecvente%20despre%20violenta%20in%20familie.doc>

2 <http://www.procuratura.md/md/com/1211/1/3941/>

3 Raport de activitate Telefonul de Încredere pentru femei, Asociația Obștească Centrul Internațional „La Strada”, http://www.lastrada.md/publicatii/ebook/Raport_linia_fierbinte_2010_final_2.pdf

4 Idem.

determină victimele să accepte abuzurile la care sunt supuse sunt: lipsa unui spațiu locativ; frica că nu se vor descurca financiar fără partener; dorința de a avea soț; le este milă de agresor; copiii trebuie să aibă tată; copiii sunt contra divorțului; le este rușine; sunt influențate de părinți/rude să-și păstreze familia; vârsta înaintată; precum și speranța că agresorul se va schimba.

Există și femei abuzate care sunt gata să rupă cercul violenței, dar nu au resurse financiare pentru a intenta procesul de divorț. Cele mai grave cazuri sunt acelea în care victimele sunt amenințate cu moartea sau cu distrugerea bunurilor în caz că părăsesc abuzatorul.⁵

De asemenea, conform unor date cu care operează Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei (MPSFC) circa 80% dintre persoanele care ajung în trafic au trecut anterior printr-o experiență de abuz sau violență, fie violență fizică, sexuală, emoțională sau economică.⁶ De asemenea, în Republica Moldova există sate întregi, în care populația e constituită de 70 – 80% din bărbați, foști agresori, femeile cărora și-au părăsit casa și țara pentru a scăpa de violența continuă.⁷

În mare parte, ajutorul pe care îl solicită victimele violenței în familie se referă la asistență psihologică și juridică. De asemenea se solicită informații cu privire la adăpost temporar, protecția drepturilor copiilor, instituții pentru tratarea alcoolismului, încadrarea în câmpul muncii și posibilitatea obținerii unui ajutor material.

Cele mai multe informații cu caracter juridic primar oferite abonaților țin de dreptul familiei: procedura de divorț, partajul averii în devălmășie, dreptul asupra copiilor, informații privind Ordonanța de protecție.

13.1. Obligațiile asumate în cadrul dreptului internațional

În anii '90 Republica Moldova a ratificat mai multe convenții internaționale în domeniul drepturilor omului, inclusiv Convenția ONU cu privire la eliminarea tuturor formelor de discriminare față de femei (CEDAW). În baza Articolului 2 al CEDAW, Republica Moldova a condamnat discriminarea față de femei și a convenit să „ducă prin toate mijloacele adecvate și fără întârziere o politică de eliminare a discriminării față de femei” prin întreprinderea mai multor măsuri enumerate în articolul respectiv. Recomandarea generală nr. 19 emisă de CEDAW se referă la problema violenței față de femei.⁸ Aceasta confirmă că „violența bazată pe gen constituie o formă de discriminare care inhibă grav abilitatea femeilor de a se bucura de drepturi și libertăți în condiții de egalitate cu bărbații”⁹ și că implementarea plenară a CEDAW vine cu cerința ca statele părți să ia măsuri pozitive pentru a elimina toate formele de violență împotriva femeilor.¹⁰ Recomandarea Generală nr. 19 explică faptul că violența bazată pe gen „cuprinde acțiuni care produc daună sau suferință fizică, psihică sau sexuală, amenințări

5 Idem.

6 <http://unfpa.md/index.php/en/articles/148-violenta-in-familie-ne-cost-milioane-de-lei.html>

7 Buletinul informativ GENDER, Ediția a 6-a, 2009,

http://www.un.md/UNIFEM/news/Gender%20Newsletter%206%20issue_rom.pdf

8 Comitetul ONU pentru eliminarea discriminării împotriva femeilor, Recomandarea generală nr. 19, Violența față de femei, sesiunea a unsprezecea, 1992.

9 Ibid., Para 1.

10 Ibid., Para 4.

pentru astfel de acțiuni, constrângeri și alte privări de libertate”.¹¹ De asemenea, documentul clarifică faptul că obligația statelor părți de a proteja persoanele de violența de gen nu se limitează la cazurile de violență comise de către/sau în numele statului. Statele părți „pot fi responsabile pentru acțiuni private, în cazul în care ele eșuează să acționeze cu suficientă diligență pentru a preveni încălcările drepturilor sau pentru a investiga și sancționa actele de violență, precum și pentru a acorda despăgubiri”.¹²

Recomandarea Generală nr. 19 oferă exemple de violență în bază de gen, printre care se regăsește violența în familie, inclusiv bătaia, violul, alte forme de atacuri sexuale, forme de violență mentală și de alt gen, care sunt perpetuate datorită atitudinilor tradiționale.¹³

În încheierea Recomandării Generale nr. 19, Comitetul pentru Eliminarea Discriminării împotriva Femeilor face un șir de recomandări la subiect, cele mai relevante în acest sens fiind următoarele:

„(a) statele părți trebuie să ia măsuri eficiente și corespunzătoare pentru depășirea tuturor formelor de violență bazate pe gen, prin acțiuni publice sau private;

(b) statele părți trebuie să se asigure că legile împotriva violenței în familie și abuzului, violului, atacurilor sexuale și altor forme de violență în bază de gen oferă tuturor femeilor protecție adecvată și respectarea integrității și demnității lor. [...];

(c) statele părți trebuie să încurajeze elaborarea materialelor statistice și cercetările referitoare la proporțiile, cauzele și efectele violenței, eficiența măsurilor pentru prevenirea și lupta cu violența;

(k) statele părți trebuie să creeze și să susțină servicii pentru victimele violenței în familie, violului, atacurilor sexuale și altor forme de violență bazate pe gen, inclusiv refugii, în special lucrătorii medicali calificați, reabilitare și consultații”.¹⁴

13.2. Cadrului Normativ Național

Potrivit notei introductive la Legea nr.45-XVI cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie (Legea 45-XVI),¹⁵ care a intrat în vigoare la 18 septembrie 2008, „prevenirea și combaterea violenței în familie fac parte din politica națională de ocrotire și sprijinire a familiei și reprezintă o importantă problemă de sănătate publică”. Legea 45-XVI are drept scop consolidarea, ocrotirea și sprijinirea familiei, asigurarea respectării principiilor fundamentale ale legislației referitoare la familie, precum și asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați în realizarea dreptului lor uman la viață fără violență și respect.

În Articolul 2 al Legii 45-XVI, violența în familie este definită drept: „orice acțiune sau inacțiune intenționată, cu excepția acțiunilor de autoapărare sau de apărare a unor alte persoane, manifestată fizic sau verbal, prin abuz fizic, sexual, psihologic,

11 Ibid., Para 6.

12 Ibid., Para 9.

13 Ibid., Para 23.

14 Ibid., Para 24.

15 Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie, nr. 45-XVI, din 1 martie 2007, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, nr. 55-56/178, 18 martie 2008. Legea a intrat în vigoare la 18 septembrie 2008, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=327246>

spiritual sau economic ori prin cauzare de prejudiciu material sau moral, comisă de un membru de familie contra unor alți membri de familie, inclusiv contra copiilor, precum și contra proprietății comune sau personale”. Articolul 3 confirmă că protecția împotriva violenței în familie oferită de această lege se aplică în felul următor:

1. Subiecți ai violenței în familie sunt: agresorul și victima cetățeni ai Republicii Moldova, cetățeni străini și apatrizii care locuiesc pe teritoriul ei.
2. Subiecți ai violenței în familie pot fi:
  - a. în condiția conlocuirii - persoanele aflate în relații de căsătorie, de divorț, de concubinaj, de tutelă și curatelă, rudele lor pe linie dreaptă sau colaterală, soții rudelor, alte persoane întreținute de acestea;
  - b. în condiția locuirii separate - persoanele aflate în relații de căsătorie, copiii lor, inclusiv cei adoptivi, cei născuți în afara căsătoriei, cei aflați sub tutelă sau curatelă, alte persoane aflate la întreținerea acestora.

Astfel, Legea 45-XVI oferă protecție „membrilor familiei” atât în cadrul relațiilor oficiale, cât și în cadrul celor neoficiale.

Articolul 15 al Legii 45-XVI a introdus în premieră Ordonanța de protecție – instrumentul legal prin care instanța de judecată aplică măsuri de protecție victimei violenței în familie. Ordonanțele de protecție au drept scop oferirea protecției de urgență pentru victimă, cum ar fi: (i) obligarea agresorului de a părăsi temporar locuința comună și/sau (ii) interzicerea de a se apropia de victimă (inclusiv printr-o ordonanță care să specifice distanța pe care agresorul trebuie să o păstreze). Înainte de adoptarea Legii 45-XVI, unica opțiune pentru victimă era să își caute un refugiu, ceea ce deseori însemna părăsirea domiciliului și despărțirea de copii.

Cu toate acestea, de la intrare în vigoare, Legea 45-XVI a fost într-o oarecare măsură, inutilă, întrucât nu existau mecanisme de implementare a cerințelor sale. Acest fapt se datorează în parte absenței în Codul Penal al Republicii Moldova a prevederilor referitoare la violența în familie. Violența în familie era tratată ca o chestiune privată, iar victimele percepute ca „femei cu probleme de familie”. Asemenea acte de violență au fost de multe ori investigate în baza prevederilor penale generale referitoare la cauzarea vătămării corporale sau atacurilor, ori în baza legislației contravenționale. În funcție de gravitatea prejudiciului cauzat, agresorul putea fi sancționat doar cu o amendă sau cu serviciu în folosul comunității. Însă, în multe cazuri, soții aveau să fie „reconciliați”, iar agresorul scutit de orice pedeapsă.

Mai mult, niciuna din modificările introduse prin Articolul 15 al Legii 45-XVI, care prevăd stabilirea unui regim al ordonanței de protecție, nu au fost integrate în normele procedurii civile. Prin urmare, judecătorul de instrucție putea refuza eliberarea unei Ordonanțe de protecție pentru victimă.

Astfel, deși Legea 45-XVI a intrat în vigoare la 18 septembrie 2008, prima ordonanță de protecție a fost emisă de către Judecătoria Anenii Noi abia la 25 septembrie 2009, în favoarea Eugeniei P., din raionul Anenii Noi, care era supusă agresiunilor din partea soțului,, ultima dată fiind agresată în luna august 2009 în plină stradă. Ordonanța de protecție a fost emisă în favoarea Eugeniei P. și a fiului minor al acesteia pe un termen de 90 de zile,

obligând agresorul să părăsească locuința imediat, să nu se apropie de soție și copil la o distanță mai mică de 100 de metri și să nu o viziteze la locul ei de muncă. Agresorul a părăsit domiciliul comun, ulterior fiind pronunțat și divorțul.¹⁶

13.3. Evoluția cadrului Normativ

La 3 septembrie 2010, a intrat în vigoare Legea nr.167, care servește drept amendament la unele acte legislative (inclusiv Codul Penal, Codul Procedurii Penale și Legea 45-XVI).¹⁷ Propunându-și să rezolve problema neimplementării Legii 45-XVI, Legea nr. 167 a inserat o nouă prevedere în Codul Penal – Articolul 201¹ privind violența în familie,¹⁸ conform căreia violența în familie obține statut de infracțiune penală și care se descrie în felul următor: „[...] acțiune sau inacțiune intenționată, manifestată fizic sau verbal, comisă de un membru al familiei asupra unui alt membru al familiei, care a provocat suferință fizică, soldată cu vătămarea ușoară a integrității corporale sau a sănătății, suferință psihică ori prejudiciu material sau moral. [...] Aceeași acțiune care (a) a cauzat vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății; (b) a determinat la sinucidere sau la tentativă de sinucidere; (c) a provocat decesul victimei, se pedepsește cu închisoare de la 5 la 15 ani.”

Codul de Procedură civilă a fost completat, prin Legea nr.167 cu un nou capitol XXX¹, care reglementează modalitatea depunerii cererii, cuprinsul cererii, examinarea cererii, emiterea ordonanței de protecție, prelungirea și revocarea ordonanței de protecție și contestarea încheierii privind admiterea sau respingerea cererii de aplicare a măsurilor de protecție și contestarea încheierii privind aplicarea ordonanței de protecție. Astfel, o Ordonanță de protecție poate fi acum eliberată atât în cadrul procedurii civile, cât și penale. Potrivit procedurii civile descrise în Articolul 15 al Legii 45-XVI, instanța de judecată este obligată să emită o Ordonanță de protecție în decurs de 24 de ore de la primirea cererii. Conform procedurii penale descrise în Articolul 2151, instanța de judecată, prin încheiere, emite, în 24 de ore de la primirea cererii, o ordonanță de protecție.

Potrivit ambelor proceduri, în cazul admiterii cererii, instanța emite o ordonanță de protecție prin care aplică agresorului una sau mai multe dintre următoarele măsuri: (a) obligarea de a părăsi temporar locuința comună ori de a sta departe de locuința victimei, fără a decide asupra modului de proprietate asupra bunurilor; (b) obligarea de a sta departe de locul aflării victimei; (c) obligarea de a nu contacta victima, copiii acesteia, alte persoane dependente de ea; (d) interzicerea de a vizita locul de muncă și de trai al victimei; (e) obligarea, pînă la soluționarea cazului, de a contribui la întreținerea copiilor pe care îi are în comun cu victima; (f) obligarea de a plăti cheltuielile și daunele cauzate prin actele sale de violență, inclusiv cheltuielile medicale și cele de înlocuire sau reparare a bunurilor distruse sau deteriorate; (g) limitarea dispunerii unilaterale de bunurile comune; (h) obligarea de a participa la un program special de tratament sau de consiliere dacă o asemenea acțiune este

16 Buletinul informativ GENDER, Ediția a 6-a, 2009,

http://www.un.md/UNIFEM/news/Gender%20Newsletter%206%20issue_rom.pdf

17 Parlamentul Republicii Moldova, Legea nr.167, <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=335828>

18 Codul Penal al Republicii Moldova, nr. 985-XV din 18 aprilie 2002, cu modificări și completări.

determinată de instanța de judecată ca fiind necesară pentru reducerea violenței sau dispariția ei; (i) stabilirea unui regim temporar de vizitare a copiilor săi minori; (j) interzicerea de a păstra și purta armă.

Codul de Procedură Penală prevede și posibilitatea reținerii de până la 72 de ore a învinutului sau inculpatului dacă infracțiunea se pedepsește cu închisoare, și a arestului preventiv al bănuitului, învinutului sau inculpatului care încalcă ordonanța de protecție în cazul violenței în familie. Ca și în cazul procedurii civile, în procedura penală (Articolul 215¹) instanța dispune aplicarea măsurilor de protecție a victimei violenței în familie pe un termen de până la 3 luni, cu posibilitatea prelungirii termenului la cererea repetată, ca urmare a comiterii faptelor de violență în familie sau ca rezultat al nerespectării condițiilor prevăzute în ordonanța de protecție.

În situații de criză, fratele/sora sau o altă rudă a victimei (membri ai aceleiași familii) pot de asemenea solicita emiterea Ordonanței de protecție. Emiterea ordonanței poate fi solicitată și de persoanele cu funcție de răspundere și profesioniștii care vin în contact cu familia, de autoritatea tutelară, dar și de alte persoane care dețin informații despre pericolul iminent de săvârșire a unor acte de violență sau despre săvârșirea lor.

În același timp, Legea nr.167 a introdus o modificare și în Articolul 171 al Codului Penal, potrivit căreia violul a fost recunoscut drept un act ce poate avea loc inclusiv în cadrul familiei.¹⁹ Astfel, violul marital a obținut statut de infracțiune penală în Republica Moldova.

Legea 45-XVI definește „violența sexuală” drept: “Orice violență cu caracter sexual sau orice conduită sexuală ilegală în cadrul familiei sau în alte relații interpersonale, cum ar fi violul conjugal, interzicerea folosirii metodelor de contracepție, hărțuirea sexuală; orice conduită sexuală nedorită, impusă; obligarea practicării prostituției; orice comportament sexual ilegal în raport cu un membru de familie minor, inclusiv prin mângâieri, sărutări, pozare a copilului și prin alte atingeri nedorite cu tentă sexuală; alte acțiuni cu efect similar”.²⁰

Astfel, cu toate că legile din Republica Moldova menite să prevină și să combată violența în familie par să ofere suficiente mecanisme de protecție, implementarea lor rămâne a fi foarte problematică și ineficientă. Problemele majore legate de adoptarea mecanismelor de protecție sunt expuse în cele ce urmează.

13.3.1. Implementarea Legii 45-XVI cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie

În conformitate cu Articolul 7 al Legii 45-XVI, autoritățile și instituțiile abilitate cu funcții de prevenire și de combatere a violenței în familie sânt: (a) autoritățile administrației publice centrale de specialitate (Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei, Ministerul Educației și Tineretului, Ministerul Sănătății, Ministerul Afacerilor Interne, Ministerul Administrației Publice Locale, Ministerul Justiției); (b) autoritățile administrației publice locale de specialitate: secțiile/direcțiile de asistență socială și de protecție a familiei, direcțiile generale de

¹⁹ Ibid., Articolul 171 (2)(b²).

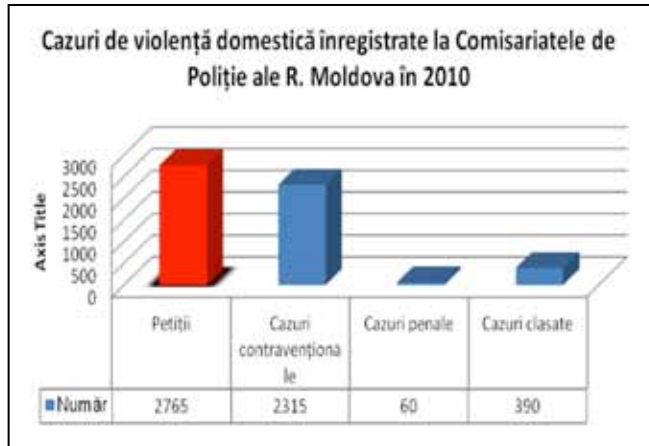
²⁰ Legea cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie, nr. 45-XVI, Articolul 2.

învățământ, tineret și sport, organele ocrotirii sănătății, organele afacerilor interne; (c) comisiile pentru probleme sociale de pe lângă autoritățile administrației publice locale; (d) centrele/serviciile de reabilitare a victimelor și agresorilor; (e) alte organizații cu activități specializate în domeniu.

13.4. Date statistice oficiale

Conform prevederilor Articolului 7 punct (2) a Legii 45-XVI, Autoritatea publică centrală abilitată cu funcții de elaborare și de promovare a politicilor de prevenire și de combatere a violenței în familie și de asistență socială a victimelor și agresorilor este MPSFC. În acest sens, Direcția politici de asigurare a egalității de gen și prevenirea violenței din cadrul MPSFC este responsabilă de monitorizarea realizării prevederilor legislației în vigoare cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie. Cu toate acestea, din momentul intrării în vigoare a Legii 45-XVI (18.09.2008) nu a fost realizat nici un raport de monitorizare sau de evaluare a implementării Legii. Astfel, până în prezent, nu există vreun raport comprehensiv care ar include date oficiale despre modul în care sunt implementate prevederile Legii 45-XVI, impactul implementării legi la nivel național, precum și aspectele problematice ce țin de implementare.

Potrivit datelor statistice ale MAI, în 2009 s-au înregistrat 2,862 de petiții în care erau invocate probleme de violență în familie examinate de ofițerii operativi de sector. În anul 2010 au fost înregistrate 2,765 de astfel de petiții pe marginea cărora au fost intentate 2,315 dosare contravenționale și 60 penale iar 390 cazuri au fost clasate.

Din cele 60 de dosare penale, 23 au fost intentate deja în baza Articolul 201¹ privind violența în familie din Codul Penal, articol intrat în vigoare la 3 septembrie 2010.

Reieșind din răspunsurile oficiale primite de la Comisariatele de Poliție din Republica Moldova, opt dosare penale au fost intentate la Ungheni, cinci la Bălți, trei la Cahul, două la Drochia și Taraclia și câte un caz la Chișinău, Ștefan Vodă și Ocnița.

Infrațiunile sexuale reprezintă o altă formă a violenței în familie. Acest gen de infracțiuni nu a fost însă delimitat de către autorități în infracțiuni sexuale săvârșite în sfera relațiilor de familie și restul infracțiunilor sexuale. Astfel, potrivit ultimelor statistici oferite de MAI, pe parcursul anului 2010, în Republica Moldova au fost înregistrate 504 cazuri de infracțiuni sexuale, clasificate după cum urmează: (i) 323 de cazuri de viol (o creștere de 32,4% în comparație cu anul 2009) și (ii) 181

de cazuri de violență sexuală (o creștere de 39,2% în comparație cu anul 2009)²¹. Din numărul total de cazuri, doar 251 (50%) au fost transmise spre examinare în instanța de judecată, dintre care 139 dosare au fost clasate, iar 112 au rămas fie nesoluționate, fie sunt în proces de examinare.

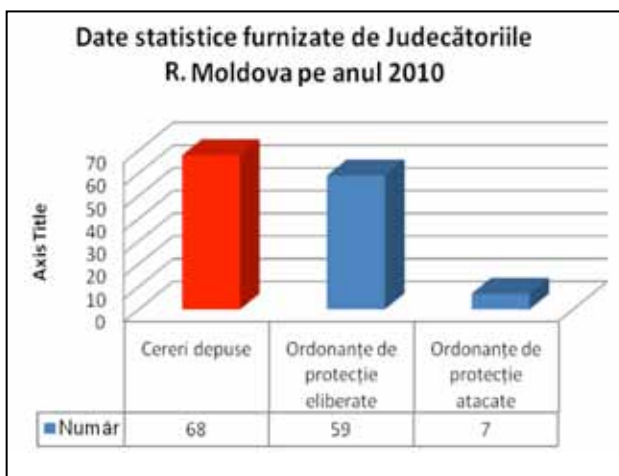
Conform datelor oficiale prezentate de către Procuratura Generală²² în perioada anului 2009 și 9 luni ale anului 2010 în procuraturile teritoriale au fost înregistrate 278 cereri și petiții privind aplicarea violenței în familie. S-a constatat că în majoritatea absolută a cazurilor adresările au parvenit de la victime și membrii de familie. În special, se adresează soțiile sau fostele soții care continuă să locuiască cu fostul soț într-o casă sau se află în dependență materială față de fostul soț sau concubin.

Din totalul de 278 petiții examinate, au fost recunoscute drept fondate 231 adresări. Drept rezultat au fost pornite 24 cauze penale, inclusiv, 5 – în baza Articolului 145 Cod Penal (Omorul intenționat), 4 - în baza Articolului 171 Cod Penal (Violul), 2- în baza Articolului 151 Cod Penal (Vătămarea intenționată gravă a integrității corporale sau a sănătății), 6-în baza Articolului 152 Cod Penal (Vătămarea intenționată medie a integrității corporale sau a sănătății); 2-în baza Articolului 155 Cod Penal (Amenințarea cu omor ori cu vătămarea gravă a sau integrității corporale sau a sănătății), iar mai recent, după includerea în Codul Penal a Articolului 201¹ CP (Violența în familie) – 5, în baza acestui Articol. Alți 186 agresori au fost sancționați contravențional.

În același timp, în perioada de referință procurorii au înaintat 32 cereri pentru eliberarea ordonanței de protecție și repunere în drepturi a victimelor violenței în familie. Este de menționat că, cele mai multe adresări pe faptul comiterii actelor de violență în familie, au fost înregistrate în procuraturile raionului Edineț – 44 cereri, Cantemir – 26 cereri; Căușeni – 24 cereri, Anenii Noi – 12 cereri, raionului Rîșcani – 9 cereri, Cimișlia – 6 cereri, Ungheni, Șoldănești, Glodeni, Strășeni – câte 5 cereri, Soroca, Criuleni – câte 4 cereri etc. În același timp nu a fost înregistrată nici o adresare în Procuraturile mun. Bălți, raioanelor Dubăsari, Nisporeni, Sîngerei, Taraclia, Vulcănești.

O altă sursă din cadrul Procuraturii Generale arată că, în anul 2009 la demersurile procurorilor a fost eliberată doar o ordonanță de protecție a victimelor violenței în familie, atunci în anul 2010 au fost circa 100 ordonanțe.²³

Conform datelor obținute de la Judecătoriile

21 MAI al R. Moldova, Informație operativă privind starea infracționalității în Moldova în 2010, <http://www.mai.md/content/6945>

22 <http://www.procuratura.md/md/com/1211/1/3672/>

23 Idem.

din Republica Moldova în baza unui demers oficial, în anul 2010, au fost depuse 68 cereri de eliberare a ordonanței de protecție, fiind emise 59 de ordonanțe de protecție, dintre care șapte au fost atacate.

Cele mai multe ordonanțe de protecție au fost emise de către Judecătoria Șoldănești, în număr de 11, urmată de Judecătoria Florești cu șase ordonanțe de protecție. În 15 unități administrativ teritoriale din 41 nu a fost emisă nici o ordonanță de protecție. Trei Judecătorii nu au oferit informații ca răspuns la demers.

13.5. Probleme cheie în Implementarea Legii 45-XVI

Legea 45-XVI prevede inversarea sarcinii probei. Astfel, este obligația agresorului să demonstreze că nu a existat vreun act de violență în familie și că nu este necesară aplicarea măsurilor de protecție. Cu toate acestea, victimele violenței psihologice și sexuale se confruntă cu dificultăți în obținerea ordonanței de protecție din cauza lipsei vătămarilor corporale, respectiv a certificatului medico-legal, care poate fi anexat ca probă la dosar. În aceste cazuri, se subestimează seriozitatea violenței psihologice și a manipulării, nu se dă credibilitate afirmațiilor și plângerilor victimei, iar acestea rămân neprotejate.

După ce victimele violenței în familie obțin, totuși, ordonanța de protecție, prevederile acestor acte nu sunt respectate de către agresori. Mai mult decât atât, Republica Moldova se confruntă și cu indiferența forțelor de ordine în acest sens.

Conform datelor prezentate în cadrul Raportului de activitate a Telefonului de Încredere pentru femei²⁴ din numărul total de 791 cazuri înregistrate, în 161 de cazuri beneficiarele s-au confruntat cu dificultăți când s-au adresat organelor de drept: în 93 cazuri erau nemulțumite că intervenția poliției s-a redus la o mustrare sau amendă aplicată agresorului (pe care tot ele au fost nevoite să le achite); în 38 de cazuri au renunțat să se adreseze organelor de drept fiindcă nu au încredere în sistem, iar în alte 45 – ca le-a fost frică pentru ca situația să nu se agraveze și mai mult.

În aceeași ordine de idei, putem menționa faptul că, analiza cazurilor din practica Asociației Promo-LEX, precum și a altor ONG și avocați care prestează servicii juridice victimelor violenței în familie, scoate în evidență următoarele aspecte problematice:

a. Neexecutarea ordonanței de protecție: Una dintre cele mai des întâlnite probleme în domeniul violenței în familie este eșecul de a executa ordonanța de protecție de către autoritățile responsabile de implementarea Legii 45-XVI. În unele cazuri, lucrătorul social local și polițistul nu sunt informați despre existența unei ordonanțe de protecție, de aceea nu o pot executa. Există însă și numeroase cazuri în care deși reprezentanții forțelor de ordine cunosc despre existența violenței în familie și a ordonanței de protecție, aleg să își limiteze intervenția la simplul act de informare a agresorului despre Ordonanță, chiar dacă textul acesteia cere expres agresorului să părăsească locuința. Explicația pe care o invocă, de obicei, poliția în aceste cazuri este lipsa spațiului sau adăpostului alternativ în care s-ar putea muta agresorul. Astfel, dreptul agresorului la domiciliu este perceput ca fiind mai presus de dreptul victimei de a trăi o viață fără violență.

24 Raport de activitate Telefonul de Încredere pentru femei, Asociația Obștească Centrul Internațional „La Strada”, http://www.lastrada.md/publicatii/ebook/Raport_linia_fierbinte_2010_final_2.pdf

În contextul dat este important să menționăm faptul că Legea nr.416-XII din 18 decembrie 1990 cu privire la poliție (republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2002, nr.17-19, art. 56) a fost completată prin Legea nr.167. În acest sens, Articolul 12 Atribuțiile poliției a fost completat cu punctul 51 conform căruia poliția trebuie „să asigure protecția victimelor violenței în familie și să supravegheze executarea ordonanței de protecție în conformitate cu legislația”. De asemenea, Articolul 13 a fost completat cu punctul 41 care prevede că „în cazul în care victima violenței în familie se află în stare de neputință, să se adreseze instanței de judecată pentru obținerea ordonanței de protecție, în baza cererii depuse de victimă sau a sesizării de caz”.

Astfel, putem conchide că reprezentanții forțelor de ordine, în mod special, la nivel local, în mod evident și grosolan fie ignoră, fie încalcă prevederile Legii 45-XVI cu privire la Ordonanța de protecție.

b. Demararea întârziată a urmăririi penale: Cu toate că violența în familie este o infracțiune în baza Codului Penal încă de la 3 septembrie 2010 și reprezintă o importantă problemă de sănătate publică, multe cereri depuse la procuratură de către victime așteaptă să fie examinate. Între timp, victimele continuă să fie supuse violenței.

c. Refuzul de a emite ordonanțe de protecție: Există cazuri când instanțele au refuzat să elibereze ordonanțe de protecție, în special atunci când agresorul nu își recunoaște vina, aducând martori care depun declarații în favoarea acestuia. În asemenea situații, declarațiile victimei sunt deseori neglijate. Mai mult, în pofida prevederilor Legii 45-XVI care se referă la un șir larg de comportamente violente, inclusiv violență fizică, sexuală, psihologică, spirituală și economică, deseori instanțele asociază violența în familie doar cu violența fizică. Alte forme ale violenței, cum ar fi cea psihologică sau economică, sunt privite ca făcând parte din rutina normală a vieții de familie. Astfel, victimele se confruntă cu atitudini ostile din partea instanțelor, în special a judecătorilor, ceea ce afectează și mai mult credibilitatea declarațiilor victimelor, iar riscul la care sunt supuse nu este minimizat.

d. Tergiversarea emiterii ordonanțelor de protecție: Esența ordonanței de protecție este să ofere protecție imediată victimelor violenței în familie, aceasta fiind explicația limitei de timp de 24 de ore stabilite atât pentru procedura penală, cât și pentru cea civilă. În multe cazuri, emiteria ordonanței are loc chiar și la două săptămâni după depunerea cererii, ceea ce de multe ori este prea târziu pentru a preveni alte abuzuri împotriva victimei.

Astfel, pe parcursul anilor 2009 – 2010 au fost înregistrate numeroase cazuri care atestă implementarea deficitară a Legii 45-XVI. În acest sens, putem menționa Cauza Mudric și Cauza Eremia.²⁵

Cauza Mudric

La 18 martie 2011 Curtea Europeană pentru Drepturile Omului a comunicat Guvernului Republicii Moldova cauza *Mudric v Moldova* (Nr.74839/10, depusă la 21 decembrie 2010) prin care reclamanta, victimă a violenței în familie, reclamă

²⁵ <http://www.promolex.md/index.php?module=news&item=522>

complicitatea Statului la maltratarea sa, discriminare în baza de gen în a beneficia de protecția a legii și încălcarea dreptului la inviolabilitatea domiciliului.

Reclamanta, dna Mudric Lidia (72 ani) a fost bătută sistematic în 2010 de fostul său soț cu care a divorțat 20 de ani în urmă, după ce acesta a intrat ilegal în casa ei, a bătut-o și a rămas să trăiască fără permisiunea ei. Reclamanta a fost nevoită să se refugieze la vecini și chiar să înnopteze afară. Nenumărate plângeri la poliție și procuratură nu i-au oferit doamnei protecția căutată, iar ordonanțele de protecție emise de instanța de judecată (trei la număr – 22 iunie, 17 iulie și 16 decembrie 2010) prin care agresorului i s-a indicat să părăsească casa doamnei, nu au fost nici una executată. Organele de poliție și-au motivat inacțiunile cu faptul că agresorul suferă de maladie mentală de aceea nu poate fi atras la răspundere penală, iar refuzul de a-l evacua pe agresor din casa reclamantei, l-au motivat cu faptul că agresorul nu are unde trăi. În cele din urmă, poliția de sector nu mai reacționa nici la apelurile dnei Mudric despre violența la care era supusă.

Cauza Eremia

La 21 martie 2011, Curtea Europeană pentru Drepturile Omului a comunicat Guvernului Republicii Moldova cauza *Eremia și alții v. Moldova* (Nr.3564/11 depusă la 16 ianuarie 2011) prin care reclamantele, mama și fiicele minore, victime a violenței în familie, reclamă complicitatea Statului la maltratarea lor și discriminare în baza de gen în a beneficia de protecția a legii.

Dna Eremia a fost bătută sistematic de fostul său soț. După depunerea cererii de divorț în luna iulie 2010, acesta a devenit și mai agresiv, continuând să o lovească și să o insulte, deseori în prezența fiicelor minore. Nenumărate plângeri la poliție, procuratură și MAI, soțul fiind polițist, nu i-au oferit doamnei Eremia și fiicelor minore protecție împotriva violenței în familie. Ba mai mult ca atât, vice-comisarul a încercat să facă presiuni asupra ei și să o învinovățească de faptul că ea provoacă violența. Ordonanța de protecție din 09.12.2010 emisă de instanța de judecată prin care agresorul a fost obligat să părăsească domiciliul și să nu mai aplice acte de violență, nu a fost executată, agresorul a încălcat-o în nenumărate rânduri, inclusiv a bătut-o pe dna Eremia și pe fiicele minore. Doamna a fost hărțuită pe stradă, amenințată, presată să-și retragă plângerile. Nici una din plângerile depuse prin 902 și în scris nu a schimbat situația.

Ulterior, procurorul r-nul Călărași în prezența agresorului, insistă asupra doamnei să-și retragă plângerea în interesul copiilor. Cu promisiunea dată ei de către procuror că soțul nu o va mai atinge, ea i-și retrage verbal plângerile. În aceeași seară agresorul a maltratat-o pe dna Eremia pentru 1,5 ore în casa lor comună, unde prin ordonanță i-a fost interzis să se întoarcă pentru 90 zile. La 14 ianuarie 2011 doamna a venit la Centrul de Reabilitare pentru Victimele violenței în familie cu expertiza medico-legală și la 16 ianuarie 2011a fost depusă o cerere la CtEDO. De asemenea, în urma examinării cauzei s-a stabilit că agresorul era violent doar cu soția și fiicele, față de fiu avea o atitudine mult mai loială. Familia suferă de educație gender distorsionată și asta explică caracterul sistematic cu care agresorul, polițist fiind, o lua ca obligație să-și bată soția. Încălcarea prevederilor ordonanței din partea agresorului nu a încetat. Își și actualmente se examinează demersul avocatei

pentru deschiderea urmării penale pe faptul neexecutării ordonanței. La 14 martie 2011 a fost obținută o ordonanță de protecție în cadrul urmăririi penale din cauza încălcărilor sistematice a prevederilor ordonanței. La 1 aprilie 2011 agresorul și-a recunoscut vina și urmărirea penală a fost suspendată condiționat pentru un an de zile. Deși decizia a fost contestată, aceasta a fost menținută în vigoare de procuratura r-nul Călărași.

13.6. Situația cu privire la violența în familie în Regiunea Transnistreană

În regiunea transnistreană a Republicii Moldova, Legea nr.45-XVI nu se aplică pe motiv că administrația regiunii nu se subordonează autorităților constituționale. În asemenea situații, victimele violenței în familie, cetățeni sau rezidenți ai Republicii Moldova nu beneficiază de protecție din partea statului. Acestea nu dispun de vreun recurs efectiv în fața instanțelor naționale constituționale, organelor de drept sau altor instituții de resort. Chiar dacă victimele s-ar adresa instanțelor constituționale pentru obținerea unei ordonanțe de protecție, această ordonanță nu va putea fi executată în partea stângă a Nistrului, din lipsa controlului efectiv al regiunii din partea autorităților constituționale.

Potrivit Studiului „Reflectarea problemelor de violență în familie în oglinda opiniei publice din Transnistria” în perioada martie – iunie 2009, realizat de Centrul „Resonance” în cadrul proiectului „Deschiderea a noi orizonturi pentru femei”, fiecare a patra femeie din regiune a fost supusă violenței fizice și economice în familie. De asemenea, femeile sunt supuse și violenței psiho-emoționale care se manifestă prin amenințări, intimidări, glume obscene, gelozie, etc.

Totodată, 62,8% din respondenți și-au expus părerea referitor la problema violenței în familie prin fraza „Este necesar de a lupta cu această problemă”, ceea ce ne conferă optimism în ceea ce privește nivelul conștientizării seriozității problemei și necesității întreprinderii anumitor măsuri cu privire la minimizarea efectului și consecințelor acestui fenomen.²⁶

Până în prezent, instanțele constituționale nu au emis nici o ordonanță de protecție pentru vreo victimă a violenței în familie din regiunea Transnistreană. În același timp, la nivelul Regiunii Transnistrene, nu există o lege specială care să protejeze victimele violenței în familie și/sau să prevină fenomenul dat.

La nivel de regiune există câteva ONG care prestează servicii victimelor violenței în familie, precum: „Perspectiva”, „Interaction”, „Resonance” ș.a. În mare parte aceste organizații prestează servicii de asistență psihologică și asistență juridică primară. Periodic sunt organizate seminare, training-uri și mese rotunde tematice atât pentru victime, cât și pentru diverse grupuri profesionale.

La 1 aprilie 2009 și-a început activitatea Linia de Încredere 0 800 99 800 gestionată de către ONG „Interaction” din mun. Tiraspol cu suportul oferit de către Organizația Internațională pentru Migrație. În mediu, lunar, sunt recepționate circa 75-

26 Buletinul informativ GENDER, Ediția a 6-a, 2009, http://www.un.md/UNIFEM/news/Gender%20Newsletter%206%20issue_rom.pdf

80 apeluri care, în mare parte se referă problema violenței în familie. În perioada 1 aprilie 2009 - 31 octombrie 2010, au fost înregistrate 972 de apeluri. Potrivit analizei statistice a datelor, 54% din victime au fost supuse violenței psihologice, 35% au fost supuse violenței fizice, 9% - violenței economice și 3% - violenței sexuale. În acest sens, victimele violenței în familie beneficiază de consultații juridice și psihologice, precum și informații cu privire la asistență socială și medicală accesibilă.²⁷

Începând cu 2010, Agenția de Servicii Sociale „Perspectiva”, cu suportul Winrock Int. Moldova, implementează proiectul „Centrul de asistență pentru femei” în or Rîbnița. În cadrul Centrului, victimele violenței în familie beneficiază de consultații juridice și psihologice.²⁸ În același timp, în perioada 2009-2010 în regiune nu a existat nici un centru de reabilitare a victimelor și agresorilor care ar oferi adăpost temporar și servicii complexe de reabilitare.

13.7. Reabilitarea victimelor violenței în familie

Reabilitarea victimelor violenței în familie face parte din politica publică cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie. În acest sens, Articolul 8 a Legii 45-XVI descrie atribuțiile autorităților administrației publice centrale și locale cu privire la reabilitarea victimelor violenței în familie, precum și a agresorilor.

Centrul de reabilitare a victimelor violenței în familie este o instituție specializată care oferă cazare, hrană, asistență juridică, socială, psihologică și medicală de urgență, pază și protecție, precum și asistență pentru contactarea rudelor. Astfel de centre pot fi create de către autorități sau de organizațiile neguvernamentale, sau private, ori de către toate acestea, în baza unor parteneriate. Aceste centre asigură protecție și cazare victimelor până la rezolvarea situației familiale, nu mai mult însă de 3 luni.

În perioada 2009-2010 în Moldova au activat doar 3 centre de reabilitare specializate pentru victimele violenței în familie: 2 la Chișinău și unul la Cahul.

Mai există și centre maternale în cadrul cărora se oferă asistență psihologică și adăpost, inclusiv victimelor violenței în familie.

Pentru asigurarea calității serviciilor prestate victimelor violenței în familie, prin Hotărârea Guvernului nr.1200 din 23 decembrie 2010, au fost aprobate Standardele minime de calitate privind serviciile sociale prestate victimelor violenței în familie, ce conțin prevederi detaliate cu privire la principiile de prestare a serviciilor sociale, beneficiarii centrelor; admiterea și plasamentul în centru, tipurile de servicii prestate, managementul centrului, supervizarea și evaluarea personalului.

Articolul III a Legii nr.167 a introdus completări la Articolul 90 al Codului Penal. Astfel, articolul 90, alineatul (6) se completează cu litera c1) cu următorul cuprins: „c1) să participe la un program special de tratament sau de consiliere în vederea reducerii comportamentului violent;”.

27 <http://ngointeraction.org/main/ru/component/content/article/1-latest-news/139-lmi-na-rasstoyanii-zvonkar-uje-rovno-god-c-pervim-yubileem->

28 <http://www.nr2.ru/266373.html/print/>

Aceasta înseamnă că agresorii pot beneficia de servicii de reabilitare, astfel încât să învețe să-și controleze comportamentul violent.

În Republica Moldova există un singur Centru de reabilitare a agresorilor și se află în orașul Drochia. În 2010, Asociația Obștească „Artemida”, în cooperare cu Consiliul Raional Drochia a avut inițiativa de a crea primul centru regional de asistență pentru agresori familiari. Centrul de consiliere pentru agresorii familiari acordă consultanță psihologică, juridică și asistență socială abuzatorilor familiari. În cadrul Centrului activează, de asemenea, o echipă mobilă care se deplasează în teritoriu la victimă și abuzator.

Concluzii și recomandări

În mare parte, autoritățile centrale percep și recunosc în mod deschis faptul că violența în familie reprezintă o problemă socială pentru Republica Moldova. În acest sens, pe parcursul anilor 2009-2010 au fost operate modificări/completări la legislația națională în domeniul prevenirii și combaterii violenței în familie (Legea nr.167). Cu toate acestea, constatăm că la nivel local situația diferă semnificativ. Numeroase cazuri de neexecutare, inclusiv, în mod repetat, a Ordonanței de protecție, atât din partea agresorilor, cât și din partea autorităților responsabile de implementarea Legii 45-XVI ne vorbesc despre faptul că problema violenței în familie este tratată în mod superficial și cu ignoranță. Faptul că în anul 2010 au fost emise circa 100 Ordonanțe de protecție nu înseamnă și faptul că ele au fost executate conform prevederilor legale. Astfel, doar în cauza Mudric avem 3 Ordonanțe de protecție emise în anul 2010 și care au rămas neexecutate. Sancționarea neexecutării Ordonanțelor de protecție atât de către agresor, cât și de agenții statului, trebuie să constituie un element cheie în acest sens.

Lipsa practicii judiciare uniforme la nivel național afectează în mod negativ implementarea politicilor publice în domeniul violenței în familie. Instruirea în acest sens a Procurorilor și Judecătorilor ar contribui la implementarea eficientă a prevederilor Legii 45-XVI. Monitorizarea proceselor de judecată care vizează cauze de violență în familie, ar permite identificarea și înlăturarea practicilor negative. De asemenea, textul Legii 45-XVI prevede expres faptul că instanța de judecată poate dispune aplicarea măsurilor de protecție a victimei violenței în familie pe un termen de până la 3 luni. Termenul minim însă nu este specificat. Astfel, instanța poate emite ordonanța de protecție și pentru o singură zi.

Conform datelor Raportului de activitate a Telefonul de Încredere pentru femei elaborat de Centrul „La Strada”, foarte mulți specialiști nu cunosc mecanismul de aplicare a Ordonanței de protecție și chiar prea puțini cunosc prevederile Legii 45-XVI, ceea ce indică asupra pregătirii slabe a grupurilor profesionale, fapt ce influențează calitatea acțiunilor de prevenire și combatere a violenței în familie. Instruirea grupurilor profesionale în domeniul dat trebuie să reprezinte un obiectiv imediat atât pentru autoritățile de resort, precum și pentru ONG-le și experții care activează în domeniu și dețin expertiză relevantă.

Crearea unui număr adecvat al centrelor de reabilitare specializate, pe termen scurt va oferi o protecție mai bună victimelor violenței în familie, iar pe termen

lung, va contribui la prevenirea fenomenului dat. Va fi apreciată pozitiv completarea Legii 45-XVI cu un articol care să specifice clar cine poartă obligația și responsabilitatea pentru crearea centrelor de reabilitare pentru agresori și înființarea acestor instituții în fiecare raion.

Constituie un motiv de îngrijorare faptul că instanțele care emit ordonanțe de protecție pentru victimele violenței în familie se află, în mare parte, în jurisdicțiile în care sunt prezente ONG-uri active în domeniu, ultimele fiind un catalizator în acest sens. Respectiv, acolo unde astfel de ONG nu există situația este una diferită. O altă problemă o reprezintă și insuficiența serviciilor juridice calificate pe subiectul dat. Sunt puține organizațiile care oferă asistență juridică gratuită victimelor violenței în familie. Totodată, serviciile juridice disponibile sunt concentrate în municipii și centre raionale (Bălți, Chișinău, Căușeni, Cahul), unde accesul este limitat, mai ales pentru beneficiarii din localitățile rurale. În acest sens, este necesară consolidarea eforturilor ONG-lor locale în domeniul prevenirii și combaterii violenței în familie, inclusiv prin schimb de experiență și multiplicarea practicilor pozitive la nivel național.

Lipsa rapoartelor de monitorizare și evaluare, precum și lipsa datelor statistice comprehensive cu privire la toate aspectele ce țin de implementarea politicilor publice în domeniul violenței în familie nu permit evaluarea impactului implementării Legii 45-XVI.

În acest sens, trebuie să menționăm faptul că eșecul autorităților de a monitoriza, preveni și sancționa violența în familie reprezintă o formă clară de rele tratamente discriminatorii în bază de gen.

În rapoartele din 2009, Manfred Novak și Yakin Ertürk au subliniat faptul că eșecul autorităților moldovene de a reacționa la acuzații de violență în familie discriminează femeile în accesul lor la un recurs efectiv și poate constitui complicitate în asemenea rele tratamente. În Republica Moldova, infracțiunile ce implică violență împotriva femeilor nu sunt privite ca o problemă ce justifică intervenția organelor abilitate, exceptând cazurile când acestea rezultă în vătămare gravă.²⁹

29 Consiliul ONU pentru drepturile omului, Raport al Raportorului Special pentru tortură și alte forme crude, inumane sau degradante de tratament, Manfred Nowak: Misiunea în Republica Moldova, A/HRC/10/44/Add.3, 12 februarie 2009; Consiliul ONU pentru drepturile omului, Raport al Raportorului Special pentru violență împotriva femeilor, Yakin Ertürk: Misiunea în Republica Moldova, A/HRC/11/6/Add.4, 8 mai 2009.

DREPTUL LA RESPECTAREA VIEȚII PRIVATE ȘI DE FAMILIE

Vitalie IORDACHI

Dreptul la viață privată reprezintă acea expectativă a fiecărui individ de a-și vedea viața intimă, personală și familială protejate de priviri indiscrete și libertatea de a decide dacă și când să facă cunoscute terților informațiile referitoare la modul său de viață și la manifestarea personalității sale.¹ Este vorba de o noțiune al cărei conținut variază în funcție de epoca la care se raportează, de societatea în care individul trăiește și chiar de grupul social căruia el îi aparține.

La nivel internațional, acest drept este reglementat prin instrumente juridice universale - Declarația Universală a Drepturilor Omului, Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice sau prin instrumente juridice regionale, cum este Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

Potrivit Constituției Republicii Moldova, art.28, „Statul respectă și ocrotește viața intimă, familială și privată”, reglementând acest drept ca fiind unul fundamental.

În prezent, noțiunea de viață privată conține în sine aspecte „tradiționale”, precum dreptul la imagine, starea civilă a persoanei, identitatea, apartenența religioasă, integritatea fizică și morală, dar și aspecte „moderne”, precum protecția datelor personale din bazele de date, marketingul datelor personale, rețelele sociale pe internet și comunitățile virtuale, confidențialitatea locației, aspecte legate de percepții noi în viața socială.

Relativa noutate privind reglementarea unor aspecte a relațiilor sociale ce țin de protecția vieții private în Republica Moldova, suprapusă pe necunoașterea de către cetățeni a conținutului dreptului la viață privată și mecanismele de protecție a acestuia, au determinat în mare parte și perceperea acestui drept de către cetățeni ca fiind unul mai puțin important. Există de asemenea anumite lacune de ordin legislativ ce se referă la activitatea Centrului Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal, carența în ce privește modificarea legislației în domeniul interceptării convorbirilor telefonice, precum și lipsa de implementare a bunelor practici în activitatea instanțelor judecătorești în eliberarea mandatelor de arest și motivarea încheierilor de arest.

Însă, nu putem minimaliza importanța abordării acestui subiect în Republica Moldova, cel puțin reieșind din faptul că acesta este parte din Planul de acțiuni adoptat de Guvern privind liberalizarea vizelor cu Uniunea Europeană, pentru că Republica Moldova a ratificat Convenția nr.108² și a elaborat cadrul legislativ național în domeniu, dar și reieșind din faptul că dreptul la viață privată este un drept fundamental al omului.

1 Tessaro T., Trojani F., Privacy e accesso ai documenti nell'Ente locale, Maggioli, 2006, pag. 56.

2 Convenția pentru protecția persoanelor referitor la prelucrarea automatizată a datelor cu caracter personal, ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.483 din 02.07.1999.

14.1. Interceptarea convorbirilor telefonice

Posibilitatea interceptării convorbirilor telefonice de către autorități este prevăzută practic în toate statele europene. Interceptarea convorbirilor telefonice este legată, în general, de lupta împotriva criminalității, fie că este vorba de cea obișnuită, fie de actele de terorism. Însă, orice sistem de interceptare instaurat trebuie să conțină garanții adecvate și suficiente contra posibilelor abuzuri.

Republica Moldova chiar și după două condamnări ale Curții Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale (cauza *Iordachi și alții contra Moldovei din 10.02.2009* și *Popescu contra Moldovei din 8 iunie 2010*) nu și-a modificat legislația în domeniul de reglementare a interceptării convorbirilor telefonice, iar practica vicioasă de eliberare a autorizațiilor de interceptare precum și procentul foarte înalt al autorizațiilor eliberate de judecătorii de instrucție continuă până în prezent.

În acest context, merită să menționăm că amendamentele propuse de către Ministerul Justiției la începutul anului 2010 - întru conformarea executării măsurilor de ordin general ce decurg din executarea hotărârii *Iordachi și alții contra Moldovei* - la Legea cu privire la activitatea operativă de investigații nr.45 din 12.04.1994, Legea comunicațiilor electronice nr.241 din 15.11.2007 și Codul de procedură penală încă nu au fost adoptate.

Astfel, un grup de 5 persoane, membri ai organizației „Juriștii pentru Drepturile Omului” s-a adresat în anul 2002 Curții Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale. Ei susțineau că din cauza legislației în vigoare și ținând cont de activitatea lor erau expuși unui risc mare ca discuțiile lor telefonice să fie interceptate. Ulterior, la 17 ianuarie 2008, unul dintre reclamânți s-a adresat Președintelui Curții Supreme de Justiție și a solicitat informația statistică referitor la, *inter alia*, numărul de cereri depuse la instanțele judecătorești privind interceptarea convorbirilor telefonice și numărul autorizărilor eliberate. Printr-o scrisoare din 6 februarie 2008, șeful Aparatului Președintelui Curții Supreme de Justiție a răspuns că, în anul 2005, au fost depuse 2,609 cereri de interceptare, dintre care 98.81% au fost autorizate; în anul 2006, 1,931 de cereri, dintre care 97.93% au fost autorizate, iar în anul 2007, 2,372 de cereri, dintre care au fost autorizate 99.24%.

Curtea a analizat materialele dosarului și legislația în vigoare începând cu anul 2003 și a distins două etape ale interceptării convorbirilor telefonice: autorizarea interceptării și efectuarea propriu-zisă a interceptării.

În ceea ce privește etapa de autorizare, Curtea a notat că legislația moldovenească în vigoare după 2003 pare a fi mai clară, și anume prevede explicit că interceptarea convorbirilor poate avea loc în cauzele privind infracțiunile grave, deosebit de grave și excepțional de grave; precum și faptul că mandatul de autorizare a interceptării urmează a fi eliberat de către judecător.

Totuși, Curtea a notat că mai mult de jumătate din infracțiunile conținute în Codul penal cad în categoria de infracțiuni eligibile pentru interceptare. Mai mult ca atât, Curtea și-a exprimat îngrijorarea în privința faptului că legislația nu pare să de-

finească suficient de clar categoriile persoanelor susceptibile de a avea convorbirile interceptate. În continuare, Curtea a notat că legislația nu prevede clar o limitare în timp a măsurilor de autorizare a interceptărilor convorbirilor telefonice, deoarece, chiar dacă Codul de Procedură Penală prevede o limită de șase luni (art.135 (4)), nu există prevederi care ar interzice procurorilor solicitarea unui nou mandat de interceptare după expirarea a șase luni.

Referitor la cea de-a doua etapă a procedurii de interceptare a convorbirilor telefonice, se constată că judecătorul de instrucție are un rol foarte limitat. Deși el are funcția de a autoriza interceptarea convorbirilor, Codul de procedură penală nu prevede informarea judecătorului de instrucție despre rezultatele interceptării și nu-i cere să verifice dacă prevederile legislative au fost respectate.

Din contra, Legea cu privire la activitatea operativă de investigații pare să ofere procuraturii această funcție de supraveghere, care însă pare să acopere doar procedurile penale pendinte și nu se referă la activitățile operative. Curtea a mai menționat lipsa aparentă a reglementărilor specifice privind monitorizarea informației obținute în urma interceptărilor, privind procedurile de păstrare a integrității și a confidențialității și privind procedurile de distrugere a acestora. Potrivit Curții, controlul general al măsurilor secrete de supraveghere este încredințat Parlamentului, care îl exercită prin intermediul unei comisii specializate (art.18 al Legii privind activitatea operativă de investigații). Totuși, modul în care Parlamentul efectuează acest control nu este indicat în lege și Curții nu i-au fost prezentate probe care să fi arătat că există o procedură care reglementează activitatea Parlamentului în acest domeniu.

În baza constatărilor sale, Curtea a considerat că legislația moldovenească nu acordă o protecție adecvată împotriva abuzului puterii de stat în domeniul interceptării convorbirilor telefonice.

De asemenea, conform statisticii cauzelor examinate privind autorizarea interceptării convorbirilor telefonice,

An	Cauze examinate	Acceptate în %
2006	1931	97,93 %
2007	2372	99,24 %
2008	2366	99,53 %
2009	3803	98,83 %
2010	3890	99,20 %

se evidențiază menținerea unui procent foarte înalt al autorizațiilor eliberate de judecătorii de instrucție, fapt ce indică că judecătorii de instrucție nu iau în considerație necesitatea de a justifica, în mod obligatori, autorizarea măsurilor de supraveghere

secretă și se limitează la transcrierea textelor formulate superficial în demersurile procurorilor. Acest lucru a fost constatat și de către Plenul Curții Supreme de Justiție la 15 noiembrie 2010, efectuând generalizarea practicii judiciare.³

Un caz ieșit din comun a fost constatat de Centrul Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal al Republicii Moldova în urma sesizării Centrului de către un grup de șase persoane care a pretins că li s-a încălcat dreptul la viață priva-

3 Generalizarea practicii judiciare cu privire la aplicarea legislației ce reglementează autorizarea interceptării convorbirilor telefonice.

tă prin interceptarea ilegală a convorbirilor telefonice. Reclamantii au declarat că în perioada anilor 2008 - 2009, când activau în cadrul Ministrului Afacerilor Interne, datele cu caracter personal le-au fost prelucrate de către reprezentanții organelor de drept prin metoda interceptării ilegale a convorbirilor telefonice și culegerii informației de la furnizorii serviciilor de comunicații electronice „Orange” S.A. și „Moldcell” S.A. Interceptarea convorbirilor telefonice și ridicarea listei apelurilor de intrare - ieșire a fost posibilă ca rezultat al falsificării documentelor oficiale prezentate judecătorilor de instrucție în scopul obținerii autorizării acestor acțiuni, prin plasarea numărului lor de abonat sub alte nume.

Chiar și politicienii, potrivit unui comunicat de presă al Procuraturii Generale,⁴ au fost victime ale interceptărilor convorbirilor telefonice.

Astfel, că situația din domeniul interceptărilor telefonice pe perioada analizată a rămas practic neschimbată în raport cu anul 2009. Urmează ca Parlamentul să adopte modificările la Legea cu privire la activitatea operativă de investigații nr.45 din 12.04.1994, Legea comunicațiilor electronice nr.241 din 15.11.2007 și Codul de procedură penală, iar instanțele de judecată să-și racordeze practica de eliberare a autorizațiilor de interceptare a convorbirilor telefonice la jurisprudența Curții Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale.

14.2. Confidențialitatea informațiilor medicale

Confidențialitatea datelor medicale despre pacient constituie unul din elementele de bază ale dreptului la viața privată.

Respectarea acestui drept este necesară în scopul consolidării valorilor democratice spre care tinde Republica Moldova. În acest context, este evidentă necesitatea păstrării în strictă confidențialitate a informațiilor cu caracter medical precum: diagnosticul, efectuarea unor teste, angajarea unui comportament cu risc parteneri multipli, sex comercial, consum de droguri etc.

Legea nr.263 din 27.10.2005 cu privire la drepturile și responsabilitățile pacientului prevede expres că: „toate datele privind identitatea și starea pacientului, rezultatele investigațiilor, diagnosticul, pronosticul, tratamentul, precum și datele cu caracter personal sunt confidențiale și urmează a fi protejate și după moartea acestuia”.

Principiul confidențialității informațiilor medicale este prevăzut și de Legea nr.185 din 24.05.2001 cu privire la ocrotirea sănătății reproductive și planificarea familială, care pe lângă confidențialitatea datelor medicale stabilește și dreptul oricărei persoane la recunoașterea drept confidențială a informației chiar și despre adresa sa în instituțiile respective în legătură cu realizarea drepturilor sale la reproducere și la ocrotirea sănătății reproductive.

Jurisprudența națională nu este într-atât de bogată încât să putem trage concluzii în privința respectării sau nerespectării acestui drept. Cazul *L.R c. Moldovei* (cererea nr. 50073/07) comunicat Guvernului Republicii Moldova, pe faptul violării

⁴ Comunicatul serviciului de presă a Procuraturii Generale din 30.03.2011.

dreptului la confidențialitatea informațiilor medicale demonstrează însă că personalul medical duce lipsă de cunoștințe juridice, atunci când li se solicită diferite informații despre clienți din partea unor autorități.

Astfel, în cazul *L.R. c. Moldovei* reclamanta fiind angajată a unei instituții de drept la o dată nedeterminată a apelat la procedura însămânțării artificiale la o clinică de fertilitate de pe lângă Ministerul Sănătății și ca rezultat a rămas însărcinată. În vara anului 2003, reclamanta a fost internată în spital deoarece risca să piardă sarcina. Starea de sănătate a reclamantei o impunea să lipsească de multe ori de la serviciu, iar certificatele medicale indicau că absențele sale se datorau sarcinii și a riscului de a o pierde.

În toamna anului 2003, angajatorul reclamantei a cerut de la clinica unde reclamanta se trata informație cu privire la motivele concediului său medical. Reprezentanții clinici au informat angajatorul reclamantei că ea era însărcinată cu gemeni, ca rezultat al însămânțării artificiale, că exista riscul de a pierde sarcina și că reclamanta are hepatită B. Fișa de observare a reclamantei a fost atașată la scrisoare.

Din cele relatate de reclamantă, informația prezentată de clinică a devenit rapid cunoscută angajaților instituției pentru care lucra. Din cauza stresului, reclamanta a pierdut sarcina câteva zile mai târziu, iar soțul ei, care era de asemenea angajat al aceleiași instituții, a fost nevoit să-și schimbe locul de muncă.

Așadar, nu doar aplicarea practică a legislației implică pericolul divulgării informațiilor medicale confidențiale, ci se atestă și existența unor prevederi de ordin legal care vin în contradicție cu principiul respectării dreptului la viață privată. Astfel, Institutul pentru Drepturile Omului a înaintat o sesizare Centrului pentru Drepturile Omului prin care a solicitat să intervină prin sesizarea Curții Constituționale în vederea efectuării controlului constituționalității anexei nr.8 a Hotărârii Guvernului nr.864 din 17.08.2005, care nu asigură confidențialitatea diagnosticului.

Astfel, în cazul în care o persoană este recunoscută inaptă pentru serviciul militar fie că este bolnavă de HIV, fie că are o altă boală pe care nu o dorește să o facă publică, i se eliberează o adeverință (formular-tip aprobat prin anexa nr.8 a Hotărârii Guvernului nr.864 din 17.08.2005). La rubrica „temei” al adeverinței se indică articolul din baremul medical (conform Ordinului Ministerului Apărării nr.177 din 30.06.2003). Astfel, că orice persoană care citește adeverința medicală poate consulta Ordinul Ministerului Apărării nr.177 din 30.06.2003, și prin urmare afla motivul declarării inapte a persoanei, inclusiv datele confidențiale cu caracter personal.

14.3. Dreptul la apartenența unui grup etnic ca element al dreptului la respectarea vieții private

Prin Hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului emisă în cauza Ciubotaru vs. Moldova (cererea nr. 27138/04, Hotărârea din 27 aprilie 2010) - definitivă la 27 iulie 2010 - prevederile art.68 din Legea nr.100- XV din 26 aprilie 2001 privind actele de stare civilă au fost calificate ca fiind incompatibile cu principiile Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale, deoarece-

ce creează impedimente legale pentru persoanele care doresc să le fie înregistrată o etnie diferită de cea a părinților. Actualmente, potrivit Legii privind actele de stare civilă, naționalitatea persoanei, ca element obligatoriu, este menționată în actul de naștere, certificatul de naștere, actul de divorț, certificatul de schimbare a numelui de familie și/sau a prenumelui.

Totodată, art.68 al Legii prevede ca fiind inadmisibilă rectificarea naționalității părinților în actele de naștere ale copiilor, pe baza actelor de identificare sau de stare civilă ale bunicilor sau ale altor ascendenți, dacă în actele părinților nu se atestă informația privind naționalitatea la care pretinde solicitantul.

Curtea a menționat că având în vedere cumulul de circumstanțe ale cauzei, nu poate fi susținut faptul că întreaga procedură instituită, pentru ca reclamantul să-și vadă etnia sa modificată, a fost în corespundere cu obligațiile pozitive ale Moldovei de a asigura acestuia dreptul său la respectarea vieții private. Pentru Curte, omisiunea statului a constituit în fapt inabilitatea reclamantului de a se bucura de examinarea pretenției sale despre apartenența la un grup etnic distinct, prin prisma unor dovezi obiective și coroborative aduse în susținerea acestei pretenții.

Prin urmare, Curtea a concluzionat că autoritățile nu s-au conformat obligației pozitive de a asigura în favoarea reclamantului a dreptului acestuia la respectarea vieții private. Respectiv, Curtea a concluzionat că a avut loc violarea articolului 8 din Convenție. Soluția propusă de Ministerul Justiției, întru executarea hotărârii CtEDO în cauza Ciubotari versus Moldova constă în acordarea fiecărui individ dreptul de a se autoidentifica. Pentru aceasta, ei vor semna o declarație pe propria răspundere, precum că aleg să aparțină unui anumit grup etnic și că modifică datele din actul de naștere.

Astfel, Guvernul a elaborat proiectul Legii cu privire la modificarea și completarea Legii nr.100-XV din 26 aprilie 2001 privind actele de stare civilă, care completează art.29 cu mențiunea că apartenența etnică se înscrie în baza declarației pe propria răspundere a părinților sau a persoanei vizate care a împlinit vârsta de 16 ani.

14.4. Protecția datelor cu caracter personal în cazul în care prelucrarea este necesară în legătură cu îndeplinirea justiției

Avantajele accesului liber la hotărâri în contextul utilizării noilor tehnologii informaționale sunt evidente, însă în același timp prezintă unele riscuri în ce privește violarea dreptului la confidențialitate și folosirea necorespunzătoare a unor informații obținute ca urmare a unor infracțiuni informatice sau utilizare abuzivă. *Data mining, furtul de identitate, hărțuirea, publicitatea negativă excesivă ori discriminarea* sunt doar o parte din consecințele negative care pot apărea ca urmare a accesului la informații prin utilizarea noilor tehnologii.

Mai mult, în condițiile în care înregistrările puse la dispoziție de instanțe sunt accesate și utilizate pentru scopuri necorespunzătoare sau într-un mod ilicit, încrederea publică în administrarea justiției ar putea fi afectată.

Potrivit art.10 alin.4 din Legea privind organizarea judecătorească, hotărârile

Judecătorilor, ale Curților de apel și ale Curții Supreme de Justiție se publică pe internet, iar alin.5 prevede că modul de publicare a hotărârilor judecătorești este stabilit prin Regulamentul privind modul de publicare a hotărârilor judecătorești, aprobat de către Consiliul Superior al Magistraturii prin Hotărârea nr. 472/21 din 18 decembrie 2008. Potrivit art.6 al Regulamentului respectiv toate hotărârile judecătorești sunt plasate, în întregime, pe pagina de internet a instanței care a emis hotărârea sau a curții de apel în a căror rază se află.

Totodată, Regulamentul stabilește că pe pagina web nu se publică hotărârile judecătorești emise în cauzele în care sunt implicați minorii, în care se conțin informații ce constituie secret de stat, taină comercială sau informații a căror divulgare este interzisă prin lege, hotărârile privind adopția, precum și sentințele privind infracțiunile sexuale.

Trebuie luat în considerare și faptul că art.6 al Legii nr.17-XVI din 15 februarie 2007 cu privire la protecția datelor cu caracter personal prevede, că „prelucrarea datelor cu caracter personal se efectuează cu consimțământul necondiționat al subiectului datelor cu caracter personal, cu excepția cazurilor prevăzute de lege”.

În lipsa consimțământului persoanelor vizate, se impune ca toate datele cu caracter personal, referitoare la orice persoană menționată în cuprinsul hotărârii să fie anonime. În prezent, hotărârile judecătorești sunt publicate, în mare parte, în întregime și nu se ține cont de necesitatea depersonalizării datelor referitoare la părțile în litigiu.

În același timp, depersonalizarea datelor părților pe dosar nu trebuie să opereze în mod automat. Transparența în actul de justiție, asigurată inclusiv prin publicarea integrală a actelor judecătorești, ar urma să prevaleze în fața dreptului la confidențialitatea datelor personale a participanților la proces. Este important și faptul că, anterior examinării cauzelor judecătorești, în incinta instanțelor și pe site-urile lor se publică lista dosarelor, inclusiv numele justițiabililor și numărul de înregistrare a cauzei. Prin urmare, după pronunțarea soluției pe cauză, orice persoană interesată va putea afla numele părților litigiului prin contrapunerea numărului de dosar cu numărul din decizia plasată pe site.

În acest sens, ar fi utilă practica Curții Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale. În art.33 al Regulamentului Curții se spune că toate documentele depuse la grefa Curții care au legătură cu o cerere - cu excepția celor care se referă la încercarea de reglementare amiabilă a litigiului - sunt publice, de unde rezultă că același este și regimul numelui reclamanților. Totuși, președintele Camerei învestite cu soluționarea cererii poate autoriza anonimatul, în cazuri excepționale, temeinic justificate.

Concluzii

Parlamentul urmează să adopte un șir de acte normative care ar permite Centrului Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal să-și exercite atribuțiile în deplinătatea sa, cum ar fi:

- instituirea răspunderii contravenționale pentru încălcarea legislației privind protecția datelor cu caracter personal;
- deținătorii de date cu caracter personal să fie obligați să notifice Centrul Național pentru Protecția Datelor cu Caracter Personal înainte ca operațiunile de prelucrare a datelor cu caracter personal să înceapă;
- adoptarea Legii cu privire la protecția datelor cu caracter personal în redacție nouă;
- operarea modificărilor la Legea cu privire la activitatea operativă de investigații nr.45 din 12.04.1994, Legea comunicațiilor electronice nr.241 din 15.11.2007 și Codul de procedură penală;
- adoptarea de către Parlament a proiectului de lege cu privire la modificarea și completarea Legii nr.100-XV din 26 aprilie 2001 privind actele de stare civilă;
- instanțele de judecată să-și ajusteze practica de eliberare a autorizațiilor de interceptare a convorbirilor telefonice la jurisprudența Curții Europene pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale.

Alexandru ZUBCO

“Membrii forțelor armate trebuie să se bucure de aceleași libertăți fundamentale și de aceeași protecție a drepturilor și demnității lor ca orice alt cetățean, în limitele impuse de exigențele specifice serviciului militar”.¹

Despre drepturile militarilor se discută tot mai rar. Ultima audiere a Guvernului privind realizarea activităților Planului național de acțiuni în domeniul drepturilor omului la capitolul „Asigurarea drepturilor militarilor” de către Comisia parlamentară pentru drepturile omului a fost în 2006. Respectiv, în perioada 2009-2010 drepturile acestei numeroase categorii de persoane nu au fost în atenția autorităților și a opiniei publice. Tergiversarea elaborării și adoptării documentelor naționale militare (Strategia Securității Naționale, Strategia Militară Națională), politica ambiguă de neutralitate, declarațiile oficiale privind incapacitatea Armatei Naționale de a apăra țara au generat în timp un sentiment de insecuritate și demoralizare în armată. Politicile guvernamentale în domeniul militar au fost mai mult declarative, orientate spre diminuarea capacităților Forțelor Armate (de ex: reducerea bugetului militar), decât spre realizarea scopurilor pentru care au fost formate, inclusiv asigurarea drepturilor militarilor.

În același timp, regimul ilegal din estul țării și-a creat propriile structuri paramilitare, înrolând forțat cetățenii Republicii Moldova și ai altor state. Totodată, prezența fostei Armate a 14-a a Federației Ruse, constituie cel mai grav pericol la adresa securității naționale și a drepturilor omului în această regiune. În acest fel, Republica Moldova este unică în spațiul European, având pe teritoriul său 3 structuri militare distincte (forțele militare constituționale, organizații paramilitare ilegale și o armată străină, care staționează pe teritoriul său contrar voinței autorităților constituționale și a normelor internaționale).

În acest capitol vom analiza situația recruților și a militarilor, inclusiv din regiunea transnistreană, prin prisma drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor cu statut de militar și a respectării obligațiilor asumate de către Moldova la nivel internațional.

15.1. Obligațiunea militară și drepturile recruților

Conform art.57 din Constituția Republicii Moldova, serviciul militar este satisfăcut în cadrul forțelor militare, destinate apărării naționale, pazei frontierei și menținerii ordinii publice, în condițiile legii.

Instituția responsabilă de coordonarea activității comisiilor de recrutare-încorporare, exercitarea controlului asupra desfășurării încorporării cetățenilor în serviciul militar în termen, în cel cu termen redus și în serviciul civil (de alternativă) și examinării contestațiilor înaintate de cetățeni este Comisia de Stat pentru Încorporare, subordonată Guvernului.

1 <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/WorkingDocs/Doc06/EDOC10861.htm>

Anual circa 5000 de cetățeni moldoveni sunt înrolați în Forțele Armate. În campania de încorporare din primăvara anului 2009 au fost înrolați 2970 de tineri din cei 21 mii de tineri prezenți la comisiile de recrutare-încorporare. De regulă, peste 70% din numărul celor încorporați sunt din localitățile rurale, peste 85% beneficiază de amânare pentru continuarea studiilor, peste 30% sunt inapți sau amânați medical, alți 20% sunt cu antecedente penale, aleg serviciul de alternativă, fie au împlinit vârsta care îi scutește de serviciul militar obligatoriu (27 ani).²

Una din principalele problemele pentru comisiile medico-militare din cadrul Forțelor Armate este starea precară a sănătății adolescenților. În 2008-2010 au fost eliberați înainte de termen din serviciul militar 383 militari din Armata Națională, 168 din Trupele de Carabinieri și 108 militari din Serviciul de Grăniceri, cauza fiind diverse maladii preexistente. Specialiștii în medicină susțin că cele mai frecvente maladii care afectează aptitudinea pentru serviciului militar în termen sunt bolile infecțioase și parazitare, tuberculozele pulmonare, bolile aparatului digestiv, bolile sistemului osteo-articular, malformații congenitale, bolile aparatului circulator și tulburările mentale și de comportament, bolile endocrine și malnutriția. Numărul persoanelor cu tulburări mentale și de comportament a crescut cu circa 8% comparativ cu 2009. Tot ei, explică că numărul înalt de tulburări de personalitate și retard mental la tinerii recruți, revin selectării superficiale, dar și din cauza că nu toate secțiile administrativ-militare desfășoară testarea psihofiziologică a recruților.³

În 2009, presa a difuzat un reportaj despre un caz de deces a unui tânăr încorporat de numai patru zile în batalionul 3 al Trupelor de Carabinieri, care a fost găsit mort de colegii săi în unitatea militară. Rezultatele preliminare ale autopsiei arătau că tânărul a murit din cauza unui stop cardiac, iar una dintre versiuni este faptul că militarul s-ar fi asfixiat. Potrivit procurorului militar, tânărul, care cântărea puțin peste 40 de kg, fusese supus ultimului examen medical la încorporare, iar mama acestuia a declarat că fiul nu avea probleme cu sănătatea. Rezultatul anchetei nu a fost făcut public.⁴

Potrivit Ministerului Sănătății, de problemele sănătății adolescenților se ocupă 12 Centre de Sănătate Prietenoase Tinerilor. În 2010, Centrele de sănătate au prestat servicii de : informare-educare medicală, tratare a infecțiilor genitale/sexual transmisibile, planificare a familiei și servicii psihologice pentru aproximativ 70 de mii tineri. Însă, aceste instituții nu au oferit servicii medicale de pregătire a tinerilor pentru serviciul militar. Prin urmare, maladii grave au fost depistate la tineri, abia la momentul trecerii comisiilor medico-militare, ceea ce s-a răsfânt negativ asupra calității asistenței medicale a recruților. În opinia specialiștilor, cu lucrul de întremare a sănătății tinerilor la etapa pregătirii lor pentru serviciul militar trebuie să se ocupe medicii de familie sub conducerea metodică a medicului responsabil pentru lucrul cu adolescenții.

2 Raportul Comisiei de Stat pentru Încorporare a.2009-2010.

3 Idem.

4 <http://m.protv.md/stiri/social/un-recrut-a-murit-in-conditii-suspecte-la-4-zile-dupa-ce-s-a-incorporat.html>

15.2. Situația tinerilor recruți din regiunea transnistreană

În perioada 2009-2010, în cadrul desfășurării activităților Asociației „Promo-LEX” în regiunea transnistreană, mai mulți cetățeni au solicitat direct sau indirect informații privind drepturile recruților și persoanelor înrolate în structurile paramilitare. Pe teritoriul R. Moldova, contrar normelor dreptului internațional și a legislației naționale, tinerii sunt impuși să depună „jurământ” și să „servească” un regim anticonstituțional, inclusiv un stat străin - Rusia.⁵ În cazul în care ei refuză sau se eschivează de la un astfel de serviciu militar, aceștia sunt „condamnați” de către presupusele instanțe de judecată din regiune ori sunt „înrolați” forțat.⁶ Tinerii, care în perioada încorporării intenționează să părăsească regiunea sunt arestați la posturile ilegale de control, ulterior fiind „escortați” direct în unitățile paramilitare sau li se aplică sancțiuni penale.

Studiu de caz 1, documentat de Promo-LEX: un tânăr din o. Tighina a fost reținut de grănicerii transnistreni la postul de control pentru eschivarea de la „serviciul militar”. În câteva ore, a fost escortat într-o unitate militară din regiune, unde a trecut o comisie medico-militară și în aceeași zi a fost obligat să depună „jurământ de credință” administrației de la Tiraspol.

Studiu de caz 2, documentat de Promo-LEX: în timpul vacanței de vară (perioada de încorporare în regiune), un student la o universitate din Chișinău mergea în vizită la părinți, în raionul Camenca. La un post ilegal de control a fost învinuit de eschivarea de la îndeplinirea „serviciului militar”, după care a fost escortat într-o „unitate militară” din regiune. Părinții au aflat peste două săptămâni de la incident despre situația fiului și locul unde el se află.

Potrivit normelor locale, perioada de „înrolare” în structurile paramilitare din regiune este de două ori pe an: 1 aprilie – 10 august și 1 octombrie – 30 decembrie (potrivit legislației R. Moldova, înrolarea este în perioada 1 mai – 30 iunie și respectiv 1 noiembrie – 31 decembrie). Informațiile despre tinerii care urmează a fi luați sau sunt în evidența militară, sunt expediate „serviciului de migrație”, „grăniceri” și „miliție”. Acestea, au obligația de a refuza solicitarea retragerii vizei de domiciliu pentru tinerii „recruți”. În aceleași circumstanțe, o altă obligație a lor este de a supraveghea activitatea sau deplasarea tinerilor, ulterior fiind responsabili pentru „înrolarea” lor forțată.⁷

O bună parte din vina acestei situații revine în mod cert Guvernului și autorităților constituționale, care timp de cca. 20 ani nu au elaborat careva mecanisme și nu au creat instrumente eficiente pentru a apăra și garanta drepturile omului și ale cetățenilor din acest spațiu. Moldova nu a creat condiții minime nici pentru tinerii din regiunea transnistreană în vederea evidenței lor militare și înrolării în structurile constituționale. Potrivit Ministerului Apărării al R. Moldova, ei pot fi luați în evidența militară de autoritățile constituționale doar dacă au viză de

5 Extras din Legea RMN privind apărarea: “Eu, (numele complet), jur solemn credință Patriei mele - RMN. Jur să respect cu sfințenie Constituția RMN, să respect cu strictețe regulamentele militare și ordinele comandanților și superiorilor. Jur să-mi îndeplinesc cu demnitate datoria militară, curajos să apăr libertatea, independența și ordinea constituțională a Rusiei și patrie”.

6 http://www.promolex.md/upload/publications/ro/doc_1268219328.pdf

7 <http://fms45.ru/2008/04/25/migracionnaja-služhba-i.html>

domiciliu pe teritoriul controlat de acestea. Din informațiile beneficiarilor, pentru ca tânărul să fie luat în evidența militară, el trebuie să ridice dosarul său de la administrația separatistă și să-l aducă autorităților constituționale. Astfel, constatăm o discriminare în masă a tuturor persoanelor care locuiesc în teritoriile aflate sub control ilegal. Totodată, considerăm că utilizarea de către centrele militare constituționale a informațiilor și documentelor întocmite de administrația separatistă este una ilegală și atentează la libertatea și siguranța cetățenilor din regiune.

Rudele recruților înrolați în structurile paramilitare s-au plâns de maltratarea tinerilor, estorcarea de bani și bunuri, implicarea lor în munci grele și nocive, alimentarea insuficientă, pedepse corporale și pecuniare pentru încălcarea disciplinei „militare”. Tinerii soldați care au reclamat cazuri de abuz din partea superiorilor au fost condamnați pentru presupuse „infrațiuni militare”.

I.S. din raionul Dubăsari își îndeplinea „serviciul militar” într-o „unitate militară” din regiune. Pentru că a denunțat abuzurile și maltratarile din partea superiorilor a fost „condamnat” la patru ani de închisoare.

Părinții unui „soldat” din raionul Camenca îi transmiteau lunar sume între 50-150 de dolari americani, dulciuri și țigări pentru a nu fi maltratată de superiori.

Un tânăr din or. Tighina era bătut de superiori cu un taburet peste picioare, în special noaptea, pentru că nu îndeplinea indicațiile lor. După ce mama tânărului s-a arătat nemulțumită de acest lucru, comandantul unității militare i-a comunicat că leziunile de la picioarele fiului ei sunt din cauza unui meci de fotbal la care ar fi participat tânărul.

Continuă și cazurile de omor în cadrul acestor structuri ilegale de pe teritoriul R. Moldova.⁸

Unul dintre cazurile documentate de Promo-LEX a fost decesul (omorul) lui Alexandru Stomatii într-o „unitate militară” din or. Camenca. Inițial, moartea tânărului a fost interpretată de „procuratura militară” ca fiind o „determinare la sinucidere”. Potrivit expertizei medicale, tânărul, fiind în unitatea de gardă, și-ar fi tras un glonț în piept, după care în cădere s-ar fi împușcat și în gât.⁹ Ulterior, la insistența rudelor s-a constatat că victima a fost împușcată de o altă persoană.

O altă problemă gravă este înrolarea tinerilor cu diverse patologii. Din informațiile furnizate de către unii beneficiari ai Promo-LEX, recruții sunt intenționat examinați superficial. Fiecare al cincilea elev absolvă școala cu boli cronice, endocrine și malnutriție. Evident, aceștia nu pot fi înrolați, și urmează a fi declarați inapți în urma examenului medical sau amânați în tratament. Însă, după ce sunt examinați de așa-zisele comisii medico-militare, doar 19-20% din numărul total de recruți sunt declarați inapți în urma examenului medical.¹⁰

8 http://www.promolex.md/upload/publications/ro/doc_1268219328.pdf

9 http://meridian-info.com/v2/index.php?option=com_content&task=view&id=887&Itemid=1

10 <http://tv-pmr.com/news.php?id=11097>

C.S. din Râbnița suferă de insuficiență renală. În urma examenului medical efectuat de către comisia medicală locală, el a fost însă declarat apt pentru serviciul militar și încorporat în „armata transnistreană”. Eforturile mamei de a demonstra inaptitudinea fiului au fost soldate cu eșec. Comandantul unității militare a asigurat-o pe mamă că fiul ei va fi eliberat imediat ce vor afla că starea lui de sănătate s-a înrăutățit.¹¹

Potrivit unui alt caz documentat de Promo-LEX, un tânăr din Râbnița a fost supus unui examen medico-militar de către autoritățile constituționale. El a fost declarat inapt pentru serviciul militar. Între timp, o comisie medicală din Râbnița îl recunoaște apt pentru serviciul militar și îi expediază o citație pentru „încorporare”.

Situația din „armata transnistreană”, precum și lipsa unor garanții din partea autorităților constituționale, îi determină pe tinerii recruți să găsească măsuri alternative pentru a evita „înrolarea” (de ex: mituirea, imitarea bolii, părăsirea regiunii, etc.). Însă, organele represive din regiune se orientează rapid și de cele mai multe ori îi sancționează drastic pe unii, pentru a-i intimida pe ceilalți.

Cel puțin 8 tineri au fost anunțați în căutare de presupusele organe de drept, iar alți 17 - de „procuratura” din or. Tighina pentru eschivarea de la încorporare. Așa-numitele instanțe de judecată au examinat în 2009 peste 239 de dosare penale pentru infracțiuni militare. Anual, peste 400 de recruți se eschivează de la încorporare, alegând să facă studii în Chișinău, a menționat într-un comunicat de presă, așa numitul ministru al apărării din regiune.¹²

Drept rezultat al incertitudinii politice locuitorii regiunii sunt victime sigure ale diverselor probleme și situații cu care se confruntă oamenii zilnic în acest spațiu. În aceste condiții, persoanele care refuză să servească un regim ilegal sunt vâdate și persecutate de către administrația regiunii, iar autorităților constituționale sunt indiferente față de aceste fenomene, ignorându-și obligațiile pozitive.

Rezerviștii Forțelor Armate constituționale, rezidenți ai regiunii transnistrene, sunt forțați să se „înroleze” și în structurile paramilitare. În special, este vorba despre tinerii care au studiat în alte regiuni ale țării, care îndeplinesc serviciul militar și obțin livretul la catedrele militare ale instituțiilor respective de învățământ. Pentru a descuraja fenomenul, administrația regiunii nu acceptă, confiscă sau distrug livretele militare eliberate de către autoritățile constituționale. În același timp, unii angajatori din regiune nu încheie contracte individuale de muncă cu tinerii care prezintă livrete militare eliberate de către autoritățile constituționale, iar administrația locală refuză luarea lor în evidență la domiciliul unde s-au născut și au locuit cu părinții. Promo-LEX a continuat să înregistreze astfel de cazuri în 2009-2010.

11 Caz din practica Promo-LEX.

12 http://www.prokuror-pmr.org/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=0&Itemid=4636

15.3. Drepturile membrilor forțelor armate

Armata Națională continuă să fie cea mai credibilă instituție dintre toate structurile statului, cu o încredere de 62,8% din numărul total de respondenți intervievați.¹³ Explicația este că Armata Națională a avut un comportament neutru față de evenimentele politice, iar contactele dintre societate și armată sunt foarte limitate în virtutea specificului organizării și activității acestei structuri.¹⁴

În același timp, bugetul Armatei Naționale aprobat pentru 2010 (peste 11,7 milioane de euro) a fost auster (0,4 % din PIB, fiind cel mai mic din Europa și țările CSI) și poartă un caracter mai mult social. Majoritatea surselor financiare sunt direcționate pentru achitarea salariilor și parțial pentru acoperirea cheltuielilor ce țin de achitarea serviciilor comunale, achiziționarea produselor alimentare, echipamentului și asistența medicală a militarilor în termen.¹⁵

Lipsa finanțării necesare se răsfrânge atât asupra gestionării capacităților Forțelor Armate, precum și asupra premiselor de asigurare a drepturilor membrilor acestora. Ideea trecerii la o armată profesionistă, în bază de contract, implicarea și participarea militarilor în acțiuni militare sub egida organizațiilor internaționale pare a fi realizată din cauza unor condiții atât obiective, cât și subiective. În realitate, reforma militară nu se produce, deoarece schimbările legislative, normative și administrative nu afectează esența sistemului, iar menținerea serviciului militar obligatoriu și reducerea periodică a termenului acestuia și a efectivului militarilor nu sporește prin nimic capacitatea militară a țării. Experții susțin că instituirea serviciului militar pe bază benevolă, prin contract, deși ar necesita cheltuieli considerabile, ar determina un interes real pentru o carieră militară și ar permite crearea unor forțe mobile și viabile, capabile să rezolve sarcinile imediate de menținere a securității statului.¹⁶

Potrivit legii, militarii beneficiază de drepturile și libertățile stabilite de Constituția Republicii Moldova, de legislația în vigoare și de acordurile internaționale la care Moldova este parte, cu restricțiile condiționate de particularitățile serviciului militar.

Unul dintre cele mai încălcate drepturi ale militarilor este dreptul la un spațiu locativ. Potrivit ministrului Apărării, Vitalie Marinuța, aproximativ 800 de militari ai Armatei Naționale aveau nevoie de spațiu locativ în 2009. Lipsa alocațiilor bugetare în acest scop a generat o situație critică în ceea ce privește asigurarea cu locuințe. Astfel au apărut litigiile între militari, inclusiv acțiuni în instanțele naționale și la CtEDO.¹⁷ Fiind avizat despre criza locuințelor din Armata Națională, în decembrie 2009 Parlamentul modifică art.21 din Legea 162 cu privire la statutul militarilor, astfel încât sarcina asigurării cu locuințe revine Ministerului Apărării, Serviciului de Grăniceri și Trupelor de Carabinieri și nu bugetului de stat. Militarii pot pretinde la

13 Sondajul efectuat la nivel național de către Institutul de Marketing și Sondaje IMAS-INC Chișinău.

14 http://www.voceabasarabiei.net/index.php?option=com_content&task=view&id=10444&Itemid=1695

15 <http://www.army.md/?lng=2&action=show&cat=147>

16 <http://www.e-democracy.md/e-journal/20030805/#4>

17 În perioada de referință, sunt 6 documente executorii prin care Ministerul Apărării este obligat să asigure militarii și familiile lor cu locuințe, însă din lipsa surselor financiare, Ministerul este în imposibilitate de a le executa.

spațiul locativ din fondul de cazarmă doar atât cât își îndeplinesc serviciul militar.¹⁸

Anual, în cadrul Forțelor Armate sunt depistate zeci de infracțiuni, iar cele mai multe se referă la relațiile neregulate între militari, abuzuri și excese de putere, corupție, vătămare corporală și aplicarea forței fizice. Din numărul total de infracțiuni înregistrate în 2008-2010, 49 au fost săvârșite de militarii Armatei Naționale; 15 (2009-22) de militarii Trupelor de Carabinieri și 14 (2009-11) de militarii Serviciului Grăniceri, dintre care 43 de infracțiuni militare (2009-54) și 20 de drept comun (2009-18). Prin urmare, în perioada 2008-2010 au fost atrași la răspundere penală și administrativă 139 de militari ai Armatei Naționale și 37 de militari ai Trupelor de Carabinieri.¹⁹

Potrivit Procuraturii Generale, fenomenul „robiei” soldaților ia amploare. Doar în 2009 unele comandamente militare sub pretextul educației militaro-patriotice, aprovizionării unităților militare cu produse agricole ori în interese personale au atras peste 500 de militari în termen și prin contract la lucrări ce nu țin de apărarea țării (lucrări agricole, construcții, în gospodării private, etc.). Informații privind atragerea la răspundere a persoanelor vinovate nu au fost prezentate.

Sunt îngrijorătoare cazurile de deces în timpul îndeplinirii serviciului militar. În 2008-2010 în Armata Națională au fost înregistrate două cazuri de deces ale militarilor în termen (sinucidere), în Serviciul de Grăniceri a fost înregistrat un singur caz de deces a militarilor (înecul în râu) și în Trupele de Carabinieri s-au înregistrat 5 cazuri de deces. Autoritățile Statului și conducerea Forțelor Armate nu trebuie să uite că persoanele ce își exercită obligațiile militare, se află în custodia și responsabilitatea exclusivă a acestora.

15.4. Serviciul civil (de alternativă)

Serviciul civil este un serviciu de stat, social util și benevol, ce reprezintă o alternativă pentru cetățenii R. Moldova (18-27 ani) care, din convingeri religioase, pacifiste, etice, morale, umanitare și din alte motive similare nu pot îndeplini serviciul militar în termen.

Din 2007 cetățenii pot alege îndeplinirea serviciului civil în baza unei cereri motivate, depuse reprezentantului teritorial al serviciului civil. Modificările respective au exclus practica comisiilor de încorporare de a solicita probe în vederea demonstrării convingerilor recruților.

Potrivit datelor Centrului Serviciului Civil, din 1991 până în 2010 în serviciul civil au fost încorporate peste 50745 de persoane. 65% din cetățenii încorporați în serviciul civil au convingeri pacifiste, 15% sunt membri ai organizațiilor religioase al căror statut nu le permite îndeplinirea serviciului militar în termen, iar 20% au convingeri morale, etice și umanitare. Majoritatea cetățenilor care preferă serviciul de alternativă sunt din localitățile urbane.²⁰ Potrivit legii, serviciul civil se îndeplinește în instituții publice sau societăți comerciale. Locurile de muncă, inclusiv

18 De spațiu locativ din fondul de cazarmă beneficiază în Armata Națională 10745 militari în termen, în Serviciul de Grăniceri-639 familii militare și în Trupele de Carabinieri-30 familii.

19 www.procuratura.md/md/newslst/1211/1/3551/

20 http://csc.md/index.php?option=com_content&view=article&id=76&Itemid=75&lang=ro

salariile achitate sunt destul de mici, neacoperind minimul necesar de existență. De exemplu, în 2008-2009 salariul mediu oferit de către angajatorii executanților serviciului civil era de 900 lei, în condițiile în care un militar prin contract are un salariu de peste 2300 lei lunar. Remarcăm că atât executanții serviciului civil, cât și militarii prin contract își onorează obligațiunile contractuale și prestează o muncă în interesul societății.

În Republica Moldova sunt înregistrate și oficial recunoscute 4 organizații pacifiste și 5 organizații religioase ai căror membri îndeplinesc serviciul civil. Pe parcursul anului 2010, în serviciul civil au fost încorporați 1153 cetățeni, iar în bugetul de stat au fost virajați 3702,3 mii lei (în 2009 - 4647,5 mii lei). Potrivit datelor statistice, în fiecare an se observă o scădere a numărului de persoane care vor să îndeplinească serviciul civil.

În același timp, în regiunea transnistreană a R. Moldova, serviciul civil este interzis de către administrația locală. Astfel, tinerii cu convingeri pacifiste, religioase sau umaniste sunt obligați să îndeplinească „serviciul militar” într-o structură paramilitară ilegală și contrar convingerilor lor. În cazul în care refuză „înrolarea”, ei sunt amendați sau „condamnați” la închisoare, fie anunțați în căutare pentru „eschivarea” de la îndeplinirea serviciului militar. În 2009-2010, Promo-LEX a asistat câteva victime, ale căror cazuri sunt descrise în continuare:

B.V. este un tânăr enoriaș la o biserică ortodoxă din or. Tighina. A fost amendat cu aproximativ 500 USD pentru că a refuzat să îndeplinească serviciul militar în așa-zisa armată transnistreană.

S.V din or. Tighina a refuzat semnarea ordinului de chemare la înrolarea în „armata transnistreană” din cauza convingerilor religioase. El a fost amendat cu cca.1300 USD pentru refuzul executării „serviciului militar”.

Cu toate acestea, chiar dacă sunt „sanționați penal” pentru refuzul de înrolare, aceștia sunt chemați repetat la „comisiile locale de încorporare”. Mai mult, „deciziile” de condamnare a persoanelor pentru refuzul înrolării din motive religioase, pacifiste sunt anunțate public pentru a intimida restul populației.²¹

Potrivit Centrului Serviciului Civil al R. Moldova, în 2008-2009 au primit livretul serviciului civil (de alternativă) doar 39 de locuitori ai regiunii transnistrene. Administrația de la Tiraspol nu recunoaște acest serviciu și nici livretul serviciului civil. Prin urmare, tinerii care execută serviciul civil sunt sau riscă a fi supuși „recrutării” în „serviciul militar transnistrean”.

Deși în regiunea transnistreană sunt înregistrate mai multe culte religioase (Biserica Ortodoxă, Martorii lui Iehova, Biserica Biserica Evanghelică Lutherană , etc.), membrii acestora se confruntă cu grave probleme în campania de încorporare, fiind impuși să îndeplinească serviciul militar în favoarea unui regim ilegal. Autoritățile constituționale nu au înregistrat eforturi substanțiale în vederea apărării drepturilor și libertăților fundamentale ale acestor tineri și comunități.

21 <http://www.nr2.ru/pmr/271760.html>

Concluzii

În contextul discuțiilor publice privind capacitățile, rolul și locul Forțelor Armate în Moldova, reformele guvernamentale nu trebuie să afecteze sistemul apărării naționale. Iar, odată cu implementarea standardelor UE și NATO în domeniul militar ar trebui să se țină cont de respectarea și asigurarea drepturilor cetățenilor aflați în exercițiul militar. Armata Națională are nevoie, în prezent, de susținere financiară și voință politică pentru implementarea Planului Individual de acțiuni (IPAP) semnat în 2006 între NATO și R. Moldova. Criza politică și economică din țară influențează negativ realizarea acestui plan de acțiuni și aspirațiile de îmbunătățire a situației militarilor și sistemului de apărare.

Moldova este restanțieră la procesul de reformare a Trupelor de Carabinieri și a Serviciului de Grăniceri, la demilitarizarea MAI, la reînzestrarea cu armament și tehnică modernă a Armatei Naționale, etc. Este necesară implicarea mai activă a deputaților în problemele ce țin de sectorul apărării și depolitizarea Consiliului Suprem de Securitate (din instituție de „discuții” ale problemelor din societate, în cea de control în domeniul securității naționale).

Drepturile și libertățile membrilor forțelor armate trebuie respectate. Iar pentru a avea o armată profesionistă, trebuie mai întâi asigurate drepturile sociale ale militarilor, în special cel la spațiu locativ; trebuie îmbunătățit mecanismul de recrutare a tinerilor în forțele armate; trebuie asigurat dreptul la libera asociere a militarilor în sindicate, la respectarea libertății de întrunire/exprimare și de a face parte din partide politice; inclusiv a vieții private și de familie, etc. În același timp, urmează a fi întreprinse măsuri concrete în vederea respectării și protejării drepturilor persoanelor care locuiesc în regiunea transnistreană.

Iuliana MARCINSCHI

În pofida angajamentelor de ordin juridic și politic asumate de R. Moldova în vederea alinierii legislației sale naționale la normele și standardele internaționale în domeniul drepturilor omului, în special, Pactul Internațional cu privire la Drepturile Civile și Politice (PIDCP), Pactul Internațional cu privire la Drepturile Economice, Sociale și Culturale (PIDESC), Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (CDPC) și Convenția Europeană pentru Protecția Drepturilor Omului și Libertăților Fundamentale (CEDO), precum și alte instrumente internaționale care stabilesc standarde privind drepturile femeilor, copiilor, refugiaților, persoanelor cu dizabilități și minorităților naționale, R. Moldova continuă să se confrunte cu probleme majore precum șomajul, sărăcia, emigrarea în masă a cetățenilor, corupția, limitarea libertății de exprimare și de asociere, discriminarea, intoleranța și excluziunea.

Există prejudecăți înrădăcinate și discriminare cu bună știință față de unele categorii de persoane; membrii societății moldovene nu sunt conștienți de faptul că atitudinile și comportamentul lor este discriminatoriu. Această lipsă de conștiință este un prim obstacol care trebuie depășit în eforturile întreprinse pentru a obține toleranță, egalitate și nediscriminare.

Potrivit unui studiu sociologic recent,¹ fiecare al treilea respondent consideră că, în ultimii cinci ani, nivelul de discriminare a crescut. La nivel de percepție, respondenții consideră că în Republica Moldova cel mai frecvent de discriminare suferă persoanele cu dizabilități mintale și fizice (68% și, respectiv, 66%), urmași de persoanele nevoiașe (59%), persoanele HIV pozitive (56%), vârstnicii (50%), romii (48%), reprezentanții comunității de gay și lesbiene (40%), și femeile (32%).

Capitolul de față se axează pe descrierea fenomenului discriminării în Republica Moldova, încalcările de drepturi ale omului ce apar drept rezultat în raport cu următoarele categorii: persoane care trăiesc cu HIV, populația romă, comunitatea LGBT, femeile, persoanele vârstnice, persoanele cu dizabilități, minoritățile etnice și religioase.

16.1. Legislația anti-discriminare

Legislația națională conține câteva prevederi care interzic discriminarea în mod explicit; cu toate acestea, majoritatea din ele conțin deficiențe majore în ceea ce privește asigurarea beneficiilor efective de drepturi. De asemenea, Republica Moldova încă nu a ratificat Protocolul nr.12 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, care prevede o interzicere generală a discriminării.

În conformitate cu Planul Național de Acțiuni în domeniul Drepturilor Omului pentru anii 2004-2008, R. Moldova s-a angajat să adopte o lege privind nediscrimi-

¹ Studiu sociologic: Percepțiile populației din Republica Moldova privind fenomenul discriminării, efectuat de Fundația Soros Moldova, în anul 2010, <http://soros.md/files/publications/documents/Studiu%20Sociologic.pdf>

nearea către anul 2007, lucru care nu s-a produs. În lipsa unui Act care să prevadă, printre altele, nediscriminarea pe orice temei, inclusiv pe motiv de orientare sexuală, precum și a unui mecanism de combatere a discriminării, nu este posibil să se lupte în mod eficient cu discriminarea.

În anul 2008, societatea civilă, cu ajutorul experților de la OSCE, a înaintat Ministerului de Justiție (MJ) un prim proiect al unei astfel de legi. Guvernul a elaborat ulterior un prim proiect al Legii Anti-discriminare (LAD), pe care l-a aprobat în toamna anului 2009. În pofida asistenței oferite de societatea civilă sub formă de expertiză în domeniul nediscriminării, MJ nu a inclus în proiect toate modificările propuse de coaliția de ONG-uri. Alte modificări privind nediscriminarea au fost înaintate MJ de către OSCE și experți independenți, inclusiv propuneri clare privind mecanismul de implementare și sistemul de sancționare.

Principalul motiv al lipsei de progres al proiectului în anii 2008-2010 a fost legat de criteriul de „orientare sexuală”, inclus în proiectul de lege printre temeiurile protejate. Inițial, în anul 2008, reprezentanții MJ au declarat că în R. Moldova discriminare nu există, iar ulterior oficialii au afirmat în mod repetat că Republica Moldova încă nu este pregătită să adopte o lege care ar acoperi în mod expres criteriul de orientare sexuală. Chiar în anul 2010, reprezentanții Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei au încercat să excludă din lege orientarea sexuală, motivându-și demersul către MJ prin „valorile familiale creștine împărtășite de majoritatea populației” care nu ar trebui ignorate în procesul de redactare a proiectului de lege.

16.2. Persoanele care trăiesc cu HIV

Principalele încălcări ale drepturilor omului cu care se confruntă persoanele ce trăiesc cu HIV/SIDA în Republica Moldova sunt:²

Încălcarea dreptului la confidențialitate:

- divulgarea ilegală de către medici a informației privind statutul HIV al pacienților către părți terțe;
- codificarea sau marcarea cu ajutorul altor semne distinctive a fișelor medicale și/sau îndreptărilor medicale ale pacienților HIV pozitivi de către personalul medical;
- marcarea cu semne distinctive de către medici a fișelor medicale ale copiilor părinții cărora sunt HIV pozitivi;
- includerea obligatorie a codului bolii în certificatele oficiale de concediu medical emise de către medici pentru a fi prezentate angajatorului.

Încălcarea dreptului la familie:

- interzicerea printr-o „contraindicație medicală” categorică a adoptării copiilor de către persoanele cu HIV/SIDA, inclusiv cetățeni străini,³ precum

2 Constatări ale Programului Litigare al Institutului de Drepturi ale Omului din Moldova, bazate pe consultări oferite 142 de persoane cu HIV/SIDA și pe 29 de cazuri de litigare strategică din 2010; Raport trimestrial al Programului Litigare (ianuarie - martie 2010), IDOM, pp.5-9, <http://aids.md/aids/files/223/odom-report-programme-litigation-january-march-2010-en.pdf>

3 Hotărârea Guvernului R. Moldova nr. 512 din 25 aprilie 2003 privind aprobarea Listei contraindicațiilor medicale pentru persoanele

și interzicerea adoptării copiilor cu HIV/SIDA;⁴

- refuzurile Biroului Migrație și Azil din cadrul Ministerului de Interne de a emite certificate de imigrare cetățenilor străini cu HIV/SIDA⁵ care sunt deja căsătoriți cu cetățeni ai R. Moldova;
- examinarea medicală obligatorie, inclusiv teste HIV/SIDA, pentru toate persoanele, ca și precondiție pentru depunerea cererii de căsătorie.

Discriminarea în accesul la instituții sociale rezidențiale de stat față de persoanele ce au nevoie de îngrijire socială specială:

- refuzul de către serviciile de asistență socială de a plasa persoanele care trăiesc cu HIV în instituții sociale rezidențiale de stat din cauza statutului HIV,⁶
- Discriminarea și barierele în domeniul angajării în câmpul muncii:
- practica nejustificată de a obliga candidații să treacă teste HIV/SIDA pentru a fi angajați într-un șir de meserii (specialist în tatuaje, polițist, cofetar, militar, etc.).

Recomandări

- Implementarea observațiilor finale și recomandărilor organismelor de monitorizare ale ONU (Consiliul pentru Drepturile Omului, Comitetul pentru Drepturile Economice, Sociale și Culturale, Comitetul pentru Drepturile Copilului) și eliminarea discrepanțelor existente între actele naționale și internaționale în domeniul drepturilor omului;
- Monitorizarea și evaluarea practicilor negative de încălcare a confidențialității în instituții medicale și curmarea încălcărilor privind confidențialitatea și a atitudinilor negative ale personalului medical față de persoanele cu HIV/SIDA în vederea asigurării faptului că persoanele care trăiesc cu HIV beneficiază de acces corespunzător și egal la îngrijire medicală de calitate;
- Eliminarea indicării obligatorii a codurilor de boală în toate certificatele de concediu medical din țară;
- Introducerea și desfășurarea cursurilor în domeniul drepturilor omului pentru studenții de la facultățile medicale și instruirea lucrătorilor medicali în domeniile drepturilor pacientului, drepturilor omului și HIV/SIDA;
- Modificarea cadrului normativ interministerial și a Hotărârii Guvernului R. Moldova nr.512 din 25 aprilie 2003 în vederea permiterii adopției copiilor cu HIV/SIDA, precum și a adopției de copii de către persoane cu HIV/SIDA;

care intenționează să adopte copii.

4 Ordinul Comun al Ministerului Educației al R. Moldova (nr.113 din 11 aprilie 1994), Ministerului Sănătății (nr.64 din 5 aprilie 1994) și Ministerului Justiției (nr.47 din 11 aprilie 1994).

5 Articolul 24 al Legii R. Moldova nr.23-XVI din 16 Februarie 2007 privind profilaxia infecției HIV/SIDA.

6 Instrucțiune privind plasarea în instituții sociale subordonate Ministerul Muncii și Protecției Sociale, adoptată la 16 februarie 2000 între Ministerul Sănătății și Ministerul Muncii și Protecției Sociale.

- Îmbunătățirea cadrului normativ și practicilor referitoare la testarea obligatorie HIV/SIDA pentru angajare în câmpul muncii, cu elaborarea unei liste actualizate de profesii care necesită examinare medicală, în vederea asigurării faptului că persoanele care trăiesc cu HIV/SIDA nu vor fi limitate în mod nejustificat în dreptul lor de a avea oportunități egale de angajare;
- Eliminarea barierelor în accesul la instituțiile sociale rezidențiale de stat față de persoanele care au nevoie de îngrijire socială specială.

16.3. Minoritățile sexuale / LGBT

Potrivit unui studiu recent privind percepțiile populației din Republica Moldova față de fenomenul discriminării,⁷ peste 92% din respondenți nu ar accepta să aibă în calitate de vecin sau rudă o persoană de orientare homosexuală.

Potrivit aceluiași studiu și cazurilor documentate de către Centrul de Informare GenderDoc-M,⁸ au fost identificate următoarele încălcări:

În exercitarea **dreptului la muncă**, dacă orientarea sexuală și identitatea de gen a angajatului este divulgată, persoanele LGBT sunt chemate în biroul superiorului pentru a da explicații, fiind obligate să răspundă la întrebări despre viața personală, eventual fiind sancționate pentru comportament imoral și rugate să plece. În trei cazuri comunicate în perioada 2006-2010 de către membrii acestei comunități, angajatorul a căutat diverse motive nejustificate și nelegate de orientarea sexuală și identitatea de gen pentru a disponibiliza persoana respectivă.

Dreptul la sănătate este încălcat frecvent din cauza educației medicale inadecvate și depășite ale medicilor în domeniul orientării și identității sexuale.⁹ Deseori persoanele homosexuale nu sunt consultate de medici specialiști, pentru că acești specialiști pun întrebări legate de viața lor sexuală și manifestă reacții inadecvate atunci când descoperă orientarea pacientului. Aceștia din urmă sunt deseori îndreptați la psihologi și psihiatri pentru a fi tratați de „patologia sau devierea homosexualității”; ginecologii încearcă să convingă pacienta că relația homosexuală nu este sănătoasă; se pun întrebări și se fac remarci umilitoare privind stilul de viață al persoanelor homosexuale. Diagnosticarea improprie a pacienților nu doar duce la o evoluție negativă a sănătății pacientului, ci și cauzează daune morale persoanei respective.

În ceea ce privește **persoanele transsexuale**, potrivit articolului 66(c) al Legii privind actele de stare civilă, persoanele care fac operație de schimbare a sexului pot solicita rectificarea documentelor, însă definiția nu este precisă privind momentul în care persoana se consideră că și-a schimbat sexul. Persoanele aflate într-o etapă avansată a terapiei hormonale, care manifestă deja trăsăturile fizice și faciale ale sexului opus, se confruntă cu problema necorespunderii imaginii lor reale cu statutul lor documentat. **Dreptul la autodeterminare** este încălcat în aceste cazuri, pentru că documentele nu pot fi încă schimbate, din moment ce Serviciul

7 „Studii sociologice: Percepțiile populației din Republica Moldova privind fenomenul discriminării”, efectuat de Fundația Soros Moldova în anul 2010.

8 Cazuri documentate în perioada anilor 2006-2011 de către Centrul de Informare GenderDoc-M, www.lgbt.md

9 La Universitatea de Stat de Medicină, orientarea homosexuală continuă să fie predată ca o „deviere psihică”, fiind folosite manuale editate în URSS.

de Stare Civilă cere solicitantului să prezinte un certificat medical de schimbare a sexului (motivând în mod greșit necesitatea de a obține un certificat emis înafara R. Moldova, fără a menționa formatul unui astfel de document).¹⁰

În 2010, a fost creată o comisie în cadrul Ministerului Sănătății pentru a examina problema persoanelor transsexuale care solicită documente de identitate noi. Primele două ședințe au fost dedicate examinării chestiunilor privind activitatea ulterioară a comisiei, însă următoarele ședințe nu au putut fi convocate din cauza absenței șefului comisiei. Până la o decizie finală a acestei comisii, procedura de obținere a documentelor noi de către persoanele transsexuale rămâne suspendată. Cu documentele vechi, este imposibil să te angajezi, făcând ca abilitățile personale și experiența profesională să nu mai conteze, ceea ce la rândul său constituie o încălcare a **dreptului la muncă** în cazul acestei categorii de cetățeni.

Libertatea de întrunire a fost încălcată în mod repetat de către autoritățile municipale din Chișinău în cazul încercărilor asociației GenderDoc-M de a organiza un marș public, întreprinse în fiecare an încă din anul 2002. Chiar și noua Lege privind întrunirile din 2008, care prevede că o întrunire cu un număr de participanți mai mic de 50 de persoane nu necesită informarea autorităților, nu a funcționat în cazul grupurilor LGBT. În mai 2008, un autobuz cu 47 de participanți, care a ajuns la distanța unui cartier de la locul preconizat al întrunirii, a fost blocat de un grup agresiv de contra-participanți, fără ca poliția să ofere protecție, ceea ce a constituit o nerespectare a obligațiilor pozitive ale statului de a asigura exercitarea acestui drept. Au existat 5 cauze privind încălcarea libertății de întrunire; într-o cauză Curtea Supremă a admis că a existat o încălcare a libertății de întrunire, însă în anii ce au urmat nu s-a întreprins nici o acțiune pentru a repara daunele sau pentru a elimina interdicțiile discriminatorii de a organiza un marș public. În prezent, două dosare sunt pe rol la Curtea Europeană a Drepturilor Omului.

De **libertatea de asociere** nu s-a putut bucura, în 2008, grupul de inițiativă pentru nediscriminare, diversitate și incluziune socială "HomoDiversus", care s-a ciocnit în procesul de înregistrare a organizației. În acest sens pot fi menționate tergiversări nemotivate ale examinării dosarului, cereri nemotivate de prezentare a documentelor suplimentare și, în cele din urmă, refuz, pe motiv că în dosar ar fi lipsit informații privind cotizațiile de membru și competențele Consiliului privind lichidarea asociației. Înregistrarea a fost posibilă doar datorită deciziei Curții Supreme la sfârșitul anului 2009.

Divulgarea datelor personale reprezintă o altă problemă serioasă cu care se confruntă persoanele homosexuale. Hărțuirea și șantajul sunt frecvent aplicate în localurile frecventate de gay de către polițiști, care își folosesc autoritatea pentru a interoga persoanele bănuite că ar fi gay, pentru a le lua datele personale și a-i amenința că orientarea lor sexuală va fi dezvăluită familiei sau angajatorului în caz că nu aduc suma de bani solicitată. Scrisori pe marginea acestor situații au fost adresate în mod repetat de către GenderDoc-M Ministerului Afacerilor Interne, însă nu a fost întreprinsă nici o măsură pentru a-i sancționa sau demite pe cei care se fac vinovați de aceste încălcări și conduită ilegală la locul de muncă, ceea ce duce la

10 Cazul N.C. Martie-iulie 2009, documentat de către Centrul de Informare GenderDoc-M.

impunitate. Astfel, un caz tragic a avut loc la sfârșitul anului 2010, când doi polițiști au amenințat un tânăr gay că vor dezvălui identitatea lui familiei sale. Ca rezultat al amenințărilor și presiunii psihologice la care a fost supus, tânărul s-a sinucis.

Recomandări

- Ridicarea nivelului de cultură juridică și educație în rândul funcționarilor publici și poliției privind comportamentele adecvate față de persoanele LGBT, cu susținerea ONG-urilor de profil;
- Ministerul Afacerilor Interne trebuie să investigheze în mod eficient toate cazurile de hărțuire și șantaj al persoanelor LGBT de către polițiști;
- Instruirea lucrătorilor medicali privind diagnosticul și tratamentele specifice pentru persoanele LGBT, prin modificarea curriculei existente la facultățile de medicină, precum și desfășurarea, în parteneriat cu structurile internaționale, a cursurilor de instruire pentru medici privind persoanele transsexuale;
- Parlamentul trebuie să adopte și să implementeze o legislație anti-discriminare eficientă, cu includerea orientării sexuale și identității de gen printre criteriile protejate;
- Elaborarea și implementarea programelor educaționale corespunzătoare pentru tineri privind sexualitatea și toleranța, în comun cu ONG-urile de profil și Ministerul Educației.

16.4. Romii

Persoanele de etnie romă din R. Moldova se confruntă cu discriminare frecventă și sistematică, în special, în accesul la piața muncii, sănătate și servicii sociale. Acest fapt se datorează subreprezentării lor în procesul de luare a deciziilor, precum și condițiilor sociale proaste, nivelului scăzut de alfabetizare, ratei înalte a șomajului¹¹ și, în mod special, existenței stigmatului social și prejudecăților negative.

Dreptul de acces la piața muncii este încălcat de angajatori, care, de regulă, evită sau refuză în mod direct să angajeze romi din cauza prejudecăților și stereotipurilor¹² pe care le au față de aceștia. Centrul Național al Romilor a documentat câteva cazuri în care romilor li s-a refuzat angajarea pe motiv de etnie. Potrivit raportului PNUD din 2007, 18% din romi sunt șomeri.¹³

Copiii romi se confruntă cu probleme serioase la capitolul **servicii educaționale**: profesorii au o atitudine negativă și discriminatorie față de copiii romi, acest fapt răsfrângându-se asupra calității studiilor, fiind și unul dintre motivele abandonului școlar printre romi. Această situație în ansamblu devine ulterior o piedică în

11 Raportul PNUD „Romii în Republica Moldova”, 2007, pag. 9,

http://undp.md/publications/roma%20_report/Roma%20in%20the%20Republic%20of%20Moldova.pdf

12 Studiul Fundației Soros Moldova „Percepțiile populației din Republica Moldova privind fenomenul discriminării”, pag. 53 <http://www.soros.md/files/publications/documents/Studiu%20Sociologic.pdf>

13 Raportul PNUD „Romii în Republica Moldova”, 2007,

http://undp.md/publications/roma%20_report/Roma%20in%20the%20Republic%20of%20Moldova.pdf

accesul la piața muncii. De asemenea, romii se confruntă cu dificultăți în obținerea studiilor superioare. Acest fapt se datorează și *Ordinului nr.630 din 7 iulie 2010 cu privire la aprobarea Regulamentului privind organizarea și desfășurarea admiterii în instituțiile de învățământ superior (ciclul întâi) din Republica Moldova* care stabilește o cotă de 15% pentru grupurile dezavantajate, printre care romii se regăsesc la sfârșitul listei, ceea ce le diminuează șansele de a obține acces la studiile superioare. Doar 4% din romi au absolvit o universitate.¹⁴

În domeniul **sănătății**, medicii și asistenții medicali refuză să consulte pacienții romi sau să lucreze într-o localitate de romi. Cazul Arapu este un exemplu tragic, în care un bărbat rom dintr-un sat compact populat de romi, a murit din cauza că ambulanța a sosit abia după o oră.

Pentru că sărăcia și șomajul sunt probleme sistemice în comunitățile de romi, iar costul asigurării medicale este prea mare, romii nu au acces la servicii medicale primare. La fel, din cauza șomajului, romii nu pot obține asigurare medicală gratuită atunci când ajung la vârsta de pensionare.

Cât privește problemele **locative**, autoritățile responsabile nu alocă loturi pentru ca romii să-și poată construi case, chiar dacă aceștia sunt incluși în listele respective. În același timp, persoanele de alte etnii primesc loturi pentru case.

Conduitele ilegale ale organelor de drept se manifestă prin atitudinile ostile și discriminatorii față de romi, hărțuirea sistematică, **rele tratamente și tortură**, și **eșecul de a investiga** și ancheta în mod corespunzător plângerile din partea romilor, pe motivul etniei lor.

Recomandări

- Statul trebuie să ofere locuri bugetare la universitate pentru romi, aparte de cota existentă de 15%, astfel mărindu-le capacitatea de a accesa studii superioare, aceasta constituind o măsură afirmativă;
- Autoritățile trebuie să conceapă metode de facilitare a accesului la asigurare medicală pentru romi, care se află într-o poziție vulnerabilă și nu întrunesc cerințele pentru a obține asigurare medicală gratuită;
- Statul trebuie să asigure participarea romilor în procesul de luare a deciziilor prin desemnarea acestora în funcții decidente și prin includerea lor în listele partidelor politice în campaniile electorale, în vederea soluționării problemei sub-reprezentării romilor;
- Guvernul trebuie să adopte un nou Plan de Acțiuni privind susținerea romilor pentru anii 2011-2014, să aloce mijloace financiare pentru implementarea acestuia și să elaboreze un mecanism clar de monitorizare și evaluare a implementării Planului întru îmbunătățirea situației romilor, în comun cu societatea civilă.

14 Raport al Centrului Național al Romilor către Comitetul ONU pentru eliminarea discriminării „Situația Romilor în Republica Moldova”, pag. 4, http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/ngos/RNC_Moldova78.pdf

16.5. Femeile

Participarea în viața politică și procesul de luare a deciziilor. În conformitate cu angajamentele asumate în cadrul Obiectivelor de Dezvoltare ale Mileniului, R. Moldova s-a obligat să asigure creșterea ponderii femeilor în structurile administrației publice până la un minim de 25%-40% către anul 2015. În prezent, în R. Moldova, egalitatea de gen nu este asigurată nici la nivel central, nici la cel local. În timp ce femeile constituie peste 50% din populația țării, doar circa 20% din deputați sunt femei, numai 25% din membrii Biroului Permanent al Parlamentului sunt femei, doar 10% din președinții comisiilor parlamentare permanente sunt femei, iar, în Guvern, femeile reprezintă mai puțin de 5%. Procentajul femeilor alese în calitate de consilieri raionali și locali continuă să fie mic – de 16.9% și, respectiv, 28.7%.¹⁵

Nu există vreun mecanism eficient pentru implementarea Legii Nr.5 din 09.02.2006. cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați. Acest fapt duce la o reprezentare scăzută a femeilor în organele de conducere și lipsa accesului la procesele de administrare și luare a deciziilor.

La începutul anului 2011, Guvernul R. Moldova a propus introducerea unei cote de 30% pentru participarea femeilor în listele electorale ale partidelor politice. Cu toate acestea, fără specificarea cerinței ca acest minimum de 30% să fie distribuit în mod egal în cadrul listelor tuturor partidelor, această inițiativă nu are niciun efect, pentru că partidele continuă să plaseze femeile la sfârșitul listelor, sau să le acorde funcții în dependență de „loialitatea” lor față de partid și nu în virtutea meritelor lor profesionale.

La nivel de societate, fiecare al treilea respondent în cadrul unui studiu sociologic recent, consideră că femeile nu sunt capabile și nu ar trebui să se implice în procesul de luare a deciziilor.¹⁶ Mai mult, 50,3% ar prefera un președinte de țară bărbat, față de 6,4% care ar vota pentru o femeie.¹⁷

Angajarea în câmpul muncii. În R. Moldova, femeile sunt discriminate pe criteriu de statut matrimonial și de vârstă, precum și din cauza presupunerilor privind timpul dedicat vieții de familie. Există cazuri care demonstrează că femeile sunt discriminate în domeniul angajării și ocupării forței de muncă în care acestea primesc salarii mai proaste sau pensii de șase ori mai mici decât bărbații care exercită aceleași munci.¹⁸ În ultimii ani femeile au câștigat aproximativ 85% din volumul câștigat de bărbați pentru același lucru.¹⁹

Violența în familie. Deși există prevederi legale în domeniul combaterii violenței în familie, această problemă continuă să fie una alarmantă. Conform celor mai recente studii din domeniu, fiecare a patra femeie din Republica Moldova este victimă a violenței în familie, fie fizică, sexuală, psihologică sau economică. Un alt

15 Daniela Terzi – Barbăroșie, *Violența Invizibilă și participarea politică a femeilor din R- Moldova*, http://www.alegeriprogen.md/files/1592_Violenta_Invizibila.pdf

16 Studiul Fundației Soros Moldova „Percepțiile populației din Republica Moldova privind fenomenul discriminării”, pag. 6, <http://www.soros.md/files/publications/documents/Studiu%20Sociologic.pdf>

17 Daniela Terzi-Barbarosie, *Violența invizibilă și participarea politică a femeilor în Republica Moldova*, 2009, http://www.alegeriprogen.md/files/1592_Violenta_Invizibila.pdf

18 Europa Liberă, *Discriminarea femeilor la calcularea pensiilor*, 13 septembrie 2009, <http://www.europalibera.org/content/article/2156796.html>

19 Consiliul ONU pentru Drepturile Omului, *Report al Raportorului Special pentru violența împotriva femeilor, cauzele și consecințele acesteia*. Anexă: Comunicări către și din partea Guvernelor, 2 iunie 2010, <http://www.unhcr.org/refworld/pdfid/4c1b42c32.pdf>

studiu efectuat în 2008 a arătat că, cel puțin 40% din femeile din toată țara au fost victime ale unui act violent cel puțin o dată în viață.²⁰

În pofida acestei constatări, cu excepția cazurilor când se cauzează vătămarea gravă a integrității corporale sau a sănătății, violența în familie nu este percepută ca o problemă ce necesită intervenție legală.²¹

La 3 septembrie 2010, a intrat în vigoare o nouă Lege, nr.167, care servește drept amendament la unele acte legislative (inclusiv Codul Penal, Codul Procedurii Penale și Legea nr.45-XVI cu privire la prevenirea și combaterea violenței în familie). Scopul Legii nr.167 a fost de a rezolva problema neimplementării Legii 45-XVI. Legea nr.167 a introdus o nouă prevedere în Codul Penal – Articolul 201 privind violența în familie, conform căreia violența în familie obține statut de infracțiune penală. O ordonanță de protecție poate fi acum eliberată atât în cadrul proceselor penale, cât și civile. Potrivit procedurii penale, organul de anchetă este obligat să ceară judecătorului să examineze cererea pentru obținerea unei Ordonanțe de protecție în decurs de 24 de ore.

Cu toate că legile din R. Moldova menite să prevină și să combată violența în familie par să ofere suficiente mecanisme de protecție, aplicarea lor în practică rămâne a fi defectuoasă. În acest sens, cele mai problematice aspecte legate de violența în familie împotriva femeilor din R. Moldova sunt: neexecutarea ordonanței de protecție; demararea întârziată a urmăririi penale; refuzul de a emite ordonanțe de protecție; tergiversarea emiterii ordonanțelor de protecție; lipsa practicii uniforme în acest domeniu.

Astfel, potrivit unui raport elaborat de „La Strada” în noiembrie 2010, 161 victime ale violenței în familie s-au confruntat cu dificultăți atunci când au apelat la poliție, iar în 93 de cazuri acestea nu au rămas satisfăcute de măsurile luate de poliție, care deseori se reduceau la avertizări sau amenzi ce ajungeau să fie plătite tot de victime.

În rapoartele din 2009, Manfred Novak (Raportorul Special ONU pentru tortură și alte forme crude, inumane sau degradante de tratament) și Yakin Ertürk (Raportorul Special ONU pentru violență împotriva femeilor) au subliniat faptul că eșecul autorităților moldovene de a reacționa la acuzații de violență în familie discriminează femeile în accesul lor la un recurs efectiv și poate constitui complicitate în asemenea rele tratamente.²²

Recomandări

- stabilirea unui mecanism funcțional de implementare a prevederilor Legii nr.5 cu privire la asigurarea egalității de șanse între femei și bărbați;
- asigurarea respectării obligațiilor asumate de R. Moldova în cadrul Obiec-

20 Biroul SUA pentru Democrație, Drepturile Omului și Muncii, 2009 Human Rights Report: Moldova, 11 martie 2010.

21 Yakin Ertürk, Raport al Raportorului Special pentru violența împotriva femeilor, cauzele și consecințele acesteia, 8 mai 2009, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G09/131/24/PDF/G0913124.pdf?OpenElement>

22 Consiliul ONU pentru drepturile omului, Raport al Raportorului Special pentru tortură și alte forme crude, inumane sau degradante de tratament, Manfred Nowak: Misiunea în Republica Moldova, A/HRC/10/44/Add.3, 12 februarie 2009; Consiliul ONU pentru drepturile omului, Raport al Raportorului Special pentru violență împotriva femeilor, Yakin Ertürk: Misiunea în Republica Moldova, A/HRC/11/6/Add.4, 8 mai 2009.

tivelor de Dezvoltare ale Mileniului privind reprezentarea femeilor în administrația publică la nivelul minim de 25-40% către anul 2015;

- Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei trebuie să asigure tratamentul egal al femeilor și bărbaților în domeniul angajării și ocupării forței de muncă prin implementarea corespunzătoare a politicilor de gen existente în domeniu, inclusiv a prevederilor Legii cu privire la prevenirea și combaterea discriminării, care urmează să fie adoptată de Parlament;²³
- Procuratura Generală trebuie să elaboreze instrumente efective de identificare și sancționare a cazurilor de discriminare de gen în domeniul angajării;
- Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei în cooperare cu Ministerul Afacerilor Interne trebuie să eficientizeze implementarea Legii 45-XVI privind prevenirea și combaterea violenței în familie, în mod special, în ceea ce privește implementarea ordonanțelor de protecție și sancționarea neexecutării lor. De asemenea, se recomandă instruirea adecvată a reprezentanților instituțiilor responsabile de implementarea Legii 45-XVI. Crearea unui număr suficient de centre de reabilitare atât pentru victime, cât și pentru agresori;
- Organele de drept trebuie să reacționeze prompt și să investigheze cauzele de violență în familie, precum și să asigure o protecție reală victimelor violenței în familie.

16.6. Vârșnicii

Pensiile mici și dreptul la securitate socială. R. Moldova este afectată de fenomenul îmbătrânirii demografice, generat în principal de o descreștere a ratei natalității și nivelul înalt de migrare a populației economic active peste hotarele țării. Numărul oficial al persoanelor cu vârsta de peste 60 de ani în R. Moldova reprezintă aproximativ 14% din populația totală,²⁴ estimându-se ca această cifră să se ridice la 35% către anul 2050.²⁵

Pensia medie în R. Moldova în anul 2010 a fost de 837 lei (\$69), iar cea minimă a constituit 594 lei (\$49), în timp ce nivelul minim de existență a fost stabilit la 1368 de lei (\$114), pensiile reprezentând 60% și, respectiv, 43% din acest minimum. Sărăcia crește odată cu vârsta: 35,5% din persoanele cu vârsta de peste 65 de ani s-au aflat sub pragul sărăciei absolute,²⁶ procentajul crescând până la 43% în cazul celor cu vârsta cuprinsă între 70 și 75 de ani, aceștia deseori trăind singuri în zone urbane, având doar pensia drept sursă de existență.²⁷

Indexarea anuală nu reușește să mărească pensia până la un nivel care să per-

23 Pentru a asigura implementarea de către angajatori a Art.9 al Cooperării în asigurarea dreptului la nediscriminare în relațiile de muncă.

24 Biroul Național de Statistică al R. Moldova. Studiul „Vârșnicii în Republica Moldova în anul 2009”.

25 ENPI 08-14 Black Sea Labour Market Reviews, Moldova, Raport de Țară, document de lucru, 2009.

26 Rata sărăciei absolute este un indicator al bunăstării bazat pe cheltuielile de consum, inclusiv cheltuielile pentru produse alimentare și nealimentare, și plata serviciilor. Pragul de sărăcie este stabilit în ODM la nivel de €4,3 per capita pe zi, ajustat la paritatea puterii de cumpărare (2006–2007).

27 Studiu privind protecția socială și incluziunea socială în R. Moldova în anii 2009-2010, Institutul pentru Dezvoltare și Inițiative Sociale „Viitorul”, Chișinău, Moldova.

mită un standard decent de trai. Indexarea a început în anul 2003 cu o rată medie a indexării de aproximativ 20% anual, în timp ce în 2010 pensiile au fost indexate doar cu 4,65%.²⁸

Dreptul la securitate socială al muncitorilor migranți. R. Moldova este clasificată drept una dintre țările europene care a înregistrat rate foarte înalte de migrație, fenomen care a început la sfârșitul anilor 1990 și a crescut rapid atingând proporții fără precedent. Potrivit Biroului Național de Statistică, în anul 2008 circa 25% din populația economic activă a țării era plecată la muncă peste hotare. Lipsa acordurilor bilaterale împiedică portabilitatea dreptului de securitate socială precum pensia pentru limita de vârstă și asigurarea medicală, chiar dacă persoana respectivă a fost un migrant „de treabă” și a contribuit la sistemul țării în care a migrat.

Costurile medicale și dreptul la sănătate. Alimentația proastă și vremea rece afectează sănătatea persoanelor în etate. Discriminarea pe criteriu de vârstă în sectorul de sănătate este un fenomen răspândit; persoanele vârstnice observă că serviciile de ambulanță întrebă vârsta pacientului și în mod frecvent comit discriminare față de persoanele cu vârsta de peste 60 de ani, fie refuzând să intervină, fie ajungând târziu. De asemenea, îngrijirea medicală nu este accesibilă din punct de vedere financiar pentru multe persoane în etate. Sistemul de asistență medicală primară de familie, care a fost introdus în 2005, aprobă anual un șir de servicii medicale înglobat într-un pachet unic de asigurare medicală care face parte din sistemul de asigurare medicală obligatorie. Însă, acest pachet obligatoriu este foarte limitat, iar lista de medicamente compensate este foarte modestă sau chiar insuficientă în cazul bolilor serioase.

De asemenea, multe persoane vârstnice nu-și permit un tratament peste ceea ce poate oferi pachetul obligatoriu din cauza costurilor mari. Alții nu-și pot permite să achite taxele neoficiale solicitate de medici, astfel neputând să-i motiveze pe aceștia din urmă să le ofere îngrijirea necesară. Discriminarea pe criteriu de vârstă, costurile mari în medicină, nepăsarea medicilor, taxele neoficiale și venitul mic sub formă de pensii sau remitențe sunt obstacolele majore pe care le întâlnesc persoanele vârstnice în exercitarea dreptului lor la sănătate.

Recomandări

- Guvernul trebuie să mărească volumul pensiei contribuții existente astfel încât aceasta să ofere un standard suficient de trai persoanelor vârstnice și celor aflați în grija lor;
- Guvernul trebuie să se asigure de faptul că persoanele care lucrează astăzi în sectorul informal, inclusiv muncitorii migranți, vor avea acces la securitate socială atunci când vor ajunge la o vârstă înaintată. Guvernul trebuie să se gândească la soluții mai largi de programe de securitate socială necontribuții, și anume la fezabilitatea unei pensii universale necontribuții.

²⁸ „Protecția pensionarilor: Priorități și dezbateri curente”, Monitorul Social, IDIS Viitorul ianuarie-februarie 2010.

16.6. Persoanele cu dizabilități

În R. Moldova sunt înregistrate peste 170 de mii de persoane cu dizabilități, recunoscute ca fiind cea mai vulnerabilă categorie socială la capitolul excluziune socială.

Pensiile și protecția socială insuficientă. Cu toate că prestațiile bănești cresc constant, acestea rămân a fi foarte mici și nu pot acoperi minimul necesar pentru o viață decentă. Mărimea medie a pensiei de invaliditate, potrivit datelor Ministerului Protecție Sociale, a constituit în 2008, după indexare, 545,56 lei (~\$44), împingând aceste persoane la limita sărăciei, în imposibilitate de a atinge pragul minim de \$114.

Angajarea în câmpul muncii este practic inaccesibilă pentru majoritatea persoanelor cu dizabilități din R. Moldova, mai cu seamă că legislația actuală îi definește ca fiind inapți de muncă. Chiar dacă posedă multe abilități sau o diplomă de studii superioare, atâta timp cât este într-un scaun cu roțile sau are o vedere foarte slabă, o persoană va fi considerată invalid. Cadrul legal existent nu este ajustat la standardele internaționale pentru a asigura drepturile persoanelor cu dizabilități. Legea din 1991 cu privire la protecția socială a invalizilor obligă fiecare întreprindere, instituție sau organizație să rezerve cel puțin 5% din numărul total de locuri de muncă pentru persoanele cu dizabilități. Angajatorii care nu se conformează acestei prevederi sunt obligați să transfere un salariu mediu anual în fondul de șomaj pentru fiecare loc de muncă neasigurat. Această prevedere, însă, nu a funcționat niciodată în R. Moldova. Cu toate că legea prevede un mecanism de asigurare a angajării persoanelor cu dizabilități și de stabilire a responsabilităților pentru diverse instituții în implementarea ei, până în prezent lipsește o politică socială coerentă de incluziune a acestor persoane în forța de muncă, așa cum prevede Strategia de Incluziune Socială a persoanelor cu dizabilități pentru anii 2010-2014. Spre deosebire de practicile pozitive din Europa, în R. Moldova niciun angajator nu este motivat de stat să ia la lucru persoane cu dizabilități.

Metodele de stabilire a gradului de dizabilitate. Un număr considerabil de plângeri primite de Avocatul Parlamentar se referă la diminuarea gradului de invaliditate de către Consiliile Teritoriale Primare de Expertiză Medicală a Vitalității. Este necesar să se revizuiască definiția curentă a dizabilității și a conceptelor conexe și să se introducă o definiție comună pentru persoanele cu dizabilități, modificându-se metodologia de stabilire a gradului de dizabilitate, astfel încât acestea să nu conțină elemente discriminatorii și să întrunească standardele internaționale.

Accesul limitat al persoanelor cu dizabilități la infrastructura socială este o consecință a soluțiilor nepotrivite în arhitectură. Aproape toate clădirile din Moldova nu au rampe pentru a permite accesul persoanelor cu dizabilități, aceasta fiind una din principalele probleme cu care se confruntă această categorie. Cu toate că legislația națională obligă autoritățile publice să adapteze infrastructura fizică la nevoile persoanelor cu dizabilități, există foarte puține instituții publice care au făcut acest lucru.

Recomandări

- Oferirea pensiilor de invaliditate în conformitate cu nevoile speciale ale persoanei;
- Stabilirea unui mecanism clar de implementare a Legii privind protecția socială a invalizilor;
- Elaborarea unei metode noi de evaluare a gradului de dizabilitate, care să țină cont de capacitatea de lucru și de nevoile speciale ale persoanei;
- Introducerea în proiectul de Lege privind prevenirea și combaterea discriminării noțiunea de „adaptare rezonabilă”, în conformitate cu Articolul 2 al Convenției privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (CDPD), ratificată de către R. Moldova în anul 2010;
- Desfășurarea campaniilor informaționale privind combaterea prejudecăților față de persoanele cu dizabilități în vederea încurajării angajatorilor de a oferi locuri de muncă și a contribui la incluziunea socială a acestei categorii;
- Adaptarea edificiilor și transportului public la nevoile persoanelor cu dizabilități.

16.7. Minoritățile etnice și religioase

Cu toate că Legea nr.382-XV din 19 iulie 2001 „cu privire la drepturile persoanelor aparținând minorităților naționale și la statutul juridic al organizațiilor lor” asigură prin Art. 5 următoarele: „Statul se obligă să contribuie la crearea condițiilor necesare păstrării, dezvoltării și exprimării identității etnice, culturale, lingvistice și religioase a persoanelor aparținând minorităților naționale”, în practică, situațiile existente și acțiunile statului vădesc contrariul.

În perioada raportată niciunul din cele trei **grupuri islamice** cunoscute de pe teritoriul R. Moldova nu a obținut recunoaștere oficială în calitate de cult religios. Două din ele au renunțat la această idee și s-au înregistrat în calitate de ONG-uri, în timp ce Cărmuirea Spirituală a Musulmanilor a continuat să-și înainteze dosarul pentru înregistrare, care de fiecare dată a fost respins din motive tehnice, membrii săi mai fiind pe deasupra intimidați de către funcționari de poliție, care au manifestat atitudini lipsite de respect și au ridiculizat aspectul fizic al liderului lor religios. Din cauza neînregistrării în calitate de cult, Statul nu oferă acestui grup locuri de înmormântare.

Discursurile din ură și acte de vandalism **antisemit** nu sunt investigate în modul cuvenit, iar circumstanțele agravante stipulate de Codul Penal, art. 77, nu sunt aplicate în practică de poliție și instanțele de judecată. Cazul cel mai ignobil a avut loc la 13 decembrie 2009, când un preot ortodox cunoscut ca părintele Anatol Cibric²⁹ a condus o demonstrație cu aproximativ 100 de participanți, în procesul căreia a fost răsturnată o menoră ce fusese instalată în Grădina Publică Ștefan cel Mare cu ocazia sărbătorii tradiționale evreiești Hanuka. În locul menorei, protesta-

²⁹ Preotul Cibric este unul din liderii asociației ortodoxe „Fericița Maica Matrona”, care s-a remarcat de-a lungul anilor prin mai multe acțiuni de protest violente și discursuri instigatoare la ură vizavi de subiecte precum minoritățile sexuale.

tarii au instalat o cruce ortodoxă. Pr. Cibric a lansat declarații publice antisemite în cadrul demonstrației, instigând la ură, exprimându-se în termeni nerespectuoși și utilizând termenul injurios de „jid/jidov”, un etnonim peiorativ pentru comunitatea evreiască. Cel puțin doi polițiști au fost martori ai incidentului, însă ei nu au întreprins nici o acțiune pentru a-i opri pe protestatari. Pr. Cibric a fost ulterior reținut și, în urma unei scurte ședințe de judecată, a scăpat cu o sancțiune administrativă de aproximativ \$50 pentru „huliganism”, în loc să fie penalizat pentru o crimă motivată de ură.³⁰ Pr. Cibric a atacat decizia primei instanțe, afirmând că acțiunile sale nu constituie huliganism și că el a acționat în conformitate cu convingerile sale.

Biserica adventistă nu s-a putut bucura de dreptul la libertatea de întrunire în Piața Marii Adunări Naționale din capitală, ca urmare a unui demers din partea Bisericii Ortodoxe de a nu permite organizarea unei astfel de întruniri în apropierea Catedralei mitropolitane, care se află la 100 de metri distanță de PMAN. Municipalitatea a cerut organizatorilor să desfășoare evenimentul în curtea bisericii lor, aflată într-o zonă îndepărtată a orașului.

Falun Gong a întâmpinat dificultăți create de Ministerul Justiției în procesul de înregistrare a asociației, cu explicația că organizația ar fi una extremistă. De asemenea, organizând un concert cu dansatori chinezi, asociația s-a pomenit cu refuzul administrației teatrului pe care l-a închiriat în acest scop, refuz anunțat fără nici o notificare prealabilă și explicații, la doar o zi înainte de concert. Se presupune că decizia ar fi avut un substrat politic, fiind luată la insistența Ambasadei Chinei în Moldova.

Datorită eforturilor depuse de Oficiul UNCHR în Moldova, persoanele cu statut de refugiat se confruntă mai puțin cu poliția. Cu toate acestea, chiar după obținerea cetățeniei, persoanele care au un aspect deosebit față de populația locală (în principal după culoarea pielii) pot fi interogați și hărțuiți cu întrebări de genul „De unde ai luat aceste acte? Cât de mult ai plătit pentru ele?” etc.³¹ Străinii cu aspect diferit sunt expuși atitudinilor discriminatorii atunci când încearcă să se angajeze, să închirieze locuințe; ei pot fi hărțuiți, ridiculați și chiar expuși comportamentelor agresive din partea persoanelor intolerante și ignorante.

Recomandări

- Desfășurarea investigațiilor exhaustive de către poliție ale motivelor crimelor comise împotriva minorităților și aplicarea prevederilor Codului Penal, inclusiv a circumstanțelor agravante în cazurile de discriminare. Raportarea și investigarea ulterioară a crimelor pe motiv de ură;
- Desfășurarea unor cursuri speciale de instruire pentru polițiști privind comportamentul față de grupurile multiculturale și etnice;
- Armonizarea legislației naționale cu prevederile legislative internaționale pentru ca minoritățile naționale să se poată bucura de libertate religioasă în dimensiunea sa asociativă ca și manifestare a convingerilor religioase.

30 Codul Penal al R. Moldova, Art.77: „(1) La stabilirea pedepsei se consideră circumstanțe agravante: [...], d) săvârșirea infracțiunii din motive de ură socială, națională, rasială sau religioasă.”

31 Interviu cu Paknehad Ahmad Djavid, director al Centrului de Caritate pentru Refugiați, 17 ianuarie 2011.

Recomandări Generale

- Adoptarea unei Legi care să interzică discriminarea pe motivele stipulate în Declarația Universală a Drepturilor Omului, inclusiv pe motiv de orientare sexuală și identitate de gen;
- Ratificarea Protocolul nr.12 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, care prevede o interzicere generală a discriminării;
- Revizuirea și completarea planului național de acțiuni pentru a implementa politici anti-discriminare care să acopere toate criteriile de discriminare, inclusiv orientarea sexuală și identitatea de gen;
- Elaborarea și implementarea unui mecanism național de combatere a tuturor formelor de discriminare în Moldova; implementarea Legii și Planului de Acțiuni privind eliminarea tuturor formelor de discriminare în R. Moldova, cu participarea și strânsa cooperare a societății civile;
- Crearea unui climat favorabil și promovarea diversității, toleranței și indulgenței în societate prin oferirea continuă a informației adecvate privind discriminarea și diversele grupuri prezente pe teritoriul R. Moldova.

Promo - LEX

Promovarea Democrației și a Drepturilor Omului

Asociația Promo-LEX

str. Dumitru Rîșcanu 11, of. 41
or. Chișinău, Republica Moldova
tel.: + 373 22/ 45 00 24; 44 96 26
fax: + 373 22/ 45 00 24
gsm: +373/ 69 07 08 00
e-mail: info@promolex.md
www.promolex.md

Pentru corespondență:

C. P. 89, MD-2012 or. Chișinău
Republica Moldova